

BELGISCHE KAMER VAN
VOLKSVERTEGENWOORDIGERS

13 september 2016

WETSONTWERP

**betreffende bepaalde rechten van
personen die worden verhoord**

CHAMBRE DES REPRÉSENTANTS
DE BELGIQUE

13 septembre 2016

PROJET DE LOI

**relatif à certains droits des personnes
soumises à un interrogatoire**

	Blz.
INHOUD	
Samenvatting	3
Memorie van toelichting	5
Voorontwerp	103
Impactanalyse	116
Advies van de Raad van State	129
Wetsontwerp	156
Bijlage.....	171

	Pages
SOMMAIRE	

Résumé	3
Exposé des motifs.....	5
Avant-projet	103
Analyse d'impact	123
Avis du Conseil d'État	129
Projet de loi	156
Annexe	171

**DE SPOEDBEHANDELING WORDT DOOR DE REGERING GEVRAAGD
OVEREENKOMSTIG ARTIKEL 51 VAN HET REGLEMENT.**

**LE GOUVERNEMENT DEMANDE L'URGENCE CONFORMÉMENT À
L'ARTICLE 51 DU RÈGLEMENT.**

4757

De regering heeft dit wetsontwerp op 13 september 2016 ingediend.

Le gouvernement a déposé ce projet de loi le 13 septembre 2016.

De “goedkeuring tot drukken” werd op 13 september 2016 door de Kamer ontvangen.

Le “bon à tirer” a été reçu à la Chambre le 13 septembre 2016.

N-VA	:	Nieuw-Vlaamse Alliantie
PS	:	Parti Socialiste
MR	:	Mouvement Réformateur
CD&V	:	Christen-Democratisch en Vlaams
Open Vld	:	Open Vlaamse liberalen en democraten
sp.a	:	socialistische partij anders
Ecolo-Groen	:	Ecologistes Confédérés pour l'organisation de luttes originales – Groen
cdH	:	centre démocrate Humaniste
VB	:	Vlaams Belang
PTB-GO!	:	Parti du Travail de Belgique – Gauche d'Ouverture
DéFI	:	Démocrate Fédéraliste Indépendant
PP	:	Parti Populaire

Afkortingen bij de nummering van de publicaties:

DOC 54 0000/000: Parlementair document van de 54e zittingsperiode + basisnummer en volgnummer

QRVA: Schriftelijke Vragen en Antwoorden

CRIV: Voorlopige versie van het Integraal Verslag

CRABV: Beknopt Verslag

CRIV: Integraal Verslag, met links het definitieve integraal verslag en rechts het vertaald beknopt verslag van de toespraken (met de bijlagen)

PLEN: Plenum

COM: Commissievergadering

MOT: Moties tot besluit van interpellations (beigekleurd papier)

Abréviations dans la numérotation des publications:

DOC 54 0000/000: Document parlementaire de la 54e législature, suivi du n° de base et du n° consécutif

QRVA: Questions et Réponses écrites

CRIV: Version Provisoire du Compte Rendu intégral

CRABV: Compte Rendu Analytique

CRIV: Compte Rendu Intégral, avec, à gauche, le compte rendu intégral et, à droite, le compte rendu analytique traduit des interventions (avec les annexes)

PLEN: Séance plénière

COM: Réunion de commission

MOT: Motions déposées en conclusion d'interpellations (papier beige)

Officiële publicaties, uitgegeven door de Kamer van volksvertegenwoordigers

Publications officielles éditées par la Chambre des représentants

Bestellingen:

Natieplein 2

1008 Brussel

Tel.: 02/ 549 81 60

Fax : 02/549 82 74

www.dekamer.be

e-mail : publicaties@dekamer.be

Commandes:

Place de la Nation 2

1008 Bruxelles

Tél. : 02/ 549 81 60

Fax : 02/549 82 74

www.lachambre.be

courriel : publications@lachambre.be

De publicaties worden uitsluitend gedrukt op FSC gecertificeerd papier

Les publications sont imprimées exclusivement sur du papier certifié FSC

SAMENVATTING

Het wetsontwerp betreffende bepaalde rechten van personen die worden verhoord beoogt de omzetting van de volgende Europese instrumenten:

- de richtlijn 2013/48/EU van 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming;
- de richtlijn 2010/64/EU van 20 oktober 2010 betreffende het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures;
- de richtlijn 2012/29/EU van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten.

Hoewel de Belgische wetgeving al in belangrijke mate voldoet aan de Europese vereisten, zijn nog een aantal wetswijzigingen nodig, in het bijzonder voor de omzetting van de richtlijn inzake het recht op toegang tot een advocaat (deadline 27 november 2016). De zogenaamde "Salduz-wet" van 13 augustus 2011 was een eerste belangrijke stap. Het wetsontwerp bouwt hierop verder. Volgend op de Europese richtlijn moet het toepassingsgebied van deze wet worden uitgebreid. De belangrijkste elementen zijn de volgende:

- *Het recht op toegang tot een advocaat moet worden gegarandeerd voor alle verhoren:*
 - o *Voor personen, niet van hun vrijheid beroofd, wordt dit uitgebreid naar alle misdrijven waarvoor een vrijheidsbenemende straf kan worden opgelegd (de huidige drempel van een gevangenisstraf van meer dan 1 jaar is niet conform de richtlijn).*
 - o *Voor personen die van hun vrijheid zijn beroofd wordt de organisatie van de bijstand voor de verhoren die plaatsgrijpen na de aflevering van het bevel tot aanhouding geïnspireerd op deze van het Protocol dat op 8 juni 2015 werd gesloten tussen de Procureur-generaal van het rechtsgebied Antwerpen-Limburg, de eerste voorzitter van het hof van beroep,*

RÉSUMÉ

Le projet de loi concernant certains droits des personnes entendues vise la transposition des instruments européens suivants:

- La directive européenne n° 2013/48/UE du 22 octobre 2013 relative au droit d'accès à un avocat dans le cadre des procédures pénales et des procédures relatives au mandat d'arrêt européen, au droit d'informer un tiers dès la privation de liberté et au droit des personnes privées de liberté de communiquer avec des tiers et avec les autorités consulaires;
- la directive 2010/64/UE du 20 octobre 2010 relative au droit à l'interprétation et à la traduction dans le cadre des procédures pénales;
- la directive 2012/29/UE du 25 octobre 2012 établissant des normes minimales concernant les droits, le soutien et la protection des victimes de la criminalité.

Bien que la législation belge satisfasse déjà dans une large mesure aux exigences européennes, un certain nombre de modifications législatives sont encore nécessaires, en particulier en ce qui concerne la transposition de la directive relative au droit d'accès à un avocat (échéance le 27 novembre 2016). La "loi Salduz" du 13 août 2011 constituait un premier pas important. Le projet de loi poursuit dans cette voie. La directive requiert un élargissement du champ d'application de cette loi. Les éléments les plus importants sont les suivants:

- *Le droit d'accès à un avocat doit être garanti lors de toutes les auditions:*
 - o *Pour les personnes non privées de liberté, cela est étendu à toutes les infractions pour lesquelles une peine privative de liberté peut être infligée (le seuil actuel d'une peine d'emprisonnement supérieure à un an n'est pas conforme à la directive).*
 - o *Pour les personnes privées de liberté, l'organisation de l'assistance pour les auditions qui interviennent après la délivrance du mandat d'arrêt s'inspire de celle du Protocole conclu le 8 juin 2015 entre le procureur général du ressort d'Anvers-Limbourg, le premier président de la cour d'appel, les présidents des tribunaux de première instance, les procureurs*

de voorzitters van de rechtbanken van eerste aanleg, de procureurs des Konings, de onderzoeksrechters en de Orde van Vlaamse Balies. Tevens wordt een mogelijkheid tot audiovisueel opnemen van het verhoor ingevoegd.

o Het artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering wordt het basisartikel voor alle verhoren met een strafrechtelijke finaliteit. De structuur van het artikel wordt volledig herzien. De belangrijkste aandachtspunten zijn:

- a) rationalisatie van de mededeling van de rechten;*
- b) beschrijving van de rol van de advocaat conform de vereiste van de richtlijn.*

— De bijstand van de advocaat tijdens onderzoeks-handelingen wordt uitgebreid van het plaatsbezoek met het oog op wedersamenstelling, naar de confrontatie en de meervoudige confrontatie.

— De wet van 19 december 2003 betreffende het Europees aanhoudingsbevel wordt aangepast.

— Artikel 495 van het Gerechtelijk Wetboek wordt aangepast om een wettelijke basis te geven aan de permanentiedienst, de zogenaamde “webapplicatie”.

Het wetsontwerp maakte het voorwerp uit van een uitgebreide consultatie van de praktijkactoren. De tekst werd voorbereid in een multidisciplinaire werkgroep, bestaande uit vertegenwoordigers van de federale en de lokale politie, de magistratuur, de onderzoeksrechters, leden van de beleidscel Justitie en leden van de FOD Justitie. De tekst werd ook voor advies voorgelegd aan het College van Procureurs generaal, de FOD Financiën (voor wat betreft Douane en Accijnzen), de Orde van Vlaamse Balies en avocats.be.

du Roi, les juges d'instruction et l'ordre des barreaux néerlandophones. Une possibilité d'enregistrement audiovisuel de l'audition est également insérée.

o L'article 47bis du code d'instruction criminelle devient l'article de base pour toutes les auditions à finalité pénale. La structure de l'article est entièrement remaniée. Les principaux points d'attention sont:

- a) la rationalisation de la communication des droits;*
- b) la description du rôle de l'avocat conformément à l'exigence de la directive.*

— L'assistance de l'avocat durant les actes d'instruction est étendue de la descente sur les lieux en vue de la reconstitution des faits, à la confrontation et la confrontation multiple.

— La loi du 19 décembre 2003 relative au mandat d'arrêt européen est adaptée.

— L'article 495 du Code judiciaire est adapté afin de conférer une base légale au service de permanence, appelé “application web”.

Le projet de loi a fait l'objet d'une consultation étendue des acteurs de terrain. Le texte a été préparé au sein d'un groupe de travail multidisciplinaire composé de représentants des polices fédérale et locale, de la magistrature, des juges d'instruction, de membres de la cellule stratégique de la Justice et de membres du SPF Justice. Le texte a également été soumis pour avis au Collège des procureurs généraux, au SPF Finances (pour ce qui concerne les Douanes et Accises), à l'ordre des barreaux néerlandophones et à avocats.be.

MEMORIE VAN TOELICHTING

DAMES EN HEREN,

Voorliggend wetsontwerp beoogt primordiaal de richtlijn 2013/48/EU van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming (hierna de “richtlijn”), volledig om te zetten. Van de gelegenheid wordt gebruik gemaakt om bij wijziging van artikelen die ook moeten worden aangepast volgend op de Richtlijn 2010/64/EU betreffende het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures en de Richtlijn 2012/29/EU tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ, een punctuele omzetting door te voeren. De verdere omzetting van deze richtlijnen zal het voorwerp uitmaken van een apart wetsontwerp dat aan u zal worden voorgelegd.

De omzetting van de richtlijn 2013/48/EU is vereist tegen uiterlijk 27 november 2016.

De omzetting van de richtlijn 2010/64/EU was vereist tegen 27 oktober 2013. De omzetting van de richtlijn 2012/29/EU was vereist tegen 16 november 2015.

Na een omschrijving van de retroacta van de richtlijn 2013/48/EU en een artikelsgewijze besprekking ervan, worden de krachtlijnen die hebben geleid tot de uitwerking van dit voorontwerp van wet uiteengezet. De memorie van toelichting wordt afgesloten met een gedetailleerde artikelsgewijze besprekking.

A. Retroacta

De richtlijn “toegang tot een advocaat” is een onderdeel van de uitvoering van de Resolutie van de Raad over een routekaart ter versterking van de procedurele rechten van verdachten en beklaagden in strafprocedures van 30 november 2009 (*PB* 4 december 2009, C 295/1). Deze Routekaart werd in 2009 door de Raad vastgelegd met het oog op een stapsgewijze aanpak van de procedurele rechten in afzonderlijke wetgevende instrumenten, nadat de onderhandelingen over een voorstel van Kaderbesluit dat de Europese Commissie op 3 mei 2004 reeds was neergelegd, “on hold” werden gezet.

EXPOSÉ DES MOTIFS

MESDAMES, MESSIEURS,

Le présent projet de loi vise primordialement à transposer complètement la directive 2013/48/UE du Parlement européen et du Conseil du 22 octobre 2013 relative au droit d'accès à un avocat dans le cadre des procédures pénales et des procédures relatives au mandat d'arrêt européen, au droit d'informer un tiers dès la privation de liberté et au droit des personnes privées de liberté de communiquer avec des tiers et avec les autorités consulaires (ci-après la “directive”). L'occasion est saisie pour apporter des modifications ponctuelles, en cas de modification des articles qui devraient être modifiés également suite à la directive 2010/64/UE relative au droit à l'interprétation et à la traduction dans le cadre des procédures pénales et la directive 2012/29/UE établissant des normes minimales concernant les droits, le soutien et la protection des victimes de la criminalité et remplaçant la décision-cadre 2001/220/JAI du Conseil. La suite de la transposition de ces directives fera l'objet d'un projet de loi à part qui vous sera soumis.

La transposition de la directive 2013/48/UE est requise pour le 27 novembre 2016 au plus tard.

La transposition de la directive 2010/64/UE était requis pour le 27 octobre 2013. La transposition de la directive 2012/29/UE était requis pour le 16 novembre 2015.

Après une définition des rétroactes de la directive 2013/48/UE et un commentaire des articles de celle-ci, les orientations générales ayant conduit à l'élaboration du présent projet de loi seront développées. Un commentaire détaillé article par article clôturera l'exposé des motifs.

A. Rétroactes

La directive “Accès à un avocat” est un volet de l'exécution de la Résolution du Conseil relative à la feuille de route visant à renforcer les droits procéduraux des suspects ou des personnes poursuivies dans le cadre des procédures pénales du 30 novembre 2009 (*JO* du 4 décembre 2009, C 295/1). Cette feuille de route a été établie en 2009 par le Conseil en vue d'une approche graduelle des droits procéduraux dans des instruments législatifs distincts, après la suspension des négociations relatives à une proposition de décision-cadre déjà déposée par la Commission européenne le 3 mai 2004.

Dit voorstel van kaderbesluit behandelde de volgende vijf procedurele rechten:

- 1) het recht op rechtsbijstand van een advocaat, zowel vóór als tijdens de strafprocedure;
- 2) het recht op kosteloze bijstand van een tolk, waar eveneens het recht op kosteloze vertaling van relevante documenten en de geluids- of beeldopname van de procedure werden gevoegd teneinde de waarheidsgetrouwheid van de vertolking te kunnen controleren;
- 3) het recht op bijzondere aandacht voor personen die de strafprocedure niet kunnen bijwonen of begrijpen;
- 4) het recht op communicatie met familieleden of gelijkgestelde personen enerzijds en met de consulaire autoriteiten anderzijds;
- 5) het recht voor de verdachte om schriftelijk van zijn rechten in kennis te worden stellen (de zogenaamde "verklaring van rechten").

Na een drietal jaar onderhandelen, moesten de Europese ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken op hun vergadering van 13 juni 2007 echter vaststellen dat de disparateit tussen de rechtsstelsels het onmogelijk maakten om tot een Europese consensus te komen over de vijf voormelde rechten. In het proces-verbaal van de vergadering van de 2807ste sessie van de Raad van de Europese Unie (justitie en binnenlandse zaken), die werd gehouden in Luxemburg op 12 en 13 juni 2007, staat te lezen: "ondanks verscheidene voorstellen van het voorzitterschap tijdens verschillende Raadszittingen om tot een compromis te komen, kon in de Raad geen akkoord over dit dossier worden bereikt" (PV/CONS 34, JAI 317, COMIX 555).

Pas in 2009 plaatste het toenmalig Tweeds voorzitterschap de thematiek van de toenadering van de procedurele rechten opnieuw op de Europese agenda met een nieuwe benadering. In plaats van de procedurele rechten als één geheel te onderhandelen, werd een stapsgewijze aanpak gepromoot teneinde de slaggansen op een akkoord tijdens de onderhandelingen te vergroten. De Raad van de Europese Unie legde deze stapsgewijze aanpak vast in een "Resolutie betreffende een routekaart ter versterking van de procedurele rechten van verdachten en beklaagden in strafprocedures". De routekaart omvat het politieke engagement van de lidstaten om de procedurele rechten op een stapsgewijze manier te bespreken in afzonderlijke thematische rechtsinstrumenten en dit met het oog op de toenadering van deze rechten die van belang worden geacht voor de versterking van het wederzijds vertrouwen en de

Cette proposition de décision-cadre traitait des cinq droits procéduraux suivants:

- 1) le droit à l'assistance d'un avocat, avant et pendant la procédure pénale;
- 2) le droit à l'assistance gratuite d'un interprète, auquel a été ajouté le droit à une traduction gratuite de documents pertinents et de l'enregistrement audio ou vidéo de la procédure afin de pouvoir contrôler la véracité de l'interprétation;
- 3) le droit à une attention particulière pour les personnes qui ne peuvent pas assister à la procédure pénale ou la comprendre;
- 4) le droit à communiquer avec les membres de sa famille ou des personnes y assimilées d'une part et avec les autorités consulaires d'autre part;
- 5) le droit pour le suspect d'être informé par écrit de ses droits (la "déclaration des droits").

Après trois ans de négociations, les ministres européens de la Justice et des Affaires intérieures ont toutefois dû constater lors de leur réunion du 13 juin 2007 que la disparité entre les systèmes juridiques ne permettait pas de parvenir à un consensus sur le plan européen au sujet des cinq droits précités. Le procès-verbal de la 2807e session du Conseil de l'Union européenne (Justice et Affaires intérieures), qui s'est tenue à Luxembourg les 12 et 13 juin 2007, indique que: en dépit des diverses propositions présentées par la présidence lors de différents Conseils en vue d'obtenir un compromis, un accord sur ce dossier ne peut être dégagé au sein du Conseil (PV/CONS 34, JAI 317, COMIX 555).

Ce n'est qu'en 2009 que la présidence suédoise a remis la thématique de l'approche des droits procéduraux à l'agenda européen au travers d'une nouvelle approche. Au lieu de négocier les droits procéduraux comme un ensemble, une approche graduelle a été soutenue afin d'améliorer les chances de réussite d'un accord durant les négociations. Le Conseil de l'Union européenne a coulé cette approche graduelle dans une "Résolution relative à la feuille de route visant à renforcer les droits procéduraux des suspects ou des personnes poursuivies dans le cadre des procédures pénales". La feuille de route contient l'engagement politique des États membres à examiner de manière graduelle les droits procéduraux dans des instruments juridiques thématiques séparés en vue d'une approche de ces droits jugés importants pour le renforcement et la confiance mutuelle ainsi que l'application du principe

toepassing van het beginsel van de wederzijdse erkenning. Met de routekaart vraagt de Raad enerzijds aan de Europese Commissie om voor de in de routekaart vermelde rechten initiatieven voor te stellen en anderzijds engageert de Raad zich om deze initiatieven vervolgens met voorrang in haar werkzaamheden te bespreken.

De routekaart omvat de volgende vijf procedurele rechten, waarvan zowel de volgorde als de korte inhoudelijke omschrijving louter indicatief zijn:

- Maatregel A: Vertaling en vertolking;
- Maatregel B: Informatie over de rechten en over de beschuldiging;
- Maatregel C: Juridisch advies en rechtsbijstand;
- Maatregel D: Communicatie met familie, werkgever en consulaire autoriteiten;
- Maatregel E: Bijzondere waarborgen voor kwetsbare verdachten of beklaagden;
- Maatregel F: Een groenboek over voorlopige hechtenis.

De stapsgewijze aanpak van de Routekaart, resulterde in de totstandkoming op korte termijn van verschillende rechtsinstrumenten:

- De onderhandelingen over maatregel A resulterden in de Richtlijn 2010/64/EU van het Europees Parlement en de Raad van 20 oktober 2010 betreffende het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures, PB van 26 oktober 2010, L 280/1;
- De onderhandelingen over maatregel B resulterden in de Richtlijn 2012/13/EU betreffende het recht op informatie in het kader van strafprocedures, PB van 1 juni 2012, L 142/1.

De Europese Commissie publiceerde op 8 juni 2011 een voorstel van Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en betreffende het recht op communicatie bij aanhouding (COM(2011) 326 definitief, Brussel 8.6 2011). Net zoals voor de andere maatregelen van de Routekaart streeft de Europese Commissie ook met dit instrument een doelstelling van horizontale aard na, namelijk het bevorderen van het evenwicht tussen enerzijds de efficiëntie van de strafvervolging en anderzijds de rechten van verdediging teneinde het wederzijds vertrouwen tussen gerechtelijke autoriteiten te versterken en daardoor de toepassing van

de la reconnaissance mutuelle. Avec la feuille de route, le Conseil demande, d'une part, à la Commission européenne de présenter les initiatives mentionnées dans la feuille de route et, d'autre part, d'examiner ensuite ces initiatives en priorité dans le cadre de ses travaux.

La feuille de route contient les cinq droits procéduraux suivants, dont l'ordre et la description succincte du contenu sont donnés à titre purement indicatif.

- Mesure A: Traduction et interprétation;
- Mesure B: Informations relatives aux droits et à l'accusation;
- Mesure C: Assistance d'un conseiller juridique et aide juridictionnelle;
- Mesure D: Communication avec les proches, les employeurs et les autorités consulaires;
- Mesure E: Garanties particulières pour les suspects ou personnes poursuivies qui sont vulnérables;
- Mesure F: Livre vert sur la détention provisoire.

L'approche graduelle de la feuille de route a conduit à la réalisation à court terme de différents instruments juridiques:

- les négociations concernant la mesure A ont débouché sur la directive 2010/64/UE du Parlement européen et du Conseil du 20 octobre 2010 relative au droit à l'interprétation et à la traduction dans le cadre des procédures pénales, JO du 26 octobre 2010, L 280/ 1;
- les négociations concernant la mesure B ont débouché sur la directive 2012/13/UE relative au droit à l'information dans le cadre des procédures pénales, JO du 1er juin 2012, L 142/1.

Le 8 juin 2011, la Commission européenne a publié une Proposition de directive du Parlement européen et du Conseil relative au droit d'accès à un avocat dans le cadre des procédures pénales et au droit de communiquer après l'arrestation (COM (2011) 326 final, Bruxelles 8.6 2011). Tout comme pour les autres mesures de la feuille de route, la Commission européenne tend à faire de cet instrument un objectif horizontal, à savoir favoriser un équilibre entre, d'une part, l'efficacité des poursuites pénales et, d'autre part, les droits de la défense afin de renforcer la confiance mutuelle entre autorités judiciaires et, de ce fait, faciliter l'application du principe de reconnaissance mutuelle des décisions

het beginsel van de wederzijdse erkenning van elkaars beslissingen te faciliteren. Uit de bijgaande toelichting kan worden geconcludeerd dat de Europese Commissie het recht op toegang tot een advocaat voornamelijk invult vanuit de doelstelling om verdachten en beschuldigden een fundamentele garantie te bieden tegen zowel het risico op zelfincriminatie als tegen het risico op een slechte behandeling door de ondervragende instanties. De Europese Commissie geeft ook aan dat met het voorstel niet enkel beoogd wordt om zich te conformeren aan de "Salduz-rechtspraak" van het Europees Hof van de Rechten van de Mens, maar dat het voorstel ook beoogt om verder te gaan dan deze rechtspraak.

Zoals de titel van het voorstel ook aangeeft, doorbrak de Europese Commissie hier ook de indicatieve volgorde van de Routekaart, die tot dan toe was gevuld. Het voorstel omvat enkel het "juridisch advies" van maatregel C, maar niet de rechtsbijstand, en het omvat ook maatregel D, recht op communicatie bij aanhouding. Onder de korte beschrijving van maatregel C in de Routekaart, valt het volgende te lezen: "Het recht op juridisch advies (via een raadsman) voor de verdachte of beklaagde in een strafprocedure in een zo vroeg mogelijk stadium van de procedure is van fundamenteel belang om het eerlijke verloop van de strafprocedure te waarborgen. Het recht op rechtsbijstand moet garanderen dat er effectief toegang tot bovengenoemd recht op juridisch advies wordt verschaft.". Hoewel de nauwe verbondenheid van de beide thema's, verkoos de Europese Commissie de behandeling ervan toch te splitsen en dit om redenen van praktisch aard: "Gezien het specifieke karakter en de complexiteit van het onderwerp, rechtvaardigt het punt van rechtsbijstand, dat in de routekaart was samengevoegd met dat van toegang tot een advocaat, een afzonderlijk voorstel" (Zie COM (2011) 326 definitief, Brussel, 8.6 2011, p. 1). Deze keuze maakt dat de Europese Commissie de onderhandelingen over het recht op toegang tot een advocaat loskoppelde van de eventuele financiële gevolgen van de uitwerking van dat recht op de nationale stelsels van rechtsbijstand.

De onderhandelingen in de Europese Raad over het voorstel vingen aan in de tweede helft van 2011 onder Pools Voorzitterschap. De JBZ-Raad keurde op haar vergadering van 8 juni 2012, onder Deens Voorzitterschap, de algemene oriëntatie bij gekwalificeerde meerderheid goed. Op dezelfde JBZ-Raad engageerde de Europese Commissie zich om in het najaar van 2013 een voorstel inzake rechtsbijstand neer te leggen.

In het Europees Parlement werd het voorstel van richtlijn verwezen naar de ter zake bevoegde LIBE Commissie. De JURI Commissie bracht ook een advies uit aan de LIBE Commissie. De rapporteur van de LIBE

judiciaires. Il peut être conclu des explications ci-jointes que la Commission européenne donne principalement un contenu au droit d'accès à un avocat sur la base de l'objectif qui consiste à offrir une garantie fondamentale aux suspects et aux inculpés face au risque d'auto-incrimination et au risque de mauvais traitement de la part des instances qui les interrogent. La Commission européenne indique également que la proposition vise non seulement à se conformer à la "jurisprudence Salduz" de la Cour européenne des droits de l'homme mais également à dépasser cette jurisprudence.

Comme l'intitulé de la proposition l'indique, la Commission européenne a rompu avec l'ordre chronologique indicatif de la feuille de route, suivi jusqu'alors. La proposition ne contient que l'"avis juridique" de la mesure C, mais pas l'aide juridictionnelle, et la mesure D, le droit à la communication lors de l'arrestation. Sous l'explication succincte de la mesure C dans la feuille de route, on peut lire ce qui suit: "Pour le suspect ou la personne poursuivie dans le cadre d'une procédure judiciaire, le droit à l'assistance juridique (par l'intermédiaire d'un conseiller) au stade le plus précoce et le plus opportun de la procédure est fondamental afin de garantir l'équité de la procédure. Le droit à l'aide juridictionnelle devrait garantir un accès effectif au droit à l'assistance juridique.". Malgré le lien étroit existant entre les deux thèmes, la Commission européenne a opté pour un examen séparé de ceux-ci pour des raisons d'ordre pratique. "La question de l'aide juridictionnelle, qui était jointe à celle de l'accès à un avocat dans la feuille de route, justifie la présentation d'une proposition distincte en raison de sa spécificité et de sa complexité" (voir COM (2011) 326 final, Bruxelles, 8.6 2011, p. 1). Ce choix implique que la Commission européenne a dissocié les négociations sur le droit d'accès à un avocat des conséquences financières éventuelles du développement de ce droit dans les régimes nationaux d'aide juridique.

Les négociations au sein du Conseil européen sur la proposition ont débuté au deuxième semestre de 2011 sous la présidence polonaise. Lors de sa réunion du 8 juin 2012, sous la présidence danoise, le Conseil JAI a adopté l'orientation générale à la majorité qualifiée. Lors du même Conseil JAI, la Commission européenne s'est engagée à déposer à l'automne 2013 une proposition relative à l'aide juridictionnelle.

Au Parlement européen, la proposition de directive a été renvoyée à la Commission LIBE compétente en la matière. La Commission JURI a également émis un avis à l'attention de la Commission LIBE. Le rapporteur

Commissie, het Roemeens Europees parlementslid, Elena Oana Antonescu (EPP), stelde haar ontwerpverslag voor op 7 februari 2012 (zie ontwerpverslag over het voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en betreffende het recht op communicatie bij aanhouding, dossier 2011/0154 (COD), 7.2 2012, doc. PE474 063v03-00). De behandeling in plenaire zitting van het Europees Parlement met een oriëntatiestemming met een gewone meerderheid van stemmen, vond plaats op 10 juli 2012.

De trioloog nam een aanvang in september 2012. Een informeel akkoord over de in trioloog onderhandelde tekst kwam in eerste lezing tot stand in de Raad, onder leiders Voorzitterschap, in juni 2013, en in juli 2013 in het Europees Parlement. Het Europees Parlement stemde in plenaire zitting van 10 september 2013 het amendement op het voorstel van richtlijn van de Europese Commissie (zie het document PE-CONS 40/13), dat het akkoord weergeeft dat tussen de instellingen in de trioloog is bereikt en dat vervolgens door de Raad moet worden aanvaard. De Raad aanvaardde deze tekst op de JBZ-Raad van 8 oktober 2013. De richtlijn was aldus in eerste lezing een feit.

De richtlijn werd gepubliceerd in het Publicatieblad van de Europese Unie van 6 november 2013.

B. Artikelsgewijze bespreking van de richtlijn

Alvorens de bespreking van de artikelsgewijze bespreking van voorliggend wetsontwerp aan te vatten, lijkt het nuttig de richtlijn artikelsgewijs te bespreken, aangevuld met de informatie en de commentaren die terug te vinden zijn in de bijgaande overwegingen ten einde een duidelijk zicht te hebben op de omvang van de bepalingen dewelke naar Belgisch recht moeten worden omgezet.

Artikel 1

Onderwerp

Deze richtlijn bevat minimumvoorschriften betreffende het recht van verdachten en beklaagden in strafprocedures en van personen tegen wie een procedure ingevolge Kaderbesluit 2002/584/JBZ loopt ("procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel"), om toegang tot een advocaat te hebben en om een derde op de hoogte te laten brengen van de vrijheidsbeneming en om met derden en met consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming.

de la Commission LIBE, la parlementaire européenne roumaine Elena Oana Antonescu (PPE), a présenté son projet de rapport le 7 février 2012 (voir projet de rapport sur la proposition de directive du Parlement européen et du Conseil relative au droit d'accès à un avocat dans le cadre des procédures pénales et au droit de communiquer après l'arrestation, dossier 2011/0154 (COD), 7.2 2012, doc. PE474 063v03-00). L'examen en séance plénière du Parlement européen et le vote d'orientation à la majorité simple ont eu lieu le 10 juillet 2012.

Le triilogue a débuté en septembre 2012. Un accord informel sur le texte négocié en triilogue est intervenu en première lecture au Conseil, sous la présidence irlandaise, en juin 2013 et au Parlement européen en juillet 2013. Le Parlement européen a voté lors de la séance plénière du 10 septembre 2013 l'amendement à la proposition de directive de la Commission européenne (voir document PE-CONS 40/13), qui traduit l'accord qui a été atteint entre les institutions en triilogue et qui devra ensuite être adopté par le Conseil. Le Conseil a adopté ce texte au Conseil JAI du 8 octobre 2013. La directive devenait ainsi un fait en première lecture.

Elle a été publiée au Journal officiel de l'Union européenne le 6 novembre 2013.

B. Commentaire des articles de la directive

Avant d'entamer l'examen du commentaire des articles du présent projet de loi, il semble utile d'examiner le commentaire des articles de la directive, complété par les informations et les commentaires qui figurent dans les considérants y afférents afin d'avoir une vision claire de la portée des dispositions à transposer en droit belge.

Article 1

Objet

Cette directive contient les prescriptions minimales relatives au droit des suspects et des personnes poursuivies dans les procédures pénales ainsi que des personnes à l'encontre desquelles une procédure est en cours conformément à la décision-cadre 2002/584/JAI ("procédure relative au mandat d'arrêt européen") d'avoir accès à un avocat, au droit d'informer un tiers de la privation de liberté et au droit de communiquer avec des tiers et avec les autorités consulaires durant la privation de liberté.

Artikel 2

Toepassingsgebied

De richtlijn kent een ruim personeel toepassingsgebied. De paragraaf 1, eerste zin, bepaalt dat ze “van toepassing is op de verdachten of beklaagden in een strafprocedure, vanaf het ogenblik waarop zij er door de bevoegde autoriteiten van een lidstaat door middel van een officiële kennisgeving of anderszins van in kennis worden gesteld dat zij ervan worden verdacht of beschuldigd een strafbaar feit te hebben begaan, ongeacht of hen hun vrijheid is ontnomen”.

Deze omschrijving sluit aan bij de gehanteerde formuleringen in eerdere rechtsinstrumenten tot uitvoering van de Routekaart, met name de Richtlijn 2010/64/EU van het Europees Parlement en de Raad van 20 oktober 2010 betreffende het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures, en de Richtlijn 2012/13/EU betreffende het recht op informatie in het kader van strafprocedures.

Er wordt op gewezen dat het criterium van de vrijheidsontneming niet meespeelt in de bepaling van het personeel toepassingsgebied. De richtlijn is aldus van toepassing zowel op personen in vrijheid als op personen wiens vrijheid niet is benomen.

Overeenkomstig de paragraaf 2 is de richtlijn ook van toepassing op “personen tegen wie een procedure ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel loopt (gezochte personen), vanaf het moment van aanhouding in de uitvoerende lidstaat.”

De nadere modaliteiten daarvan worden beschreven in artikel 10 van de richtlijn.

De door de richtlijn voorziene rechten moeten door de lidstaten worden voorzien “totdat de procedure is beëindigd, dat wil zeggen totdat definitief is vastgesteld of de verdachte of beklaagde het strafbare feit al dan niet heeft begaan, met inbegrip van, indien van toepassing, de strafoplegging en de uitkomst in een eventuele beroepsprocedure.”

Specifiek voor deze richtlijn wordt in de paragraaf 3 voorzien dat de richtlijn ook van toepassing is ingeval van “statuut”-wijziging van een persoon die wordt verhoord:

“Deze richtlijn is, onder dezelfde voorwaarden als genoemd in lid 1, tevens van toepassing op andere personen dan verdachten en beklaagden die in de loop van het verhoor door de politie of door een andere

Article 2

Champ d'application

La directive a un champ d'application personnel très large. Le paragraphe 1er, première phrase, dispose qu'elle “s'applique aux suspects ou aux personnes poursuivies dans le cadre de procédures pénales, dès le moment où ils sont informés par les autorités compétentes d'un État membre, par notification officielle ou par tout autre moyen, qu'ils sont soupçonnés ou poursuivis pour avoir commis une infraction pénale, qu'ils soient privés de liberté ou non.”.

Cette description correspond aux formulations utilisées dans des instruments juridiques antérieurs portant exécution de la feuille de route, notamment la directive 2010/64/UE du Parlement européen et du Conseil du 20 octobre 2010 relative au droit à l'interprétation et à la traduction dans le cadre des procédures pénales et la directive 2012/13/UE relative au droit à l'information dans le cadre des procédures pénales.

Il est souligné que le critère de privation de liberté n'intervient pas dans la détermination du champ d'application personnel. La directive s'applique ainsi à la fois aux personnes qui sont en liberté et à celles qui sont privées de leur liberté.

Conformément au paragraphe 2, la directive s'applique également aux “personnes qui font l'objet d'une procédure relative au mandat d'arrêt européen (ci-après dénommées “personnes dont la remise est demandée”) dès le moment de leur arrestation dans l'État membre d'exécution.”

Les modalités détaillées en la matière sont décrites à l'article 10 de la directive.

Les droits prévus par la directive doivent être prévus par les États membres “jusqu'au terme de la procédure, qui s'entend comme la détermination définitive de la question de savoir s'ils ont commis l'infraction pénale, y compris, le cas échéant, la condamnation et la décision rendue sur tout appel.”

Cette directive prévoit spécifiquement en son paragraphe 3 qu'elle s'applique également en cas de changement de “statut” de la personne interrogée:

“La présente directive s'applique également, dans les mêmes conditions que celles prévues au paragraphe 1er, aux personnes qui ne sont pas soupçonnées ou poursuivies, mais qui, au cours de leur interrogatoire par la

rechtshandhavingsautoriteit, verdachte of beklaagde worden.”

Deze bepaling wordt verantwoord door te verwijzen naar de jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens die stelt dat indien een persoon die geen verdachte of beklaagde is, zoals een getuige, verdachte of beklaagde wordt, die persoon tegen zelf-incriminatie beschermd dient te worden en zwijgrecht heeft. Inde overweging 21 verwijst de richtlijn “uitdrukkelijk naar de praktische situatie waarin een dergelijke persoon tijdens een verhoor door de politie of een andere rechtshandhavingsautoriteit in het kader van een strafprocedure, verdachte of beklaagde wordt. Indien tijdens een dergelijk verhoor waarin een persoon die geen verdachte of beklaagde is, verdachte of beklaagde wordt, dient het verhoor onmiddellijk te worden stopgezet. Het verhoor kan evenwel worden voortgezet indien de persoon op de hoogte is gesteld van het feit dat hij verdachte of beklaagde is en hij de in deze richtlijn vastgestelde rechten ten volle kan uitoefenen.”

De vierde paragraaf van dit artikel betreft het materieel toepassingsgebied van de richtlijn. Deze is van toepassing op alle strafrechtelijke feiten, ongeacht de ernst ervan. Echter, voor twee categorieën van feiten omschreven door de richtlijn, wordt dit genuanceerd. Het betreft de feiten:

a) waarvoor krachtens de wet van een lidstaat een sanctie door een andere autoriteit dan een in strafzaken bevoegde rechtsbank wordt opgelegd, en tegen het opleggen van deze sanctie beroep bij een dergelijke rechtsbank, kan worden ingesteld, of kan worden verwezen naar een dergelijke rechtsbank, of

b) waarvoor geen vrijheidsstraf kan worden opgelegd,

De zogenaamde administratieve inbreuken en de zogenaamde “lichte feiten” waarvoor geen gevangenisstraf kan worden opgelegd, worden niet uitgesloten van het toepassingsgebied van de richtlijn, maar het aanvangspunt van het moment waarop de door de richtlijn omschreven rechten moeten worden gegarandeerd verschuift naar later (mogelijkerwijs) hypothetisch tijdstip op de tijdlijn, met name naar de procedures voor een in strafzaken bevoegde rechtsbank.

In de bijgaande overwegingen 16 en 17 is te lezen dat het voor deze twee categorieën onredelijk zou zijn de bevoegde autoriteit te verplichten alle rechten te waarborgen waarin de richtlijn voorziet.

police ou par une autre autorité répressive, deviennent suspects ou personnes poursuivies.”

Cette disposition trouve sa justification dans le renvoi à la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l’homme qui précise que si une personne qui n’est ni soupçonnée ni poursuivie, comme un témoin, devient un suspect ou une personne poursuivie, celle-ci doit être protégée contre sa propre incrimination et a le droit de garder le silence. Dans le considérant 21, la directive “fait expressément référence à la situation concrète où ladite personne devient un suspect ou une personne poursuivie durant un interrogatoire par la police ou par une autre autorité répressive ou judiciaire dans le cadre d’une procédure pénale. Lorsque, au cours d’un tel interrogatoire, une personne autre qu’un suspect ou une personne poursuivie devient un suspect ou une personne poursuivie, l’interrogatoire devrait être suspendu immédiatement. Toutefois, il devrait être possible de poursuivre l’interrogatoire si la personne concernée a été informée qu’elle est un suspect ou une personne poursuivie et si elle est en mesure d’exercer pleinement les droits prévus dans la présente directive.”

Le paragraphe 4 de cet article a trait au champ d’application matériel de la directive. Celle-ci s’applique à toutes les infractions indépendamment de leur gravité. Une nuance existe toutefois pour deux catégories de faits définies par la directive. Sont concernées les infractions:

a) pour lesquelles le droit d’un État membre prévoit l’imposition d’une sanction par une autorité autre qu’une juridiction compétente en matière pénale, l’imposition de cette sanction pouvant faire l’objet d’un recours ou d’un renvoi devant une telle juridiction, ou

b) pour lesquelles la privation de liberté ne peut pas être imposée comme sanction.

Les “infractions administratives” et les “infractions mineures” pour lesquelles aucun emprisonnement ne peut être imposé ne sont pas exclues du champ d’application de la directive. Toutefois, le point de départ du moment auquel les droits définis par la directive sont garantis se déplace vers un moment (éventuellement) hypothétique ultérieur sur la ligne du temps, à savoir les procédures devant une juridiction compétente en matière pénale.

Les considérants 16 et 17 précisent que pour ces deux catégories, il serait excessif d’exiger des autorités compétentes qu’elles garantissent l’ensemble des droits prévus dans la directive.

Echter, ongeacht of men zich in één van de twee categorieën bevindt en ongeacht de fase van de strafprocedure, preciseert de richtlijn duidelijk in het laatste lid van paragraaf 4, dat ze volledig van toepassing is indien de verdachte of de beklaagde zijn vrijheid is ontnomen.

Artikel 3

Recht op toegang tot een advocaat in een strafprocedure

Artikel 3 bepaalt de inhoud van de notie “recht op toegang tot een advocaat” en de modaliteiten waaronder de lidstaten dit moeten garanderen.

De paragraaf 1 bepaalt als algemene regel dat “de lidstaten ervoor zorgen dat de verdachten of beklaagden recht hebben op toegang tot een advocaat, op een zodanig moment en op zodanige wijze dat de betrokken personen hun rechten van verdediging in de praktijk daadwerkelijk kunnen uitoefenen.”

Hiertoe moet de toegang tot een advocaat zonder onnodig uitstel minimaal worden gegarandeerd vanaf de door paragraaf 2 omschreven momenten, ongeacht welk moment zich in casu als eerste voordoet:

- a) voordat zij door de politie of door een andere rechtshandhavingsautoriteit of rechterlijke instantie worden verhoord;
- b) wanneer de onderzoeks- of andere bevoegde autoriteiten een tot onderzoek of andere vorm van bewijsgaring strekkende handeling verrichten, overeenkomstig lid 3, onder c);
- c) zonder onnodig uitstel na de vrijheidsbeneming;
- d) indien zij voor een in strafzaken bevoegde rechbank zijn opgeroepen, binnen een redelijke termijn voordat zij voor deze rechbank in rechte verschijnen.

Voor wat de notie “verhoor” betreft, geeft de richtlijn geen definitie, maar wel een omschrijving van wat voor de toepassing van de richtlijn niet als een verhoor moet worden beschouwd (zie overweging 20 van de richtlijn):

“de eerste ondervraging, door de politie of een andere rechtshandhavingsautoriteit, waarvan het doel bestaat uit het identificeren van de betrokkenen, het controleren op wapenbezit of andere gelijkaardige veiligheidskwesties, dan wel het nagaan of een onderzoek moet worden ingesteld, bijvoorbeeld tijdens controles langs de weg, of tijdens regelmatige steekproefsgewijze

Cependant, que l'on se trouve dans une des deux catégories et quel que soit le stade de la procédure pénale, la directive précise clairement au dernier alinéa du paragraphe 4 qu'elle s'applique pleinement lorsque le suspect ou la personne poursuivie est privé de liberté.

Article 3

Droit d'accès à un avocat dans la procédure pénale

L'article 3 définit le contenu de la notion de “droit d'accès à un avocat” et les modalités selon lesquelles ce droit doit être garanti par les États membres.

Le paragraphe 1er fixe comme règle générale le fait que “les États membres veillent à ce que les suspects et les personnes poursuivies disposent du droit d'accès à un avocat dans un délai et selon des modalités permettant aux personnes concernées d'exercer leurs droits de la défense de manière concrète et effective.”

Pour ce faire, l'accès à un avocat doit être garanti au minimum sans retard indu dès les moments définis par le paragraphe 2, quel que soit le moment survenant in casu en premier:

- a) avant qu'ils ne soient interrogés par la police ou par une autre autorité répressive ou judiciaire;
- b) lorsque des autorités chargées des enquêtes ou d'autres autorités compétentes procèdent à une mesure d'enquête ou à une autre mesure de collecte de preuves conformément au paragraphe 3, point c);
- c) sans retard indu après la privation de liberté;
- d) lorsqu'ils ont été cités à comparaître devant une juridiction compétente en matière pénale, en temps utile avant leur comparution devant ladite juridiction.

En ce qui concerne la notion d’“interrogatoire”, la directive ne donne pas de définition mais bien une description de ce qu'il n'y a pas lieu de considérer comme un interrogatoire pour l'application de la directive (voir considérant 20 de la directive):

“l'interrogatoire n'inclut pas les questions préliminaires posées par la police ou par une autre autorité répressive ayant pour but d'identifier la personne concernée, de vérifier si elle détient des armes ou de vérifier d'autres questions de sécurité similaires, ou d'établir s'il y a lieu d'ouvrir une enquête, par exemple lors d'un contrôle routier, ou d'un contrôle aléatoire de

controles wanneer de identiteit van een verdachte of beklaagde nog niet is vastgesteld.”

De inhoudelijke invulling van het recht op toegang tot een advocaat wordt door de richtlijn vervolgens onderverdeeld in het recht op vertrouwelijk overleg en communicatie, het recht dat de advocaat bij het verhoor aanwezig kan zijn en er daadwerkelijk aan kan deelnemen en het recht dat de advocaat aanwezig is bij een aantal onderzoekshandelingen of bewijsvergaringssprocedures.

Artikel 3, § 3, a) bepaalt dat “de lidstaten ervoor moeten zorgen dat verdachten en beklaagden het recht hebben om de advocaat die hen vertegenwoordigt onder vier ogen te ontmoeten en met hem te communiceren, ook voordat zij door de politie of een andere rechtshandhavingssinstans worden verhoord”.

Vooruitlopend op de besprekking van artikel 8 inzake de mogelijke afwijkingen van de door de richtlijn bepaalde rechten omschrijft, wordt nu reeds opgemerkt dat de lidstaten niet kunnen afwijken van de verplichting om het vertrouwelijk karakter van de communicatie te eerbiedigen.

In de overwegingen 33 en 34 wordt deze absoluutheid enigszins genuanceerd.

Overweging 33 omschrijft de grenzen van deze verplichting in hoofde van de lidstaten: de vertrouwelijkheid van de communicatie moet worden geëerbiedigd in het kader van de uitoefening van het recht op toegang tot een advocaat zoals bepaald door de richtlijn. Met andere woorden, de vertrouwelijkheid van de communicatie moet niet worden geëerbiedigd wanneer de advocaat ervan verdacht wordt om samen met de verdachte of beklaagde bij een strafbaar feit betrokken te zijn daar dit niet kan worden beschouwd als rechtmatige bijstand zoals bepaald door de richtlijn. De richtlijn laat ook de in nationale wetgeving voorziene mechanismen om te voorkomen dat gedetineerden illegale zendingen ontvangen, zoals bijvoorbeeld het screenen van briefwisseling, toe voor zover dergelijke mechanismen de bevoegde autoriteiten niet toestaan de communicatie tussen de verdachten of beklaagden en hun advocaat te lezen.

Overweging 34 geeft aan dat de richtlijn ook een schending van het vertrouwelijk karakter van de communicatie die voortvloeit uit een wettige observatie uitgevoerd door bevoegde autoriteiten, onverlet laat, net zoals de werkzaamheden die, bijvoorbeeld, door de nationale inlichtingendiensten worden verricht met het oog op de bescherming van de nationale veiligheid overeenkomstig artikel 4, lid 2, van het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU), of die onder het

routine lorsque le suspect ou la personne poursuivie n'a pas encore été identifié.”

La directive subdivise ensuite le contenu donné au droit d'accès à un avocat en droit à une concertation et à une communication confidentielles, droit pour l'avocat d'être présent lors de l'interrogatoire et d'y prendre effectivement part et droit pour l'avocat d'être présent dans le cadre d'un certain nombre de mesures d'enquête ou de procédures de collecte des preuves.

L'article 3, § 3, a), dispose que: “les États membres veillent à ce que les suspects ou les personnes poursuivies aient le droit de rencontrer en privé l'avocat qui les représente et de communiquer avec lui, y compris avant qu'ils ne soient interrogés par la police ou par une autre autorité répressive ou judiciaire”.

Anticipant l'examen de l'article 8 relatif aux dérogations éventuelles aux droits définis par la directive, il est déjà fait remarquer que les États membres ne peuvent déroger à l'obligation de respecter le caractère confidentiel des communications.

Ce caractère absolu est quelque peu nuancé dans les considérants 33 et 34.

Le considérant 33 définit les limites de cette obligation dans le chef des États membres: la confidentialité des communications doit être respectée dans le cadre de l'exercice du droit d'accès à un avocat défini par la directive. En d'autres termes, la confidentialité des communications ne doit pas être respectée lorsque l'avocat est soupçonné d'être impliqué avec le suspect ou la personne poursuivie dans une infraction vu que cela ne peut être considéré comme une assistance légitime visée par la directive. La directive autorise également les mécanismes prévus dans la législation nationale afin d'éviter l'envoi d'objets illicites aux détenus, comme par exemple le contrôle de la correspondance, pour autant que ces mécanismes ne permettent pas aux autorités compétentes de lire les communications échangées entre le suspect ou la personne soupçonnée et son avocat.

Le considérant 34 indique que la directive n'empêche pas une violation du caractère confidentiel des communications découlant d'une surveillance licite effectuée par des autorités compétentes, tout comme les activités qui sont menées, par exemple, par les services de renseignement nationaux, pour sauvegarder la sécurité nationale conformément à l'article 4, paragraphe 2, du traité sur l'Union européenne (TUE) ou qui relèvent de l'article 72 du traité sur le fonctionnement de l'Union

toepassingsgebied vallen van artikel 72 VWEU, op grond waarvan titel V betreffende de ruimte van vrijheid, veiligheid en recht bepaalt dat de uitoefening van de verantwoordelijkheid van de lidstaten voor de handhaving van de openbare orde en de bescherming van de binnenlandse veiligheid onverlet moet worden gelaten.

Artikel 3, § 3, b) bepaalt dat de lidstaten er voor moeten zorgen dat verdachten en beklaagden het recht hebben dat hun advocaat bij het verhoor door de politie of een andere rechtshandhavingsautoriteit of rechterlijke instantie, inclusief tijdens de hoorzittingen voor de rechtbank aanwezig kan zijn en er daadwerkelijk aan kan deelnemen. De wijze waarop deze deelname kan worden uitgeoefend, laat de richtlijn over aan de procedures in het nationale recht die deze deelname regelen, voor zover die procedures de daadwerkelijke uitoefening en de essentie van het desbetreffende recht onverlet laten.

In de overweging 25 wordt hierover gesteld dat een advocaat tijdens een verhoor van de verdachte of de beklaagde door de politie of een andere rechtshandhavingsautoriteit of rechterlijke instantie, alsmede tijdens een hoorzitting voor de rechtbank, overeenkomstig die procedures, onder meer vragen kan stellen, verduidelijking vragen en verklaringen afleggen, die dienen te worden geregistreerd overeenkomstig het nationale recht.

Artikel 3, § 3, c), bepaalt dat de advocaat het recht moet hebben om minstens de volgende drie onderzoekshandelingen of procedures voor het vergaren van bewijsmateriaal bij te wonen, voor zover het nationale recht deze voorziet en de verdachte deze mag of moet bijwonen:

- i) meervoudige confrontaties;
- ii) confrontaties;
- iii) reconstructies van de plaats van een delict.

Rekening houdend met verschilpunten in de nationale rechtstelsels, wordt in overweging 26 weergegeven wat er juist onder deze onderzoekshandelingen moet worden verstaan:

“Dergelijke handelingen moeten op zijn minst meervoudige confrontaties, tijdens welke de verdachte of beklaagde naast andere personen staat om door het slachtoffer of een getuige te worden geïdentificeerd; confrontaties, tijdens welke een verdachte of beklaagde met een of meer getuigen wordt samengebracht wanneer onder deze getuigen onenigheid bestaat over belangrijke feiten of aangelegenheden, en reconstructies

europeenne, en vertu duquel le titre V relatif à l'espace de liberté, de sécurité et de justice ne doit pas porter atteinte à l'exercice des responsabilités qui incombent aux États membres pour le maintien de l'ordre public et la sauvegarde de la sécurité intérieure.

L'article 3, § 3, b), prévoit que les États membres doivent veiller à ce que les suspects ou les personnes poursuivies aient droit à la présence de leur avocat et à la participation effective de celui-ci à leur interrogatoire par la police ou une autre autorité répressive ou judiciaire, y compris lors des audiences devant une juridiction. La directive laisse les modalités selon lesquelles peut s'exercer cette participation aux procédures qui règlent cette participation dans le droit national, à condition que celles-ci ne portent pas atteinte à l'exercice effectif et à l'essence même du droit concerné.

Dans le considérant 25, il est indiqué à cet égard que lors de l'interrogatoire du suspect ou de la personne poursuivie mené par la police ou une autre autorité répressive ou judiciaire ou lors d'une audience devant une juridiction, l'avocat peut, entre autres, conformément à ces dispositions, poser des questions, demander des clarifications et faire des déclarations, ce qui devrait être consigné conformément à la procédure d'enregistrement prévue par le droit national.

L'article 3, § 3, c), précise que l'avocat doit avoir le droit d'assister au moins aux trois mesures d'enquête ou mesures de collecte de preuves suivantes, pour autant que ces mesures soient prévues par le droit national et que le suspect ou la personne poursuivie soit tenu d'y assister ou autorisé à y assister:

- i) séances d'identification des suspects;
- ii) confrontations;
- iii) reconstitutions de la scène d'un crime.

Compte tenu des points de divergence dans les systèmes juridiques nationaux, le considérant 26 exprime ce qu'il convient d'entendre exactement par ces mesures d'enquête:

“Ces mesures devraient au moins comprendre les séances d'identification des suspects, dans lesquelles le suspect ou la personne poursuivie figure parmi d'autres personnes afin d'être identifié par une victime ou un témoin; les confrontations, au cours desquelles le suspect ou la personne poursuivie est mis en présence d'un ou de plusieurs témoins ou victimes lorsqu'il existe entre ces personnes un désaccord sur des faits ou

van de plaats van een delict in aanwezigheid van de verdachte of beklaagde, teneinde beter te begrijpen hoe en in welke omstandigheden het misdrijf is gepleegd en om de verdachte of beklaagde specifieke vragen te kunnen stellen, omvatten.”

Uit deze omschrijving kan duidelijk worden afgeleid dat het onderzoekshandelingen betreft waarbij de aanwezigheid van de verdacht vereist is. Immers, net zoals het verhoor van een verdachte, kunnen deze onderzoekshandelingen en de wijze waarop de betrokkenen zich daarbij opstelt rechtstreeks gevolgen hebben voor het bewijs.

De overweging laat de lidstaten ook toe praktische regelingen te treffen voor wat betreft de aanwezigheid van de raadsman gedurende de onderzoekshandelingen, en dit onder de voorwaarde dat deze regelingen geen afbreuk doen aan de daadwerkelijke uitoefening en essentie van de rechten van de verdachte.

De vierde paragraaf van artikel 3 betreft de modaliteiten van de uitoefening van het recht op toegang tot een advocaat. Meer concreet bepaalt deze paragraaf de inspanningen die de lidstaten moeten treffen teneinde de uitoefening van dit recht mogelijk te maken.

Paragraaf 4 voorziet vooreerst op algemene wijze dat de lidstaten zich ervoor moeten inspannen om algemene informatie ter beschikking te stellen om verdachten of beklaagden te helpen een advocaat te vinden. In bijgaande overweging 27 wordt geëxpliciteerd dat dit kan door bijvoorbeeld deze informatie ter beschikking te stellen op een website of door middel van een folder op het politiebureau.

Vervolgens bepaalt de bepaling de omvang van de verplichting in hoofde van de lidstaten waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen enerzijds verdachten of beklaagden die niet van hun vrijheid zijn beroofd en verdachten of beklaagden die van hun vrijheid zijn beroofd.

Het is gepast hier even terug te keren naar het initiële voorstel van richtlijn van de Europese Commissie en de onderhandelingen in de Raad, waar bij de aanvang een belangrijk verschil in interpretatie bestond tussen de lidstaten over de invulling van de verplichtingen in hoofde van de lidstaten. Enerzijds was er de interpretatie die aansloot bij het voorstel van de Europese Commissie en die kan worden omschreven als een “benadering van mogelijkheden”, die inhoudt dat de lidstaten enkel worden verplicht erin te voorzien dat de bevoegde autoriteiten aan de verdachte of beklaagde de mogelijkheid geven om een advocaat te contacteren en

éléments importants, et les reconstitutions de la scène d'un crime en présence du suspect ou de la personne poursuivie, afin de mieux comprendre de quelle manière et dans quelles conditions un crime a été commis et de pouvoir poser des questions spécifiques au suspect ou à la personne poursuivie.”

Il peut être clairement déduit de cette description qu'il s'agit de mesures d'enquête qui requièrent la présence du suspect. En effet, tout comme c'est le cas pour l'interrogatoire d'un suspect, ces mesures d'enquête et l'attitude adoptée par l'intéressé peuvent avoir des répercussions directes pour la preuve.

Le considérant autorise les États membres à arrêter les modalités pratiques concernant la présence d'un avocat lors des mesures d'enquête, pour autant que ces modalités ne portent pas atteinte à l'exercice effectif et à l'essence même des droits du suspect.

Le quatrième paragraphe de l'article 3 porte sur les modalités de l'exercice du droit d'accès à un avocat. Il précise plus concrètement les efforts que doivent fournir les États membres afin de permettre l'exercice de ce droit.

Le paragraphe 4 prévoit tout d'abord de manière générale que les États membres doivent s'efforcer de rendre disponibles des informations générales afin d'aider les suspects ou les personnes poursuivies à trouver un avocat. Le considérant 27 explique que cela peut se faire, par exemple, par la mise à disposition de ces informations sur un site internet ou au moyen d'une brochure disponible au commissariat de police.

La disposition détermine ensuite l'importance de l'obligation dans le chef des États membres, en établissant une distinction entre, d'une part, les suspects ou les personnes poursuivies qui n'ont pas été privées de leur liberté et, d'autre part, les suspects ou les personnes poursuivies privées de leur liberté.

Il est opportun de revenir ici sur la proposition de directive initiale de la Commission européenne et sur les négociations au sein du Conseil, où il existait dès le début une différence importante dans l'interprétation entre les États membres quant au contenu des obligations leur incombeant. D'une part, il y avait l'interprétation qui correspondait à la proposition de la Commission européenne et qui peut être définie comme une “approche d'opportunités”, qui implique que les États membres doivent uniquement veiller à ce que les autorités compétentes donnent l'opportunité au suspect ou à la personne poursuivie de contacter un

er door te worden bijgestaan, indien deze daar explicet om vraagt. Anderzijds was er de zogenaamde “benadering van garanties” die inhoudt dat de lidstaten worden verplicht om proactief op te treden en hun autoriteiten de nodige stappen te laten zetten om de effectieve bijstand door een advocaat van een verdachte of beklaagde te garanderen, inclusief de toepassing van de bepalingen inzake rechtsbijstand indien de verhoorde persoon niet over de nodige middelen zou beschikken. De keuze van benadering heeft vanzelfsprekend belangrijke gevolgstrekkingen voor de verplichtingen die in hoofde van de lidstaten ontstaan. Dit punt werd tijdens de onderhandelingen in de Raad uitgeklaard en een compromis werd uitgetekend: de “benadering van garanties” werd weerhouden voor personen die van hun vrijheid zijn beroofd en de meer algemene “benadering van mogelijkheden” werd weerhouden voor alle anderen. Dit compromis werd uiteindelijk ook weerhouden in de definitieve versie van de richtlijn.

Voor wat verdachten of beklaagden betreft die niet van hun vrijheid zijn beroofd, voorziet overweging 27 dat de lidstaten geen actieve stappen moeten ondernemen om ervoor te zorgen dat zij bijstand krijgen van een advocaat indien deze niet zelf het nodige hebben gedaan om door een advocaat te worden bijgestaan. Het moet hen wel vrij staan om contact op te nemen met een advocaat, deze te raadplegen en erdoor te worden bijgestaan.

Voor wat verdachten of beklaagden betreft die van hun vrijheid zijn benomen, voorziet het tweede lid van paragraaf 4 een verdergaande verplichting in hoofde van de lidstaten:

“Onverminderd de bepalingen van het nationale recht betreffende de verplichte aanwezigheid van een advocaat, treffende de lidstaten de noodzakelijke regelingen om ervoor te zorgen dat deze in staat zijn om hun recht op toegang tot een advocaat daadwerkelijk uit te oefenen, tenzij zij afstand hebben gedaan van dat recht overeenkomstig artikel 9.”

Overweging 28 geeft een voorbeeld van wat zou kunnen worden beschouwd als een “noodzakelijke regeling”: “Dergelijke regelingen kunnen bijvoorbeeld inhouden dat de bevoegde autoriteiten in de bijstand van een advocaat voorzien aan de hand van een lijst van beschikbare advocaten waaruit de verdachte of de beklaagde zou kunnen kiezen. Deze regelingen kunnen ook de regels betreffende de rechtsbijstand omvatten. Deze zinsnede kan worden uitgelegd als dat de gefinancierde rechtsbijstand een mogelijke invulling zou kunnen zijn van de vereiste noodzakelijke regeling maar dat dit (nog) niet is voorgeschreven door het Europees wettelijk instrumentarium.” De overweging stelt ook dat, in voorkomend geval, dergelijke regelingen ook de

avocat et d'être assisté par celui-ci, s'il en fait explicitement la demande. D'autre part, il y avait l'”approche de garanties” qui implique que les États membres sont tenus d'agir de manière proactive et de faire effectuer les démarches nécessaires par leurs autorités afin de garantir l'assistance effective d'un suspect ou d'une personne poursuivie par avocat, y compris l'application des dispositions relatives à l'assistance juridictionnelle si la personne interrogée n'a pas les moyens nécessaires. Le choix de l'approche a évidemment des conséquences importantes vis-à-vis des obligations qui naissent dans le chef des États membres. Ce point a été éclairci lors des négociations au Conseil et un compromis a été trouvé: l'”approche de garanties” a été retenue pour les personnes privées de leur liberté et l'”approche d'opportunités”, plus générale, pour tous les autres. Ce compromis a finalement été retenu dans la version définitive de la directive.

En ce qui concerne les suspects ou les personnes poursuivies qui n'ont pas été privés de leur liberté, le considérant 27 prévoit que les États membres ne doivent pas prendre des mesures actives pour veiller à ce qu'ils soient assistés d'un avocat s'ils n'ont pas pris eux-mêmes de dispositions à cet effet. Ils doivent toutefois avoir la possibilité de contacter ou de consulter librement un avocat et d'être assisté librement par celui-ci.

En ce qui concerne les suspects ou les personnes poursuivies qui ont été privés de leur liberté, l'alinéa 2 du paragraphe 4 prévoit une obligation plus importante dans le chef des États membres.

“Nonobstant les dispositions du droit national relatives à la présence obligatoire d'un avocat, les États membres prennent les dispositions nécessaires afin que les suspects ou les personnes poursuivies qui sont privés de liberté soient en mesure d'exercer effectivement leur droit d'accès à un avocat, à moins qu'ils n'aient renoncé à ce droit conformément à l'article 9.”

Le considérant 28 donne un exemple de que l'on pourrait considérer comme une “disposition nécessaire”. “Ces dispositions pourraient notamment prévoir que les autorités compétentes font le nécessaire pour fournir l'assistance d'un avocat sur la base d'une liste d'avocats disponibles, parmi lesquels le suspect ou la personne poursuivie pourrait effectuer son choix. Ces dispositions pourraient, le cas échéant, comprendre les modalités relatives à l'aide juridictionnelle.” On peut expliquer ce membre de phrase en ce sens que l'aide juridictionnelle financée pourrait être un contenu de la disposition nécessaire requise mais pas (encore) prescrit par l'arsenal légal européen. Le considérant indique également que, le cas échéant, de telles dispositions

regels betreffende rechtsbijstand kunnen omvatten. Met andere woorden, de gefinancierde rechtsbijstand zou aldus een mogelijke invulling kunnen zijn van de vereiste noodzakelijke regelingen die de lidstaten moeten voorzien. Het Europees instrumentarium daartoe schrijft dit echter (nog) niet voor.

De paragrafen 5 en 6 van artikel 3 omschrijven de mogelijkheid voor de lidstaten om in tijdelijke afwijkingen van het recht op toegang tot een advocaat te voorzien. Artikel 8 van de richtlijn (*zie supra*) bepaalt een aantal algemene voorwaarden waaraan deze afwijkingen moeten voldoen.

De § 5 voorziet de mogelijkheid voor de lidstaten om in uitzonderlijke omstandigheden af te wijken van het principe dat de toegang tot een advocaat zonder onnodig uitstel na de vrijheidsbeneming moet worden gegarandeerd, zoals bepaald door de § 2, c) van het artikel 3, ingeval de geografische afstand waarop een verdachte of beklaagde zich bevindt dit onmogelijk maakt. Deze mogelijkheid tot afwijking is beperkt tot de fase van het voorbereidend onderzoek. In de overweging 30 worden een aantal voorbeelden gegeven van situaties die hieronder zouden kunnen vallen. Zo wordt verwezen naar de situatie waarin de verdachte of beklaagde zich in overzees gebied bevindt en de situatie van een buitenlandse militaire operatie die door de lidstaat wordt ondernomen of waaraan de lidstaat deelneemt. De overweging geeft bovendien aan dat de bevoegde autoriteiten gedurende deze tijdelijke afwijking geen verhoren of onderzoekshandelingen overeenkomstig de richtlijn mogen uitvoeren. Echter, de lidstaten moeten in dergelijke gevallen voorzien in een mogelijkheid tot communicatie via telefoon of videoconferentie, tenzij ook dit onmogelijk zou zijn.

De § 6, voorziet de mogelijkheid voor de lidstaten om tijdelijk af te wijken van het recht op toegang tot een advocaat. Deze mogelijkheid tot afwijking geldt enkel in de fase van het voorbereidend onderzoek en moet zijn ingegeven door de bijzondere omstandigheden van het geval waardoor één of meer van de volgende dwingende redenen dit rechtvaardigen:

a) indien er sprake is van een dringende noodzaak om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen;

In de overweging 31 wordt gesteld dat zolang een tijdelijke afwijking op deze grond van kracht is, de bevoegde autoriteiten verdachten of beklaagden kunnen verhoren zonder dat een advocaat aanwezig is, op voorwaarde dat de verdachten of beklaagden van hun zwijgrecht op de hoogte zijn gebracht en dat zij dat recht kunnen uitoefenen, en dat dergelijk verhoor de rechten

peuvent également inclure des dispositions relatives à l'aide juridictionnelle. En d'autres termes, l'aide juridictionnelle financée pourrait être un contenu des dispositions nécessaires requises à prévoir par les États membres. L'arsenal européen ne le prescrit toutefois pas (encore).

Les paragraphes 5 et 6 de l'article 3 décrivent la possibilité pour les États membres de prévoir des dérogations temporaires au droit d'accès à un avocat. L'article 8 de la directive (*voir supra*) définit le nombre de conditions générales auxquelles doivent satisfaire ces dérogations.

Le § 5 prévoit la possibilité pour les États membres de déroger, dans des circonstances exceptionnelles, au principe selon lequel l'accès à un avocat doit être garanti sans retard indu après la privation de liberté, comme le prévoit le § 2, c), de l'article 3, si l'éloignement géographique d'un suspect ou d'une personne poursuivie l'empêche. Cette possibilité de dérogation est limitée à la phase de l'instruction préparatoire. Le considérant 30 donne un certain nombre d'exemples de situations susceptibles de s'appliquer dans ce cadre. Ainsi, il est renvoyé à la situation où le suspect ou la personne poursuivie se trouve dans les territoires d'outre-mer et la situation d'une opération militaire à l'étranger menée par l'État membre ou à laquelle il participe. Le considérant indique en outre que durant cette dérogation temporaire, les autorités compétentes ne peuvent procéder à des interrogatoires ou à des mesures d'enquête prévues par la directive. Toutefois, en pareils cas, les États membres doivent prévoir une possibilité de communication par téléphone ou vidéoconférence, sauf si cela s'avère impossible.

Le § 6 prévoit la possibilité pour les États membres de déroger temporairement au droit d'accès à un avocat. Cette possibilité de dérogation ne s'applique qu'au stade de l'instruction préparatoire et doit être dictée par les circonstances particulières du cas pour lequel un ou plusieurs des motifs impérieux suivants le justifient:

a) lorsqu'il existe une nécessité urgente de prévenir une atteinte grave à la vie, à la liberté ou à l'intégrité physique d'une personne;

Il est précisé dans le considérant 31 que tant qu'une dérogation temporaire est en vigueur sur cette base, les autorités compétentes peuvent interroger des suspects ou des personnes poursuivies en l'absence d'un avocat, à condition qu'ils aient été informés de leur droit de garder le silence et qu'ils puissent exercer ce droit et pour autant que cet interrogatoire ne porte pas préjudice

van de verdediging, inclusief het recht van de betrokkenen om zichzelf niet te beschuldigen, niet schaadt. Het verhoor dient te worden uitgevoerd met als enig doel en voor zover noodzakelijk om informatie te verkrijgen die essentieel is om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen. Elk misbruik van deze afwijking zorgt in beginsel voor een onherstelbare schending van de rechten van de verdediging.

b) indien onmiddellijk optreden door de onderzoeksautoriteiten noodzakelijk is om te voorkomen dat de strafprocedure substantiële schade wordt toegebracht.

In de overweging 32 wordt gesteld dat zolang een tijdelijke afwijking op deze grond van kracht is, de bevoegde autoriteiten verdachten of beklaagden kunnen verhoren zonder dat een advocaat aanwezig is, op voorwaarde dat zij van hun zwijgrecht op de hoogte zijn gebracht en dat zij dat recht kunnen uitoefenen, en dat dergelijk verhoor de rechten van de verdediging, inclusief het recht van de betrokkenen om zichzelf niet te beschuldigen, niet schendt. Het verhoor dient te worden uitgevoerd met als enig doel en voor zover noodzakelijk om informatie te verkrijgen die van essentieel belang is om te voorkomen dat strafprocedures substantiële schade wordt toegebracht. Elk misbruik van deze afwijking zorgt in beginsel voor een onherstelbare schending van de rechten van de verdediging.

Artikel 4

Vertrouwelijkheid

Artikel 4 van de richtlijn gaat verder in op de notie van de vertrouwelijkheid, gelet op het essentiële belang hiervan voor het daadwerkelijk kunnen uitoefenen van de rechten van verdediging. De bepaling geeft aan dat de lidstaten de vertrouwelijkheid van de communicatie moeten eerbiedigen en geeft een ruime omschrijving van wat onder communicatie moet worden begrepen: ontmoetingen, briefwisseling, telefoongesprekken als elke andere vorm van communicatie die volgens het nationale recht is toegestaan.

In de overweging 22 geeft hierbij aan dat hoewel lidstaten een aantal maatregelen van praktische aard of van veiligheidsaard kunnen nemen, deze de essentie van het recht en dus ook van de vertrouwelijkheid moeten eerbiedigen:

“Verdachten of beklaagden dienen het recht te hebben de advocaat die hen vertegenwoordigt onder vier ogen te ontmoeten. De lidstaten kunnen praktische regelingen treffen betreffende de duur en de frequentie

aux droits de la défense, y compris au droit de ne pas contribuer à sa propre incrimination. L'interrogatoire doit être mené à la seule fin d'obtenir des informations essentielles pour prévenir des atteintes graves à la vie, à la liberté ou à l'intégrité physique d'une personne et dans la mesure nécessaire à cet effet. Tout recours abusif à cette dérogation porte en principe une atteinte irrémédiable aux droits de la défense.

b) lorsqu'il est impératif que les autorités qui procèdent à l'enquête agissent immédiatement pour éviter de compromettre sérieusement la procédure pénale.

Il est précisé dans le considérant 32 que tant qu'une dérogation temporaire est en vigueur sur cette base, les autorités compétentes peuvent interroger des suspects ou des personnes poursuivies en l'absence d'un avocat, à condition qu'ils aient été informés de leur droit de garder le silence et qu'ils puissent exercer ce droit et pour autant que cet interrogatoire ne porte pas préjudice aux droits de la défense, y compris au droit de ne pas contribuer à sa propre incrimination. L'interrogatoire doit être mené à la seule fin d'obtenir des informations essentielles pour éviter de compromettre sérieusement des procédures pénales et dans la mesure nécessaire à cet effet. Tout recours abusif à cette dérogation porte en principe une atteinte irrémédiable aux droits de la défense.

Article 4

Confidentialité

L'article 4 de la directive examine plus en détail la notion de confidentialité au vu de l'importance essentielle qu'elle revêt pour l'exercice effectif des droits de la défense. La disposition indique que les États membres doivent respecter la confidentialité des communications et donne une large définition de ce qu'il convient d'entendre par communications: les rencontres, la correspondance, les conversations téléphoniques et toute autre forme de communication autorisée par le droit national.

Le considérant 22 indique à cet égard que bien que les États membres puissent prendre un certain nombre de mesures pratiques ou de sécurité, ils doivent respecter l'essence du droit, y compris donc la confidentialité:

“Les suspects ou les personnes poursuivies devraient avoir le droit de rencontrer en privé l'avocat qui les représente. Les États membres peuvent arrêter des modalités pratiques concernant la durée et la fréquence de ces

van dergelijke ontmoetingen, naargelang van de omstandigheden van de procedures, in het bijzonder de complexiteit van de zaak en de toepasselijke procedurele stappen. De lidstaten kunnen eveneens praktische regelingen treffen om de veiligheid en de zekerheid te waarborgen, in het bijzonder van de advocaat en de verdachte of beklaagde, op de plaats waar dergelijke ontmoeting plaatsvindt. Dergelijke praktische regelingen dienen de daadwerkelijke uitoefening of de essentie van het recht van de verdachten of beklaagden om hun advocaat te ontmoeten, onverlet te laten.”

Artikel 5

Het recht om een derde op de hoogte te laten brengen van de vrijheidsbeneming

Artikel 5, paragraaf 1, van de richtlijn omvat het recht van dat verdachten of beklaagden wie hun vrijheid is ontnomen om, indien zij dat wensen, minstens één door hen aangeduid persoon, bijvoorbeeld een familielid of een werkgever, zonder onnodig uitstel op de hoogte te laten brengen van hun vrijheidsbeneming.

In overweging 35 wordt aangegeven dat lidstaten in dit recht moeten voorzien op voorwaarde dat geen afbreuk wordt gedaan aan het correcte verloop van de strafprocedure tegen de betrokkenen, noch aan enige andere strafprocedures. De lidstaten mogen ook praktische regelingen treffen voor de uitoefening van dat recht, die weliswaar de daadwerkelijke uitoefening en de essentie van het recht onverlet moeten laten.

Ten aanzien van minderjarigen, voorziet de tweede paragraaf bovendien dat de persoon die de ouderlijke verantwoordelijkheid draagt zo spoedig mogelijk in kennis moet worden gesteld van de vrijheidsbeneming en van de redenen daarvoor. Ingeval dit in strijd zou zijn met het belang van het kind, voorziet de richtlijn dat een andere volwassene die daarvoor in aanmerking komt op de hoogte moet worden gebracht.

Tijdelijke afwijkingen van het recht zijn mogelijk in het licht van bijzondere omstandigheden op grond van de dwingende redenen die worden bepaald in § 3:

a) een dringende noodzaak om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen;

b) een dringende noodzaak om een situatie te voorkomen waarin substantiële schade aan de strafprocedure kan worden toegebracht.

rencontres, en tenant compte des circonstances de la procédure, en particulier de la complexité de l'affaire et des étapes procédurales applicables. Les États membres peuvent aussi arrêter les modalités pratiques en vue d'assurer la sûreté et la sécurité, en particulier de l'avocat et du suspect ou de la personne poursuivie, dans le lieu où se déroule cette rencontre. Ces modalités pratiques ne devraient pas porter atteinte à l'exercice effectif ou à l'essence même du droit des suspects ou des personnes poursuivies de rencontrer leur avocat.”

Article 5

Le droit d'informer un tiers de la privation de liberté

L'article 5, paragraphe 1er, de la directive inclut le droit des suspects ou des personnes poursuivies privés de leur liberté, s'ils le souhaitent, d'informer sans retard indu de leur privation de liberté au moins une personne qu'ils désignent, par exemple un membre de leur famille ou un employeur.

Le considérant 35 indique que les États membres doivent prévoir ce droit à condition que cela ne compromette pas le bon déroulement de la procédure pénale dont l'intéressé fait l'objet ni d'aucune autre procédure pénale. Les États membres peuvent également arrêter des modalités pratiques pour l'exercice de ce droit, qui ne doivent, il est vrai, pas porter atteinte à l'exercice effectif et à l'essence même du droit.

Vis-à-vis des mineurs, le deuxième paragraphe prévoit en outre que le titulaire de l'autorité parentale de l'enfant doit être informé dans les meilleurs délais de la privation de liberté et des motifs de celle-ci. Si cela devait être contraire à l'intérêt de l'enfant, la directive prévoit qu'un autre adulte approprié entrant en ligne de compte doit être informé.

Des dérogations temporaires au droit sont possibles à la lumière de circonstances particulières sur la base des motifs impérieux définis au § 3:

a) une nécessité urgente de prévenir une atteinte grave à la vie, à la liberté ou à l'intégrité physique d'une personne;

b) une nécessité urgente d'éviter une situation susceptible de compromettre sérieusement une procédure pénale.

Overweging 35 geeft aan dat indien de bevoegde autoriteiten overwegen een dergelijke tijdelijke afwijking in te stellen ten aanzien van een specifieke derde, zij eerst dienen te overwegen of een andere, door de verdachte of beklaagde aangeduide derde, van de vrijheidsbeneming op de hoogte kan worden gesteld.

Ingeval ten aanzien van een minderjarige tijdelijk van dit recht wordt afgeweken, bepaalt § 4 dat de lidstaten er echter voor moeten zorgen dat zij een met de bescherming en het welzijn van kinderen belaste autoriteit zonder onnodig uitstel in kennis stellen van de vrijheidsbeneming.

Specifiek ten aanzien van minderjarigen kan worden verwezen naar de overweging 55 die hierover het volgende aangeeft:

“In deze richtlijn worden de rechten van kinderen bevorderd en wordt rekening gehouden met de richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie, in het bijzonder met de bepalingen over de informatie die en het advies dat aan kinderen moeten worden gegeven. Deze richtlijn garandeert dat verdachten en beklaagden, waaronder kinderen, passende informatie wordt gegeven die hen in staat stelt de gevolgen van elke afstand van een uit hoofde van deze richtlijn verleend recht te begrijpen, en dat deze afstand op vrijwillige en ondubbelzinnige wijze wordt gedaan. Wanneer de verdachte of de beklaagde een kind is, moet de persoon die de ouderlijke verantwoordelijkheid draagt zo spoedig mogelijk in kennis worden gesteld na de vrijheidsbeneming van het kind en moet deze op de hoogte gebracht worden van de redenen daarvoor. Indien het verstrekken van deze informatie aan de persoon die de ouderlijke verantwoordelijkheid draagt voor het kind ingaat tegen het belang van het kind, moet een andere in aanmerking komende volwassene, zoals een familielid, op de hoogte gebracht worden. De bepalingen van het nationale recht die voorschrijven dat de specifieke instanties, instellingen en personen, met name degene die verantwoordelijk zijn voor de bescherming en het welzijn van kinderen, in kennis worden gesteld van het feit dat een kind zijn vrijheid is ontnomen, worden hierdoor onverlet gelaten. Behoudens in de meest uitzonderlijke omstandigheden dienen de lidstaten zich te onthouden van een beperking of uitstel van het recht met een derde contact te hebben ter zake van een verdacht of aangeklaagd kind dat zijn vrijheid is ontnomen. In geval van uitstel mag het kind echter niet van de buitenwereld afgezonderd worden vastgehouden, en moet het bijvoorbeeld worden toegestaan om met een voor de bescherming of het welzijn van kinderen verantwoordelijke instelling of persoon te communiceren.”

Le considérant 35 indique que lorsque les autorités compétentes envisagent une telle dérogation temporaire à l'égard d'un tiers spécifique, elles doivent d'abord examiner si un autre tiers, désigné par le suspect ou la personne poursuivie, peut être informé de la privation de liberté.

S'il est dérogé temporairement à ce droit à l'égard d'un mineur, le § 4 précise que les États membres doivent veiller à ce qu'une autorité compétente en matière de protection et de bien-être de l'enfance soit informée sans retard indu de la privation de liberté de l'enfant.

En ce qui concerne spécifiquement les enfants, il peut être renvoyé au considérant 55 qui précise ce qui suit:

“La présente directive favorise les droits des enfants et tient compte des lignes directrices du Conseil de l'Europe sur une justice adaptée aux enfants, en particulier les dispositions relatives aux informations et conseils à communiquer aux enfants. Elle veille à ce que les suspects et les personnes poursuivies, y compris les enfants, reçoivent des informations adaptées leur permettant de comprendre les conséquences d'une renonciation à un droit prévu au titre de la présente directive et à ce que toute renonciation soit formulée de plein gré et sans équivoque. Lorsque le suspect ou la personne poursuivie est un enfant, le titulaire de l'autorité parentale devrait en être informé le plus rapidement possible après la privation de liberté de l'enfant et devrait être informé des motifs de cette privation de liberté. Si la communication de ces informations au titulaire de l'autorité parentale est contraire à l'intérêt supérieur de l'enfant, un autre adulte approprié, tel qu'un membre de la famille, devrait être informé en lieu et place de celui-ci. Cela devrait être sans préjudice des dispositions de droit national qui requièrent que toutes autorités, institutions ou personnes désignées, en particulier celles qui sont compétentes en matière de protection de l'enfance, soient informées de la privation de liberté d'un enfant. Les États membres devraient s'abstenir de limiter ou de reporter l'exercice du droit de communiquer avec un tiers en ce qui concerne les suspects ou les personnes poursuivies qui sont des enfants et qui sont privés de liberté, sauf dans les circonstances les plus exceptionnelles. Lorsqu'un report est appliqué, l'enfant ne devrait, néanmoins, pas être détenu au secret, mais devrait être autorisé à communiquer, par exemple, avec une institution ou une personne responsable de la protection ou du bien-être des enfants.”

De algemene voorwaarden waaraan de afwijking van het recht om een derde op de hoogte te laten brengen van de vrijheidsbeneming moet voldoen, worden bepaald door artikel 8 van de richtlijn (zie *infra*).

Artikel 6

Het recht om tijdens de vrijheidsbeneming met derden te communiceren

Artikel 6 bepaalt dat verdachten of beklaagden wie hun vrijheid is ontnomen, het recht hebben om zonder onnodig uitstel met ten minste één door hem aangeduide derde, zoals een familielid, te communiceren.

Overweging 36 expliciteert dat de lidstaten praktische regelingen mogen treffen betreffende het tijdstip, de wijze, de duur en de frequentie van contacten met derden, met het oog op het bewaren van de goede orde, veiligheid en zekerheid op de plaats waar de betrokkenen wordt vastgehouden.

Overeenkomstig het tweede lid van artikel 6, kunnen de lidstaten de uitoefening van dit recht tijdelijk beperken of uitstellen omwille van “dwingende of proportionele operationele vereisten”.

Dit wordt verder toegelicht onder overweging 36 waarin wordt gesteld dat deze vereisten onder meer betrekking kunnen hebben op de noodzaak om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon af te wenden, de noodzaak om te voorkomen dat de strafprocedure wordt geschaad of dat een strafbaar feit wordt gepleegd, de noodzaak om een hoorzitting voor de rechtkant af te wachten en de nood om slachtoffers van een misdrijf te beschermen. Ingeval de lidstaten overwegen om de uitoefening van dit recht ten aanzien van een specifieke derde te beperken of uit te stellen, moeten zij bovendien eerst overwegen of de verdachten of beklaagden met een andere door hen aangeduide derde kunnen communiceren.

Tot slot wordt opgemerkt dat artikel 8 inzake de algemene vereisten waaraan een afwijking moet voldoen niet van toepassing is op een beperking of uitstel van de uitoefening van dit recht. Aldus wordt niet vereist dat dergelijke afwijkingen kunnen worden onderworpen aan een rechterlijke toetsing (een directeur van een strafinrichting zou bijvoorbeeld dergelijke beslissing kunnen nemen zonder dat ze aan een rechterlijke toetsing moet kunnen worden voorgelegd).

Les conditions générales auxquelles doit satisfaire la dérogation au droit d'informer un tiers de la privation de liberté sont définies par l'article 8 de la directive (cf. *infra*).

Article 6

Le droit des personnes privées de liberté de communiquer avec des tiers

L'article 6 prévoit que les suspects ou les personnes poursuivies privés de leur liberté ont le droit de communiquer sans retard indu avec au moins un tiers, par exemple un membre de leur famille, qu'ils désignent.

Le considérant 36 explicite que les États membres peuvent arrêter les modalités pratiques concernant le moment, les moyens, la durée et la fréquence de la communication avec des tiers, en vue de maintenir le bon ordre, la sûreté et la sécurité dans le lieu où la personne est privée de liberté.

Conformément à l'alinéa 2 de l'article 6, les États membres peuvent limiter ou reporter l'exercice de ce droit en raison d'"exigences impératives ou de besoins opérationnels proportionnés".

Le considérant 36 l'explique plus en détail en précisant que ces exigences pourraient comprendre, entre autres, la nécessité de prévenir des atteintes graves à la vie, à la liberté ou à l'intégrité physique d'une personne, la nécessité d'éviter de compromettre une procédure pénale, la nécessité d'empêcher une infraction pénale, la nécessité d'assister à une audience devant une juridiction et la nécessité de protéger les victimes de la criminalité. Lorsque les autorités compétentes envisagent de limiter ou de reporter l'exercice du droit de communiquer en ce qui concerne un tiers spécifique, elles doivent d'abord examiner si les suspects ou les personnes poursuivies peuvent communiquer avec un autre tiers désigné par eux.

Enfin, il est fait observer que l'article 8 relatif aux conditions générales auxquelles doit satisfaire une dérogation ne s'applique pas à une limitation ou à un report de l'exercice de ce droit. Ainsi, il n'est pas requis que de telles dérogations soient soumises à un contrôle judiciaire (le directeur d'un établissement pénitentiaire pourrait, par exemple, prendre une telle décision sans qu'elle doive pouvoir être soumise à un contrôle judiciaire).

Artikel 7

Het recht op communicatie met de consulaire autoriteiten

Artikel 7, § 1, bepaalt dat verdachten of beklaagden die van hun vrijheid zijn beroofd in een lidstaat waarvan zij geen onderdaan zijn, er voor kunnen kiezen om de consulaire autoriteiten van de lidstaat waarvan zij de nationaliteit hebben, zonder onnodig uitstel op de hoogte te laten brengen van hun vrijheidsbeneming, en met de consulaire autoriteiten te communiceren. Verdachten of beklaagden die meerdere nationaliteiten hebben, kunnen evenwel kiezen welke consulaire autoriteiten in voorkomend geval op de hoogte moeten worden gebracht van hun vrijheidsbeneming, en met welke consulaire autoriteiten zij wensen te communiceren.

De paragraaf 2 bepaalt dat de verdachten of beklaagden tevens het recht hebben om door hun consulaire autoriteiten te worden bezocht, zich met hen te onderhouden en met hen te corresponderen en het recht om hun vertegenwoordiging in rechte door hun consulaire autoriteiten geregeld te zien, voor zover die autoriteiten daarmee instemmen en betrokken verdachten of beklaagden zulks wensen.

De uitoefening van het recht wordt overeenkomstig paragraaf 3 overgelaten aan het nationale recht en nationale procedures, mits het recht en de procedures de verwezenlijking van de met deze rechten beoogde doelstellingen volledig waarborgen.

Overweging 37 verwijst naar het artikel 36 van het Verdrag van Wenen inzake consulaire betrekkingen van 1963, waarin het wordt omschreven als een recht van staten om zich in verbinding te stellen met hun onderdanen. De formulering van de richtlijn verleent een overeenkomstig recht op verzoek van de verdachte of beklaagde wiens vrijheid is ontnomen. Er wordt tot slot nog geëxpliciteerd dat de consulaire bescherming kan worden uitgeoefend door diplomatieke autoriteiten indien zij optreden als consulaire autoriteiten.

Artikel 8

Algemene voorwaarden voor de toepassing van tijdelijke afwijkingen

Artikel 8 van de richtlijn formuleert een aantal algemene voorwaarden waaraan tijdelijke afwijkingen van een aantal door de richtlijn gegarandeerde rechten moeten voldoen.

Article 7

Le droit de communiquer avec les autorités consulaires

L'article 7, § 1er, précise que les suspects ou les personnes poursuivies qui sont privés de leur liberté dans un État membre dont ils ne sont ressortissants doivent pouvoir, s'ils le souhaitent, informer de leur privation de liberté, sans retard indu, les autorités consulaires de l'État dont ils sont ressortissants, et de communiquer avec lesdites autorités. Les suspects ou les personnes poursuivies qui ont plus d'une nationalité peuvent toutefois choisir les autorités consulaires à informer, le cas échéant, de leur privation de liberté et avec lesquelles ils souhaitent communiquer.

Le paragraphe 2 prévoit que les suspects ou les personnes poursuivies ont également le droit de recevoir la visite de leurs autorités consulaires, le droit de s'entretenir et de correspondre avec elles et le droit à l'organisation par celles-ci de leur représentation légale, sous réserve de l'accord desdites autorités et des souhaits des suspects ou des personnes poursuivies.

Conformément au paragraphe 3, l'exercice du droit est laissé au droit national et aux procédures nationales, pour autant que ce droit et ces procédures permettent de donner pleinement effet aux fins pour lesquelles ces droits sont prévus.

Le considérant 37 renvoie à l'article 36 de la convention de Vienne de 1963 sur les relations consulaires qui confère aux États le droit d'avoir accès à leurs ressortissants. La formulation de la directive confère un droit correspondant au suspects ou aux personnes poursuivies qui sont privés de liberté. Enfin, il est encore explicité que la protection consulaire peut être exercée par les autorités diplomatiques lorsque ces autorités agissent en tant qu'autorités consulaires.

Article 8

Conditions générales de l'application des dérogations temporaires

L'article 8 de la directive formule un certain nombre de conditions générales que doivent respecter les dérogations temporaires à un certain nombre de droits garantis par la directive.

De paragraaf 1 betreft de algemene voorwaarden van toepassing op de tijdelijke afwijkingen van het recht om zonder uitstel toegang te krijgen tot een advocaat (artikel 3, § 5), van het recht op toegang tot een advocaat (artikel 3, § 6) en van het recht om een derde op de hoogte te laten brengen van de vrijheidsbeneming (artikel 5, § 3). De tijdelijke afwijking:

- heeft een evenredig karakter en gaat niet verder dan noodzakelijk;
- heeft een strikt bepaalde geldigheidsduur;
- wordt niet uitsluitend gebaseerd op de soort of de ernst van het vermeende strafbare feit en
- doet geen afbreuk aan het globale eerlijke verloop van de procedure.

Inzake de tijdelijke afwijking van het recht om zonder uitstel toegang te krijgen tot een advocaat en van het recht op toegang tot een advocaat, bepaalt de paragraaf 2 bovendien dat deze enkel kunnen worden toegestaan bij een naar behoren gemotiveerde en per geval genomen beslissing, die ofwel uitgaat van een rechterlijke instantie of van een andere bevoegde autoriteit op voorwaarde dat de beslissing kan worden onderworpen aan rechterlijke toetsing. De naar behoren gemotiveerde beslissing moet bovendien worden geregistreerd door gebruik te maken van de registratieprocedure overeenkomstig het recht van de betrokken lidstaat.

Inzake de tijdelijke afwijking van het recht om een derde op de hoogte te laten brengen van de vrijheidsbeneming, bepaalt de paragraaf 3 dat deze alleen per geval kunnen worden toegestaan, ofwel door een rechterlijke instantie of door een andere bevoegde autoriteit op voorwaarde dat de beslissing kan worden onderworpen aan rechterlijke toetsing. De paragraaf 3 omvat geen verplichting tot registratie van deze afwijkingen van het recht.

Overweging 38 stelt dat wanneer een tijdelijke afwijking is toegestaan door “een rechterlijke autoriteit die geen rechter of rechtsbank is” deze beslissing in ieder geval tijdens de procesfase door een rechtsbank moet kunnen worden beoordeeld.

Bovendien moet de mogelijkheid tot tijdelijke afwijkingen wel worden onderscheiden van de praktische regelingen die lidstaten kunnen treffen in verband met de uitoefening van de door de richtlijn gegarandeerde rechten die weliswaar een zekere beperking van de uitoefening van een recht tot gevolg kunnen hebben maar die de daadwerkelijke uitoefening en essentie van het recht onverlet moeten laten.

Le paragraphe 1er porte sur les conditions générales applicables aux dérogations temporaires au droit d'accès à un avocat sans retard indu (article 3, § 5), au droit d'accès à un avocat (article 3, § 6) et au droit d'informer un tiers de la privation de liberté (article 5, § 3). La dérogation temporaire:

- est proportionnée et ne va pas au-delà de ce qui est nécessaire;
- a une durée strictement limitée;
- n'est pas fondée exclusivement sur la nature ou sur la gravité de l'infraction alléguée; et
- ne porte pas atteinte à l'équité générale de la procédure.

Concernant les dérogations temporaires au droit d'accès à un avocat sans retard indu et au droit d'accès à un avocat, le paragraphe 2 indique en outre que celles-ci ne peuvent être autorisées que par une décision dûment motivée prise au cas par cas par une autorité judiciaire ou une autre autorité compétente, à condition que la décision puisse faire l'objet d'un recours judiciaire. La décision dûment motivée doit par ailleurs être consignée conformément à la procédure de constatation prévue par le droit de l'État membre concerné.

Concernant la dérogation temporaire au droit d'informer un tiers de la privation de liberté, le paragraphe 3 précise que celle-ci ne peut être autorisée qu'au cas par cas par une autorité judiciaire ou par une autre autorité compétente, à condition que la décision puisse faire l'objet d'un recours judiciaire. Le paragraphe 3 ne contient aucune obligation de consignation de ces dérogations au droit.

Le considérant 38 précise que lorsqu'une dérogation temporaire est autorisée par “une autorité judiciaire qui n'est ni un juge ni une juridiction”, cette décision doit pouvoir être appréciée par une juridiction, au moins au stade du procès.

De plus, il convient de distinguer la possibilité de dérogation temporaire des modalités pratiques que sont susceptibles d'arrêter les États membres quant à l'exercice des droits garantis par la direction qui, certes, peuvent avoir pour effet de limiter dans une certaine mesure l'exercice d'un droit mais qui ne doivent pas porter atteinte à l'exercice effectif et à l'essence même du droit.

Artikel 9

Afstand

Artikel 9 van de richtlijn betreft de afstand van een in de artikelen 3 of 10 (voor wat betreft het Europees aanhoudingsbevel, zie infra) bedoelde rechten. De verdachten of beklaagden kunnen dus afstand doen van de volgende rechten:

- het recht op vertrouwelijk overleg;
- het recht op bijstand tijdens het verhoor;
- het recht op bijstand van de advocaat tijdens de vernoemde onderzoekshandelingen.

In wat volgt worden een aantal voorwaarden gesteld aan deze afstand.

Zo moet de beslissing om afstand te doen van de uitoefening van het recht een geïnformeerde en weloverwogen vrije beslissing zijn. De richtlijn bepaalt hiertoe dat:

- a) de verdachte of beklaagde mondeling of schriftelijk duidelijke en toereikende informatie in eenvoudige en begrijpelijke bewoeringen is gegeven over de inhoud van het betrokken recht en over de mogelijke gevolgen van het afstand doen daarvan,
- b) deze vrijwillig en ondubbelzinnig geschiedt.

De paragraaf bepaalt dat de afstand, die schriftelijk of mondeling kan geschieden, moet worden geregistreerd, alsmede de omstandigheden waaronder de afstand is gedaan door gebruik te maken van de registratieprocedure overeenkomstig het recht van de betrokken lidstaat.

Overweging 40 stelt hierover dat deze bepaling voor de lidstaten geen enkele aanvullende verplichting tot het invoeren van nieuwe mechanismen of bijkomende administratieve lasten met zich mag brengen.

De derde paragraaf tot slot, betreft de herroeping van de afstand. De lidstaten moeten ervoor zorgen dat deze afstand later op elk moment tijdens de strafprocedure door de verdachte of de beklaagde kan worden herroepen en dat de verdachte of beklaagde van die mogelijkheid op de hoogte gebracht wordt. Dergelijke herroeping van de afstand wordt van kracht vanaf het moment waarop zij heeft plaatsgevonden.

Overweging 41 bepaalt hier dat eerdere verhoren of procedurehandelingen die zijn verricht gedurende de

Article 9

Renonciation

L'article 9 de la directive traite de la renonciation à un des droits visés aux articles 3 ou 10 (en ce qui concerne le mandat d'arrêt européen, cf. *infra*). Les suspects ou personnes poursuivies peuvent donc renoncer aux droits suivants:

- le droit à une concertation confidentielle;
- le droit d'être assisté lors de l'interrogatoire;
- le droit à l'assistance d'un avocat durant les mesures d'enquête précitées.

Cette renonciation est soumise à un certain nombre de conditions.

Ainsi, la décision de renoncer à l'exercice du droit doit être une décision libre, informée et réfléchie. La directive prévoit pour ce faire que:

- a) le suspect ou la personne poursuivie reçoit, oralement ou par écrit, des informations claires et suffisantes, dans un langage simple et compréhensible, sur la teneur du droit concerné et les conséquences éventuelles d'une renonciation à celui-ci,
- b) cela se fait de plein gré et sans équivoque.

Le paragraphe 2 prévoit que la renonciation, qui peut être effectuée par écrit ou oralement, doit être consignée, ainsi que les circonstances dans lesquelles elle a été formulée, conformément à la procédure de constatation prévue par le droit de l'État membre concerné.

Le considérant 40 précise à cet égard que cette disposition ne peut entraîner pour les États membres aucune obligation supplémentaire ni aucune charge administrative additionnelle.

Enfin, le paragraphe 3 traite de la révocation de la renonciation. Les États membres doivent veiller à ce que les suspects ou les personnes poursuivies puissent révoquer une renonciation à la suite de chaque étape de la procédure pénale et à ce qu'ils soient informés de cette possibilité. Cette révocation prend effet à partir du moment où elle est effectuée.

Le considérant 41 indique qu'il ne doit pas être nécessaire de procéder à nouveau aux interrogatoires

periode waarin de afstand gold, niet moeten worden overgedaan.

Artikel 10

Recht op toegang tot een advocaat in een procedure ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel

Artikel 10 kent het recht op toegang tot een advocaat ook toe aan verdachten of beklaagden die het voorwerp uitmaken van een Europees aanhoudingsbevel.

De paragrafen 1, 2 en 3 betreffen het recht op toegang tot een advocaat in de uitvoerende lidstaat vanaf het moment van de aanhouding op grond van een Europees aanhoudingsbevel. Deze zijn gelijklopend als de rechten van een aangehouden verdachte of beklaagde in een andere procedure in de uitvoerende lidstaat. Concreet omvat dit aldus het recht voor de gezochte persoon – zonder onnodig uitstel na de vrijheidsbeneming – op vertrouwelijk overleg en communicatie met een advocaat, het recht op bijstand van een advocaat tijdens de verhoren (artikel 10, §§ 2 en 3). Artikel 11, tweede lid, van het Kaderbesluit van de Raad van 13 juni 2002 betreffende het Europees aanhoudingsbevel en de procedures van overlevering tussen de lidstaten (Kaderbesluit van de Raad van 13 juni 2002 betreffende het Europees aanhoudingsbevel en de procedures van overlevering tussen de lidstaten, Publicatieblad van 18 juli 2002, L 190/1), bepaalde reeds dat de betrokkenen recht heeft op bijstand van een advocaat overeenkomstig het interne recht van de uitvoerende lidstaat.

De paragraaf 3 geeft aan dat ook de andere bepalingen van de richtlijn hier van toepassing zijn: de vertrouwelijkheid van de communicatie (artikel 4), het recht om een derde van de vrijheidsbeneming op de hoogte te laten stellen, het recht om met een derde te communiceren en het recht op consulaire bijstand (de artikelen 5, 6 en 7), het recht om afstand te doen van het recht op toegang tot een advocaat (artikel 9) en in geval van een tijdelijke afwijking van het recht de algemene voorwaarden (artikel 8).

De §§ 4, 5 en 6 regelen de toegang tot een advocaat ten aanzien van personen die het voorwerp uitmaken van een Europees aanhoudingsbevel in de uitvaardigende lidstaat. Hoewel in de huidige stand van zaken gezochte personen deze mogelijkheid hebben maar de regeling ervan wordt overgelaten aan het nationale recht, voorziet deze bepaling hoe dat recht moet worden georganiseerd teneinde de uitoefening ervan te faciliteren.

ou aux actes de procédure accomplis au cours de la période de renonciation.

Article 10

Le droit d'accès à un avocat dans le cadre d'une procédure relative au mandat d'arrêt européen

L'article 10 accorde également le droit d'accès à un avocat aux suspects ou aux personnes poursuivies qui font l'objet d'un mandat d'arrêt européen.

Les paragraphes 1, 2 et 3 traitent du droit d'accès à un avocat dans l'État d'exécution dès l'arrestation en vertu d'un mandat d'arrêt européen. Les droits concernés sont similaires à ceux d'un suspect ou d'un prévenu arrêté dans une autre procédure dans l'État membre d'exécution. Concrètement, cela inclut pour la personne dont la remise est demandée – sans retard indu après la privation de liberté – le droit à une concertation et à une communication confidentielles avec un avocat et le droit à l'assistance d'un avocat durant les interrogatoires (article 10, §§ 2 et 3). L'article 11, alinéa 2, de la décision-cadre du Conseil du 13 juin 2002 relative au mandat d'arrêt européen et aux procédures de remise entre États membres (décision-cadre du Conseil du 13 juin 2002 relative au mandat d'arrêt européen et aux procédures de remise entre États membres, Journal officiel du 18 juillet 2002, L 190/1) prévoyait déjà pour l'intéressé le droit à l'assistance d'un avocat conformément au droit interne de l'État membre d'exécution.

Le paragraphe 3 indique que les autres dispositions de la directive sont également d'application: la confidentialité des communications (article 4), le droit d'informer un tiers dès la privation de liberté, le droit de communiquer avec des tiers et avec les autorités consulaires (articles 5, 6 et 7), le droit de renoncer au droit d'accès à un avocat (article 9) ainsi que les conditions générales en cas de dérogation temporaire au droit (article 8).

Les paragraphes 4 et 5 règlent l'accès à un avocat à l'égard des personnes qui font l'objet d'un mandat d'arrêt européen dans l'État membre d'émission. Bien qu'en l'état actuel des choses les personnes dont la remise est demandée aient cette possibilité, les modalités étant cependant réglées par le droit national, cette disposition prévoit la manière d'organiser ce droit afin d'en faciliter l'exercice.

De paragraaf 4 bepaalt dat de bevoegde autoriteit in de uitvoerende lidstaat de gezochte personen er zonder onnodig uitstel na de vrijheidsbeneming van op de hoogte moet brengen dat zij het recht hebben in de uitvaardigende lidstaat een advocaat aan te wijzen. De rol van de advocaat in de uitvaardigende lidstaat is de advocaat in de uitvoerende lidstaat bij te staan, door die advocaat informatie en advies te verstrekken teneinde de gezochte personen hun rechten uit hoofde van Kaderbesluit 2002/584/JBZ daadwerkelijk te doen uitoefenen.

Indien de gezochte personen het recht om een advocaat in de uitvaardigende lidstaat aan te wijzen, wensen uit te oefenen en zij nog geen dergelijke advocaat hebben, brengt de bevoegde autoriteit in de uitvoerende lidstaat, overeenkomstig de paragraaf 5, de bevoegde autoriteit in de uitvaardigende lidstaat hiervan terstond op de hoogte. De bevoegde autoriteit van die lidstaat verstrekt de gezochte personen zonder onnodig uitstel de informatie om hen te helpen in die lidstaat een advocaat te vinden.

De richtlijn bepaalt niet hoe deze informatie moet worden verstrekt, maar in overweging 46 valt te lezen dat bijvoorbeeld kan worden gedacht aan het verstrekken van een bijgewerkte lijst van advocaten, of het communiceren van de naam van een piketadvocaat in de uitvaardigende lidstaat, die informatie en advies kan verlenen in zaken betreffende het Europees aanhoudingsbevel. De lidstaten kunnen de desbetreffende orde van advocaten verzoeken een dergelijke lijst op te stellen.

De rol van de advocaat in de uitvaardigende lidstaat is louter ondersteunend van aard. Hij kan informatie en advies verstrekken aan de advocaat in de uitvoerende lidstaat.

Paragraaf 6 van artikel 10 bepaalt dat de termijnen waarbinnen over de tenuitvoerlegging van een Europees aanhoudingsbevel moet worden beslist en de feitelijke overlevering moet worden uitgevoerd onverkort blijven gelden. De uitoefening van het recht op toegang tot een advocaat in de uitvaardigende lidstaat mag aldus niet leiden tot een verlenging van de overleveringsprocedure.

Le paragraphe 4 indique que l'autorité compétente de l'État membre d'exécution informe sans retard indu après la privation de liberté les personnes dont la remise est demandée qu'elles ont le droit de désigner un avocat dans l'État membre d'émission. Le rôle de cet avocat dans l'État membre d'émission est d'assister l'avocat dans l'État membre d'exécution en fournissant à celui-ci des informations et des conseils afin de garantir l'exercice effectif des droits des personnes dont la remise est demandée, prévus au titre de la décision-cadre 2002/584/JAI.

Lorsque les personnes dont la remise est demandée souhaitent exercer le droit de désigner un avocat dans l'État membre d'émission et n'ont pas déjà un tel avocat, l'autorité compétente de l'État membre d'exécution informe immédiatement l'autorité compétente de l'État membre d'émission, conformément au paragraphe 5. L'autorité compétente dudit État membre fournit sans retard indu aux personnes dont la remise est demandée des informations pour les aider à désigner un avocat dans ledit État membre.

La directive ne précise pas comment ces informations doivent être communiquées mais on peut lire dans le considérant 46 qu'il peut, par exemple, s'agir de la communication d'une liste actualisée d'avocats, ou du nom d'un avocat de permanence dans l'État d'émission, qui peuvent fournir des informations et des conseils dans les affaires où il est fait usage du mandat d'arrêt européen. Les États membres peuvent demander que l'ordre des avocats compétent établisse cette liste.

Le rôle de l'avocat dans l'État membre d'émission est purement un rôle de soutien. Il peut fournir des informations et des conseils à l'avocat dans l'État membre d'exécution.

Le paragraphe 6 de l'article 10 précise que les délais dans lesquels l'exécution d'un mandat d'arrêt européen doit être ordonnée et la remise effective doit avoir lieu restent intégralement d'application. L'exercice du droit d'accès à un avocat dans l'État membre d'émission ne peut ainsi entraîner une prolongation de la procédure de remise.

Artikel 11

Rechtsbijstand

Artikel 11 bepaalt dat de richtlijn het nationale recht inzake rechtsbijstand, dat van toepassing is overeenkomstig het Handvest en het EVRM, onverlet laat.

In de bijgaande overweging 48 staat hierover te lezen dat in afwachting van een wetgevingshandeling van de Unie inzake rechtsbijstand, de lidstaten hun nationale recht inzake rechtsbijstand, dat in overeenstemming behoort te zijn met het Handvest, het EVRM en de jurisprudentie van het Europees Hof voor de rechten van de mens, moeten toepassen.

Zoals onder de hoofding A van deze toelichting werd aangehaald, besliste de Europese Commissie om de maatregel C van de Routekaart te behandelen in twee aparte rechtsinstrumenten. Op de JBZ-Raad van 8 juni 2012 engageerde de Europese Commissie zich om in het najaar van 2013 een voorstel inzake de rechtsbijstand neer te leggen. In november 2013 nam de Europese Commissie hiertoe de volgende twee initiatieven:

- de publicatie van de Aanbeveling van de Commissie van 27 november 2013 inzake het recht op rechtsbijstand voor verdachten of beklaagden in strafprocedures, Publicatieblad van de Europese Unie van 27 november 2013, C 378/11.

De aanbeveling stelt dat zij als doel heeft om het recht op rechtsbijstand te versterken voor verdachten of beklaagden in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel. De aanbeveling omvat bepalingen inzake de beoordeling of iemand voor rechtsbijstand in aanmerking komt (de draagkrachttoets en het onderzoek van de juridische merites van de zaak) en ze spoort de lidstaten ook aan om maatregelen te nemen tot ter verbetering van de kwaliteit en de doeltreffendheid van diensten en administratie op het gebied van rechtsbijstand.

- De publicatie van het Voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende voorlopige rechtsbijstand voor verdachten en beklaagden wie de vrijheid is ontnomen en rechtsbijstand in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel van 27 november 2013, (document 2013COM(2013) 824 final 2013/0409 (COD)).

Dit voorstel betreft de voorlopige rechtsbijstand die wordt omschreven als “de rechtsbijstand die aan een

Article 11

Assistance juridictionnelle

L’article 11 prévoit que la directive s’entend sans préjudice du droit national en matière d’aide juridictionnelle, lequel s’applique conformément à la Charte et à la CEDH.

Le considérant 48 précise à cet égard que dans l’attente d’un acte législatif de l’Union relativ à l’aide juridictionnelle, les États membres doivent appliquer leur droit national en la matière, lequel doit être conforme à la Charte, à la CEDH et à la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l’homme.

Comme indiqué sous l’intitulé A du présent exposé, la Commission européenne a décidé de traiter la mesure C de la feuille de route dans deux instruments juridiques distincts. Lors du Conseil JAI du 8 juin 2012, la Commission européenne s’est engagée à déposer à l’automne 2013 une proposition relative à l’aide juridictionnelle. En novembre 2013, la Commission européenne a pris pour ce faire les deux initiatives suivantes:

- la publication de la Recommandation de la Commission du 27 novembre 2013 relative au droit à l’aide juridictionnelle accordé aux personnes soupçonnées ou poursuivies dans le cadre de procédures pénales, Journal officiel de l’Union européenne du 27 novembre 2013, C 378/11.

La recommandation indique qu’elle a pour objet de renforcer le droit à l’aide juridictionnelle accordé aux personnes soupçonnées ou poursuivies dans des procédures pénales et dans des procédures relatives au mandat d’arrêt européen. Elle comprend des dispositions visant à apprécier si une personne entre en ligne de compte (le critère des ressources et le critère du bien-fondé de l’affaire) et elle incite les États membres à prendre des mesures en vue d’améliorer la qualité et l’efficacité des services et de l’administration dans le domaine de l’assistance juridictionnelle.

- la publication de la proposition de directive du Parlement européen et du Conseil concernant l’aide juridictionnelle provisoire pour les suspects et les personnes poursuivies privées de liberté, ainsi que l’aide juridictionnelle dans le cadre des procédures relatives au mandat d’arrêt européen du 27 novembre 2013 (document 2013COM(2013) 824 final 2013/0409 (COD)).

Cette proposition traite de l’assistance juridictionnelle provisoire définie comme “l’assistance juridictionnelle

persoon wie de vrijheid is ontnomen, wordt verleend totdat het besluit over de rechtsbijstand is genomen". Deze moet onverwijd worden verleend na de vrijheidsbeneming en worden gewaarborgd tot het definitieve besluit over de rechtsbijstand is genomen, voor zover deze noodzakelijk is voor de daadwerkelijke uitoefening van het recht op toegang tot een advocaat en met de mogelijkheid tot terugvordering van de kosten ingeval de verdachte of beklaagde niet voldoet aan de krachten van de nationale wetgeving toepasselijke criteria om voor rechtsbijstand in aanmerking te komen. De algemene oriëntatie werd aangenomen op de JBZ-Raad van 12-13 maart 2015. Hoewel de algemene oriëntatie werd gesteund door een meerderheid van de lidstaten, betreurden verschillende lidstaten (België, Bulgarije, Spanje, Frankrijk, Italië, Litouwen en Portugal) het lage ambitieniveau van de tekst. Deze lidstaten besloten dit te laten optekenen in een schriftelijke verklaring die werd gehecht aan het verslag van de JBZ-Raad. De onderhandelingen in trialoog over deze tekst zijn nog niet afgerond.

Artikel 12

Rechtsmiddelen

De eerste paragraaf bepaalt algemeen dat de lidstaten ervoor zorgen dat verdachten of beklaagden in strafprocedures alsmede gezochte personen in een procedure ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel, op grond van het nationale recht over een doeltreffende voorziening in rechte beschikken in gevallen waarin hun rechten op grond van deze richtlijn zijn geschonden.

Artikel 12, § 2, bepaalt dat, onverminderd nationale bepalingen en stelsels inzake de toelaatbaarheid van bewijs, de lidstaten ervoor moeten zorgen dat in strafprocedures bij de beoordeling van verklaringen van verdachten of beklaagden of van bewijs dat is verkregen in strijd met hun recht op toegang tot een raadsman dan wel in gevallen waarin op grond van artikel 3, § 6, een afwijking van dit recht werd toegestaan, de rechten van de verdediging en het eerlijke verloop van de procedure worden geëerbiedigd.

In de overweging 50 wordt hiertoe verwezen naar de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens waaruit voortvloeit dat de rechten van de verdediging in beginsel onherstelbaar zijn geschonden wanneer belastende verklaringen die tijdens een politieverhoor zonder toegang tot een advocaat door de verdachte zijn afgelegd, worden gebruikt voor een veroordeling.

accordée à une personne privée de liberté en attendant l'adoption d'une décision relative à l'aide juridictionnelle". Elle doit être accordée sans délai après la privation de liberté et être garantie jusqu'à ce que la décision définitive relative à l'aide juridictionnelle ait été prise, pour autant qu'elle soit nécessaire pour l'exercice effectif du droit d'accès à un avocat et inclue une possibilité de recouvrement des frais si le suspect ou la personne poursuivie ne remplit pas les critères applicables pour entrer en ligne de compte pour l'assistance juridictionnelle en vertu de la législation nationale. L'orientation générale a été approuvée au Conseil JAI des 12 et 13 mars 2015. Bien que l'orientation générale ait reçu le soutien d'une majorité des États membres, certains États membres (Belgique, Bulgarie, Espagne, France, Italie, Lituanie et Portugal) déplorent le faible niveau d'ambition du texte. Ces États membres ont décidé de faire acter dans une déclaration écrite jointe au rapport du Conseil JAI. Les négociations en trilogue portant sur ce texte sont encore en cours.

Article 12

Voies de recours

Le premier paragraphe précise de manière générale que les États membres veillent à ce que les suspects ou les personnes poursuivies dans le cadre de procédures pénales, ainsi que les personnes dont la remise est demandée dans le cadre de procédures relatives au mandat d'arrêt européen, disposent d'une voie de recours effective conformément au droit national en cas de violation des droits prévus au titre de la directive.

L'article 12, § 2, prévoit que, sans préjudice des règles et régimes nationaux concernant l'admissibilité des preuves, les États membres veillent à ce que, dans le cadre des procédures pénales, les droits de la défense et l'équité de la procédure soient respectés lors de l'appréciation des déclarations faites par des suspects ou des personnes poursuivies ou des éléments de preuve obtenus en violation de leur droit à un avocat, ou lorsqu'une dérogation à ce droit a été autorisée conformément à l'article 3, § 6.

Le considérant 50 renvoie pour ce faire à la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme dont il découle qu'il est, en principe, porté une atteinte irrémédiable aux droits de la défense lorsque des déclarations incriminantes faites lors d'un interrogatoire de police subi sans assistance possible d'un avocat sont utilisées pour fonder une condamnation.

De overweging stelt verder dat deze bepaling niet raakt aan het gebruik van verklaringen voor andere doelen die krachtens het nationale recht zijn toegestaan, zoals de noodzaak om spoedeisende onderzoekshandelingen uit te voeren of om het plegen van andere strafbare feiten of het optreden van ernstige negatieve gevolgen voor een persoon te voorkomen, dan wel de dringende noodzaak om te voorkomen dat strafprocedures substantiële schade wordt toegebracht, wanneer het verlenen van toegang tot een advocaat of het vertragen van het onderzoek onherstelbare schade zou toebrengen aan een lopend onderzoek naar een ernstig misdrijf. En tot slot wordt gesteld dat dit geen afbreuk mag doen aan de nationale voorschriften of systemen inzake de toelaatbaarheid van bewijs en mag het de lidstaten niet beletten een systeem te handhaven waarbij al het bestaande bewijs in rechte mag worden aangevoerd zonder dat de toelaatbaarheid ervan afzonderlijk of vooraf wordt beoordeeld.

Artikel 13

Kwetsbare personen

Artikel 13 stelt op algemene wijze dat bij de toepassing van de richtlijn rekening wordt gehouden met de specifieke behoeften van kwetsbare verdachten en kwetsbare beklaagden.

Maatregel E van de Routekaart inzake de bijzondere waarborgen voor kwetsbare verdachten of beklaagden stelt dat met het oog op een eerlijk verloop van de strafprocedure er speciale aandacht moet worden besteed aan verdachten of beklaagden die de inhoud of de betekenis van het proces niet kunnen begrijpen of volgen, bijvoorbeeld ten gevolge van leeftijd, of geestelijke of lichamelijke toestand.

De bijgaande overweging van artikel 13, overweging 51, geeft slechts een algemene toelichting vertrekkende vanuit de vaststelling dat de zorgplicht ten aanzien van verdachten of beklaagden die in een mogelijk zwakke positie verkeren de grondslag vormt voor een eerlijke rechtsbedeling. Het openbaar ministerie, de rechtshandhavingssautoriteiten en de rechterlijke instanties moeten daarom de daadwerkelijke uitoefening door dergelijke verdachten of beklaagden van de rechten waarin deze richtlijn voorziet, bevorderen, bijvoorbeeld door rekening te houden met mogelijke kwetsbaarheid die hun vermogen aantast om het recht op toegang tot een advocaat en het recht een derde vanaf hun vrijheidsbeneming op de hoogte te laten brengen, uit te oefenen, en door passende maatregelen te nemen die ervoor zorgen dat die rechten gewaarborgd worden.

Le considérant indique en outre que cette disposition ne porte pas atteinte à l'utilisation de ces déclarations à d'autres fins autorisées par le droit national, telles que la nécessité de procéder à des actes d'instruction urgents ou d'éviter la commission d'autres infractions ou des atteintes graves à une personne, ou liées à une nécessité urgente d'éviter de compromettre sérieusement une procédure pénale lorsque l'accès à un avocat ou un retard dans le déroulement de l'enquête porteraient irrémédiablement atteinte aux enquêtes en cours concernant une infraction grave. Enfin, il est précisé que cela ne peut porter préjudice aux dispositifs ou régimes nationaux concernant l'admissibilité des preuves et ne peut empêcher les États membres de conserver un système en vertu duquel tous les éléments de preuve existants peuvent être produits devant une juridiction ou un juge, sans qu'il y ait une appréciation distincte ou préalable quant à leur admissibilité.

Article 13

Personnes vulnérables

L'article 13 prévoit de manière générale que l'application de la directive tient compte des besoins spécifiques des personnes vulnérables soupçonnées ou poursuivies.

Selon la mesure E de la feuille de route relative aux garanties particulières pour les personnes vulnérables soupçonnées ou poursuivies, afin de garantir l'équité de la procédure, il importe qu'une attention particulière soit accordée aux suspects ou aux personnes poursuivies qui ne peuvent pas comprendre ou suivre le contenu ou le sens de la procédure en raison, par exemple, de leur âge ou de leur état mental ou physique.

Le considérant 51, relatif à l'article 13, ne fournit qu'une explication d'ordre général s'appuyant sur la constatation que l'obligation d'accorder une attention particulière aux suspects ou aux personnes poursuivies se trouvant dans une situation de faiblesse potentielle est à la base d'une bonne administration de la justice. C'est la raison pour laquelle le ministère public et les autorités répressives et judiciaires doivent faciliter l'exercice effectif par ces suspects ou personnes poursuivies des droits prévus dans la présente directive, par exemple en tenant compte de toute vulnérabilité éventuelle affectant leur capacité d'exercer leur droit d'accès à un avocat et d'informer un tiers dès leur privation de liberté, et en prenant les mesures appropriées pour garantir l'exercice de ces droits.

Op 27 november 2013 publiceerde de Europese Commissie een voorstel voor een Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure (zie het document (COM(2013)822)). Dit voorstel omvat dus enkel een bijzondere regeling inzake de categorie van minderjarige verdachten of beklaagden. Het voorstel voorziet een aantal bijkomende garanties met betrekking tot onder meer de informatie die aan minderjarige verdachten of beklaagden moet worden verstrekt, het recht op informatie van de persoon die de ouderlijke verantwoordelijkheid draagt, het recht op bijstand van een advocaat zonder mogelijkheid om er afstand van te doen, het recht op een individuele beoordeling en het recht op een medisch onderzoek.

De JBZ-Raad stemde op 6 juni 2014 in met de algemene oriëntatie. Het Europees Parlement hield zijn oriëntatiestemming op 6 februari 2015. De trialoog over de definitieve tekst werd in maart 2015 aangevat en in december 2015 werd een akkoord bereikt tussen de Raad en het Europees Parlement. De eindtekst is nog niet gepubliceerd in het Officieel Publicatieblad van de EU, maar dit zal kortelings gebeuren. Op dat moment zal ook de uiterste omzettingsdatum voor de lidstaten gekend kunnen zijn. De voorliggende tekst echter houdt rekening met de vereisten van deze richtlijn voor wat betreft het recht op toegang tot een advocaat. In de verdere artikelsgewijze besprekking zal dit telkens worden aangestipt.

Ten aanzien van andere categorieën van kwetsbare personen publiceerde de Europese Commissie op 27 november 2013 een niet bindende aanbeveling betreffende procedurele waarborgen voor kwetsbare personen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure. Deze aanbeveling roept de lidstaten ertoe op een aantal procedurele rechten van kwetsbare verdachten en beklaagden in strafprocedures en van kwetsbare personen tegen wie een procedure ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel loopt, te versterken. Deze personen mogen niet op grond van het nationaal recht worden gediscrimineerd bij de uitoefening van de procedurele rechten waarin de aanbeveling naar wordt verwezen. Deze toegekende rechten moeten tijdens de volledige strafprocedure worden geëerbiedigd, rekening houdend met de aard en de mate van kwetsbaarheid.

Hiertoe wordt in deze aanbeveling aan de lidstaten onder meer aanbevolen de mogelijkheid te voorzien dat de bevoegde autoriteiten onverwijd een beroep zouden kunnen doen op een onafhankelijke expert om een medisch onderzoek uit te voeren teneinde de

Le 27 novembre 2013, la Commission européenne a publié une Proposition de directive du Parlement européen et du Conseil relative à la mise en place de garanties procédurales en faveur des enfants soupçonnés ou poursuivis dans le cadre des procédures pénales (voir document (COM(2013)822)). Cette proposition contient donc une réglementation particulière concernant la catégorie des mineurs soupçonnés ou poursuivis. Elle prévoit un certain nombre de garanties complémentaires concernant notamment les informations à fournir aux mineurs soupçonnés ou poursuivis, le droit à l'information du titulaire de la responsabilité parentale, le droit à l'assistance d'un avocat sans possibilité de renonciation, le droit à une évaluation personnalisée et le droit à un examen médical.

Le Conseil JAI du 6 juin 2014 a marqué son accord sur l'orientation générale. Le Parlement européen a procédé au vote d'orientation le 6 février 2015. Le trilogue concernant le texte définitif a débuté en mars 2015 et, en décembre 2015, le Conseil et le Parlement européen sont parvenus à un accord. Le texte final n'a pas encore été publié au Journal officiel de l'UE, mais il le sera prochainement. À ce moment, la date limite de transposition par les États membres pourra également être connue. Le présent texte prend néanmoins en considération les exigences de cette directive pour ce qui concerne le droit d'accès à un avocat. Dans le commentaire des articles, cela sera chaque fois évoqué.

Vis-à-vis d'autres catégories de personnes vulnérables, la Commission européenne a publié le 27 novembre 2013 une recommandation non contraignante relative à des garanties procédurales en faveur des personnes vulnérables soupçonnées ou poursuivies dans le cadre des procédures pénales. Cette recommandation invite les États membres à renforcer certains droits procéduraux accordés aux personnes vulnérables soupçonnées ou poursuivies dans le cadre des procédures pénales et aux personnes vulnérables qui font l'objet d'une procédure relative au mandat d'arrêt européen. Ces personnes ne peuvent subir aucune discrimination découlant du droit national lorsqu'elles exercent les droits procéduraux énoncés dans la présente recommandation. Ces droits accordés doivent être respectés tout au long de la procédure pénale, en tenant compte de la nature et du degré de vulnérabilité de celles-ci.

Pour ce faire, cette recommandation recommande notamment aux États membres de prévoir la possibilité pour les autorités compétentes de faire effectuer sans délai un examen médical par un expert indépendant, afin de repérer les personnes vulnérables et de déterminer

kwetsbaarheid van personen vast te stellen, te bepalen hoe kwetsbaar zij zijn en welke specifieke behoeften zij hebben. Deze expert kan een met redenen omkleed advies geven over de geschiktheid van de maatregelen die met betrekking tot de kwetsbare persoon zijn genomen of worden overwogen. De Commissie beveelt ook aan een vermoeden van kwetsbaarheid te laten gelden ten aanzien van personen met een ernstige psychologische, intellectuele, lichamelijke of zintuiglijke beperking, of met een geestesziekte of cognitieve aandoening, die daar door de procedure moeilijker begrijpen en er moeilijker effectief aan kunnen deelnemen. Personen met een handicap moeten op verzoek informatie kunnen krijgen over hun procedurele rechten op een voor hen toegan kelijke wijze. Tevens moeten kwetsbare personen en, indien nodig, hun wettelijke vertegenwoordiger of een geschikte volwassene, op de hoogte worden gebracht van de specifieke procedurele rechten waarin de aanbeveling naar wordt verwezen, in het bijzonder die welke betrekking hebben op het recht op informatie, het recht op medische bijstand, het recht op een advocaat, de bescherming van de persoonlijke levenssfeer en indien van toepassing de rechten met betrekking tot voorlopige hechtenis. Deze wettelijke vertegenwoordiger of een geschikte volwassene die door de kwetsbare persoon of door de bevoegde autoriteiten is aangewezen om die bij te staan, moet op het politiebureau en tijdens de rechtszittingen aanwezig zijn. Als een kwetsbare persoon niet in staat is de procedure te begrijpen en te volgen, mag deze persoon geen afstand doen van het recht op toegang tot een advocaat overeenkomstig Richtlijn 2013/48/EU. Kwetsbare personen aan wie de vrijheid wordt ontnomen, moeten tijdens de hele strafprocedure toegang hebben tot systematische en regelmatige medische bijstand. Er wordt ook aanbevolen om de verhoren tijdens het vooronderzoek audiovisueel op te nemen. De lidstaten moeten tevens al het nodige doen om te garanderen dat in het geval van kwetsbare personen slechts als ultieme maatregel tot vrijheidsbeneming vóór veroordeling wordt overgegaan, en dat deze maatregel evenredig is en rekening houdt met de behoeften van de kwetsbare persoon. Er moeten passende maatregelen worden genomen om te garanderen dat kwetsbare personen aan wie de vrijheid wordt ontnomen toegang hebben tot redelijke voorzieningen die zijn afgestemd op hun bijzondere behoeften. De bevoegde autoriteiten wordt ook aanbevolen passende maatregelen te nemen om de persoonlijke levenssfeer, de persoonlijke integriteit en de persoonsgegevens van kwetsbare personen, met inbegrip van hun medische gegevens, tijdens de volledige strafprocedure te beschermen. Deze garanties moeten worden voorzien ten aanzien van kwetsbare personen tegen wie een procedure ter uitvoering van een

le degré de leur vulnérabilité et leurs besoins spécifiques. Cet expert peut formuler un avis motivé sur l'opportunité des mesures qui ont été prises ou qu'il est envisagé de prendre à l'égard de la personne vulnérable. La Commission recommande également de faire appliquer une présomption de vulnérabilité à l'égard des personnes qui présentent des incapacités psychologiques, intellectuelles, physiques ou sensorielles graves, ou encore qui souffrent de troubles psychiques ou cognitifs, qui les empêchent de comprendre et de participer effectivement à la procédure. Les personnes handicapées doivent pouvoir recevoir, dans un format qui leur est accessible, des informations concernant leurs droits procéduraux. De même, les personnes vulnérables et, si besoin est, leur représentant légal ou un adulte approprié doivent être informés des droits procéduraux spéciaux prévus dans la recommandation, en particulier les droits intéressant le droit à l'information, le droit à une assistance médicale, le droit à un avocat, le respect de la vie privée et, le cas échéant, les droits relatifs à la détention provisoire. Ce représentant légal ou un adulte approprié qui est désigné par la personne vulnérable ou par les autorités compétentes pour prêter assistance à cette personne devrait être présent dans les locaux de la police et aux audiences du procès. Si une personne vulnérable est inapte à comprendre et à suivre la procédure, elle ne peut renoncer au droit d'accès à un avocat prévu par la directive 2013/48/UE. Les personnes vulnérables privées de liberté doivent pouvoir bénéficier d'une assistance médicale systématique et régulière tout au long de la procédure pénale. Il est également recommandé que tout interrogatoire au cours de l'enquête préliminaire fasse l'objet d'un enregistrement audiovisuel. Les États membres doivent prendre toutes les dispositions pour que la privation de liberté infligée aux personnes vulnérables avant leur condamnation constitue une mesure de dernier ressort, proportionnée et se déroulant selon des conditions adaptées aux besoins de ces personnes. Il convient de prendre des mesures appropriées pour faire en sorte que, lorsqu'elles sont privées de liberté, les personnes vulnérables bénéficient d'aménagements raisonnables compte tenu de leurs besoins particuliers. Il est recommandé aux autorités compétentes de prendre les mesures appropriées pour protéger, tout au long de la procédure pénale, la vie privée et l'intégrité personnelle des personnes vulnérables ainsi que les données à caractère personnel les concernant, données médicales comprises. Ces garanties doivent être prévues à l'égard des personnes vulnérables qui font l'objet d'une procédure relative au mandat d'arrêt européen. Enfin, il est recommandé de prévoir une formation spécifique pour les officiers de police et les autorités répressives

Europees aanhoudingsbevel loopt. Tot slot wordt ook aanbevolen om in een specifieke opleiding te voorzien voor de in strafprocedures met betrekking tot kwetsbare personen bevoegde politiebeamten en gerechtelijke of justitiële autoriteiten.

Artikel 14

Non-regressieclausule

Dit artikel betreft de “klassieke” non-regressieclausule die stelt dat geen enkele bepaling in de richtlijn mag worden opgevat als een beperking of afwijking van de rechten en procedurele waarborgen die voortvloeien uit het Handvest, het EVRM of andere toepasselijke bepalingen van het internationale recht of het recht van lidstaten en die een hoger beschermingsniveau bieden.

C. Belgische stand van zaken

De wet van 13 augustus 2011 tot wijziging van het Wetboek van strafvordering en van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, om aan elkeen die wordt verhoord en aan elkeen wiens vrijheid wordt benomen rechten te verlenen, waaronder het recht om een advocaat te raadplegen en door hem te worden bijgestaan, betekende een eerste belangrijke stap in het wettelijk regelen van de toegang tot een advocaat vanaf het eerste verhoor in ons Belgisch rechtssysteem.

Het uitgangspunt van het wetsvoorstel dat aan de basis van deze wet lag, was te komen tot een tekst die op de volgende drie punten zou kunnen worden afgetoetst:

1) Een antwoord bieden op de vereisten die voortvloeien uit de “Salduz-rechtspraak”, niet meer maar ook niet minder dan dat.

2) Het voorstel moet, vertrekkende vanuit de “Salduz – vereisten” een oplossing bieden die werkbaar is voor alle actoren op het terrein en die de effectieve uitoefening van de in tekst opgenomen rechten mogelijk maakt.

Met andere woorden, er moet rekening worden gehouden met alle mogelijke praktische en organisatorische problemen en noden die zich kunnen stellen.

3) Daarenboven moet er rekening worden gehouden met de budgettaire mogelijkheden en beperkingen. De kosten-batenanalyse moet in acht genomen worden.

et judiciaires compétentes dans les procédures pénales visant des personnes vulnérables.

Article 14

Clause de non-régression

Cet article traite de la clause de non-régression “classique” qui prévoit qu’aucune disposition de la directive ne saurait être interprétée comme limitant les droits et les garanties procédurales conférés par la Charte, la CEDH ou d’autres dispositions pertinentes du droit international ou du droit de tout État membre qui offrent un niveau de protection supérieur, ni comme dérogeant à ces droits et à ces garanties procédurales.

C. Situation belge

La loi du 13 août 2011 modifiant le Code d'instruction criminelle et la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive afin de conférer des droits, dont celui de consulter un avocat et d'être assistée par lui, à toute personne auditionnée et à toute personne privée de liberté, a constitué dans le système juridique belge une première étape importante dans la réglementation légale de l'accès à un avocat dès le premier interrogatoire.

Le point de départ de la proposition de loi à la base de cette loi visait à aboutir à un texte qui pourrait être confronté aux trois points suivants:

1) Apporter une réponse aux exigences qui découlent de la “jurisprudence Salduz”, ni plus ni moins.

2) Partant des “exigences Salduz”, apporter une solution qui soit opérationnelle pour tous les acteurs sur le terrain et qui permette l'exercice effectif des droits proposés dans le texte.

En d'autres termes, il y a lieu de prendre en considération tous les problèmes et besoins pratiques et organisationnels susceptibles de se poser ou d'apparaître.

3) Tenir compte en outre des possibilités et restrictions budgétaires. Il convient de prendre en considération l'analyse des coûts et avantages.

Deze zelfde uitgangspunten kunnen bij de omzetting van de richtlijn 2013/48/EU *mutatis mutandis* worden hernomen.

De wet van 13 augustus 2011 komt reeds tegemoet aan een aantal vereisten inzake de toegang tot een advocaat die worden gesteld door de richtlijn. Op een aantal punten echter dient de regeling grondig te worden aangepast.

Tevens voldoet de Belgische wetgeving ook aan een aantal andere vereisten die door dezelfde richtlijn worden gesteld.

Voor wat betreft het artikel 7 van de richtlijn, het recht op communicatie met de consulaire autoriteiten, kan vooreerst worden verwezen naar het artikel 64, § 2, van de Basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden dat voorziet dat elke gedetineerde die pas van zijn vrijheid werd beroofd het recht heeft op één kosteloos telefoongesprek binnen de landsgrenzen, of buiten de landsgrenzen wanneer er geen diplomatieke of consulaire instantie bestaat in België.

Artikel 69 van deze wet, dat zich onder de hoofding van de afdeling schriftelijke en mondelinge contacten met consulaire en diplomatieke ambtenaren, bevindt, voorziet daarenboven het volgende:

“§ 1. De gedetineerden van vreemde nationaliteit mogen, zo zij dit wensen, in verbinding treden met de consulaire en diplomatieke ambtenaren van hun land, in voorkomend geval overeenkomstig de regelingen vastgesteld in of krachtens internationale overeenkomsten en behoudens het wettelijk uitgevaardigd verbod van vrij verkeer zoals bepaald in artikel 20 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis en onverminderd de uitzonderingen bepaald in internationale verdragen.”

“§ 2. De briefwisseling tussen de gedetineerde en de consulaire en diplomatieke ambtenaren van hun land is niet onderworpen aan de in de artikelen 55 en 56 bedoelde controle van de directeur.”

“Teneinde de vrije briefwisseling te verzekeren worden de hoedanigheid en het beroepsadres van de consulaire en diplomatieke ambtenaren en de identiteit van de gedetineerde op de briefomslag vermeld.”

“§ 3. De Koning stelt nadere regels voor het bezoek van consulaire en diplomatieke ambtenaren en betreffende de telefonische contacten tussen gedetineerden van vreemde nationaliteit en de consulaire en diplomatieke ambtenaren van hun land.”

Ces mêmes principes peuvent être repris, *mutatis mutandis*, lors de la transposition de la directive 2013/48/UE.

La loi du 13 août 2011 répond déjà à un certain nombre d'exigences posées par la directive en ce qui concerne l'accès à un avocat. Toutefois, la réglementation doit être adaptée en profondeur sur un certain nombre de points.

La législation belge satisfait également à un certain nombre d'autres exigences posées par cette même directive.

Concernant l'article 7 de la directive, le droit de communiquer avec les autorités consulaires, il peut tout d'abord être renvoyé à l'article 64, § 2, de la loi de principes du 12 janvier 2005 concernant l'administration pénitentiaire ainsi que le statut juridique du détenu qui prévoit que tout détenu qui vient d'être privé de sa liberté a droit à une communication téléphonique gratuite à l'intérieur du pays, ou à l'étranger lorsqu'il n'existe aucune instance diplomatique ou consulaire en Belgique.

L'article 69 de cette loi, qui se trouve sous l'intitulé de la section “Des contacts écrits et oraux avec les agents consulaires et du corps diplomatique” dispose en outre ce qui suit:

“§ 1er. Les détenus de nationalité étrangère peuvent, pour autant qu'ils le souhaitent, entrer en relation avec les agents consulaires et du corps diplomatique de leur pays, le cas échéant conformément aux réglementations prévues par ou en vertu des conventions internationales et sans préjudice de l'interdiction légale de communiquer visée à l'article 20 de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive et des exceptions prévues par les traités internationaux.”

“§ 2. La correspondance entre le détenu et les agents consulaires et du corps diplomatique de leur pays n'est pas soumise au contrôle du directeur, visé aux articles 55 et 56.”

“Afin d'assurer la liberté de correspondre, la qualité et l'adresse professionnelle des agents consulaires et du corps diplomatique et l'identité du détenu figurent sur l'enveloppe.”

“§ 3. Le Roi fixe les modalités de la visite des agents diplomatiques et consulaires ainsi que les modalités relatives aux contacts téléphoniques entre les détenus de nationalité étrangère et les agents diplomatiques et consulaires de leur pays.”

Het bereiken van de consulaire autoriteiten tijdens de korte arrestatietermijn van 24 uur, is in de praktijk een moeilijke opgave. Het actueel ter beschikking hebben van alle contactgegevens, ook van deze landen die geen diplomatieke of consulaire vestiging zouden hebben in België, kan praktische problemen opleveren binnen deze korte termijn. Bovendien hebben niet alle diplomatieke en consulaire vestigingen een permanente ter beschikking, en een aanhouding grijpt vaak niet plaats tijdens de reguliere kantooruren. De reeds door de wetgever voorziene mogelijkheden in de artikelen 64 en 69 van de wet van 12 januari 2005, komt echter tegemoet aan de vereisten van de richtlijn en dient aldus niet te worden aangepast.

Ook voor wat betreft de vereisten gesteld door artikel 6 van de richtlijn inzake het recht om gedurende de vrijheidsbeneming met derden te communiceren, kan worden verwezen vooreerst naar het principe zoals verwoord door artikel 20 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, en vervolgens naar de bepalingen van de Basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, meer in het bijzonder naar artikel 53.

De teksten werden voorbereid in een multidisciplinaire werkgroep. Deze werkgroep bestond uit vertegenwoordigers van de federale en de lokale politie, de magistratuur, de onderzoeksrechters, leden van de beleidscel Justitie en leden van de FOD Justitie. Deze ontwerptekst werd vervolgens afgetoetst met de vertegenwoordigers van de Orde van de Vlaamse Balie en *avocats.be* en de andere betrokken administraties. Ook het College van Procureurs generaal werd om advies gevraagd. Met de Ordres werd tevens een overlegmoment samen met de werkgroep georganiseerd op 15 april 2016 waarop de adviezen van de beide Ordres werden besproken.

Voorliggend ontwerp is dan ook het resultaat van een uitgebreide denkoefening van de praktijkactoren die rekening tracht te houden met enerzijds de mogelijkheden en begrenzingen van het Belgische systeem en anderzijds de op Europees niveau vastgelegde minimumnormen voor deze thematiek.

De implementatie van de wet van 13 augustus 2011 ging gepaard met een grondige evaluatie "ex nunc", een begeleidende en gefaseerde procesevaluatie door de Dienst voor het strafrechtelijk Beleid, onder begeleiding van een stuurgroep waarin alle actoren waren vertegenwoordigd. Dit leverde enkele zeer interessante tussentijdse rapporten op en een zeer dienend eindrapport. Deze werden trouwens op regelmatige basis ook besproken of aangehaald tijdens de parlementaire werkzaamheden. Dergelijke "ex nunc" evaluatie laat

Dans la pratique, joindre les autorités consulaires durant le bref délai d'arrestation de 24 heures est un exercice difficile. Disposer actuellement de toutes les données de contact, y compris des pays qui n'ont pas de poste diplomatique ou consulaire en Belgique, peut poser des problèmes d'ordre pratique dans ce délai. De plus, tous les postes diplomatiques et consulaires ne disposent pas d'une permanence et une arrestation intervient souvent en dehors des heures de bureau régulières. Les possibilités déjà prévues par le législateur aux articles 64 et 69 de la loi du 12 janvier 2005 répondent cependant aux exigences de la directive et ne doivent donc pas être adaptées.

De même, en ce qui concerne les exigences posées à l'article 6 de la directive concernant le droit de communiquer avec des tiers, il peut être renvoyé en premier lieu au principe exprimé à l'article 20 de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive, puis aux dispositions de la loi de principes du 12 janvier 2005 concernant l'administration pénitentiaire ainsi que le statut juridique du détenu, en particulier l'article 53.

Les textes ont été préparés au sein d'un groupe de travail pluridisciplinaire. Ce groupe de travail était constitué de représentants de la police fédérale et de la police locale, de la magistrature, des juges d'instruction et de membres de la cellule stratégique Justice et du SPF Justice. Ce projet de texte a ensuite été évalué avec les représentants de l'Orde van Vlaamse balies et *avocats.be* et des autres administrations concernées. L'avis du Collège des procureurs généraux a également été demandé. Une concertation a également été organisée le 15 avril 2016 entre les Ordres et le groupe de travail, au cours de laquelle les avis des deux Ordres ont été examinés.

Le présent projet est dès lors le résultat d'une vaste réflexion des praticiens qui tente de tenir compte, d'une part, des possibilités et des limites du système belge et, d'autre part, des normes minimales fixées pour cette problématique au niveau européen.

La mise en œuvre de la loi du 13 août 2011 s'est accompagnée d'une profonde évaluation "ex nunc", d'une évaluation processuelle d'accompagnement par étapes menée par le service de la Politique criminelle, sous la direction d'un groupe de pilotage au sein duquel étaient représentés tous les acteurs. Elle a débouché sur quelques rapports intermédiaires très intéressants et sur un rapport final particulièrement utile, lesquels ont d'ailleurs été régulièrement examinés ou cités durant les travaux parlementaires. Une évaluation "ex nunc"

tevens toe waar nodig bij te sturen en gecoördineerde oplossingen tussen de terreinactoren op korte termijn uit te werken voor pijnpunten die werden vastgesteld tijdens de evaluatie. Dergelijke evaluatie is opnieuw nodig voor de implementatie van deze toekomstige wet. De Dienst voor het strafrechtelijk Beleid, die nu deel uitmaakt van de algemene directie wetgeving van de FOD Justitie zal ten gepaste tijde aldus deze opdracht krijgen met de vraag dit te doen in nauwe samenwerking met het College van procureurs-generaal dat hiervoor de nodige bijstand kan leveren via haar steundienst en het expertisenetwerk strafrechtspleging.

Artikel 1

Dit artikel bepaalt de constitutionele bevoegdheidsgrondslag.

Art. 2

Deze bepaling, die werd ingevoegd volgend op het advies van de Raad van State onder randnummer 4, stelt dat dit wetsontwerp het resultaat is van de omzetting van richtlijn 2013/48/EU van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming.

Het wetsontwerp voorziet ook in een gedeeltelijke omzetting van de richtlijn 2010/64/EU betreffende het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures en van de Richtlijn 2012/29/EU tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ.

Tegelijkertijd komt de voorgestelde regeling inzake minderjarigen tegemoet aan de vereisten gesteld door artikel 6, 6° van de Richtlijn (EU) 2016/800 van de Raad en van het Europees Parlement betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure, voor wat betreft het aspect toegang tot een advocaat., waarvan de omzettingsdatum bepaald is op 11 juni 2019.

Bovendien wordt van de gelegenheid gebruik gemaakt om een aantal reeds bestaande bepalingen ingevoerd door de wet van 13 augustus 2011 tot wijziging

de ce type permet également d'apporter, lorsque c'est nécessaire, des corrections et d'élaborer à court terme des solutions coordonnées entre les acteurs de terrain sur les points sensibles constatés lors de l'évaluation. La mise en œuvre de cette future loi nécessitera à nouveau une évaluation de ce type. Le service de la Politique criminelle, qui fait à présent partie de la direction générale Législation du SPF Justice, se verra ainsi confier en temps opportun cette mission, qu'il remplira en étroite collaboration avec le Collège des procureurs généraux qui pourra prêter à cet effet l'assistance nécessaire par l'intermédiaire de son service d'appui et du réseau d'expertise procédure pénale.

Article 1er

Cet article précise le fondement constitutionnel en matière de compétence.

Art. 2

Cette disposition, insérée à la suite de l'avis du Conseil d'État sous le numéro 4, précise que le présent projet de loi résulte de la transposition de la directive 2013/48/UE du Parlement européen et du Conseil du 22 octobre 2013 relative au droit d'accès à un avocat dans le cadre des procédures pénales et des procédures relatives au mandat d'arrêt européen, au droit d'informer un tiers dès la privation de liberté et au droit des personnes privées de liberté de communiquer avec des tiers et avec les autorités consulaires.

Le projet de loi prévoit également dans transposition partielle de la directive 2010/64/UE relative au droit à l'interprétation et à la traduction dans le cadre des procédures pénales et de la directive 2012/29/UE établissant des normes minimales concernant les droits, le soutien et la protection des victimes de la criminalité et remplaçant la décision-cadre 2001/220/JAI du Conseil.

En même temps, la réglementation proposée en matière de mineurs répond aux exigences posées à l'article 6, 6°, de la directive (UE) 2016/800 du Conseil et du Parlement européen relative aux garanties procédurales en faveur des enfants qui sont des suspects ou des personnes poursuivies dans le cadre des procédures pénales pour ce qui concerne l'aspect de l'accès à un avocat et dont la date de transposition a été fixée au 11 juin 2019.

En outre, l'occasion est également mise à profit pour affiner ou adapter aux nécessités de la pratique un certain nombre de dispositions déjà introduites par la loi du

van het Wetboek van strafvordering en van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, om aan elkeen die wordt verhoord en aan elkeen wiens vrijheid wordt benomen rechten te verlenen, waaronder het recht om een advocaat te raadplegen en door hem te worden bijgestaan verder te verfijnen of aan te passen aan de noodwendigheden van de praktijk.

Art. 3

Artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering, dat een aantal regels voorschrijft die moeten worden geëerbiedigd bij het verhoren van personen, werd reeds grondig herwerkt door de Salduz-wet van 2011 teneinde onder meer een duidelijk onderscheid te maken tussen enerzijds de mededelingen die moeten worden gedaan aan alle personen die worden verhoord bij de aanvang van het verhoor en anderzijds de mededelingen die moeten worden gedaan aan personen die worden verhoord over misdrijven die hen ten laste worden gelegd en die, gelet op hun aard, voorafgaandelijk aan het verhoor moeten worden gedaan. Voorliggend ontwerp stelt een volledig nieuwe redactie voor van het artikel, rekening houdend enerzijds met de door de richtlijn genoodzaakte wijzigingen en anderzijds met een aantal vragen tot verbetering van de terreinactoren.

Alvorens de besprekking van de voorstellen tot wijziging aan te vatten, is het belangrijk op te merken dat de omzetting van de richtlijn 2013/48/EU niets wijzigt aan de invulling van de notie "verhoor" zoals die reeds door de Belgische wetgever, rechtspraak en rechtsleer wordt ingevuld en die volledig in lijn ligt met de richtlijn. Net zoals de Belgische wetgever, geeft de richtlijn geen definitie, maar wel een omschrijving van wat voor de toepassing van de richtlijn niet als een verhoor moet worden beschouwd. Overweging 20 stelt hierover dat voor de toepassing van de richtlijn niet als verhoor geldt:

"de eerste ondervraging, door de politie of een andere rechtshandhavingsautoriteit, waarvan het doel bestaat uit het identificeren van de betrokkenen, het controleren op wapenbezit of andere gelijkaardige veiligheidswesties, dan wel het nagaan of een onderzoek moet worden ingesteld, bijvoorbeeld tijdens controles langs de weg, of tijdens regelmatige steekproefsgewijze controles wanneer de identiteit van een verdachte of beklaagde nog niet is vastgesteld."

Bij de totstandkoming van de "Salduz-wet" was een belangrijk deel van de parlementaire debatten gewijd aan de al dan niet invoering van een definitie van de notie "verhoor". Er werd een amendement met een kort voorstel van definitie en een uitgebreide toelichting ingediend (DOC Kamer, 53-1279/003, p. 2, amendement

13 août 2011 modifiant le Code d'instruction criminelle et la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive afin de conférer des droits, dont celui de consulter un avocat et d'être assisté par lui, à toute personne auditionnée et à toute personne privée de liberté.

Art. 3

L'article 47bis du Code d'instruction criminelle, qui prescrit un certain nombre de règles à respecter lors de l'audition de personnes, avait déjà été retravaillé en profondeur par la loi Salduz de 2011 afin d'établir notamment une distinction claire entre, d'une part, les communications qui doivent être faites à toutes les personnes entendues dès le début de l'interrogatoire et, d'autre part, les communications qui doivent être faites aux personnes entendues au sujet d'infractions qui leur sont imputées et qui, compte tenu de leur nature, doivent être faites préalablement à l'interrogatoire. Le présent projet propose une toute nouvelle rédaction de l'article, qui tient compte, d'une part, des modifications rendues nécessaires par la directive et, d'autre part, d'un certain nombre de demandes d'amélioration émanant des acteurs de terrain.

Avant d'entamer l'examen des propositions de modification, il importe de noter que la transposition de la directive 2013/48/UE ne modifie en rien le contenu de la notion d' "interrogatoire" déjà donné par le législateur belge, la jurisprudence et la doctrine et qui s'inscrit tout à fait dans la lignée de la directive. Tout comme le législateur belge, la directive ne donne pas de définition mais bien une description de ce qu'il n'y a pas lieu de considérer comme un interrogatoire pour l'application de la directive. Le considérant 20 précise à ce propos que pour l'application de la directive:

"l'interrogatoire n'inclut pas les questions préliminaires posées par la police ou par une autre autorité répressive ayant pour but d'identifier la personne concernée, de vérifier si elle détient des armes ou de vérifier d'autres questions de sécurité similaires, ou d'établir s'il y a lieu d'ouvrir une enquête, par exemple lors d'un contrôle routier, ou d'un contrôle aléatoire de routine lorsque le suspect ou la personne poursuivie n'a pas encore été identifié.".

Lors de la réalisation de la "loi Salduz", une partie importante des débats parlementaires a été consacrée à l'introduction ou non d'une définition de la notion d'"audition". Un amendement contenant une brève proposition de définition et un commentaire détaillé a été déposé (Doc., Chambre, 53-1279/003, p. 2,

nr. 2). In de loop van de debatten werd echter duidelijk dat het opnemen van een definitie in de praktijk onvermijdelijk tot interpretatieproblemen zou leiden. Er werd beslist dat een diepgaander debat nodig was. Er werd aldus geen definitie in de wet opgenomen maar er werd wel gesteld dat de toelichting van het voornoemde amendement als leidraad zou dienen. Op deze wijze werd geacht ook tegemoet te komen aan de vraag tot verdere uitleg van de Raad van State over de invulling van de notie "verhoor" (DOC Kamer 53-1279/005, p. 56).

De COL 8/2011 (herziene versie van 13 juni 2013) houdende "Salduzrichtlijnen" geeft wel een definitie en een toelichting van de notie "verhoor" die volledig aansluit bij de parlementaire besprekking. Deze ligt trouwens volledig in lijn met de richtlijn 48/2013 EU (p. 20-22).

Ook voorliggend ontwerp beoogt geen definitie van de notie "verhoor" in te voegen. Deze optie werd genomen enerzijds de parlementaire discussies indachtig, en anderzijds rekening houdend met de aanbeveling van de stuurgroep van de evaluatie van de Dienst voor strafrechtelijk Beleid. In het eindrapport komt deze tot de vaststelling dat niet alle vragen in de wet kunnen worden opgelost en dat een definitie van de notie "verhoor" steeds verder zal worden uitgewerkt en ingevuld door de rechtspraak en de rechtsleer (eindrapport pagina 116). Gelet op het evolutief karakter van de notie en op het feit dat op heden de omschrijving in de COL 8/2011 (herziene versie van 13 juni 2013) nog geen aanleiding heeft gegeven tot probleemstelling maar integendeel een goede richtlijn blijkt te zijn voor de terinactoren, lijkt het aldus niet aangewezen om op dit vlak een wetgevend initiatief te nemen.

De Raad van State merkt in zijn advies onder het randnummer 5 inzake de definitie van verhoor op dat het opnemen van een definitie of van een omschrijving in de wet de rechtszekerheid ten goede zou komen, al is dat niet onontbeerlijk. De Raad van State meent dat het de Kamer van volksvertegenwoordigers toekomt om dienaangaande een afweging te maken. Het ontwerp wordt op dit punt niet gewijzigd. Naast de reeds aangehaalde redenen waarom in voorliggend wetsontwerp werd beslist om niet over te gaan tot de invoering van een definitie of van een omschrijving van de notie "verhoor", wordt tevens herinnerd aan het arrest 7/2013 van 14 februari 2013 van het Grondwettelijk Hof. Het Grondwettelijk Hof achtte het grondwetsconform om geen definitie of omschrijven van de notie "verhoor" te voorzien, stellende dat:

"B.5.7. Hoewel de wet geen uitdrukkelijke definitie van het begrip "verhoor" bevat, kan, gelet op de

amendement n° 2). Durant les débats, il est toutefois apparu clairement qu'adopter une définition donnerait inévitablement lieu dans la pratique à des problèmes d'interprétation. Il a été décidé qu'un débat plus approfondi était nécessaire. Aucune définition n'a donc été reprise dans la loi mais il a toutefois été indiqué que le commentaire de l'amendement précité servirait de fil conducteur. Il a également été estimé que cela répondait à la demande d'explications complémentaires du Conseil d'État sur le contenu de la notion d'"audition" (Doc., Chambre 53-1279/005, p. 56).

La COL 8/2011 (version révisée du 13 juin 2013) contenant les "directives Salduz" fournit toutefois une définition commentée de la notion d'"audition" qui s'inscrit pleinement dans la lignée des débats parlementaires. Elle est totalement en phase avec la directive 2013/48/UE (p. 20-22).

Le présent projet ne vise pas non plus à donner une définition de la notion d'"audition". Cette option a été prise en ayant, d'une part, à l'esprit les débats parlementaires et en tenant compte, d'autre part, de la recommandation du groupe de pilotage d'évaluation du service de la Politique criminelle. Dans le rapport final, celui-ci conclut qu'il n'est pas possible d'apporter une réponse à toutes les questions dans la loi et qu'une définition de la notion d'"audition" sera toujours plus amplement développée et interprétée par la jurisprudence et la doctrine (rapport final p. 119). Compte tenu du caractère évolutif de la notion et du fait qu'actuellement la définition figurant dans la COL 8/2011 (version révisée du 13 juin 2013) n'a pas encore posé problème mais s'avère au contraire être une bonne directive pour les acteurs de terrain, il ne semble pas indiqué de prendre une initiative législative sur ce plan.

Dans son avis, sous le numéro 5 relatif à la définition de l'audition, le Conseil d'État fait observer que faire figurer une définition ou une description dans la loi serait bon pour la sécurité juridique, même si ce n'est pas indispensable. Le Conseil d'État estime qu'il appartient à la Chambre des représentants de procéder à une évaluation à cet égard. Le projet n'est pas modifié sur ce point. Outre les motifs déjà cités pour lesquels il a été décidé dans le présent projet de loi de ne pas introduire de définition ou de description de la notion d'"audition", il est également rappelé l'arrêt 7/2013 du 14 février 2013 de la Cour constitutionnelle. La Cour constitutionnelle a estimé qu'il était conforme à la Constitution de ne pas prévoir de définition ou de description de la notion d'"audition", en précisant que:

"B.5.7. Bien que la loi ne contienne pas de définition expresse de la notion d'"audition", il ne peut être

toelichtingen in de parlementaire voorbereiding en de wetgevende context van de aan iedere verhoorde gewaarborgde rechten, niet worden aangevoerd dat dat begrip aanleiding zou geven tot een dermate grote rechtsonzekerheid dat het voor de rechtzoekende niet mogelijk zou zijn om te bepalen in welke soorten van situaties de bij de bestreden wet aangegeven rechten moeten worden toegepast.

Om dezelfde redenen laat dat begrip geen dermate verschillende interpretaties naar gelang van de overheden toe dat de rechtzoekenden het risico zouden lopen verschillend te worden behandeld met schending van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet.”

Een eerste belangrijke algemene wijziging die wel wordt doorgevoerd situeert zich op het niveau van de mededelingen. Actueel voorziet artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering, ten aanzien van alle personen die worden verhoord ongeacht in welke hoedanigheid, dat een aantal rechten verplicht moeten worden meegedeeld zowel voor het verhoor een aanvang neemt als bij aanvang van het verhoor. Met andere woorden, de zogenaamde “Franchimont rechten” moeten worden meegedeeld bij aanvang van het verhoor, en de personen die worden uitgenodigd voor een verhoor of die gearresteerd zijn ontvangen voorafgaand ook nog een schriftelijke mededeling van rechten. De meegedeelde rechten zijn ook niet gelijklopend. Zo wordt het recht om documenten te gebruiken of te voegen niet schriftelijk meegedeeld. Uit het evaluatierapport van de Dienst voor het strafrechtelijk Beleid bleek dat een overgrote meerderheid van de terreinactoren de mening was toegedaan dat er een “overkill” is aan mededelingen van rechten (Eindrapport pagina 118). Dit wekt verwarring ten aanzien van de persoon die wordt verhoord, die te veel informatie op verschillende momenten en verschillende papieren krijgt waardoor de essentie van de boodschap soms verloren gaat. Voor de terreinactoren zelf is deze dubbele verplichting van mededelingen tijdrovend en repetitief en het nut ervan wordt in vraag gesteld wanneer ze geconfronteerd worden met de verwarring die dit opwekt bij de persoon die wordt verhoord. Bovendien mag niet uit het oog worden verloren dat deze rechten daarenboven ook nog worden uitgelegd door de advocaat.

Gelet op deze vaststellingen en gelet op de verruiming van de mogelijkheid tot bijstand van de advocaat door de omzetting van de richtlijn 2013/48/EU stelt voorliggend ontwerp aldus voor om de mededeling van de rechten éénmalig te doen en deze te stroomlijnen. Dit zal leiden tot transparantie en duidelijkheid in hoofde van de personen die worden ondervraagd en komt tegemoet aan de verzuchtingen van de terreinactoren.

soutenu, compte tenu des précisions fournies dans les travaux préparatoires et du contexte législatif dans lequel s'inscrivent les droits garantis à toute personne auditionnée, que cette notion créerait une insécurité juridique telle qu'il ne serait pas possible, pour le justiciable, de déterminer dans quels types de situations les droits énoncés par la loi attaquée doivent s'appliquer.

Pour les mêmes raisons, cette notion ne permet pas des interprétations à ce point divergentes suivant les autorités que les justiciables risqueraient d'être traités de façon différente en violation des articles 10 et 11 de la Constitution.”.

Une première modification d'ordre général importante apportée concerne les communications. Actuellement, l'article 47bis du Code d'instruction criminelle prévoit, à l'égard de toutes les personnes entendues en quelque qualité que ce soit, qu'un certain nombre de droits doivent obligatoirement être communiqués, tant avant le début de l'audition qu'au début de celle-ci. En d'autres termes, les "droits Franchimont" doivent être communiqués au début de l'audition, et les personnes convoquées pour une audition ou arrêtées reçoivent préalablement à l'audition une communication écrite de ces droits. Les droits communiqués ne sont pas non plus les mêmes. Ainsi, le droit d'utiliser ou de joindre des documents n'est pas communiqué par écrit. Il ressort du rapport d'évaluation du service de la Politique criminelle qu'une grande majorité des acteurs de terrain estiment qu'il est question d'un "excès" de notification des droits (rapport final p. 119). Cela suscite la confusion chez la personne auditionnée, qui reçoit trop d'informations à différents moments et différents documents. De ce fait, l'essence du message est parfois perdue. Pour les acteurs de terrain mêmes, cette double obligation de communication est chronophage et répétitive et son utilité est remise en question lorsqu'ils se retrouvent confrontés à la confusion que cela suscite chez la personne entendue. En outre, il ne faut pas perdre de vue que ces droits sont encore expliqués par l'avocat.

Au vu de ces constatations et compte tenu de l'élargissement de la possibilité d'être assisté par un avocat découlant de la transposition de la directive 2013/48/UE, le présent projet propose une communication unique et rationalisée des droits. Cela amènera de la transparence et de la clarté pour les personnes interrogées tout en répondant aux aspirations des acteurs de terrain.

Een tweede belangrijke algemene wijziging betreft de structuur van artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering. Gelet op de veralgemening van het recht op toegang tot een advocaat enerzijds, en het onderscheid dat door de Europese richtlijn wordt gemaakt tussen de passieve en de actieve verplichtingen in hoofde van de autoriteiten anderzijds, moet de afstandsregeling ten aanzien van personen die niet van hun vrijheid zijn benomen worden beperkt tot deze gevallen waarin de betrokkenen de mogelijkheid niet gekregen heeft om zelf vóór zijn verhoor de nodige stappen te nemen om zijn toegang tot een advocaat te regelen. Gelet ook op de verruiming van de mogelijkheid tot bijstand van de advocaat tijdens de verhoren, lijkt het gepast om in dit basisartikel inzake het verhoor ook alle bepalingen omtrent het verloop van het verhoor te bundelen aangezien het onderscheid tussen wel of niet van zijn vrijheid benomen te zijn, veelal komt te vervallen.

De Raad van State merkt op dat de nieuwe structuur van het artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering wetstechisch zou moeten worden herbekeken. Er wordt echter verkozen om de voorgestelde structuur te behouden. Er kan inderdaad worden geopperd dat de structuur vanuit een operationeel oogpunt is ingevuld. Echter, de uitvoering ervan vergt een grote operationalisering om het werkbaar te maken in de praktijk. De huidige structuur is uitgewerkt in de werkgroep en geeft een duidelijke catalogisering aan met telkens daaraan gekoppeld de rechten, verplichtingen en acties die moeten worden ondernomen en dit voor alle terreinactoren. De nieuw voorgestelde structuur is gebaseerd op de huidige structuur van artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering waarin bijvoorbeeld verschillende opsommingstekens worden gehanteerd. Deze worden nu eenvormig gemaakt. Het is vanuit dit operationele kader dat de structuur als dusdanig is opgebouwd en vanuit dit oogpunt is het dan ook verkeerslijk dat deze als dusdanig behouden blijft.

Paragraaf 1 van artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering zal aldus het verhoor betreffen van personen aan wie geen misdrijf ten laste wordt gelegd. Het betreft inzonderheid getuigen, benadeelden en slachtoffers. Deze groep valt niet onder het toepassingsgebied van de richtlijn 2013/48/EU. Ook zij worden op beknopte wijze kennis gegeven van de feiten waarover zij worden verhoord. Voor wat betreft de mededeling van de rechten, wijzigt er niets aan de actuele toestand, met uitzondering van één klein punt: de "Franchimont" rechten zullen worden meegeleid vooraleer wordt overgegaan tot het verhoor. Avocats.be stelt in haar advies voor de volgorde van de opsomming van de rechten ten aanzien van personen die worden verhoord over feiten die hen ten laste kunnen worden gelegd, te wijzigen teneinde het belang van het recht op bijstand van een advocaat beter

Une deuxième modification générale importante concerne la structure de l'article 47bis du Code d'instruction criminelle. Compte tenu de la généralisation du droit d'accès à un avocat d'une part et de la distinction établie par la directive européenne entre les obligations passives et actives dans le chef des autorités d'autre part, la réglementation en matière de renonciation pour les personnes qui n'ont pas été privées de leur liberté doit être limitée aux cas où l'intéressé n'a pas eu la possibilité d'entreprendre lui-même, avant son audition, les démarches nécessaires pour organiser son accès à un avocat. Au vu de l'élargissement de la possibilité d'être assisté par un avocat pendant les auditions, il semble opportun de regrouper également dans cet article de base relatif à l'audition toutes les dispositions concernant le déroulement de l'audition, la distinction entre la privation ou non de liberté étant généralement supprimée.

Le Conseil d'État fait observer que la nouvelle structure de l'article 47bis du Code d'instruction criminelle devrait être réexaminée sur le plan légistique. Il est toutefois décidé de maintenir la structure proposée. On peut en effet avancer que la structure a été concrétisée d'un point de vue opérationnel. Toutefois, son exécution exige une importante opérationnalisation pour qu'elle puisse être utilisée dans la pratique. La structure actuelle a été élaborée au sein du groupe de travail et présente un catalogage clair avec, chaque fois, les droits, obligations et actions y afférents à entreprendre, et ce pour tous les acteurs de terrain. La nouvelle structure proposée se fonde sur la structure actuelle de l'article 47bis du Code d'instruction criminelle qui utilise, par exemple, différents tirets. Ceux-ci sont à présent uniformisés. La structure a été développée telle quelle sur la base de ce cadre opérationnel et, partant de ce point de vue, il est préférable de la maintenir en l'état.

Ainsi, le paragraphe 1er de l'article 47bis du Code d'instruction criminelle concerne les personnes auxquelles aucune infraction n'est imputée. Il s'agit de témoins, de personnes lésées et de victimes. Ce groupe n'entre pas dans le champ d'application de la directive 2013/48/UE. Ces personnes sont également informées de manière succincte des faits au sujet desquels elles seront entendues. En ce qui concerne la communication des droits, la situation actuelle reste inchangée, à l'exception d'un seul point minime: les droits "Franchimont" seront communiqués avant qu'il soit procédé à l'audition. Dans son avis, avocats.be propose de modifier l'ordre dans lequel sont énumérés les droits à l'égard de personnes qui sont entendues sur des faits qui peuvent leur être imputés afin de mieux indiquer l'importance du droit à l'assistance d'un avocat.

aan te tonen. Hoewel de volgorde van de opsomming geen indicatie is voor de belangrijkheid van de rechten, werd op dit punt van het advies ingegaan. De verandering van volgorde van opsomming van rechten werd aldus met het oog op eenvormigheid ook doorgevoerd ten aanzien van de categorie van verhoorde personen bedoeld in de eerste paragraaf van dit artikel.

Tot slot is het voor deze categorie belangrijk te verwijzen naar een belangrijke opmerking die regelmatig wordt gemaakt door de terreinactoren en door de politiediensten in het bijzonder, met name de ongelijke positie waarin het slachtoffer zich kan bevinden, in het bijzonder bij de confrontatie, waar de verdachte alleen van bijstand van een advocaat geniet. Echter, in dit kader kan worden verwezen naar artikel 5bis, § 3, van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van strafvordering, dat stelt dat de benadeelde persoon het recht heeft om te worden bijgestaan of vertegenwoordigd te worden door een advocaat. Tot op heden werd er onvoldoende rekening gehouden met het feit dat deze bepaling ook betrekking kan hebben op de verhoorsituatie en op de confrontatie. Deze bestaande bepaling geeft reeds de mogelijkheid opdat het slachtoffer ook bijstand kan hebben van een advocaat. Een wetswijziging op dit punt is aldus niet nodig, mede rekening houdend met de ruime mogelijkheden voorzien in het huidig art. 5bis, § 2, V.T.S.V. om een verklaring van benadeelde persoon af te leggen.

Paragraaf 2 van artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering betreft dan het verhoor van personen aangaande misdrijven die hen ten laste kunnen worden gelegd. Dit moet met het oog op de omzetting van de richtlijn 2013/48/EU grondig worden hervormd. Immers, in de actuele toestand werd het recht op een vertrouwelijk overleg met een advocaat beperkt tot de gevallen waarbij feiten ten laste kunnen worden gelegd die een misdrijf betreffen waarvan de straf aanleiding kan geven tot het verlenen van een bevel tot aanhouding. Aldus hebben personen die worden ondervraagd over feiten die ten laste kunnen worden gelegd en die een misdrijf betreffen waarvan de straf minder dan 1 jaar gevangenisstraf betreft, dit recht niet. Dit onderscheid kan echter niet meer worden weerhouden. De door de Belgische wetgever gehanteerde drempel van 1 jaar gevangenisstraf is strijdig met de bepalingen van de richtlijn 2013/48/EU. Weliswaar stelt artikel 2, § 4, b) dat de richtlijn niet van toepassing is met betrekking tot lichte feiten, maar de richtlijn vult deze in als zijnde feiten:

a) waarvoor krachtens de wet van een lidstaat een sanctie door een andere autoriteit dan een in strafzaken bevoegde rechbank wordt opgelegd, en tegen het

Bien que l'ordre d'énumération ne constitue pas une indication de l'importance des droits, il a été donné suite à ce point de l'avis. Par souci d'uniformité, l'ordre d'énumération des droits a ainsi également été modifié à l'égard de la catégorie de personnes entendues visée au paragraphe premier de cet article.

Enfin, il importe vis-à-vis de cette catégorie de renvoyer à une remarque importante régulièrement formulée par les acteurs de terrain et par les services de police en particulier, à savoir l'inégalité de statut face à laquelle peut se retrouver la victime, en particulier lors de la confrontation, le suspect étant le seul à bénéficier de l'assistance d'un avocat. Dans ce cadre, il est toutefois renvoyé à l'article 5bis, § 3, du Titre préliminaire du Code de procédure pénale qui précise que la personne lésée a le droit d'être assistée ou représentée par un avocat. Jusqu'à présent, il n'avait pas été suffisamment tenu compte du fait que cette disposition pouvait également concerner l'audition et la confrontation. Cette disposition existante offre déjà la possibilité à la victime de bénéficier de l'assistance d'un avocat. Une modification de loi sur ce point n'est donc pas nécessaire, compte tenu également des vastes possibilités de faire une déclaration de personne lésée, prévues à l'actuel article 5bis, § 2, du Titre préliminaire du Code de procédure pénale.

Le paragraphe 2 de l'article 47bis du Code d'instruction criminelle concerne l'audition de personnes sur les infractions qui peuvent leur être imputées. Il doit être réformé en profondeur en vue de la transposition de la directive 2013/48/UE. En effet, dans la situation actuelle, le droit à une concertation confidentielle avec un avocat a été limité aux faits qui peuvent être imputés et qui concernent une infraction dont la sanction peut donner lieu à la délivrance d'un mandat d'arrêt. Ainsi, les personnes interrogées sur des faits qui peuvent leur être imputés et qui concernent une infraction dont la sanction est inférieure à un an d'emprisonnement ne bénéficient pas de ce droit. Cette distinction ne peut toutefois plus être retenue. Le seuil d'un an d'emprisonnement utilisé par le législateur belge est contraire aux dispositions de la directive 2013/48/UE. Certes, l'article 2, § 4, b) précise que la directive ne s'applique pas aux infractions mineures, mais celle-ci les définit comme étant des faits:

a) pour lesquels le droit d'un État membre prévoit l'imposition d'une sanction par une autorité autre qu'une juridiction compétente en matière pénale, l'imposition

opleggen van deze sanctie beroep bij een dergelijke rechtbank, kan worden ingesteld, of kan worden verwezen naar een dergelijke rechtbank, of

b) waarvoor geen vrijheidsstraf kan worden opgelegd.

De bepalingen van de richtlijn worden wel van toepassing voor deze “lichte feiten” ingeval ze voor een in strafzaken bevoegde rechtbank zouden worden gebracht.

Maar de richtlijn is aldus van toepassing op feiten die strafbaar zijn met een vrijheidsbenemende straf, hoe gering deze ook mag zijn.

Dit betekent op Belgische niveau een enorme uitbreiding van de personen die onder het toepassingsgebied zullen vallen gelet op de bepalingen van ons Strafwetboek die stelselmatig verwijzen naar vrijheidsstraffen, ook al voorziet artikel 7 van ons Strafwetboek in de mogelijkheid tot het opleggen van verschillende alternatieve straffen: de autonome werkstraf sinds 2002 en sinds 2014 ook het elektronisch toezicht als autonome straf en de probatie als autonome straf (die in werking treden op 1 mei 2016). Echter, de strafbaarstellingen zelf grijpen nog steeds terug naar de vrijheidsbenemende straf.

Zoals reeds aangegeven in het Justitieplan, zal er terdege werk worden gemaakt van het effectief realiseren van het adagium dat de vrijheidsbenemende straf een “ultimum remedium” moet zijn. De tijd is gekomen om dit adagium te overstijgen en het om te zetten in de praktijk. Dit is echter een andere discussie die niet kan worden gevoerd in het kader van de omzetting van de richtlijn 2013/48/EU gelet op het korte tijdsbestek waarbinnen die omzetting moet plaats vinden. De eerste stappen zijn daartoe reeds gezet.

Er werd door de FOD Justitie een taxatie-instrument ontwikkeld ter bepaling van strafwaardigheid van misdrijven. Dit instrument heeft tot doel duidelijk de kijktijnen uit te stippelen voor het bepalen van de krachtlijnen die het denken over de “gepaste straf” kunnen leiden. De vraag moet immers worden gesteld of de vrijheidsbenemende straf nog moet worden behouden ten aanzien van bepaalde feiten. Tevens moet worden onderzocht in welke mate deze korte vrijheidsbenemende straffen kunnen worden vervangen door bijvoorbeeld patrimoniale straffen of vrijheidsbeperkende straffen, en of bepaalde misdrijven zelfs kunnen worden gedepenaliseerd. Dit is een uiterst omvattend werk, immers, dergelijke oefening moet niet enkel gebeuren voor het Strafwetboek en de bijzondere strafwetten, maar ook voor de decreten en ordonnanties. De steundienst van het College van Procureurs-generaal heeft hiertoe reeds een zeer

de cette sanction pouvant faire l'objet d'un recours ou d'un renvoi devant une telle juridiction, ou;

b) pour lesquels la privation de liberté ne peut pas être imposée comme sanction.

Les dispositions de la directive s'appliquent toutefois à ces “faits mineurs” s'ils sont portés devant une juridiction compétente en matière pénale.

Mais la directive s'applique à des faits punissables d'une peine privative de liberté, aussi minime soit-elle.

Cela représente au niveau belge une énorme augmentation quant aux personnes qui entreront dans le champ d'application eu égard aux dispositions de notre Code pénal qui renvoient systématiquement à des peines privatives de liberté, même si l'article 7 du Code pénal prévoit la possibilité d'infliger différentes peines alternatives: la peine de travail autonome depuis 2002 et, depuis 2014, la surveillance électronique comme peine autonome ainsi que la probation comme peine autonome (qui entrent en vigueur le 1er mai 2016). Les incriminations mêmes reviennent toutefois toujours à la peine privative de liberté.

Comme déjà indiqué dans le Plan Justice, un sérieux travail sera nécessaire pour concrétiser effectivement l'adage selon lequel la peine privative de liberté doit constituer un “remède ultime”. Le temps est venu de dépasser cet adage et de le transposer dans la pratique. Il s'agit toutefois d'un autre débat qui ne peut être mené dans le cadre de la transposition de la directive 2013/48/UE vu la brièveté du délai dans lequel cette transposition doit avoir lieu. Les premiers jalons ont déjà été posés à cette fin.

Le SPF Justice a développé un instrument de taxation afin de déterminer le caractère punissable des infractions. Il a pour but de définir clairement les lignes directrices en vue de déterminer les lignes de force pouvant conduire à la réflexion sur la “peine appropriée”. Il convient en effet de s'interroger sur la nécessité d'encore maintenir la peine privative de liberté vis-à-vis de certains faits. Il convient également d'examiner dans quelle mesure ces courtes peines privatives de liberté peuvent être remplacées par des peines patrimoniales ou des peines restrictives de liberté, par exemple, et si certaines infractions peuvent même être dé penalisées. Il s'agit d'un travail d'une énorme ampleur. En effet, cet exercice doit être fait non seulement pour le Code pénal et les lois pénales particulières mais également pour les décrets. Le service d'appui du Collège des procureurs généraux a déjà établi à cet effet une liste très complète

omvattende lijst opgesteld die als basis kan dienen voor het verdere werk dat ook een zeer beleidsmatige en politieke dimensie heeft en waarbij zowel de federale als de deelstatelijke entiteiten moeten worden betrokken. Op deze wijze kan worden gekomen tot een systeem waarbij de vrijheidsbenemende straf wordt voorbehouden voor feiten met een zekere zwaarwichtigheid. Deze oefening moet dan vervolgens ook worden ondergebracht in het ruimer kader van de herziening van het Strafwetboek en het Wetboek van strafvordering. Ook de Commissies tot hervorming van het Strafwetboek en tot hervorming van het Wetboek van strafvordering hebben hun werkzaamheden reeds aangevat.

In tussentijd is het streefdoel een realistisch, werkbaar en beheersbaar kader te creëren dat tegelijkertijd toelaat om te voldoen aan de vereisten van de richtlijn 2013/48/EU. Er moeten dus belangrijke keuzes worden gemaakt.

Hoewel zowel de OVB als avocats.be vragende partij zijn voor een algemeen bijstandsrecht van de advocaat, moet worden vastgesteld dat het actueel onmogelijk is om alle rechten toe te kennen aan alle personen die worden verhoord omtrent elk denkbaar misdrijf dat hen ten laste kan worden gelegd. In de praktijk is dit onuitvoerbaar voor misdrijven, die enkel met een geldboete kunnen worden bestraft. Het lijkt trouwens ook niet proportioneel om ten aanzien van personen die worden verhoord inzake feiten die niet strafbaar zijn met een vrijheidsbenemende straf, alle rechten van de richtlijn 2013/48/EU te waarborgen (voorafgaand vertrouwelijk overleg, bijstand van een advocaat tijdens het verhoor, zelf te organiseren door de betrokkenen).

De Raad van State stelt in zijn advies onder het randnummer 6 dat, hoewel de door het voorontwerp voorgestelde regeling beantwoordt aan de vereisten gesteld door de richtlijn 2013/48/EU, er moet worden nagegaan of de voorgestelde regeling kan worden behouden voor elk geval waarin geen vrijheidsstraf kan worden opgelegd, mede gelet op de hoge geldboeten die kunnen worden opgelegd, dan wel of ze moet worden beperkt tot bepaalde categorieën van misdrijven.

Er wordt herinnerd aan het doel van het wetsontwerp, zoals ook is aangegeven in de toelichting: de zuivere omzetting van de richtlijn 2013/48/EU op een wijze die strookt met het geheel van onze strafprocedure. Zoals de Raad van State ook aangeeft, is de door het ontwerp voorgestelde regeling volledig conform deze richtlijn. Meer nog, het huidige systeem, zoals gewijzigd door het ontwerp, gaat zelfs verder dan wat wordt vereist door deze richtlijn. Immers, de richtlijn legt verschillende gradaties van verplichtingen op aan de lidstaten in het voorzien van de toegang tot een advocaat:

qui pourra servir de base à la poursuite du travail qui revêt également une dimension très stratégique et politique et auquel doivent être associées à la fois l'autorité fédérale et les entités fédérées. Cela permettra d'aboutir à un système dans lequel la peine privative de liberté est retenue pour les faits d'une certaine gravité. Cet exercice devra ensuite être fait dans le cadre plus large de la révision du Code pénal et du Code d'instruction criminelle. Les commissions de réforme du Code pénal et de réforme du Code d'instruction criminelle ont elles aussi déjà entamé leurs travaux.

Entre-temps, l'objectif visé est de créer un cadre réaliste, opérationnel et maîtrisable permettant en même temps de répondre aux exigences de la directive 2013/48/UE. Des choix importants doivent donc être opérés.

Même si tant l'OVB qu'avocats.be sont demandeurs d'un droit général à l'assistance de l'avocat, force est de constater qu'il s'avère impossible actuellement d'octroyer tous les droits à toutes les personnes entendues au sujet de toute infraction susceptible de leur être imputée. C'est inapplicable dans la pratique pour les infractions, qui ne peuvent être punies que d'une amende. Garantir aux personnes entendues pour des faits qui ne sont pas punissables d'une peine privative de liberté tous les droits de la directive 2013/48/UE (concertation confidentielle préalable, assistance de l'avocat lors de l'audition, à organiser par l'intéressé même) ne semble d'ailleurs pas avoir un caractère proportionnel.

Dans son avis, le Conseil d'État précise, sous le numéro 6, que, bien que la disposition proposée par l'avant-projet réponde aux exigences de la directive 2013/48/UE, il convient de vérifier si elle peut être maintenue pour chaque cas où aucune privation de liberté ne peut être imposée, compte tenu également des amendes importantes pouvant être infligées, ou si elle doit être limitée à certaines catégories d'infractions.

Il est rappelé l'objectif du projet de loi, tel qu'il est indiqué dans l'exposé: la transposition pure et simple de la directive 2013/48/UE d'une manière qui correspond à l'ensemble de notre procédure pénale. Comme l'indique également le Conseil d'Etat, la disposition proposée par le projet est tout à fait conforme à cette directive. Plus encore, le système actuel, modifié par le projet, va même au-delà des exigences de la directive. En effet, s'agissant de prévoir l'accès à un avocat, la directive impose aux États membres plusieurs degrés d'obligations:

— een actieve verplichting ten aanzien van personen die van hun vrijheid zijn beroofd (artikel 3, § 4, tweede lid, van de richtlijn 2013/48/EU);

— een passieve verplichting ten aanzien van alle verdachten of beklaagden (artikel 3, § 4, eerste lid, van de richtlijn 2013/48/EU).

Deze passieve verplichting wordt omschreven als zijnde “de lidstaten moeten zich inspannen om algemene informatie ter beschikking te stellen om verdachten of beklaagden te helpen een advocaat te vinden”. Er wordt dus enkel een algemene informatieverplichting gecreëerd in hoofde van de lidstaten ten aanzien van verdachten of beklaagden die niet van hun vrijheid zijn beroofd. In dit opzicht gaat de bestaande en de voorgestelde nieuwe regeling van de organisatie van de toegang tot een rechter in België verder dan wat door de richtlijn wordt vereist. Deze regeling voorziet immers in een:

— actieve verplichting ten aanzien van personen die van hun vrijheid zijn beroofd;

— gematigd actieve verplichting ten aanzien van bepaalde categorieën van personen die niet van hun vrijheid zijn beroofd (zie hiertoe de bepalingen betreffende de personen die worden verhoord over feiten voor dewelke een vrijheidsbenemende straf kan worden uitgesproken);

— passieve verplichting ten aanzien van alle anderen.

In de toelichting werd reeds werd aangegeven dat voor andere verhoren, bijvoorbeeld via een schriftelijke procedure waarbij een verhoor wordt gevraagd door de betrokkenen, ingeval deze persoon zich aanbiedt met een advocaat, voorzien van de nodige legitimatie, er zich niets tegen verzet dat deze advocaat bijstand zou verlenen tijdens het verhoor. Maar ten aanzien van deze categorieën worden er geen inspanningen gedaan om deze bijstand te garanderen.

Dit ganse kader komt aldus tegemoet aan zowel de vereisten gesteld door de richtlijn 2013/48/EU als aan de terechte bezorgdheid die door de Raad van State werd geuit.

Voorliggende tekst is dan ook als dusdanig opgebouwd dat de strafbare feiten die enkel kunnen worden bestraft met een geldboete buiten het toepassingsgebied van de wet vallen voor wat betreft het voorafgaand vertrouwelijk overleg met een advocaat en voor wat betreft de bijstand van een advocaat tijdens het verhoor. Ingeval dergelijke zaak toch voor een strafrechtsbank komt, is de toegang tot een advocaat reeds voorzien

— une obligation active à l'égard de personnes privées de leur liberté (article 3, § 4, alinéa 2, de la directive 2013/48/UE);

— une obligation passive à l'égard de tous les suspects ou personnes poursuivies (article 3, § 4, alinéa 1er, de la directive 2013/48/UE).

Cette obligation passive est décrite comme le fait pour les États membres de s'efforcer “de rendre disponibles des informations générales afin d'aider les suspects ou les personnes poursuivies à trouver un avocat”. Il n'est donc instauré qu'une obligation d'information générale dans le chef des États membres vis-à-vis des suspects ou des personnes poursuivies qui n'ont pas été privés de leur liberté. Dans cette optique, la disposition existante et la nouvelle disposition proposée relative à l'organisation de l'accès à un juge en Belgique vont donc au-delà de ce qu'exige la directive. Cette disposition prévoit en effet:

— une obligation active à l'égard des personnes privées de leur liberté;

— une obligation moyennement active à l'égard de certaines catégories de personnes qui n'ont pas été privées de leur liberté (voir pour ce faire les dispositions concernant les personnes entendues au sujet de faits pour lesquels une peine privative de liberté peut être prononcée);

— une obligation passive à l'égard de tous les autres.

Il était déjà indiqué dans l'exposé que pour d'autres auditions, par exemple via une procédure écrite dans laquelle l'intéressé demande une audition, si cette personne se présente avec un avocat, muni de la légitimation nécessaire, rien ne s'oppose à ce que cet avocat prête assistance durant l'audition. Mais, à l'égard de ces catégories, aucun effort n'est consenti pour garantir cette assistance.

Ce cadre rencontre ainsi dans son ensemble à la fois les exigences posées par la directive 2013/48/UE et le souci légitime exprimé par le Conseil d'État.

Le présent texte a dès lors été élaboré de manière à ce que les infractions punissables uniquement d'une amende sortent du champ d'application de la loi en ce qui concerne la concertation confidentielle préalable avec un avocat et l'assistance d'un avocat pendant l'audition. Dans l'hypothèse où une affaire de ce type aboutirait malgré tout devant une juridiction pénale, l'accès à un avocat est déjà prévu dans la législation

in de huidige stand van zaken van de wetgeving. Op dit punt is er aldus conformiteit met de vereisten van de richtlijn.

Bovendien voorziet het voorstel in de mogelijkheid van een vereenvoudigde procedure. Deze mogelijkheid wordt ook op Europees niveau geboden door de Richtlijn 2016/343 van het Europees Parlement en de Raad van 9 maart 2016 betreffende de versterking van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij de terechtzitting aanwezig te zijn (PB van 11 maart 2016, L65/1). Deze richtlijn voorziet in artikel 8, 6° de mogelijkheid voor de lidstaten om schriftelijke procedures te voorzien voor wat betreft "mineure feiten" waardoor de betrokkene aldus niet moet worden verhoord. Wat vanzelfsprekend de mogelijkheid niet uitsluit voor betrokkene om alsnog een advocaat te raadplegen, maar de richtlijn 2013/48/EU voorziet hiertoe geen verplichtingen in hoofde van de lidstaten om hier een rol in te spelen.

De nieuwe paragraaf 7 van artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering voorzag hiertoe de mogelijkheid. Met toepassing van artikel 28bis, § 1, tweede lid van het Wetboek van strafvordering en overeenkomstig de artikelen 143bis en 143quater van het Gerechtelijk Wetboek, werd gesteld dat dit een taak is die kan worden vervuld door het College van Procureurs-generaal. Zij zouden aldus richtlijnen kunnen uitvaardigen om te bepalen dat het opsporingsonderzoek met betrekking tot misdrijven waarvoor geen vrijheidsbenemende straf kan worden opgelegd, op een schriftelijke wijze zullen verlopen. Dit is geen nieuwigheid, immers dergelijke procedure wordt nu ook al *mutatis mutandis* gehanteerd in verkeers – en vervoerszaken bijvoorbeeld wanneer het niet mogelijk is de bestuurder onmiddellijk te verhoren. In een schriftelijke procedure kan bovendien aan de betrokkene toch de mogelijkheid worden gegeven om een verhoor te vragen wanneer hij de feiten wenst te betwisten. Ingeval deze persoon zich met advocaat, voorzien van de nodige legitimatie, anmeldt voor dergelijk verhoor, verzet er zich niets tegen dat de advocaat bijstand zou verlenen tijdens dit verhoor. De Orde van Vlaamse Balies merkte op dat in deze schriftelijke procedure ook moet worden gewaakt over een mededeling van de rechten. Dit is een punt dat wordt meegenomen in de uitwerking van de richtlijnen ter zake.

Volgend op het advies van de Raad van State onder randnummer 17, wordt deze paragraaf geschrapt uit het ontwerp aangezien deze overbodig is.

Deze voorgaande bespreking is aldus de aanzet geweest voor de bespreking van het toepassingsgebied van de nieuwe paragraaf 2 van artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering. Deze paragraaf is van

actuelle. Sur ce point, elle est donc en conformité avec les exigences de la directive.

La proposition prévoit en outre la possibilité d'une procédure simplifiée. Cette possibilité est également offerte au niveau européen par la directive 2016/343 du Parlement européen et du Conseil du 9 mars 2016 portant renforcement de certains aspects de la présomption d'innocence et du droit d'assister à son procès dans le cadre des procédures pénales (JO L 65/1 du 11 mars 2016). Cette directive prévoit en son article 8, 6° la possibilité pour les États membres de prévoir des procédures écrites concernant des "faits mineurs" ne nécessitant de ce fait pas l'audition de l'intéressé. Ce qui n'empêche évidemment pas l'intéressé d'encore consulter un avocat, mais la directive 2013/48/UE ne prévoit aucune obligation pour les États membres de jouer un rôle à cet égard.

Le nouveau paragraphe 7 de l'article 47bis du Code d'instruction criminelle prévoyait cette possibilité. En application de l'article 28bis, § 1er, alinéa 2, du Code d'instruction criminelle et conformément aux articles 143bis et 143quater du Code judiciaire, il s'agissait d'une tâche pouvant être accomplie par le Collège des procureurs généraux. Ainsi, celui-ci pourrait émettre des directives afin de déterminer que l'information portant sur des infractions non punissables d'une peine privative de liberté se déroulera par écrit. Ce n'est pas une nouveauté. En effet, une procédure de ce type est déjà utilisée, *mutatis mutandis*, en matière de roulage et de transport, par exemple lorsqu'il n'est pas possible d'entendre immédiatement le conducteur. De plus, une procédure écrite offre malgré tout à l'intéressé la possibilité de demander à être entendu s'il souhaite contester les faits. Si cette personne se présente avec un avocat, muni de la légitimation nécessaire, à une telle audition, rien ne s'oppose à ce que cet avocat prête assistance lors de cette audition. L'Orde van Vlaamse Balies fait remarquer que dans cette procédure écrite, il convient également de veiller à la communication des droits. Ce point figure dans l'élaboration des directives en la matière.

Conformément à l'avis du Conseil d'État sous le numéro 17, ce paragraphe, superflu, est supprimé du projet.

Cette discussion préalable a donc constitué le point de départ de l'examen du champ d'application du nouveau paragraphe 2 de l'article 47bis du Code d'instruction criminelle. Ce paragraphe s'applique à l'audition

toepassing op het verhoor van personen aangaande misdrijven die hen ten laste kunnen worden gelegd en die misdrijven betreffen waarvoor een gevangenisstraf kan worden opgelegd.

Ook hier wordt voorzien in een éénmalige mededeling van de rechten, voorafgaand aan het verhoor, rekening houdend met de aanbevelingen van de stuurgroep bij het evaluatierapport van de Dienst voor het strafrechtelijk Beleid waar de terreinactoren verwezen naar de "overkill" aan mededelingen van rechten (Eindrapport pagina 118). De rechten die moeten worden meegeleerd zijn ongewijzigd en omvatten aldus de "Franchimont" rechten, aangevuld met de rechten die vroeger voorafgaandelijk werden meegeleerd en laatst nog aangevuld werden bij wet van 25 april 2014 ingevolge het arrest van 14 februari 2013 van het Grondwettelijk Hof.

Het is aangewezen even dieper in te gaan op de vermelding onder het punt 1) dat de mededeling omvat van het recht op toegang tot een advocaat, zijnde het recht op een voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg en het recht op bijstand tijdens de verhoren, dat overeenkomstig de vereisten van de richtlijn, moet worden uitgebreid tot alle verhoren. *Avocats.be* stelt in haar advies voor de volgorde van de opsomming van de rechten ten aanzien van personen die worden verhoord over feiten die hen ten laste kunnen worden gelegd, te wijzigen teneinde het belang van het recht op bijstand van een advocaat beter aan te tonen. Hoewel de volgorde van de opsomming geen indicatie is voor de belangrijkheid van de rechten, werd op dit punt van het advies ingegaan en figureert dit recht nu als het eerste te vermelden recht. De volgorde van opsomming van de volgende rechten werd ook aangepast teneinde een meer interne logica in deze opsomming te krijgen. Bovendien werd ook ingegaan op de vraag van *avocats.be* om in de mededeling van de rechten duidelijk te stellen dat deze persoon wordt verhoord als verdachte. In de praktijk en in de modeldocumenten van de uitnodiging gehecht aan de COL 8/2011 (herziene versie van 13 juni 2016) werd de terminologie van de inleidende zin van § 2 gehanteerd, met name "dat de persoon zal worden verhoord over feiten die hem ten laste kunnen worden gelegd". Deze formulering werd bij de parlementaire besprekkingen van de "Salduz-wet" van 2011 verkozen teneinde het vermoeden van onschuld ten volle te respecteren. *Avocats.be* geeft echter aan dat in de praktijk deze formulering aanleiding geeft tot onduidelijkheid bij de rechtsonderhorigen en dat zij de term "verdachte" verkiezen. Er werd beslist in te gaan op deze voorkeur en aldus spreekt de voorliggende tekst nu van "verdachte". Hoewel deze term niet gedefinieerd wordt door een wetsbepaling is het duidelijk wat hiermee

de persones sur des infractions qui peuvent leur être imputées et pour lesquelles un emprisonnement peut être imposé.

Ici également est prévue une seule communication des droits, préalable à l'audition, en tenant compte des recommandations du groupe de pilotage relatives au rapport d'évaluation du service de la Politique criminelle dans lequel les acteurs de terrain renvoient à un "excès" de communications des droits (rapport final p. 119). Les droits qui doivent être communiqués sont inchangés et comprennent donc les droits "Franchimont", complétés par les droits communiqués au préalable et complétés encore par la loi du 25 avril 2014 à la suite de l'arrêt du 14 février 2013 de la Cour constitutionnelle.

Il est indiqué d'examiner encore plus en profondeur ce qui est mentionné au point 1) qui contient la communication du droit d'accès à un avocat, à savoir le droit à une concertation confidentielle préalable et le droit à l'assistance pendant l'audition, qui, conformément aux exigences de la directives, doit être étendu à toutes les auditions. Dans son avis, *avocats.be* propose de modifier l'ordre dans lequel sont énumérés les droits à l'égard de personnes qui sont entendues sur des faits qui peuvent leur être imputés afin de mieux établir l'importance du droit à l'assistance d'un avocat. Bien que l'ordre d'énumération ne constitue pas une indication de l'importance des droits, il a été donné suite à ce point de l'avis et ce droit figure à présent en première place des droits à mentionner. L'ordre d'énumération des droits suivants a également été adapté afin de parvenir à une meilleure logique interne dans cette énumération. En outre, il a également été donné suite à la demande d'*avocats.be* de mentionner clairement lors la communication des droits que cette personne est entendue en qualité de suspect. Dans la pratique et dans les documents types de l'invitation jointe à la COL 8/2011 (version révisée du 13 juin 2016), la terminologie de la phrase introductory du § 2 a été utilisée: "soit procédé à l'audition d'une personne sur des infractions qui peuvent lui être imputées". Il a été opté pour cette formulation lors des débats parlementaires sur la "Loi Salduz" de 2011 afin de respecter pleinement la présomption d'innocence. *Avocats.be* signale toutefois qu'en pratique, cette formulation est source de confusion pour les justiciables et que le terme "suspect" est préféré. Il a été décidé d'aller dans le sens de cette préférence et le présent texte utilise donc à présent le terme "suspect". Bien que ce terme ne soit pas défini par une disposition de loi, son sens est clair. En outre, cela doit également être placé dans le contexte de la future

wordt bedoeld. Bovendien moet dit ook gekaderd worden in de toekomstige globale hervorming van het Strafwetboek en het Wetboek van strafvordering, waar deze term wel een definiëring zal krijgen.

Zoals reeds aangegeven in de artikelsgewijze bespreking van de richtlijn 2013/48/EU, wordt duidelijk het onderscheid gemaakt tussen de omvang van de verplichting in hoofde van de lidstaten waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen enerzijds verdachten of beklaagden die niet van hun vrijheid zijn beroofd en verdachten of beklaagden die van hun vrijheid zijn beroofd. De bepaling onder punt 1) bepaalt aldus voor eerst het recht, maar geeft dan duidelijk aan dat indien betrokken niet van zijn vrijheid is benomen, hij zelf de nodige maatregelen moet nemen om zijn toegang tot een advocaat te organiseren. Ten aanzien van deze categorie van personen rust er immers geen verplichting in hoofde van de lidstaten om proactief op te treden en deze bijstand te organiseren.

Er werd niets gewijzigd aan de bepaling inzake de rechtsbijstand, die ook actueel is voorzien.

Volgend op het advies van de Raad van State onder randnummer 7, dat stelt dat deze artikelen inzake de rechtsbijstand reeds van zichzelf van toepassing zijn en het bijgevolg overbodig is om hun toepasselijkheid nogmaals te bevestigen, wordt deze bepaling in het ontwerp geschrapt.

De paragraaf 3 betreft de verhoren op uitnodiging.

Ingeval het verhoor op uitnodiging geschiedt met een beknopte mededeling van de feiten waarover de persoon zal worden verhoord en met een volledige mededeling van de rechten, dan geldt deze uitnodiging als een mededeling van de rechten en wordt betrokken geacht zijn toegang tot een advocaat te hebben geregeld. Dit betekent een behoud van het huidige systeem. De tekst van de actuele bepaling wordt technisch aangepast voor wat betreft de kruisverwijzingen gelet op de nieuwe structuur van het artikel en voor wat betreft de bijstand van de advocaat die, ten gevolge de richtlijn, niet enkel meer het voorafgaandelijk overleg met de advocaat betreft, maar ook de bijstand tijdens de verhoren.

In antwoord op het advies van de Raad van State onder randnummer 9, kan worden gesteld dat de voorgestelde regeling conform de richtlijn is. Zoals echter wordt aangehaald in de toelichting bevat de richtlijn zelf een zekere inconsistentie bij samenlezing van de artikelen 3 en 9 van de richtlijn 2013/48/EU. Een gecombineerde lezing van de regeling van de afstandsverklaring met

réforme globale du Code pénal et du Code d'instruction criminelle, dans lesquels ce terme sera bel et bien défini.

Comme déjà indiqué dans le commentaire des articles de la directive 2013/48/UE, il est établi une distinction claire quant à l'importance de l'obligation qui incombe aux États membres, par une distinction entre, d'une part, les suspects ou les personnes poursuivies qui n'ont pas été privées de leur liberté et, d'autre part, les suspects ou les personnes poursuivies qui ont été privées de leur liberté. Ainsi, la disposition sous le point 1) précise d'abord le droit mais indique ensuite clairement que si l'intéressé n'a pas été privé de sa liberté, il doit lui-même prendre les mesures nécessaires pour organiser son accès à un avocat. Pour cette catégorie de personnes, les États membres n'ont en effet pas l'obligation d'intervenir de manière proactive et d'organiser cette assistance.

Aucune modification n'était apportée à la disposition en matière d'assistance judiciaire, elle aussi prévue actuellement.

Conformément à l'avis du Conseil d'État sous le numéro 7, qui indique que ces articles relatifs à l'assistance judiciaire sont en soi déjà d'application et qu'il est par conséquent superflu de confirmer à nouveau leur applicabilité, cette disposition est supprimée du projet.

Le paragraphe 3 concerne l'audition sur convocation.

Si l'audition sur convocation se fait par une communication succincte des faits sur lesquels la personne sera entendue et par une communication complète des droits, cette convocation aura valeur de communication des droits et l'intéressé sera présumé avoir organisé son accès à un avocat. Cela signifie que le système actuel est maintenu. Le texte de la disposition actuelle connaît une modification d'ordre technique en ce qui concerne les références croisées compte tenu de la nouvelle structure de l'article et en ce qui concerne l'assistance d'un avocat qui, conformément à la directive, porte à présent non seulement sur la concertation préalable avec l'avocat mais également sur l'assistance pendant les auditions.

En réponse à l'avis du Conseil d'État sous le numéro 9, on peut affirmer que la disposition proposée est conforme à la directive. Toutefois, comme indiqué dans l'exposé, à la lecture de ses articles 3 et 9, la directive 2013/48/UE présente elle-même une certaine incohérence. Une lecture combinée de la réglementation relative à la déclaration de renonciation et de ce qu'exprime

wat wordt weergegeven onder de overweging 27 inzake de informatieverplichting voor wat betreft de “passieve” organisatie van de toegang tot de advocaat, kan leiden tot een zekere impasse. Ingeval een persoon correct geïnformeerd werd, niet de nodige stappen heeft ondernomen om zijn toegang tot een advocaat te regelen en bovendien zou moeten worden gevraagd om een afstandsverklaring te tekenen, kan dit een vicieuze cirkel worden. Immers, indien betrokken zijn toegang tot de advocaat zelf niet organiseert maar tegelijk weigert om afstand te doen, zou er nooit een verhoor kunnen plaatsgrijpen. Dit kan niet de bedoeling van de richtlijn zijn geweest. Er moet aldus worden aangenomen dat er tot een verhoor kan worden overgegaan van een niet van zijn vrijheid benomen persoon die op correcte wijze van zijn rechten is geïnformeerd, zonder dat er een verklaring van afstand moet worden geëist. Deze actuele en de toekomstige regeling komt daarvan tegemoet door in de uitnodiging tot het verhoor alle rechten ter kennis te brengen van de betrokken en hem mee te delen dat hij geacht wordt zijn toegang tot een advocaat te hebben georganiseerd alvorens zich aan te bieden voor het verhoor. De door het ontwerp voorgestelde regeling betreft aldus niet zozeer een “impliciete afstandsverklaring”, maar een vermoeden dat de betrokken zijn toegang tot een advocaat heeft georganiseerd.

Voor wat betreft de opmerkingen van de Raad van State onder het randnummer 9 inzake de toepassing ervan op minderjarigen: hierop wordt een globaal antwoord gegeven *infra* bij de besprekking van de thematiek van de minderjarigen.

Dit systeem komt volledig tegemoet aan de vereisten van de richtlijn waarbij in overweging 27 wordt aangegeven dat “de lidstaten zich ertoe dienen in te spannen om algemene informatie ter beschikking te stellen – bijvoorbeeld op een website of door middel van een folder op het politiebureau – om verdachten of beklaagden te helpen een advocaat te vinden”. De lidstaten moeten echter geen actieve stappen zetten om ervoor te zorgen dat verdachten of beklaagden wiens vrijheid niet is benomen, bijstand krijgen van een advocaat indien zij zelf niet het nodige hebben gedaan om te worden bijgestaan door een advocaat.

Ter zake is het gepast even stil te staan bij toepassing van de regeling van de afstandsverklaring overeenkomstig artikel 9 van de richtlijn 2013/48/EU. Immers, een gecombineerde lezing van de regeling van de afstandsverklaring met wat wordt weergegeven onder de hierboven hernomen overweging 27 inzake de informatieverplichting voor wat betreft de “passieve” organisatie van de toegang tot de advocaat, kan leiden tot een zekere impasse. Ingeval een persoon correct geïnformeerd werd, niet de nodige stappen heeft ondernomen om zijn

le considérant 27 au sujet de l’obligation d’information concernant l’organisation “passive” de l’accès à un avocat peut conduire à une certaine impasse. Dans le cas d’une personne qui a été informée correctement, qui n’a pas entrepris les démarches nécessaires pour organiser son accès à un avocat et qui est en outre invitée à signer une déclaration de renonciation, cela peut se transformer en cercle vicieux. En effet, si l’intéressé n’organise pas lui-même son accès à un avocat mais qu’en même temps il refuse de renoncer, il ne pourra jamais y avoir d’audition. Tel n’était pas l’objectif poursuivi par la directive. Il convient donc d’admettre qu’il peut être procédé à l’audition d’une personne qui n’a pas été privée de sa liberté et qui a été correctement informée de ses droits sans que doive être exigée une déclaration de renonciation. Les réglementations actuelle et future y répondent en notifiant dans la convocation d’audition à l’intéressé l’ensemble de ses droits et en lui communiquant qu’il est présumé avoir organisé son accès à un avocat avant de se présenter à l’audition. La réglementation proposée par le projet ne concerne donc pas tant une “déclaration de renonciation implicite” mais présume du fait que l’intéressé n’a pas organisé son accès à un avocat.

Il est apporté plus bas une réponse globale aux remarques du Conseil d’État sous le numéro 9 concernant son application aux mineurs, ce dans le cadre de l’examen de la thématique des mineurs.

Ce système répond entièrement aux exigences de la directive qui indique dans son considérant 27 que “les États membres devraient s’efforcer de rendre disponibles des informations générales, par exemple sur un site internet ou au moyen d’une brochure disponible dans les commissariats de police, visant à aider les suspects ou les personnes poursuivies à trouver un avocat”. Toutefois, les États membres ne doivent pas prendre de mesures actives pour veiller à ce que les suspects ou les personnes poursuivies qui ne sont pas privés de liberté soient assistés d’un avocat s’ils n’ont pas pris eux-mêmes de dispositions à cet effet.

Il est opportun en la matière de s’arrêter sur l’application de la réglementation relative à la renonciation prévue à l’article 9 de la directive 2013/48/UE. En effet, une lecture combinée de la réglementation relative à la déclaration de renonciation et de ce qu’exprime le considérant 27 repris plus haut au sujet de l’obligation d’information concernant l’organisation “passive” de l’accès à un avocat peut conduire à une certaine impasse. Dans le cas d’une personne qui a été informée correctement, qui n’a pas entrepris les démarches

toegang tot een advocaat te regelen en bovendien zou moeten worden gevraagd om een afstandsverklaring te tekenen, dan kan dit een vicieuze cirkel worden. Immers, indien betrokken zijn toegang niet organiseert maar weigert afstand te doen, dan zou er nooit een verhoor kunnen plaatsgrijpen. Dit kan niet de bedoeling van de richtlijn zijn geweest. Er moet aldus worden aangenomen dat er tot een verhoor kan worden overgegaan van een niet van zijn vrijheid benomen persoon die op correcte wijze van zijn rechten is geïnformeerd, zonder dat er een verklaring van afstand moet worden geëist. Deze actuele en de toekomstige regeling komen daar-aan tegemoet door in een uitnodiging tot verhoor alle rechten ter kennis te brengen en mee te delen aan de betrokken dat hij geacht wordt zijn toegang tot een advocaat te hebben georganiseerd alvorens zich aan te bieden voor het verhoor.

Als extra garantie wordt voorzien dat ingeval be-trokken zich niet laat bijstaan door een advocaat, hij vooraleer het verhoor aanvangt, nogmaals gewezen wordt op het recht zichzelf niet te beschuldigen en op zijn zwijgrecht. De Orde van Vlaamse Balies vraagt om deze mededeling uit te breiden naar alle verhoren, ook ingeval er bijstand van een advocaat is. Op deze vraag werd beslist niet in te gaan, gelet juist op de bijstand van de advocaat, wiens taak het ook is om deze rechten te kaderen aan zijn cliënt indien nodig en erover te waken dat deze tijdens het verhoor worden gerespecteerd. In het opzet van de rationalisatie van de mededeling van rechten, lijkt het aldus gepast om deze mededeling enkel te voorzien ingeval er geen bijstand van de advocaat is.

De Raad van State merkt onder randnummer 10 van haar advies op dat er een bepaling moet worden voor-zien ter omzetting van de artikel 9, lid 1, a) van de richt-lijn 2013/48/EU betreffende de vereiste de verdachte of de beklaagde voldoende en toereikende informatie te verschaffen over de mogelijke gevolgen van een af-stand van het recht op bijstand door een advocaat. Dit zou kunnen gebeuren in de paragraaf 5. Hoewel er in de toelichting wordt verwezen naar de bestaande mo-deldocumenten ter zake waarin dergelijke toereikende informatie wordt verschaft, volstaat dit niet voor de Raad van State. Het advies wordt op dit punt gevuld, maar dit wordt ingevoegd in § 3, tweede lid, van dit artikel, dat de afstand betreft. Ingeval er een verwijzing moet zijn, lijkt § 5 daar niet de geschikte plaats voor, aangezien dit de verklaring van rechten betreft. Artikel 2bis, § 6, van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis wordt dienovereenkomstig aangepast.

Voor wat betreft de verhoren van personen die niet van hun vrijheid zijn benomen die niet op uitnodiging geschieden of die geschieden op basis van een niet

nécessaires pour organiser son accès à un avocat et qui est en outre invitée à signer une déclaration de renonciation, cela peut se transformer en cercle vicieux. En effet, si l'intéressé n'a pas organisé son accès mais refuse de renoncer, il ne pourra jamais y avoir d'audition. Ce n'était pas l'objectif poursuivi par la directive. Il convient donc d'admettre qu'il peut être procédé à l'audition d'une personne qui n'a pas été privée de sa liberté et qui a été correctement informée sans que doive être exigée une déclaration de renonciation. Les réglementations actuelle et future y répondent en notifiant dans une convocation d'audition l'ensemble des droits et en communiquant à l'intéressé qu'il est présumé avoir organisé son accès à un avocat avant de se présenter à l'audition.

Il est prévu à titre de garantie supplémentaire que si l'intéressé ne se fait pas assister par un avocat, il lui est rappelé à nouveau, avant le début de l'audition, qu'il a le droit de ne pas s'accuser lui-même et de gar-der le silence. L'Orde van Vlaamse Balies demande à ce que cette communication soit étendue à toutes les auditions, également en cas d'assistance d'un avocat. Il a été décidé de ne pas accéder à cette demande en raison précisément de l'assistance de l'avocat, lequel a également pour tâche de contextualiser au besoin ces droits pour son client et de veiller à ce qu'ils soient respectés durant l'audition. En vue de la rationalisation de la communication des droits, il semble dès lors indiqué de ne prévoir cette communication qu'en cas d'absence d'assistance de l'avocat.

Le Conseil d'État fait observer sous le numéro 10 de son avis qu'il y a lieu de prévoir une disposition en vue de transposer l'article 9, paragraphe 1er, a), de la directive 2013/48/UE concernant l'exigence de fournir au suspect ou à la personne protégée des informations claires et suffisantes sur les conséquences éventuelles d'une renonciation au droit à l'assistance d'un avocat. Cela pourrait ce faire au paragraphe 5. Bien que dans l'exposé il soit renvoyé aux documents types existants en la matière qui fournissent ces informations, le Conseil d'État juge cela insuffisant. L'avis est suivi sur ce point, mais l'insertion se fait au § 3, alinéa 2, de cet article, qui a trait à la renonciation. S'il doit y avoir un renvoi, le paragraphe 5 ne semble pas être l'endroit approprié vu qu'il concerne la déclaration des droits. L'article 2bis, § 6, de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive est adapté en conséquence.

Concernant les auditions de personnes qui n'ont pas été privées de leur liberté et qui n'ont pas lieu sur convo-cation ou qui ont lieu sur la base d'une convocation

volledige uitnodiging (zonder beknopte vermelding van de feiten of zonder mededeling van de rechten) wordt de essentie van het huidige systeem als uitgangspunt behouden. Het verhoor kan op verzoek van de betrokkene eenmalig worden uitgesteld teneinde de betrokkene de kans te geven zijn toegang tot een advocaat te regelen. Er wordt echter voorgesteld, om redenen van efficiëntie, om in dergelijk geval reeds de mededeling van de rechten te doen, net zoals het prikken van een datum waarop het volgende verhoor zal plaatsvinden. In antwoord op het advies van de Orde van Vlaamse Balies wordt hier geëxpliciteerd dat deze datum ook dezelfde datum kan betreffen als deze van de eerste uitnodiging. Immers, de mogelijkheid bestaat dat de betrokkene dezelfde dag zich opnieuw zou kunnen aanbieden indien dit past voor zijn advocaat en de verhoorders. Dit maakt dat het volgende verhoor zal kunnen plaatsnemen als zijnde een verhoor op uitnodiging met volledige mededeling. Een regeling inzake de afstand wordt tevens ingeschreven. Immers, de hypothese kan zich voordoen dat de betrokkene geen bijstand wenst van een advocaat en het verhoor alsnog zal kunnen plaatsnemen. De meerderjarige persoon doet dit vrijwillig en weloverwogen in een door hem gedateerd en ondertekend document. Actueel kunnen enkel meerderjarigen dergelijke afstand doen van de bijstand van een advocaat. Minderjarigen kunnen geen afstand doen.

De werkgroep stelde voor om dergelijke uitzondering toch mogelijk te maken, mits de inbouw van een aantal garanties en rekening houdend met mogelijke evoluties in de tekst van het voorstel tot richtlijn van de Europese Commissie betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure, die op het moment van de werkzaamheden in volle onderhandelingsfase was. De werkgroep stelde voor een uitzondering te voorzien voor minderjarigen vanaf de leeftijd van zestien jaar. Uit het evaluatieonderzoek van de Dienst voor het Strafrechtelijk beleid van de FOD Justitie bleek hiertoe een draagvlak te bestaan. Zo wordt verwezen naar het probleem dat zich in de praktijk soms stelt dat de burgerrechtelijke verantwoordelijke persoon soms de toepassing van het recht op bijstand van een advocaat wil weigeren (daar hij de kosten zal moeten betalen), wat wettelijk gezien niet mogelijk is. Ook wordt verwezen naar vele uitzonderingen die nu reeds bestaan op de principiële handelingsbekwaamheid van de minderjarige. Zo mag de minderjarige vanaf 16 jaar seksuele betrekkingen hebben en bij testament beschikken. Minderjarigen kunnen in strafprocedures worden gehoord en getuigen in een assisenproces en vanaf de leeftijd van 15 jaar kunnen ze onder ede worden gehoord, zelfs in een assisenproces (Evaluatierapport Salduz, Dienst voor het strafrechtelijk Beleid, p. 147-154). De werkgroep wenste met deze vaststellingen rekening te houden en verwees daarenboven naar de recente

incomplète (sans mention succincte des faits et sans communication des droits), l'essence du système actuel continue d'être prise comme principe. L'audition peut être reportée une seule fois à la demande de l'intéressé afin de lui donner l'opportunité d'organiser son accès à un avocat. En pareil cas, il est toutefois proposé, dans un souci d'efficacité, de déjà procéder à la communication des droits et d'arrêter une date à laquelle aura lieu l'audition suivante. En réponse à l'avis de l'Orde van Vlaamse Balies, il est explicité ici que cette date peut également correspondre à celle de la première convocation. En effet, il peut arriver que l'intéressé se présente une nouvelle fois le même jour si cela convient à son avocat et aux personnes qui procèdent à l'audition. De ce fait, cette audience pourra se tenir en ayant valeur d'audience sur convocation avec communication complète des droits. Une réglementation en matière de renonciation est également inscrite. En effet, il est possible que l'intéressé ne souhaite pas l'assistance d'un avocat et que l'audition puisse malgré tout avoir lieu. La personne majeure le fait volontairement et de manière réfléchie dans un document daté et signé par elle. Actuellement, seuls les majeurs peuvent renoncer à l'assistance d'un avocat. Les mineurs ne le peuvent pas.

Le groupe de travail a proposé de quand même permettre une telle exception, moyennant l'aménagement d'un certain nombre de garanties et en tenant compte des évolutions possibles du texte de la proposition de directive de la Commission européenne relative à la mise en place de garanties procédurales en faveur des enfants qui sont des suspects ou des personnes poursuivies dans le cadre des procédures pénales qui se trouvait en pleine phase de négociation au moment des travaux. Le groupe de travail a proposé de prévoir une exception pour les mineurs à partir de l'âge de seize ans. L'évaluation du service de la Politique criminelle du SPF Justice a montré que cette idée recueillait une certaine adhésion. Ainsi, il est renvoyé au problème rencontré parfois dans la pratique où la personne civilement responsable souhaite parfois refuser l'application du droit d'assistance d'un avocat (vu qu'elle devra en payer les frais), ce qui n'est pas prévu par la loi. Il est également renvoyé aux nombreuses exceptions qui existent déjà à l'incapacité d'exercice de principe du mineur. Ainsi, le mineur peut dès l'âge de 16 ans avoir des relations sexuelles et disposer par testament. Les mineurs peuvent être entendus dans des procédures pénales et témoigner à un procès d'assises et peuvent, dès l'âge de 15 ans, être entendus sous serment, également dans le cadre d'un procès d'assises (rapport d'évaluation Salduz, service de la Politique criminelle, p.150-156). Le groupe de travail a souhaité prendre ces

wet van 20 juli 2015 tot wijziging van het Wetboek van strafvordering wat de mogelijkheid van overbrenging van een ernstige besmettelijke ziekte betreft (*BS* 4 september 2015) die voorziet dat een verdachte of een derde die om een afname van een hoeveelheid bloed of van een hoeveelheid wangslijmvlies wordt verzocht vanaf de leeftijd van zestien jaar hiermee schriftelijk kan instemmen. Indien de verdachte of de derde de leeftijd van achttien jaar niet heeft bereikt, dan dient hij zich te laten begeleiden door minstens een van zijn ouders, door een advocaat of door een andere meerderjarige persoon van zijn keuze en kan hijzelf niet instemmen met de maatregel. De leeftijd van zestien jaar blijkt aldus een referentieleeftijd te zijn die ook in dit kader kan worden weerhouden.

De werkgroep werkte een compromis uit tussen enerzijds de extra bescherming voor een minderjarige en anderzijds de opmerkingen en bedenkingen die vanop het terrein werden gegeven. Zo stelde de tekst voor om een minderjarige vanaf de leeftijd van 16 jaar de mogelijkheid te geven afstand te doen van zijn recht op toegang tot een advocaat onder de voorwaarde dat een persoon die het ouderlijk gezag uitoefent of die hem in rechte of in feite onder zijn bewaring heeft, samen met de minderjarige de verklaring van afstand ondertekent.

Zowel de Orde van Vlaamse Balies als *avocats.be* geven in hun advies aan tegen deze mogelijkheid tot afstand in hoofde van een minderjarige van meer dan 16 jaar te zijn. Beiden verwijzen naar artikel 14 van de richtlijn 2013/48/EU inzake de non-regressieclausule:

“Geen enkele bepaling in deze richtlijn mag worden opgevat als een beperking of afwijking van de rechten en procedurele waarborgen die voortvloeien uit het Handvest, het EVRM of andere toepasselijke bepalingen van het internationale recht of het recht van lidstaten en die een hoger beschermingsniveau bieden.”

Het is inderdaad zo dat artikel 14 van de richtlijn een non-regressieclausule bevat. Deze moet echter in de juiste context worden gelezen. De non-regressieclausule omvat geen verbod of een onmogelijkheid om nationale wetteksten nog aan te passen. Zij stelt dat de bepalingen van de richtlijn niet mogen worden uitgelegd als zijnde een beperking of een afwijking van het recht van lidstaten die een hoger beschermingsniveau bieden. Het recht op toegang tot een advocaat van de minderjarige wordt afzonderlijk verder uitgewerkt in de richtlijn (EU) 2016/800. Deze richtlijn voorziet in mogelijkheden tot afwijking van deze bijstand ten overstaan van minderjarigen. Zo voorziet artikel 2, 6° een gelijkaardig materieel toepassingsgebied als dat van de richtlijn 2012/48/EU. Dit wil zeggen dat ten aanzien van “lichte

constatations en considération et a en outre renvoyé à la récente loi du 20 juillet 2015 modifiant le Code d’instruction criminelle en ce qui concerne la possibilité de transmission d’une maladie contagieuse grave (*MB* du 4 septembre 2015) qui prévoit qu’un suspect ou un tiers qui est prié de se soumettre à un prélèvement sanguin ou à la réalisation d’un frottis buccal peut y consentir par écrit à partir de l’âge de seize ans. Si le suspect ou le tiers n’a pas atteint l’âge de dix-huit ans, il doit alors se faire accompagner d’au moins un de ses parents, d’un avocat ou d’une autre personne majeure de son choix et ne peut consentir lui-même à la mesure. L’âge de seize ans s’avère donc être un âge de référence qui peut également être retenu dans ce cadre.

Le groupe de travail a trouvé un compromis entre, d’une part, la protection supplémentaire du mineur et, d’autre part, les observations et réflexions formulées par le terrain. Ainsi, le texte proposait de permettre à un mineur de renoncer à partir de l’âge de 16 ans à son droit d’accès à un avocat à condition qu’une personne qui exerce l’autorité parentale ou qui a la garde en droit ou en fait du mineur signe avec lui la déclaration de renonciation.

Tant l’Orde van Vlaamse Balies qu’*avocats.be* se prononcent dans leur avis contre cette possibilité de renonciation de la part d’un mineur âgé de plus de 16 ans. Tous deux renvoient à l’article 14 de la directive 2013/48/UE relatif à la clause de non-régression:

“Aucune disposition de la présente directive ne saurait être interprétée comme limitant les droits et les garanties procédurales conférés par la Charte, la CEDH ou d’autres dispositions pertinentes du droit international ou du droit de tout État membre qui offrent un niveau de protection supérieur, ni comme dérogeant à ces droits et à ces garanties procédurales.”

L’article 14 de la directive contient effectivement une clause de non-régression. Celle-ci doit toutefois être lue dans son juste contexte. La clause de non-régression ne contient aucune interdiction ou impossibilité d’encore adapter des textes législatifs nationaux. Elle indique que les dispositions de la directive ne sauraient être interprétées comme limitant le droit de tout État membre qui offre un niveau de protection supérieur, ni comme dérogeant à ce droit. Le droit du mineur d'accéder à un avocat est précisé séparément dans la directive (UE) 2016/800. Cette directive prévoit des possibilités de déroger à cette assistance à l’égard de mineurs. Ainsi, l’article 2, 6°, prévoit un champ d’application matériel semblable à celui de la directive 2012/48/UE. Cela signifie que, par rapport à des “infractions mineures” définies

feiten", die op dezelfde wijze worden gedefinieerd als in de richtlijn 2012/48/EU, het startpunt van de toegang tot de bijstand van een advocaat in tijd kan worden verlegd. Bovendien voorziet artikel 6, 6° van de richtlijn (EU) 2016/800 in een afwijkingsmogelijkheid, die zoals *supra* werd aangehaald, zelfs niet is voorzien door de richtlijn 2012/48/EU:

"6. Op voorwaarde dat dit met het recht op een eerlijk proces strookt, mogen de lidstaten afwijken van lid 3 wanneer bijstand door een advocaat niet evenredig is in de omstandigheden van de zaak, met inachtneming van de ernst van het ten laste gelegde strafbare feit, de complexiteit van de zaak en de maatregelen die naar aanleiding van dergelijk strafbare feit zouden kunnen worden opgelegd, waarbij geldt dat de belangen van het kind altijd de eerste overweging dienen te vormen."

In ieder geval zorgen de lidstaten ervoor dat kinderen door een advocaat worden bijgestaan:

a) wanneer zij voor een bevoegde rechtkant of rechter verschijnen met het oog op een besluit over detentie in elk stadium van de procedure dat onder het toepassingsgebied van deze richtlijn valt, en

b) tijdens detentie."

De Orde van Vlaamse Balies merkt in haar advies tevens op dat het feit dat de ouders de minderjarige vergezellen en hun instemming moeten hechten aan de afstand van het recht op bijstand, geen absolute garantie is dat dit vrijwillig en weloverwogen gebeurt.

Rekening houdend met de bovenstaande argumenten en met het gegeven van de bepalingen van de richtlijn (EU) 2016/800, stelde het voorontwerp een nieuwe tekst voor, geïnspireerd door de volgende overwegingen.

De richtlijn 2016/800 omvat geen leeftijdsgrenzen inzake de mogelijkheid tot afwijking. Voor wat betreft het materiële toepassingsgebied is dit hetzelfde zowel voor de richtlijn 2012/48/EU als voor de richtlijn 2016/800. De mogelijkheid die artikel 6, 6° van de richtlijn 2016/800 biedt moet op een degelijke manier worden gekaderd. Het lijkt niet aangewezen en zelfs niet gepast vanuit het oogpunt van het belang van de minderjarige om deze mogelijkheid tot afwijking op een algemene wijze te omschrijven. Immers, deze verwijst naar elementen die eigen zijn aan elke individuele zaak en die in een individuele context moeten worden beoordeeld, met name: de omstandigheden van de zaak, de ernst van het ten laste gelegde strafbare feit, de complexiteit van de zaak en de maatregelen die naar aanleiding van

de la même manière que dans la directive 2012/48/UE, le point de départ de l'accès à l'assistance d'un avocat peut être déplacé dans le temps. En outre, l'article 6, 6°, de la directive(UE)2016/800 prévoit une possibilité de dérogation, citée comme *supra*, et même pas prévue par la directive 2012/48/UE:

"6. Pour autant que le droit à un procès équitable soit respecté, les États membres peuvent déroger au paragraphe 3 lorsque l'assistance d'un avocat n'est pas proportionnée au regard des circonstances de l'espèce, compte tenu de la gravité de l'infraction pénale alléguée, de la complexité de l'affaire et des mesures susceptibles d'être adoptées en rapport avec ladite infraction, étant entendu que l'intérêt supérieur de l'enfant demeure toujours une considération primordiale.

En tout état de cause, les États membres veillent à ce que les enfants soient assistés d'un avocat:

a) lorsqu'ils doivent comparaître devant une juridiction ou un juge compétent qui doit statuer sur la détention à tout stade de la procédure dans le cadre du champ d'application de la présente directive; et

b) au cours de la détention."

L'Orde van Vlaamse Balies fait également remarquer dans son avis que le fait que les parents accompagnent le mineur et doivent marquer leur consentement pour la renonciation au droit d'assistance ne constitue pas une garantie absolue que cela se fait volontairement et de manière réfléchie.

Compte tenu des arguments précités et des dispositions de la directive (UE) 2016/800, l'avant-projet proposait un nouveau texte, inspiré des considérations suivantes.

La directive (UE) 2016/800 ne contient aucune limite d'âge concernant la possibilité de dérogation. En ce qui concerne le champ d'application matériel, il est identique tant pour la directive 2012/48/UE que pour la directive (UE) 2016/800. La possibilité offerte par l'article 6, 6°, de la directive (UE) 2016/800 doit être bien contextualisée. Il ne semble ni indiqué ni même adapté du point de vue de l'intérêt du mineur de définir cette possibilité de dérogation d'une manière générale. En effet, elle renvoie à des éléments qui sont propres à chaque affaire individuelle et qui doivent être examinés dans un contexte individuel, à savoir les circonstances de l'espèce, la gravité de l'infraction pénale alléguée, de la complexité de l'affaire et les mesures susceptibles d'être adoptées en rapport avec ladite infraction. Cela

dergelijk strafbare feit zouden kunnen worden opgelegd. Dit vergt een individuele beoordeling van elke zaak die zich aandient. Het argument van de Orde van Vlaamse Balies dat de instemming en medeondertekening van de ouders van de afstandsverklaring geen absolute garantie is voor een vrijwillige en weloverwogen afstand is een zeer valabel argument. Vertrekend vanuit het belang van de minderjarige, moet worden vastgesteld dat de advocaat in se de best geplaatste persoon is, om op een neutrale manier en rekening houdend met de bovenstaande elementen, te oordelen of het al dan niet aanvaardbaar is dat de minderjarige – die niet van zijn vrijheid is benomen – afstand zou doen. In een aantal gevallen immers kan het vertrouwelijk overleg waarin de rechten van de minderjarige tijdens het verhoor duidelijk worden gekaderd reeds voldoende worden geacht door de advocaat en de minderjarige. De voorliggende tekst stelt aldus vooreerst voor de mogelijkheid tot afstand uit te breiden naar alle minderjarigen. Rekening houdend met de argumenten van de werkgroep wordt de mogelijkheid tot afstand voorzien vanaf de leeftijd van 16 jaar en ouder. Pro memoria, het betreft hier de categorie van minderjarigen van zestien jaar of ouder die niet van hun vrijheid zijn beroofd en die geen volledige uitnodiging voor verhoor hebben ontvangen. Aan de bepalingen van artikel 2bis van de wet voorlopige hechtenis die voorziet dat de minderjarige die van zijn vrijheid is benomen geen afstand kan doen, wordt niet geraakt.

De minderjarige van zestien jaar of ouder, niet van zijn vrijheid benomen, die een niet volledige uitnodiging voor verhoor ontvangt en die bij het zich aanbieden voor verhoor verklaart afstand te willen doen van de bijstand van een advocaat, zal dit enkel op een vrijwillige en weloverwogen manier kunnen doen, na dat hij een telefonisch overleg heeft gehad met een advocaat via de permanentiedienst. Het is aan de advocaat om op basis van dit gesprek te evalueren of een verdere bijstand tijdens het verhoor nodig wordt geacht. Aldus kan de advocaat de vraag van de minderjarige van zestien jaar of ouder kaderen in het geheel van de zaak (de ernst van de feiten, de complexiteit en de omstandigheden van de zaak, de mogelijke maatregelen, de persoon van de minderjarige en zo verder) en aldus een weloverwogen beslissing nemen. In akkoord met zijn advocaat kan de minderjarige van zestien jaar of ouder dan een weloverwogen en vrijwillige afstandsverklaring ondertekenen.

De Raad van State uitte onder randnummer 11 van het advies belangrijke bedenkingen bij de voorgestelde regeling. Hoewel de door het voorontwerp voorgestelde regeling met de bijgaande uitgewerkte motivering een uitgebalanceerd en richtlijnconform kader bood, wordt de tekst aangepast teneinde tegemoet te komen aan de opmerkingen van de Raad van State. De mogelijkheid om afstand te doen voor minderjarigen ouder dan

nécessite un examen individuel de chaque affaire qui se présente. L'argument de l'Orde van Vlaamse Balies selon lequel l'accord et la cosignature par les parents de la déclaration de renonciation ne constituent pas une garantie absolue d'une renonciation volontaire et réfléchie est un argument très valable. Sur la base de l'intérêt du mineur, force est de constater que l'avocat est en soi la personne la mieux placée pour apprécier, de manière neutre et en tenant compte des éléments précités, s'il est ou non acceptable que le mineur – qui n'est pas privé de sa liberté – renonce. En effet, dans un certain nombre de cas, la concertation confidentielle au cours de laquelle les droits du mineur sont clairement contextualisés durant l'audition peut être considérée comme déjà suffisante par l'avocat et le mineur. Le présent texte propose donc tout d'abord d'étendre la possibilité de renonciation à tous les mineurs. En tenant compte de l'argumentation donnée par le groupe de travail, la possibilité de dénoncer est prévue pour les mineurs de 16 ans et plus. Pour mémoire, cela concerne en l'occurrence la catégorie de mineurs de seize ans ou plus qui ne sont pas privés de leur liberté et n'ont pas reçu de convocation complète à l'audition. Les dispositions de l'article 2bis de la loi relative à la détention préventive, qui prévoit que le mineur privé de sa liberté ne peut renoncer à ce droit, restent inchangées.

Le mineur de seize ans ou plus non privé de sa liberté qui ne reçoit pas une convocation complète à l'audition et qui déclare souhaiter renoncer à l'assistance d'un avocat lorsqu'il se présente pour l'audition, ne pourra le faire que volontairement et de manière réfléchie, après une concertation téléphonique avec un avocat via le service de permanence. Il appartient à l'avocat d'évaluer sur la base de cet entretien si une assistance au cours de l'audience est considérée comme nécessaire. Ainsi, l'avocat peut situer la demande du mineur de seize ans ou plus dans le contexte global de l'affaire (la gravité des faits, la complexité des circonstances de l'espèce, les mesures possibles, la personne du mineur, etc.) et prendre ainsi une décision mûrement réfléchie. En accord avec son avocat, le mineur de seize ans ou plus peut alors signer volontairement et de manière réfléchie une déclaration de renonciation.

Le Conseil d'État a exprimé, sous le numéro 11 de son avis, d'importantes réserves concernant la disposition proposée. Bien que la disposition proposée par l'avant-projet et la motivation qui l'accompagne présentent un cadre équilibré et conforme à la directive, le texte est adapté afin de répondre aux remarques du Conseil d'État. La possibilité pour les mineurs de plus de 16 ans de renoncer après une concertation

16 jaar na een vertrouwelijk overleg met een advocaat via de permanentiedienst, wordt in het wetsontwerp aldus niet behouden. Onder het randnummer 9 van het advies, uitte de Raad van State ook bedenkingen bij het impliciete vermoeden dat de minderjarige geacht wordt zijn bijstand door een advocaat te hebben gereeld wanneer hij zich na ontvangst van een uitnodiging met volledige mededeling van rechten, aanbiedt voor verhoor. Dit is de actuele situatie. In het addendum 2 aan de omzendbrief COL 8/2011 “betreffende de organisatie van de bijstand door een advocaat vanaf het eerste verhoor binnen het kader van het Belgisch strafprocesrecht – Situatie van de minderjarigen en de personen die ervan verdacht worden vóór de leeftijd van 18 jaar een als misdrijf omschreven feit gepleegd te hebben”, werd weliswaar een regeling voorzien die toeliet dat als de minderjarige er explicet om vroeg, een advocaat werd gecontacteerd via de permanentiedienst. De regeling voorgesteld in het voorontwerp inzake de mogelijkheid tot afstand voor de minderjarige ouder dan 16 jaar indachtig, wordt deze mogelijkheid ingeschreven ten aanzien van minderjarigen die zowel op volledige als op onvolledige uitnodiging zich aanbieden voor verhoor. In dergelijk geval zal de minderjarige enkel kunnen worden verhoord na een overleg met een advocaat dat wordt georganiseerd via de permanentiedienst en dat zowel telefonisch kan plaatsgrijpen als in de lokalen van de politie, afhankelijk van de mogelijkheid van de advocaat om zich ter plaats te begeven. Op deze wijze wordt de overweging uit het voorontwerp gerespecteerd dat een advocaat het best geplaatst is om een individuele beoordeling van te maken van de zaak, rekening houdend met de omstandigheden van de zaak, de ernst van het ten laste gelegde strafbare feit, de complexiteit van de zaak en de maatregelen die naar aanleiding van dergelijk strafbare feit zouden kunnen worden opgelegd. De invoeging in artikel 47bis, § 6, 6), volgend op het advies van de Raad van State onder randnummer 8, voorziet bovendien dat de verhoorder op beknopte wijze ook kennis geeft aan de advocaat van de feiten waarop het verhoor betrekking heeft. Ingeval het verhoor van de minderjarige plaatsgrijpt op basis van een onvolledige uitnodiging is daarenboven voorzien dat de minderjarige, in akkoord en na overleg met de advocaat kan vragen dat het verhoor één maal wordt uitgesteld.

Wat betreft de opmerking van de Raad van State onder randnummer 12 inzake de mogelijkheid tot audiovisuele registratie van het verhoor, die door het ontwerp enkel wordt voorzien voor personen die van hun vrijheid zijn benomen, stelt de Raad van State zich de vraag of het al dan niet van zijn vrijheid beroofd zijn voldoende relevant is om het verschil in behandeling te kunnen verantwoorden. De Raad van State meent dat, hoewel voor personen in een meer kwetsbare positie (zoals aangehouden) meer verregaande eisen kunnen

confidentielle avec un avocat via la permanence n'est donc pas maintenue dans le projet de loi. Sous le numéro 9 de son avis, le Conseil d'État a également exprimé des réserves quant à la présomption implicite que le mineur est réputé avoir réglé son assistance par un avocat lorsque, après avoir reçu une convocation contenant la communication intégrale des droits, il se présente à l'audition. Telle est la situation actuelle. L'addendum 2 de la circulaire COL 8/2011 "relative à l'organisation de l'assistance d'un avocat à partir de la première audition dans le cadre de la procédure pénale belge – Situation des mineurs d'âge et des personnes suspectées d'avoir commis un fait qualifié infraction avant l'âge de dix-huit ans" prévoyait certes une disposition qui permettait, si le mineur en faisait explicitement la demande, de contacter un avocat via la permanence. En ayant à l'esprit la disposition proposée dans l'avant-projet concernant la possibilité de renonciation pour le mineur de plus de 18 ans, cette possibilité est inscrite à l'égard de mineurs qui, tant sur une convocation complète que sur une convocation incomplète, se présentent à l'audition. En pareil cas, le mineur ne pourra être entendu qu'après une concertation avec un avocat qui sera organisée via la permanence et qui pourra avoir lieu tant par téléphone que dans les locaux de la police, en fonction de la possibilité pour l'avocat de se rendre sur place. La considération de l'avant-projet selon laquelle l'avocat est le mieux placé pour procéder à une évaluation individuelle de l'affaire est ainsi respectée, en tenant compte des circonstances de l'espèce, de la gravité de l'infraction pénale alléguée, de la complexité de l'affaire et des mesures susceptibles d'être adoptées en rapport avec ladite infraction. L'ajout à l'article 47bis, § 6, 6), conformément à l'avis du Conseil d'État sous le numéro 8, prévoit en outre que l'interrogateur informe de manière succincte l'avocat des faits sur lesquels porte l'audition. De plus, si l'audition du mineur a lieu sur la base d'une convocation incomplète, il est prévu que le mineur, en accord et après concertation avec l'avocat, peut demander un seul report de l'audition.

En ce qui concerne la remarque du Conseil d'État sous le numéro 12 concernant la possibilité de procéder à un enregistrement audiovisuel de l'audition, qui n'est prévue par le projet qu'à l'égard des personnes privées de leur liberté, le Conseil d'État se demande si le fait d'être privé ou non de sa liberté est suffisamment pertinent pour pouvoir justifier la différence de traitement. Le Conseil d'État estime que, bien que des exigences plus poussées puissent être posées pour les personnes dans une situation de plus grande vulnérabilité (comme

worden gesteld, daar tegenover staat dat eenieder, of hij nu van zijn vrijheid is beroofd of niet, recht heeft op een correct verloop van het verhoor en de controle daarop. Daarenboven stelt de Raad van State dat het in de praktijk al dan niet beschikbaar zijn van het nodige materiaal in het licht van de budgettaire mogelijkheden, evenmin kan verantwoorden dat voor de ene verdachte wel, en voor de andere niet een audio-visuele opname wordt verricht.

Voor wat betreft deze laatste opmerking van de Raad van State, moet er evenwel op worden gewezen dat het doel van het wetsontwerp is om te komen tot een voor alle terreinactoren werkbaar en efficiënt kader dat tegelijkertijd tegemoet komt aan de vereisten van de richtlijn 2013/48/EU als aan de rechten van de verdediging in het algemeen. Dit streven naar een werkbaar kader vereist belangrijke budgettaire inspanningen die, voor wat betreft de audiovisuele registratie van verhoren, niet van de ene dag op de andere dag kunnen worden geleverd. De formulering van de desbetreffende bepaling laat een graduele budgettaire inspanning toe om dergelijke materiaal te voorzien waar dit nog niet vorhanden is. Waar dit materiaal echter wel reeds vorhanden, kan hiervan gebruik worden gemaakt. Waar dit nog niet vorhanden is, voorziet het ontwerp de garantie van de bijstand van de advocaat tijdens het verhoor indien de betrokkenen dit wenst. De situatie kan zich bovendien ook voordoen dat, zelfs indien het materiaal aanwezig is, de betrokkenen toch de bijstand van een advocaat tijdens het verhoor wenst, en het verhoor alsnog niet wordt gefilmd. Deze verantwoording, samen met de andere geboden garanties, laten toe om een gelijk beschermingsniveau te bieden aan alle personen die van hun vrijheid zijn beroofd, waardoor het gepast lijkt om deze opmerking van de Raad van State niet te volgen. Wat het tweede aspect van het advies van de Raad van State betreft, lijkt het onderscheid tussen een persoon die wel of niet van zijn vrijheid is benomen, een aanvaardbaar criterium, zoals ook werd aangegeven in het antwoord aan de Raad van State, dat hier wordt hernomen:

“De reden voor het onderscheid is het verschil in het statuut van de persoon: de persoon bedoeld in artikel 47bis, § 3, tweede lid, Sv, is niet van zijn vrijheid benomen.

Hij kan aldus zijn verdediging voorafgaandelijk aan het verhoor organiseren, dit in tegenstelling tot de persoon bedoeld in artikel 2bis, § 3 WVH, die van zijn vrijheid is benomen.

Deze laatste heeft aldus het verhoor niet samen met zijn advocaat kunnen voorbereiden. Indien de mogelijkheid bestaat om het verhoor audiovisueel te filmen, is dit een element dat hij tijdens het vertrouwelijk

les personnes arrêtées), toute personne, privée ou non de sa liberté, a droit à un déroulement correct de l'audition et au contrôle de celle-ci. Le Conseil d'État précise de surcroît qu'en pratique la disponibilité ou non du matériel nécessaire à la lumière des possibilités budgétaires, ne peut pas non plus justifier qu'il soit procédé à un enregistrement audiovisuel pour un suspect et pas pour un autre.

En ce qui concerne cette dernière remarque du Conseil d'État, il convient toutefois de souligner que le projet de loi a pour objet de parvenir à un cadre opérationnel et efficace qui répond à la fois aux exigences de la directive 2013/48/UE et aux droits de la défense en général. Cette recherche d'un cadre opérationnel requiert des efforts budgétaires importants qui, en ce qui concerne l'enregistrement audiovisuel des auditions, ne peuvent être fournis du jour au lendemain. La formulation de la disposition en la matière autorise un effort budgétaire graduel afin de prévoir du matériel de ce type là où il n'est pas encore disponible. Toutefois, là où ce matériel est déjà disponible, il peut être utilisé. Là où il n'est pas encore disponible, le projet prévoit la garantie de l'assistance d'un avocat durant l'audition si l'intéressé le souhaite. Il peut en outre également se produire la situation où, même si le matériel est présent, l'intéressé souhaite malgré tout l'assistance d'un avocat durant l'audition, et où l'audition n'est pas filmée. Cette justification, conjuguée aux autres garanties proposées, permet d'offrir un même niveau de protection à toutes les personnes privées de leur liberté. De ce fait, il semble opportun de ne pas suivre cette remarque du Conseil d'État. Concernant le deuxième aspect de l'avis du Conseil d'État, la distinction entre la personne qui est privée de sa liberté et celle qui ne l'est pas semble être un critère acceptable, comme indiqué également dans la réponse au Conseil d'État, reprise ici:

Le motif pour opérer la distinction est la différence de statut de la personne: la personne visée à l'article 47bis, § 3, alinéa 2, du Code d'instruction criminelle n'a pas été privée de sa liberté.

Ainsi, elle peut organiser sa défense préalablement à l'audition, ce contrairement à la personne visée à l'article 2bis, § 3, de la loi relative à la détention préventive, qui a été privée de sa liberté.

Cette dernière n'a ainsi pas pu préparer l'audition avec son avocat. La possibilité de filmer l'audition avec des moyens audiovisuels est un élément qu'elle peut prendre en considération lors de la concertation

telefonisch overleg met zijn advocaat, in rekening kan nemen, teneinde op een weloverwogen manier te kunnen beslissen afstand te doen van het recht op bijstand tijdens het verhoor.

Uiteraard zal op langere termijn worden beoogd om alle verhoren audiovisueel te registreren. Dit vraagt echter een belangrijke budgettaire inspanning, niet alleen om voldoende apparatuur en inrichting van alle verhoorlokalen te voorzien, maar ook wat betreft het systematisch ter beschikking stellen van de registraties. Vandaar dat er expliciet voor gekozen werd om dit in de huidige stand van zaken niet op te nemen als een recht, maar slechts als een mogelijkheid zodat de budgettaire inspanningen kunnen worden gespreid. Waar de mogelijkheid reeds voorzien is, kan de registratie plaatsvinden. In eerste instantie wordt deze mogelijkheid voorbehouden voor personen die van hun vrijheid zijn benomen.”

Er wordt ook verwezen naar artikel 9 van de richtlijn EU (800) 2016 inzake de audiovisuele opnames van verhoren van minderjarigen, waar juist de criteria van de al dan niet aanwezigheid van een advocaat en of het kind al dan niet van zijn vrijheid is ontnomen, als criteria naar voren worden geschoven om dergelijke afweging tot audiovisuele opname te doen.

Tot slot kan worden herinnerd aan het arrest 7/2013 van het Grondwettelijk Hof die het criterium van de vrijheidsbeneming in het kader van organisatie van de bijstand van een advocaat als volgt omschreef:

“B.9.1. De aanwezigheid van een advocaat tijdens het verhoor van een persoon door de politiediensten, de procureur des Konings of de onderzoeksrechter wordt door de wetgever, in het licht van de voormelde rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, verantwoord door de noodzaak om de rechten van de verdediging van de verhoorde te beschermen en in het bijzonder zijn recht om te zwijgen, om niet ertoe te worden verplicht zichzelf te beschuldigen en geen druk te ondergaan vanwege de persoon die verhoort teneinde bekennenissen te verkrijgen. Het risico dat die rechten worden aangetast, is des te groter daar de betrokkenen zich bevindt in een bijzonder kwetsbare positie ten opzichte van de overheid. Die kwetsbaarheid kan, volgens het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, worden veroorzaakt door het ingewikkelde karakter van de strafrechtspleging en het daaruit voortvloeiende feit dat de betrokkenen die rechtspleging niet begrijpt, alsook door de omstandigheden van het verhoor.

In dat opzicht is de vrijheidsbeneming een element dat de kwetsbaarheid van de verhoorde kan vergroten. Het criterium van de vrijheidsbeneming waarop de

téléphonique confidentielle avec son avocat, afin de pouvoir décider de manière mûrement réfléchie de renoncer au droit à l'assistance pendant l'audition.

Il va de soi qu'il faudra tendre à long terme vers l'enregistrement audiovisuel de toutes les auditions. Cela nécessite néanmoins un effort budgétaire important, non seulement pour l'équipement de tous les locaux d'audition en appareils et aménagements suffisants, mais également pour la mise à disposition systématique des enregistrements. D'où le choix explicite de ne pas faire figurer cela dans la situation actuelle comme un droit mais uniquement comme une possibilité, de manière à pouvoir répartir les efforts budgétaires. Là où la possibilité est déjà prévue, l'enregistrement peut avoir lieu. Cette possibilité est réservée en premier lieu aux personnes privées de leur liberté.

Il est également renvoyé à l'article 9 de la directive (UE) 2016/800 concernant les enregistrements audiovisuels des interrogatoires de mineurs, qui met justement en avant les critères de la présence ou non d'un avocat et de la privation de liberté ou non de l'enfant pour procéder à une telle évaluation de l'enregistrement audiovisuel.

Enfin, il peut être rappelé larrêt 7/2013 de la Cour constitutionnelle qui décrit le critère de la privation dans le cadre de l'organisation de l'assistance d'un avocat comme suit:

“B.9.1. La présence d'un avocat durant l'audition d'une personne par les services de police, le procureur du Roi ou le juge d'instruction est justifiée par le législateur, à la lumière de la jurisprudence précitée de la Cour européenne des droits de l'homme, par la nécessité de protéger les droits de la défense de la personne auditionnée et, singulièrement, son droit à garder le silence, à ne pas être contrainte de s'autocriminer et à ne pas subir de pressions de la part de la personne procédant à l'audition en vue d'obtenir des aveux. Le risque d'atteinte à ces droits est d'autant plus grand que la personne concernée se trouve dans une position particulièrement vulnérable face à l'autorité. Cette vulnérabilité peut être causée, selon la Cour européenne des droits de l'homme, par la complexité de la procédure pénale et la méconnaissance corrélative de cette procédure par la personne concernée, ainsi que par les circonstances entourant l'audition.

A cet égard, la privation de liberté est un élément de nature à augmenter la vulnérabilité de la personne auditionnée. Le critère de la privation de liberté sur lequel le

wetgever het bekritiseerde verschil in behandeling ten aanzien van het recht op het genot van de aanwezigheid van een advocaat tijdens het verhoor heeft gegrond, is bijgevolg relevant in het licht van het legitieme doel dat erin bestaat de meest kwetsbare personen te beschermen.”

Weliswaar stelt het Grondwettelijk Hof verder:

“B.9.2. De onzekerheid waarin iedere ondervraagde persoon, zelfs wanneer die vrij is, zich bevindt, vermits hij in de regel het ingewikkelde karakter van de regels inzake de strafrechtspleging en de omvang van zijn rechten van de verdediging niet beheerst, wordt overigens op toereikende wijze gecompenseerd door, enerzijds, de verplichting ten aanzien van de overheid, vervat in artikel 47bis, § 2, van het Wetboek van strafvordering, om bij de aanvang van het onderhoud te herinneren aan het recht om niet ertoe te worden verplicht zichzelf te beschuldigen en aan het zwijgrecht en, anderzijds, het recht van die persoon, onder voorbehoud van de hierna onderzochte uitzonderingen, om vóór het verhoor een vertrouwelijk onderhoud te hebben met een advocaat, die van dat onderhoud gebruik kan maken om te herinneren aan de rechten van de verdediging en de voor de betrokken relevante aspecten van de strafrechtspleging uiteen te zetten.”

Aan deze bepalingen wordt door voorliggend voorstel niet geraakt.

Om al deze voornoemde redenen wordt het ontwerp niet aangepast aan de opmerking van de Raad van State onder het randnummer 12.

Paragraaf 4 herneemt de bepaling van de actuele paragraaf 3. Enkele de kruisverwijzingen werden aangepast gelet op de nieuwe structuur van artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering.

Paragraaf 5 herneemt de bepaling van de actuele paragraaf 4. Enkel de kruisverwijzingen werden aangepast gelet op de nieuwe structuur van artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering. Volgend op het advies van *avocats.be* werden de ook de woorden “zonder onnodig uitstel” ingevoegd. Dit expliciteert inderdaad duidelijk en conform de vereisten van de richtlijn 2012/48/EU dat de mededeling van de rechten “zonder onnodig uitstel” moet gebeuren.

Het advies van de Raad van State onder randnummer 13 wordt niet gevuld. Immers, de terminologie “verklaring van rechten” is conform de benaming gegeven aan dit document in artikel 4 van de richtlijn 2012/13/EU van het Europees parlement en de Raad

législateur a fondé la différence de traitement critiquée en ce qui concerne le droit à bénéficier de la présence d'un avocat durant l'audition est en conséquence pertinent par rapport à l'objectif légitime de protéger les personnes les plus vulnérables.”.

La Cour constitutionnelle poursuit, il est vrai, comme suit:

“B.9.2. Par ailleurs, l’insécurité dans laquelle se trouve toute personne interrogée, même libre, dès lors qu’en règle, elle ne maîtrise pas la complexité des règles régissant la procédure pénale et l’étendue de ses droits de la défense, est compensée de manière suffisante, d’une part, par l’obligation, faite à l’autorité par l’article 47bis, § 2, du Code d’instruction criminelle, de rappeler, au début de l’entretien, le droit de ne pas être contraint de s’accuser soi-même et le droit de garder le silence et, d’autre part, par le droit de cette personne, sous réserve des exceptions qui sont examinées ci-après, d’avoir préalablement à l’audition un entretien confidentiel avec un avocat, lequel peut mettre cet entretien à profit pour rappeler les droits de la défense et pour exposer les aspects de la procédure pénale pertinents pour la personne concernée.”.

Le présent projet ne touche pas à ces dispositions.

Pour toutes les raisons précitées, le projet n'est pas adapté à la remarque du Conseil d'État formulée sous le numéro 12.

Le paragraphe 4 reprend la disposition du paragraphe 3 actuel. Seules les références croisées ont été adaptées compte tenu de la nouvelle structure de l'article 47bis du Code d'instruction criminelle.

Le paragraphe 5 reprend la disposition du paragraphe 4 actuel. Seules les références croisées ont été adaptées compte tenu de la nouvelle structure de l'article 47bis du Code d'instruction criminelle. À la suite de l'avis d'*avocats.be*, les mots “sans retard indu” ont également été insérés. Cela explicite en effet clairement et conformément aux exigences de la directive 2012/48/UE que la communication des droits doit se faire “sans retard indu”.

L'avis du Conseil d'État sous le numéro 13 n'est pas suivi. En effet, la terminologie “déclaration de droits” est conforme à l'appellation donnée à ce document à l'article 4 de la directive 2012/12/UE du Parlement européen et du Conseil du 22 mai 2012 relative au droit

van 22 mei 2012 betreffende het recht op informatie in strafprocedures, waarvan deze bepaling de uitvoering is. Ook de richtlijn (EU) 2016/800 van het Europees Parlement en de Raad van 11 mei 2016 betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure hanteert deze term. Het verdient derhalve voorkeur om de precieze bewoordingen van de richtlijn te behouden.

De Raad van State merkt onder randnummer 10 van haar advies op dat er een bepaling moet worden voorzien ter omzetting van de artikel 9, lid 1, a) van de richtlijn 2013/48/EU betreffende de vereiste de verdachte of de beklaagde voldoende en toereikende informatie te verschaffen over de mogelijke gevolgen van een afstand van het recht op bijstand door een advocaat. Dit zou kunnen gebeuren in de paragraaf 5. Echter, het lijkt gepast om deze in te voegen in § 3, tweede lid, van dit artikel dat de afstand betreft. De tekst van paragraaf 3 werd dienovereenkomstig aangepast.

Paragraaf 6 tot slot betreft dan een paragraaf die algemene bepalingen bundelt die van toepassing zijn op alle verhoren overeenkomstig de toepasselijke wetelijke bepalingen.

Het punt 1) betreft de vermeldingen in het proces-verbaal en herneemt de actuele bepaling van artikel 47bis, § 1, 3.

Het punt 2) is een nieuw punt dat de mededeling van de rechten betreft. Actueel voorziet de wettekst niet dat de mededeling van de rechten kan gebeuren rekening houdend met de leeftijd van de betrokkenen of een mogelijke kwetsbaarheid van de betrokkenen waardoor de mededeling op een aangepaste wijze moet gebeuren. In de praktijk werd hieraan gevolg gegeven zich aanpassend aan de noodwendigheden van de zaak, zoals bijvoorbeeld voor wat betreft de audiovisuele opname van verhoren van minderjarige slachtoffers of getuigen van bepaalde feiten. Gelet op artikel 13 van de richtlijn 2013/48/EU en gelet op de reeds gevestigde nationale praktijken, lijkt het gepast om deze mogelijkheid wetelijk te verankeren.

Het punt 3) betreft de actuele tekst van artikel 47bis, § 1, 4. Een technische aanpassing wordt weliswaar voorgesteld. De betrokkenen krijgt niet het proces-verbaal te lezen, dat immers pas achteraf wordt opgesteld, maar de tekst van zijn verhoor.

Het punt 4) betreft de mogelijkheid tot aanwezigheid van een tolk, actueel voorzien in 47bis, § 1, 5. De tekst van de bepaling wordt licht aangepast teneinde in overeenstemming te zijn met de vereiste gesteld door artikel

à l'information dans le cadre des procédures pénales, dont cette disposition est l'application. La directive (UE) 2016/800 du Parlement européen et du Conseil du 11 mai 2016 relative à la mise en place de garanties procédurales en faveur des enfants qui sont des suspects ou des personnes poursuivies dans le cadre des procédures pénales utilise ces termes. Par conséquent, il est préférable de conserver la formulation précise de la directive.

Le Conseil d'État fait observer sous le numéro 10 de son avis qu'il y a lieu de prévoir une disposition en vue de transposer l'article 9, paragraphe 1er, a), de la directive 2013/48/UE concernant l'exigence de fournir au suspect ou à la personne protégée des informations claires et suffisantes sur les conséquences éventuelles d'une renonciation au droit à l'assistance d'un avocat. Cela pourrait ce faire au paragraphe 5. Toutefois, il me semble opportun de l'insérer au § 3, alinéa 2, de cet article, consacré à la renonciation. Le texte du § 3 a été adapté en conséquence.

Enfin, le paragraphe 6 regroupe les dispositions générales applicables à toutes les auditions conformément aux dispositions légales applicables.

Le point 1) concerne les mentions contenues dans le procès-verbal et reprend la disposition actuelle de l'article 47bis, § 1er, 3.

Le point 2) est un nouveau point qui concerne la communication des droits. Actuellement, le texte de loi ne prévoit pas que la communication des droits peut se faire en tenant compte de l'âge de l'intéressé ou d'une vulnérabilité éventuelle de celui-ci, la communication devant se faire de manière appropriée. Il y a été donné suite dans la pratique par une adaptation aux nécessités de l'affaire, par exemple en ce qui concerne l'enregistrement audiovisuel des auditions de mineurs victimes ou témoins de certains faits. Au vu de l'article 13 de la directive 2013/48/UE et des pratiques nationales déjà bien établies, il semble opportun d'ancrer cette possibilité dans la loi.

Le point 3) se rapporte au texte actuel de l'article 47bis, § 1er, 4. Une adaptation d'ordre technique est en effet proposée. L'intéressé ne se voit pas donner en lecture le procès-verbal, qui n'est rédigé que par après, mais le texte de son audition.

Le point 4) concerne la possibilité de bénéficier de la présence d'un interprète, prévue actuellement à l'article 47bis, § 1er, 5. Le texte de la disposition a été légèrement modifié en vue d'être conforme l'exigence

1, lid 2, artikel 2, leden 1 en 3, artikel 4 en artikel 7 van richtlijn 2010/64/EU en van de artikelen 5 en 7, lid 1, van richtlijn 2012/29/EU.

De wijzigingen die worden aangebracht passen de behandeling van de verhoorde personen die de taal van de procedure niet verstaan of spreken of die lijden aan gehoor- of spraakstoornissen aan naargelang van de hoedanigheid waarin die personen worden gehoord. Indien die personen worden gehoord als verdachten of slachtoffers, wordt een beroep gedaan op een tolk of wordt hen gevraagd zelf hun verklaringen te noteren. De alternatieve mogelijkheid dat een derde hun verklaringen noteert in hun taal wordt opgeheven. Die mogelijkheid wordt behouden ten aanzien van de personen die worden verhoord in een andere hoedanigheid dan die van verdachte, beklaagde of slachtoffer.

De richtlijnen 2010/64/EU en 2012/29/EU leggen immers het optreden van een tolk op in de gevallen waarin een persoon wordt ondervraagd als verdachte, beklaagde of slachtoffer.

Het College van procureurs-generaal achtte het echter bijzonder nuttig om zich niet te beperken tot die mogelijkheid. Het vond het belangrijk de noodoplossing te behouden die erin bestaat de betrokkene te vragen zelf zijn verklaringen te noteren in zijn taal. Het behoud van deze noodoplossing schaadt de rechten van de betrokkene niet.

Om te beginnen moet immers worden opgemerkt dat het gegeven dat de procedure niet onnodig wordt vertraagd door op een tolk te wachten, in bepaalde gevallen niet alleen in het belang van een goede rechtsbedeling kan zijn, maar ook in het belang van de verhoorde.

Vervolgens moet erop worden gewezen dat iedere ondervraagde een verklaring van rechten ontvangt. Die bestaat thans in tweeënvijftig talen. Daarin wordt de verhoorde onder andere meegeleerd dat hij het recht heeft om te zwijgen. Als de aldus geïnformeerde persoon zich wenst uit te drukken, is het in zijn belang om zo snel mogelijk te worden verstaan door de bevoegde overheden.

Bovendien kan aan de daadwerkelijke uitoefening van de rechten van de verhoorde, in bepaalde gevallen, een aanvullende waarborg worden gekoppeld, te weten het optreden van een advocaat in het kader van de zogenaamde Salduz-bepalingen. Die advocaat kan optreden in een taal die de betrokkene verstaat.

Tot slot overweegt het College van procureurs-generaal om aan het gebruik van de voormelde noodoplossing een extra bescherming te koppelen. Het heeft

posé par l'article 1er, alinéa 2, article 2, alinéas 1 et 3, article 4 et 7 de la directive 2010/64/UE et des article 5 et 7, alinéa 1er, de la directive 2012/28/UE.

Les modifications apportées module le traitement des personnes auditionnées qui ne comprennent pas ou ne parlent pas la langue de la procédure ou qui souffrent de troubles de l'audition ou de la parole, selon la qualité dans laquelle ces personnes sont entendues. Si ces personnes sont entendues en tant que suspects ou victimes, soit il est fait appel à un interprète, soit il leur est demandé de noter elles-mêmes leurs déclarations. La possibilité alternative qu'un tiers note leurs déclarations dans leur langue est supprimée. Cette possibilité est maintenue à l'égard des personnes auditionnées dans une qualité autre que suspect, prévenu ou victime.

Certes, les directives 2010/64/UE et 2012/29/UE imposent l'intervention d'un interprète dans les cas où une personne est interrogée comme suspect, prévenu ou victime.

Néanmoins, le Collège des Procureurs généraux a estimé particulièrement utile de ne pas se limiter à cette possibilité. Il a considéré important de garder la soupape qui consiste à demander à l'intéressé de noter ses déclarations lui-même dans sa langue. Préserver cette soupape ne nuit pas aux droits de l'intéressé.

En effet, il y a, pour commencer, lieu de noter que le fait de ne pas retarder inutilement la procédure en attendant un interprète peut dans certains cas être dans l'intérêt, non seulement d'une bonne administration de la justice, mais aussi dans l'intérêt de la personne auditionnée.

Il convient ensuite de rappeler que toute personne interrogée reçoit une déclaration des droits. Celle-ci existe actuellement en 52 langues. Elle renseigne la personne auditionnée notamment sur son droit de se taire. Si l'individu ainsi informé choisit de s'exprimer, il est dans son intérêt d'être compris au plus vite par les autorités compétentes.

Par ailleurs, l'exercice effectif des droits de la personne auditionnée pourra, dans certains cas, être assorti de la garantie complémentaire que constitue l'intervention d'un avocat dans le cadre des dispositions dites Salduz, avocat qui pourra intervenir dans une langue comprise par l'intéressé.

Enfin, le Collège des Procureurs généraux envisage d'encadrer l'usage de la soupape évoquée plus haut d'un garde-fou supplémentaire. Il a en effet précisé que

immers verduidelijkt dat het gebruik van die noodoplossing beperkt zou moeten blijven tot de eenvoudige en minder ernstige zaken. Het heeft aangegeven dat een beperking in die zin ten uitvoer kan worden gelegd via de richtlijnen van het openbaar ministerie.

In antwoord op het advies van de Raad van State onder randnummer 15, wordt het volgende opgemerkt. Het is inderdaad zo dat het College van Procureurs-generaal aangeeft dat de richtlijnen 2010/64/EU en 2012/29/EU niet in de mogelijkheid voorzien dat aan de betrokkenen kan worden gevraagd om zelf zijn verklaringen te noteren. In hetzelfde advies echter dringt het College er echter op aan dat deze mogelijkheid wel wordt behouden. Zoals hierboven is aangegeven is het een noodoplossing die de rechten van de betrokkenen niet schaadt.

De doelstellingen van de richtlijnen 2010/64/EU en 2012/29/EU worden dus bereikt door middel van die voorziening.

De volgende verduidelijkingen moeten nog worden toegevoegd.

Ten eerste beantwoordt de vaststelling van de eventuele bijstand van een tolk in het proces-verbaal aan de vereiste geformuleerd in artikel 7 van richtlijn 2010/64/EU.

Ten tweede wordt de kosteloosheid van die taalkundige bijstand uitdrukkelijk bekrachtigd, zoals vereist op grond van artikel 4 van richtlijn 2010/64/EU en van de artikelen 5 en 7, lid 1, van richtlijn 2012/29/EU.

Ten derde is het van belang te benadrukken dat wanneer in vertolking wordt voorzien, die gebeurt in een taal die de betrokkenen verstaat. Zoals aangegeven in considerans 22 van richtlijn 2010/64/EU, is het echter niet noodzakelijk dat het gaat om de moedertaal van de betrokkenen. Hetzelfde standpunt wordt aangenomen in richtlijn 2012/29/EU, waarin telkens sprake is van “taal die het slachtoffer begrijpt” en niet van “moedertaal van de betrokkenen”.

Ook deze aanpassing zal nopen tot een wijziging van de verklaringen van rechten die als bijlage gaan bij het koninklijk besluit van 16 december 2011 tot uitvoering van artikel 47bis, § 4, van het Wetboek van Strafvordering.

Het punt 5) herneemt de huidige tekst van artikel 47bis, § 5, inzake de “rolwijziging” van de verhoorde persoon tijdens het verhoor. Enkel de kruisverwijzingen worden aangepast. Deze tekst is in overeenstemming met artikel 2, § 3 van de richtlijn 2013/48/EU.

le recours à cette souape devrait se limiter aux cas simples et moins graves. Il a indiqué qu'une restriction dans ce sens pourrait être réalisée par le biais des directives du Ministère public.

En réponse à l'avis du Conseil d'État sous le numéro 15, il est fait observer ce qui suit. Le Collège des procureurs généraux indique en effet que les directives 2010/64/UE et 2012/29/UE ne prévoient pas la possibilité de demander à l'intéressé de consigner lui-même ses déclarations. Toutefois, le Collège souligne dans le même avis que cette possibilité est maintenue. Comme indiqué ci-dessus, il s'agit d'une solution d'urgence qui ne nuit pas aux droits de l'intéressé.

Les objectifs des directives 2010/64/UE et 2012/29/UE sont donc atteints à travers cet aménagement.

Il convient d'ajouter les quelques précisions qui suivent.

Premièrement, la constatation de l'assistance éventuelle d'un interprète dans le procès-verbal répond à l'exigence formulée par l'article 7 de la directive 2010/64/UE.

Deuxièmement, la gratuité de cette assistance linguistique est expressément consacrée, comme le requiert l'article 4 de la directive 2010/64/UE, de même que les articles 5 et 7, § 1er, de la directive 2012/29/UE.

Troisièmement, il importe de souligner qu'en cas d'interprétation, celle-ci sera réalisée dans une langue que l'intéressé comprend. Cependant, comme l'indique le considérant 22 de la directive 2010/64/UE, il n'est pas indispensable qu'il s'agisse de la langue maternelle de celui-ci. La même position est adoptée dans la directive 2012/29/UE qui renvoie à chaque fois à la notion de “langue que la victime comprend” et non de “langue maternelle de l'intéressé”.

Précisons que cette modification appellera aussi une modification des déclarations des droits annexées à l'Arrêté royal du 16 décembre 2011 portant exécution de l'article 47bis, § 4, du Code d'Instruction criminelle.

Le point 5) reprend le texte actuel de l'article 47bis, § 5, relatif au “changement de rôle” de la personne entendue durant l'audition. Seules les références croisées sont adaptées. Ce texte est en conformité avec l'article 2, § 3, de la directive 2013/48/UE.

Volgend op het advies van de Raad van State onder randnummer 14, wordt de verantwoording aan de Raad van State, in de toelichting zelf opgenomen. Het betekent *in concreto* dat het verhoor wordt stopgezet, en dat, na de mededeling van de rechten, wordt gehandeld overeenkomstig deze rechten.

De werkwijze wordt al zeer duidelijk en *in concreto* omschreven in de COL 8/2011, herziene versie 2013.

Het punt 6) is nieuw en geeft duidelijk aan dat verhoor wordt geleid door verhoorder. In de initiële tekst verwees de werkgroep hier naar de politieambtenaar of de magistraat. Maar volgend op de terechte opmerking van de Algemene administratie van Douane en accijnzen, gelet op de algemene draagwijdte van deze bepaling naar alle verhoren met een strafrechtelijke finaliteit, werd dit gewijzigd in de meer omvattende notie van “verhoorder”.

Het punt 6) wordt aangepast aan het advies van de Raad van State onder randnummer 8. De Raad van State verwijst hier naar het arrest 7/2013 waarin het Grondwettelijk Hof als volgt oordeelde: “B.36.2. Het is echter evident dat de advocaat de persoon die zal worden verhoord, niet op nuttige wijze kan adviseren wanneer hij geenszins op de hoogte is van de feiten en de context waarin die persoon ertoe is gebracht te worden ondervraagd. Het is immers mogelijk dat, ondanks het feit dat de betrokken persoon op beknopte wijze is geïnformeerd over de feiten waarover hij zal worden verhoord met toepassing van artikel 47bis, § 2, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering, die persoon niet in staat is die gegevens op correcte wijze door te geven aan de advocaat die hem zal bijstaan. Er dient derhalve te worden aangenomen dat, opdat hij zijn opdracht kan vervullen en naar gelang van de omstandigheden en de kenmerken van de betrokken persoon, de politieambtenaren, de procureur des Konings of de onderzoeksrechter ook zelf de advocaat moeten inlichten over de feiten waarop het verhoor betrekking heeft.” De Raad van State geeft aan dat het omwille van de rechtszekerheid aanbeveling verdient deze grondwetsconforme interpretatie van artikel 47bis, § 2, van het Wetboek van Strafvordering in die bepaling zelf te vertolken, evenals in de gelijkaardige bewoordingen van het ontworpen artikel 2bis van de wet van 20 juli 1990.

In het ontwerp wordt voorgesteld om deze invoeging te doen in het nieuwe punt 6) dat een algemene draagwijdte heeft en van toepassing is op alle verhoren. Het komt de verhoorder toe om aan de advocaat deze kennisgeving te doen. De invoeging op deze plek sluit ook beter aan bij de grondwetsconforme interpretatie die stelt dat de politieambtenaren, de procureur des

Conformément à l’avis du Conseil d’État sous le numéro 14, la justification au Conseil d’État est reprise dans l’exposé même. Cela signifie concrètement qu’il est mis fin à l’audition et que, après communication des droits, il est procédé dans le respect de ces droits.

La méthode sera définie très clairement et concrètement dans la COL 8/2011, version révisée de 2013.

Le point 6) est nouveau et indique clairement que l’audition est dirigée par la personne qui procède à l’audition. Dans le texte initiale, le groupe de travail faisait référence au fonctionnaire de police ou le magistrat. Mais suite à la remarque justifié de l’Administration générale des douanes et accises, vu la portée générale de cette disposition à tous les auditions avec une finalité pénale, ceci a été modifié dans la notion plus complet de “la personne qui procède à l’audition”.

Le 6) est adapté à l’avis du Conseil d’État sous le numéro 8. Le Conseil d’État renvoie ici à l’arrêt 7/2013 dans lequel la Cour constitutionnelle estimait que: “B.36.2. Cependant, il est évident que l’avocat ne peut conseiller utilement la personne qui va être auditionnée s’il n’a aucune compréhension des faits et du contexte dans lequel cette personne est amenée à être interrogée. Il se peut en effet que, malgré le fait qu’elle ait été informée succinctement des faits à propos desquels elle va être entendue en application de l’article 47bis, § 2, alinéa 1er, du Code d’instruction criminelle, la personne concernée soit incapable de répéter correctement ces informations à l’avocat se présentant pour l’assister. Il faut dès lors admettre que, en vue de lui permettre de remplir sa mission et suivant les circonstances et les caractéristiques de la personne concernée, les officiers de police, le procureur du Roi ou le juge d’instruction doivent également informer eux-mêmes l’avocat des faits au sujet desquels a lieu l’audition.”. Le Conseil d’État indique que, pour la sécurité juridique, il est recommandé de traduire cette interprétation conforme à la Constitution de l’article 47bis, § 2, du Code d’instruction criminelle dans cette disposition même, ainsi que dans la formulation similaire de l’article 2bis, en projet, de la loi du 20 juillet 1990.

Il est proposé dans le projet d’effectuer cet ajout au nouveau point 6) qui a une portée générale et est d’application à toutes les auditions. Il appartient à l’interrogateur de faire cette notification à l’avocat. L’insertion à cet endroit correspond également mieux à l’interprétation conforme à la Constitution qui précise que les fonctionnaires de police, le procureur du roi ou le juge

Konings of de onderzoeksrechter ook zelf de advocaat moeten inlichten over de feiten waarop het verhoor betrekking heeft.

Het punt 7) betreft de rol van de advocaat tijdens het verhoor. Deze wordt actueel beschreven in artikel 2bis, § 2 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis en verder toegelicht en omschreven in de richtlijnen van het openbaar ministerie. Door de veralgemeening van het recht op bijstand van een advocaat tijdens de verhoren, zowel voor personen die van hun vrijheid zijn benomen als voor personen die niet van hun vrijheid zijn benomen, kan dit nu worden ingeschreven in de algemene bepalingen die op elk verhoor van toepassing zijn.

Volgend op het advies van *avocats.be* wordt dit punt verder uitgeklaard. Immers, zoals reeds *supra* aangehaald zal een te verhoren persoon die zich spontaan aanbiedt op het gevraagde moment met een advocaat, ook al valt hij niet binnen het toepassingsgebied van de toegang tot een advocaat zoals voorzien door de wettelijke bepalingen, zich kunnen laten bijstaan door een advocaat. Ook de Orde van Vlaamse Balies verwijst naar deze passage om het punt in haar advies inzake met betrekking tot een algemeen recht op bijstand te beargumenteren. *Avocats.be* vraagt in haar advies dan ook terecht een verduidelijking hiervan in de toelichting. Het lijkt dan ook gepast dit te verduidelijken. De bewoordingen die *avocats.be* hiertoe in haar advies aangeeft, kunnen worden bijgetreden en geven de juiste interpretatie weer:

“Punt 7) heeft betrekking op “elk verhoor” en betekent dat de verhoorde persoon, ongeacht in welke hoedanigheid deze persoon wordt verhoord (verdachte, persoon die bij wijze van inlichting wordt verhoord, getuige, persoon die benadeeld meent te zijn door een misdrijf), indien gewenst, het initiatief kan nemen om tijdens het verhoor te worden bijgestaan door een advocaat die hijzelf hiertoe vooraf heeft geraadpleegd, zonder dat de verhoorder zich kan verzetten tegen de aanwezigheid van die advocaat tijdens het verhoor en zijn deelname hieraan, overeenkomstig hetgeen waarin is voorzien onder dit punt 7) met betrekking tot de rol van de advocaat.

Met andere woorden, ingeval iemand zich spontaan aanbiedt voor een verhoor dat niet onder de wettelijke regelingen valt inzake de bijstand van een advocaat (en waarvoor aldus de bepalingen bijvoorbeeld inzake de niet volledige mededeling van de rechten en dergelijke niet gelden), dan zal deze advocaat bijstand kunnen verlenen. In dit geval is zijn rol tijdens het verhoor overeenkomstig de bepaling van 7).

d'instruction doivent également informer eux-mêmes l'avocat des faits au sujet desquels a lieu l'audition.

Le point 7) concerne le rôle de l'avocat pendant l'audition. Celui-ci est actuellement décrit à l'article 2bis, § 2, de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive et défini et exposé plus en détail dans les directives du ministère public. Du fait de la généralisation du droit à l'assistance d'un avocat pendant les auditions, tant pour les personnes qui ont été privées de leur liberté que pour celles qui ne l'ont pas été, cela peut à présent être inscrit dans les dispositions générales applicables à chaque audition.

À la suite de l'avis d'*avocats.be*, une plus grande clarté est faite sur ce point. En effet, comme déjà évoqué plus haut, une personne à entendre qui se présente spontanément au moment demandé accompagnée d'un avocat pourra se faire assister par un avocat même si elle tombe sous le champ d'application de l'accès à un avocat tel que prévu par les dispositions légales. L'Orde van Vlaamse Balies renvoie également à ce passage pour argumenter le point de son avis relatif à un droit général à l'assistance. Dans son avis, *avocats.be* demande dès lors à juste titre des éclaircissements à ce sujet dans l'exposé. Il semble dès lors approprié d'éclaircir ce point. On peut adhérer à la formulation utilisée par *avocats.be*, qui donne la juste interprétation:

“Le point 7), qui vise “toute audition”, implique que la personne auditionnée en quelle que qualité que ce soit (suspect, personne entendue à titre de renseignement, témoin, personne s'estimant lésée par une infraction) a le droit, si elle le souhaite, de prendre l'initiative de se faire assister à l'audition par un avocat qu'elle aura consulté elle-même préalablement à cet effet, sans que l'interrogateur ne puisse s'opposer à la présence de cet avocat lors de l'audition et à sa participation à celle-ci conformément à ce qui est prévu quant au rôle de l'avocat sous ledit point 7).

En d'autres termes, lorsqu'une personne se présente spontanément à une audition qui ne tombe pas sous les réglementations légales relatives à l'assistance d'un avocat (et à laquelle les dispositions notamment en matière de communication incomplète des droits et autres ne s'appliquent donc pas), cet avocat pourra alors fournir une assistance. Dans ce cas, son rôle durant l'audition est conforme aux dispositions du point 7).

Voor wat betreft de rol van de advocaat, in de overweging 25 van de richtlijn 48/2013/EU wordt gesteld dat een advocaat tijdens een verhoor van de verdachte of de beklaagde door de politie of een andere rechtshandhavingsautoriteit of rechterlijke instantie, alsmede tijdens een hoorzitting voor de rechtbank, overeenkomstig die procedures, onder meer vragen kan stellen, verduidelijking vragen en verklaringen afleggen, die dienen te worden geregistreerd overeenkomstig het nationale recht.

De actuele bepaling komt tegemoet aan deze vereisten gesteld door de richtlijn. Echter, het lijkt gepast om deze rol verder te verduidelijken en af te lijnen zodanig dat duidelijk blijkt wat kan worden verstaan naar nationale normen onder de noties "vragen kan stellen, verduidelijking vragen en verklaringen afleggen". Het blijft echter duidelijk dat het de advocaat niet is toegelaten om te antwoorden in de plaats van de verdachte of zaken te doen die het verloop van het verhoor hinderen. Daarentegen kan de advocaat wel verduidelijking vragen over vragen die worden gesteld, hij kan vragen dat een bepaalde opsporingshandeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgenumen, hij moet opmerkingen kunnen maken over het onderzoek, en over het verhoor.

Deze meer uitgebreide rolbeschrijving van de advocaat werd geïnspireerd door het Protocol van 8 juni 2015 inzake de bijstand van een advocaat tijdens de verhoren afgenumen na het verlenen van een bevel tot aanhouding, gesloten tussen de Procureur-generaal van het rechtsgebied Antwerpen-Limburg, de eerste voorzitter van het hof van beroep, de voorzitters van de rechtbanken van eerste aanleg, de procureurs des Konings, de onderzoeksrechters en de Orde van Vlaamse Balies (voor de gerechtelijke arrondissementen Antwerpen en Limburg). Dit protocol trad in werking op 1 september 2015. Het protocol herneemt de rol en de richtlijnen inzake de kerntaken van de advocaten die werden omschreven in de "Salduz-wet" (zie artikel 2bis, § 2, derde lid van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis) en de COL 8/2011–punt 1.6), maar preciseert deze verder in het kader van de uitbreiding van de bijstand tijdens de verhoren die worden uitgevoerd na het verlenen van een bevel tot aanhouding, rekening houdend met de omschrijving ervan in de Europese richtlijn. In het protocol staat hierover het volgende te lezen:

"De bijstand van de advocaat tijdens een verhoor wijzigt niets aan het feit dat het om een verhoor gaat van een (van zijn vrijheid benomen) inverdenkinggestelde. De omzendbrief COL 8/2011 stelde reeds dat te vermijden is dat tijdens het verhoor een tegensprekelijk debat zou ontstaan tussen de advocaat en de persoon die het verhoor afneemt; dat een soepele en constructieve

Concernant le rôle de l'avocat, le considérant 25 de la directive 2013/48/UE indique à cet égard que lors de l'interrogatoire du suspect ou de la personne poursuivie mené par la police ou une autre autorité répressive ou judiciaire ou lors d'une audience devant une juridiction, l'avocat peut, entre autres, conformément à ces dispositions, poser des questions, demander des clarifications et faire des déclarations, ce qui devrait être consigné conformément à la procédure d'enregistrement prévue par le droit national.

La disposition actuelle répond à ces exigences posées par la directive. Il semble approprié de préciser davantage ce rôle et de le délimiter de manière à pouvoir clairement dire ce que, selon les normes nationales, il convient d'entendre par les notions "poser des questions, demander des clarifications et faire des déclarations". Il reste toutefois manifeste que l'avocat n'est pas autorisé à répondre à la place du suspect ou à faire des choses qui entravent le déroulement de l'audition. En revanche, l'avocat peut demander des clarifications sur les questions posées, il peut demander qu'il soit procédé à un certain acte d'information ou qu'une certaine audition soit enregistrée, il doit pouvoir formuler des observations sur l'enquête et sur l'audition.

Cette description plus étendue du rôle de l'avocat s'inspire du protocole du 8 juin 2015 relatif à l'assistance d'un avocat durant les auditions réalisées après la délivrance d'un mandat d'arrêt, conclu entre le procureur général du ressort Anvers-Limbourg, le premier président de la cour d'appel, les présidents des tribunaux de première instance, les procureurs du roi, les juges d'instruction et l'Orde van Vlaamse Balies (pour les arrondissements d'Anvers et du Limbourg). Ce protocole est entré en vigueur le 1er septembre 2015. Le protocole reprend le rôle et les directives concernant les tâches essentielles des avocats, définies dans la "loi Salduz" (voir article 2bis, § 2, alinéa 3, de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive) et la COL 8/2011–point 1.6.) mais les précise davantage dans le cadre de l'extension de l'assistance durant les auditions réalisées après la délivrance d'un mandat d'arrêt, compte tenu de la définition de celle-ci dans la directive européenne. Dans le protocole, on peut lire à ce sujet ce qui suit:

"L'assistance de l'avocat durant l'audience ne change rien au fait qu'il s'agit de l'audition d'un inculpé (privé de sa liberté). La circulaire COL 8/2011 précisait déjà qu'il faut éviter qu'un débat contradictoire s'engage entre l'avocat et la personne qui procède à l'audition; qu'une application souple et constructive de la loi est néanmoins à recommander; et qu'il est possible qu'un

toepassing van de wet echter is aan te bevelen; en dat het mogelijk is dat een advocaat pertinente suggesties of opmerkingen formuleert met betrekking tot het onderzoek. In de geest van het zoeken naar de waarheid is daar zeker rekening mee te houden.

Er wordt aan herinnerd dat het verhoor geleid wordt door één of meer politieambtenaren die in dat kader vragen stellen aan een verdachte, doch eveneens in datzelfde kader de advocaat de mogelijkheid geven zijn rol te spelen.

De mogelijkheid van de advocaat om “vragen te stellen, verduidelijking te vragen en verklaringen af te leggen” kadert bijgevolg in de “correcte toepassing van het recht op bijstand” doch zonder te vervallen in een tegensprekelijk debat of in een pleidooi in plaats van een verhoor.

Er kan bovendien nuttig verwiesen worden naar art. 47bis, § 1, b) Sv dat de ondervraagde persoon – en bijgevolg in voorkomend geval de advocaat die hem bijstaat – het recht toekent dat “hij kan vragen dat een bepaalde opsporingshandeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgenumen”. Deze mogelijkheid waarborgt ongetwijfeld een grotere participatie van de verdediging aan het strafonderzoek. Het spreekt voor zichzelf dat de tussenkomsten van de advocaat en het gegeven antwoord van de ondervrager genoteerd worden in de tekst van het verhoor.

Dit betekent niet dat alle vragen die de advocaat stelt moeten beantwoord worden. De vragen moeten kaderen in de verhoorsituatie. De advocaat kan bijvoorbeeld een verduidelijking vragen met betrekking tot de door de verhoorder gestelde vragen omdat de verhoorde die niet begrijpt, en een toelichting of precisering nodig is in het belang van het afnemen van een goed verhoor.

De verhoorder kan redenen hebben om bepaalde elementen nog niet mee te delen in het belang van het lopend onderzoek waar bepaalde sporen/materiële of andere bewijzen nog moeten ontgonnen of geverifieerd worden. Hij dient zelf in te schatten of hij op een gestelde vraag zal/kan antwoorden. Er wordt hierbij opgemerkt dat in het kader van de Belgische strafrechtspleging het dossier ter inzage wordt gegeven aan de verdediging met het oog op de voorbereiding van de zitting van de raadkamer binnen de vijf dagen na bevel tot aanhouding, en dat in toepassing van artikel 18 van de wet voorlopige hechting de tekst van alle verhoren van betrokkenen hem betekend werden samen met het bevel tot aanhouding.

avocat formule des suggestions ou observations pertinentes au sujet de l'enquête. Il doit certainement en être tenu compte dans l'esprit de la recherche de la vérité.

Il est rappelé que l'audition est dirigée par un ou plusieurs fonctionnaires de police qui, dans ce cadre, posent des questions à un inculpé, mais qui, dans ce même cadre, permettent à l'avocat de jouer son rôle.

La possibilité pour l'avocat de “poser des questions, demander des clarifications et faire des déclarations” s'inscrit par conséquent dans “l'application correcte du droit à l'assistance” mais sans tomber dans un débat contradictoire ou une plaidoirie au lieu d'une audition.

Il peut en outre être utilement renvoyé à l'article 47bis, § 1er, b), du Code d'instruction criminelle qui octroie à la personne interrogée – et par conséquent, le cas échéant, à l'avocat qui l'assiste – le droit de “demander qu'il soit procédé à un acte d'information ou une audition déterminés”. Cette possibilité garantit indubitablement une participation plus importante de la défense à l'enquête pénale. Il va de soi que les interventions de l'avocat et la réponse de la personne qui procède à l'audition sont consignées dans le texte de l'audition.

Cela ne signifie pas qu'il doit être répondu à toutes les questions posées par l'avocat. Les questions doivent s'inscrire dans le cadre de l'audition. L'avocat peut, par exemple, demander des clarifications au sujet des questions posées par la personne qui procède à l'audition parce que la personne interrogée ne les comprend pas, et que des explications ou des précisions sont nécessaires dans l'intérêt de la réalisation d'une bonne audition.

La personne qui procède à l'audition peut avoir des raisons de ne pas encore communiquer certains éléments dans l'intérêt de l'enquête en cours où certaines traces/preuves matérielles ou autres doivent encore être exploitées ou vérifiées. Elle doit elle-même estimer si elle répondra/pourra répondre à une question posée. À cet égard, il est fait observer que dans le cadre de la procédure pénale belge, le dossier est remis pour consultation à la défense en vue de préparer l'audience de la chambre du conseil dans les cinq jours qui suivent le mandat d'arrêt et qu'en application de l'article 18 de la loi relative à la détention préventive, les textes de toutes les auditions de l'intéressé lui ont été signifiés avec le mandat d'arrêt.

Vermits de tussenkomst van de advocaat kadert in een verhoorsituatie is het evenmin de bedoeling dat de advocaat “de verklaringen” aflegt in de plaats van de verhoorde. Hij zou evenwel in het kader van de verdediging de pertinentie van bepaalde aangevoerde bewijzen in vraag kunnen stellen en redenen van twijfel kunnen aanvoeren waarmee in het kader van het onderzoek à décharge zeker rekening dient gehouden te worden en die passen in de invulling van het recht van verdediging. Hierbij is op te merken dat het feit dat een advocaat redenen van twijfel aanvoert of bewijzen in vraag stelt helemaal niet betekent dat de verhoorder daarover in debat zou treden met de advocaat, doch wel dat hij er nota van neemt in het belang van het onderzoek. Het is zeker nodig dergelijke opmerkingen / vragen / statements en eventuele antwoorden van de verhoorder te noteren zodat er tijdens het verder verloop van het onderzoek kan op teruggevallen worden. De verhoorder moet zelf in functie van het verloop van het verhoor en van het belang van de opmerking of de tussenkomst van de advocaat tijdens het verhoor oordelen op welke plaats hij dit invoegt in het verhoorblad (namelijk achteraan dan wel opneemt in de tekst) en bovendien wordt eraan herinnerd dat de verhoorder het verhoor leidt en het proces-verbaal opstelt.”

Inzake de rol van de advocaat vraagt *avocats.be* in hun advies nog een verdergaande rol van de advocaat. Zo stelt *avocats.be* voor om in de bewoordingen te voorzien dat de advocaat “onder andere” de door de tekst bepaalde handelingen kan stellen. Op deze vraag kan niet worden ingegaan. Deze invoeging zou immers tot gevolg hebben dat de precieze rolbeschrijving van de advocaat er in se niet meer toe doet en de opsomming een niet limitatieve opsomming zou zijn. Dit is niet het geval. Het betreft immers een verhoorsituatie waarbij de rol van elke actor duidelijk moet zijn. Ook de door *avocats.be* gevraagde invoeging dat de advocaat ook vragen kan stellen, komt niet tegemoet aan de vereisten van een verhoorsituatie, die niet mag verworden tot een contradictoir debat. De Orde van Vlaamse Balies vraagt in haar advies de mogelijkheid in te schrijven opdat de advocaat meermaals zou kunnen verzoeken tot een onderbreking van het verhoor. Er wordt verwezen naar het Nederlandse wetsvoorstel dat in artikel 28 van het Wetboek van strafvordering (in ontwerp) voorziet dat “de verhoorder een verzoek tot onderbreking van het verhoor voor onderling overleg kan afwijzen, indien door het voldoen aan herhaalde verzoeken de orde of de voortgang van het verhoor zou worden verstoord.”

In de toelichting bij dit artikel wordt het echter zeer genuanceerd uitgedrukt: “In het eerste lid (derde volzin) is bepaald dat de verhorende ambtenaar een verzoek van de verdachte tot onderbreking van het verhoor voor overleg met zijn raadsman kan afwijzen indien

Étant donné que l'intervention de l'avocat s'inscrit dans le cadre d'une audition, le but n'est pas non plus que l'avocat fasse “les déclarations” à la place de la personne auditionnée. Il pourrait toutefois, dans le cadre de la défense, remettre en question la pertinence de certaines preuves apportées et invoquer des motifs de doute dont il devra certainement être tenu compte dans le cadre de l'enquête à décharge et qui s'inscrivent dans le cadre du droit de la défense. Il est à noter à cet égard que le fait qu'un avocat invoque des motifs de doute ou remette en question des preuves ne signifie nullement que la personne qui procède à l'audition doit engager à ce sujet un débat avec l'avocat mais qu'il en prend note dans l'intérêt de l'enquête. Il est assurément nécessaire de consigner les observations / questions / déclarations et réponses éventuelles de la personne qui procède à l'audition de manière à pouvoir y revenir plus loin dans le déroulement de l'enquête. Il appartient à la personne qui procède à l'audition d'apprécier, en fonction du déroulement de l'audition et de l'importance de l'observation ou de l'intervention de l'avocat durant l'audition, la place à laquelle elle l'insère dans la feuille d'audition (à la suite ou dans le texte) et il est en outre rappelé que c'est la personne qui procède à l'audition qui en assure la direction et dresse le procès-verbal.”

Concernant le rôle de l'avocat, *avocats.be* demande dans son avis un rôle accru de l'avocat. Ainsi, *avocats.be* propose de prévoir dans la formulation que l'avocat peut “notamment” poser les actes définis par le texte. Il ne peut pas être accédé à cette demande. En effet, cet ajout aurait pour effet que la description précise du rôle de l'avocat n'aurait en soi plus d'importance et que l'énumération ne serait pas limitative. Il n'en est rien. En effet, il est question d'un interrogatoire, situation dans laquelle le rôle de chaque acteur doit être clair. De même, l'ajout permettant à l'avocat de poser également des questions, demandé par *avocats.be*, ne répond pas aux exigences d'une audition, qui ne peut se transformer en débat contradictoire. Dans son avis, l'Orde van Vlaamse Balies demande d'inscrire la possibilité pour l'avocat de demander à plusieurs reprises une interruption de l'interrogatoire. Il est renvoyé à la proposition de loi néerlandaise qui prévoit à l'article 28 du Wetboek van strafvordering (en projet) que la personne en charge de l'interrogatoire peut refuser une demande d'interruption de l'interrogatoire pour concertation si satisfaire à des demandes répétées est susceptible de perturber l'ordre ou l'avancement de l'interrogatoire.

Dans le commentaire de cet article, la manière dont cela est exprimé est toutefois très nuancée: “Dans le premier alinéa (troisième phrase), il est précisé que le fonctionnaire qui auditionne [peut] refuser une demande du suspect d'interruption de l'audition pour une

door herhaalde verzoeken de orde of de voortgang van het verhoor worden verstoord. Hieruit volgt dat de verdachte die daar om verzoekt, ten minste eenmaal in de gelegenheid wordt gesteld om met onderbreking van het verhoor met zijn raadsman te overleggen. Meer dan eenmaal onderbreken zal alleen worden toegestaan wanneer de orde of voortgang van het verhoor daardoor niet worden verstoord.”

Het lijkt meer aangewezen om de meer praktische omkadering van het verhoor en de verschillende interacties te regelen in een “verhoorcodex” die wordt opgesteld in samenspraak met alle betrokken actoren, politie, magistratuur en politiediensten. Dergelijke suggestie is ook terug te vinden in het advies van avocats.be. Deze idee is niet nieuw en werd reeds geopperd bij de uitwerking van de “Salduz-wet”. De ervaring opgedaan sinds 1 januari 2012 zou hiertoe een belangrijke inspiratiebron kunnen zijn.

Deze omschrijving komt volledig tegemoet aan de vereisten van de Europese richtlijn en aan de bewoordingen zoals die in voorliggend tekstvoorstel in de nieuwe paragraaf § 6, punt 7) van artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering wordt voorzien. Dezelfde rolbeschrijving van de advocaat is ook van toepassing op de verhoren van personen die niet van hun vrijheid worden beroofd en die tijdens het verhoor worden bijgestaan door een advocaat. Er wordt aan herinnerd dat zoals *supra* aangegeven, dit Protocol werd onderhandeld met de vertegenwoordigers van de Orde van Vlaamse Balies.

De Raad van State stelt onder randnummer 16 van het advies dat ingeval een proactief optreden van de advocaat zou voortvloeien uit de voorgaande omschrijving, dit moet worden omschreven. Er wordt ter zake echter geen proactief optreden van de advocaat vereist. Bijgevolg moet dit niet worden omschreven. Hiermee wordt het advies van de Raad van State gevolgd.

Het punt 8) herneemt de actuele bepaling van paragraaf 7 van artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering, maar breidt de geheimhoudingsplicht in hoofde van de advocaat nu ook uit naar alle verhoren, naar de confrontaties en de meervoudige confrontaties, waar hij, overeenkomstig de nieuwe bepalingen ook kan aanwezig zijn.

Het punt 9) betreft de sanctie ingeval de bepalingen inzake de bijstand van een advocaat niet worden nageleefd, die actueel is voorzien in paragraaf 6 van artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering. Deze bepaling komt tegemoet aan de vereisten gesteld door artikel 12 van de richtlijn 2013/48/EU. Gelet echter op de verruiming van de toegang tot een advocaat, moet

concertation avec son conseil si les demandes répétées perturbent l'ordre ou l'avancement de l'audition. Il en découle que si le suspect qui le demande a au moins une fois la possibilité de se concerter avec son avocat pendant l'interruption de l'audition. Interrompre plusieurs fois l'audition ne sera autorisé que lorsque l'ordre ou l'avancement n'en sera pas perturbé.”.

Il semble plus indiqué de régler l'encadrement plus pratique de l'interrogatoire et des différentes interactions dans un “codex de l'interrogatoire” rédigé en concertation avec tous les acteurs concernés, la police, la magistrature et les services de police. Une suggestion en ce sens figure également dans l'avis d'avocats.be. Cette idée n'est pas neuve et a déjà été avancée lors de l'élaboration de la loi Salduz. L'expérience acquise depuis le 1er janvier 2012 pourrait constituer à cet effet une importante source d'inspiration.

Cette définition répond tout à fait aux exigences de la directive européenne et est conforme aux formulations prévues dans la présente proposition de texte du nouveau paragraphe 6, point 7), de l'article 47bis du Code d'instruction criminelle. La même description du rôle de l'avocat s'applique également aux auditions de personnes qui ne sont pas privées de leur liberté et qui sont assistées d'un avocat pendant l'audition. Il est rappelé que, comme indiqué plus haut, ce protocole a été négocié avec les représentants de l'Orde van Vlaamse Balies.

Le Conseil d'État indique sous le numéro 16 de son avis que si une action proactive de l'avocat découlle de la définition précédente, il convient de la définir. Cependant, aucune action proactive de l'avocat n'est requise. Elle ne doit par conséquent pas être décrite. L'avis du Conseil d'État est suivi.

Le point 8) reprend la disposition actuelle du paragraphe 7 de l'article 47bis du Code d'instruction criminelle mais étend à présent l'obligation de secret dans le chef de l'avocat à toutes les auditions, aux confrontations et aux séances d'identification des suspects, auxquelles, conformément aux nouvelles dispositions, il peut également assister.

Le point 9) concerne la sanction en cas de non-respect des dispositions relatives à l'assistance d'un avocat, sanction actuellement prévue au paragraphe 6 de l'article 47bis du Code d'instruction criminelle. Cette disposition doit satisfaire aux exigences posées par l'article 12 de la directive 2013/48/UE. Toutefois, compte tenu de l'élargissement de l'accès à un avocat,

de sanctie worden uitgebreid tot al deze situaties waarin de betrokken toegang moet hebben tot een advocaat.

De Orde van Vlaamse Balies merkt op dat deze sanctieregeling nog moet worden uitgebreid naar de andere onderzoekshandelingen in artikel 62 Sv. waarbij de verdachte zich mag laten bijstaan door een advocaat. Dit is indirect geregteld, immers de in punt 9) voorziene “sanctieregeling” is gekoppeld aan het verhoor, dus ook aan het confrontatieverhoor volgend op de confrontatie. Aan een line-up is niet direct een verhoor verbonden. De tekst voorziet echter dat de advocaat erbij kan zijn en overeenkomstig zijn rol bemerkingen kan laten optekenen. Deze kunnen elementen zijn voor de beoordeling van de wijze waarop de line-up is verlopen.

De concordantietabel die ten informatieve titel aan de Raad van State werd overgemaakt, verwijst inderdaad bij artikel 12 van de richtlijn naar de bepaling van artikel 47bis, § 6, 9) van het Wetboek van strafvordering. Deze verwijzing moet worden gekaderd binnen het geheel van de strafprocedure en de daarin voorziene rechtsmiddelen, waarbij een schending van de bepalingen inzake de bijstand van de advocaat steeds voor de rechter kan worden opgeworpen. Ingeval de rechter een schending vaststelt, dan speelt de bepaling van artikel 47bis, § 6, 9) van het Wetboek van strafvordering.

Tot slot werd een nieuwe paragraaf 7 ingevoegd. Met toepassing van artikel 28bis, § 1, tweede lid van het Wetboek van strafvordering en overeenkomstig de artikelen 143bis en 143quater van het Gerechtelijk Wetboek, wordt de opdracht gegeven aan het College van Procureurs-generaal om richtlijnen uit te vaardigen om te bepalen dat het opsporingsonderzoek met betrekking tot misdrijven waarvoor geen vrijheidsbenemende straf kan worden opgelegd, op een schriftelijke wijze zullen verlopen, zoals *supra* werd besproken.

Zoals eveneens *supra* reeds werd aangegeven, wordt deze paragraaf uit het ontwerp geschrapt, teneinde tegemoet te komen aan de opmerking van de Raad van State onder randnummer 19 van het advies.

Art. 4

Artikel 62 van het Wetboek van strafvordering wordt op een aantal punten gewijzigd.

De wet van 13 augustus 2011 vulde het artikel 62 aan met twee leden teneinde de bijstand van de advocaat te regelen tijdens de reconstructie met het oog op de wedersamenstelling. Voor wat betreft deze

la sanction doit être étendue à toutes les situations où l'intéressé doit avoir accès à un avocat.

L'Orde van Vlaamse Balies fait observer que cette sanction doit encore être étendue aux autres actes d'instruction à l'article 62 du Code d'instruction criminelle selon lequel le suspect peut se faire assister d'un avocat. Cette disposition règle en effet, de manière indirecte, le “régime de sanction” prévu au point 9), associé à l'interrogatoire, y compris donc l'audition de confrontation qui suit la confrontation. Un interrogatoire n'est pas directement lié à un line-up. Le texte prévoit toutefois que l'avocat peut y assister et, dans les limites de son rôle, faire consigner ses observations. Il peut s'agir d'éléments permettant d'apprecier la manière dont s'est déroulé le line-up.

Le tableau de concordance transmis à titre informatif au Conseil d'État renvoie effectivement, à l'article 12 de la directive, à la disposition de l'article 47bis, § 6, 9), du Code d'instruction criminelle. Ce renvoi doit s'inscrire dans le cadre de l'ensemble de la procédure pénale et des recours qui y sont prévus, une violation des dispositions relatives à l'assistance d'un avocat pouvant toujours être soulevée devant le juge. Si le juge constate une violation, la disposition de l'article 47bis, § 6, 9), du Code d'instruction criminelle s'applique.

Enfin, un nouveau paragraphe 7 a été inséré. En application de l'article 28bis, § 1er, alinéa 2, du Code d'instruction criminelle et conformément aux articles 143bis et 143quater du Code judiciaire, la tâche est donnée aux Collège des procureurs généraux pour émettre des directives afin de déterminer que l'information portant sur des infractions non punissables d'une peine privative de liberté se déroulera par écrit, comme il a été élaboré *supra*.

Comme déjà indiqué *supra* également, ce paragraphe est supprimé du projet, afin de répondre à la remarque du Conseil d'État sous le numéro 19 de l'avis.

Art. 4

L'article 62 du Code d'instruction criminelle est modifié sur un certain nombre de points.

La loi du 13 août 2011 a complété l'article 62 par deux alinéas afin de régler l'assistance d'un avocat lors de la descente sur les lieux en vue de la reconstitution. Concernant cet acte d'instruction, la législation belge

onderzoekshandeling is de huidige Belgische wetgeving aldus in conformiteit met artikel 3, § 3, c), derde gedachtestreepje van de richtlijn.

In het evaluatieonderzoek van de Dienst voor het strafrechtelijk Beleid worden een aantal aanbevelingen tot verbetering gedaan. Op pagina 154 – 155 van het Evaluatierapport staat hierover te lezen:

“Zo voorziet de wettekst van de Salduz-wet voor het plaatsbezoek met het oog op de reconstructie van de feiten dat de onderzoeksrechter zich laat “vergezellen” door de verdachte, de burgerlijke partij en hun advocaten. Wat het woord “vergezellen” nu juist inhoudt, wordt evenwel niet gepreciseerd. De modaliteiten voor het bijstandsrecht zijn niet bepaald. Zodoende zou het woord “vergezellen” kunnen worden gepreciseerd.

De wetgever heeft in het geval van een plaatsbezoek ook niet voorzien in uitzonderingsmogelijkheden, zoals bij het recht op voorafgaand vertrouwelijk overleg en het recht op bijstand van een advocaat bij het verhoor van een aangehouden verdachte waar dit meer bepaald is voorzien “in het licht van de bijzondere omstandigheden van de zaak en voor zover er dwingende redenen zijn”. Nochtans kunnen confrontaties tussen de verdachte en slachtoffers bij een reconstructie aanleiding geven tot ernstige incidenten. Dit kwam eveneens aan bod in het vorige DSB evaluatierapport.

Hoewel de wet dit niet uitdrukkelijk stelt, kan volgens bepaalde rechtsleer de inverdenkinggestelde/verdachte of de burgerlijke partij afzien van het recht aanwezig te zijn op de reconstructie, dan wel van het recht daarbij vergezeld te worden van een raadsman. Of dit al dan niet het geval is, zou door de wetgever kunnen worden geëxpliciteerd.

Bij de wedersamenstelling rijzen nog een aantal praktische vragen. Zo stelt de vraag zich hoe en op welke termijn partijen moeten worden opgeroepen om de wedersamenstelling bij te wonen en of zij dan automatisch voorafgaandelijk inzage krijgen in het dossier.

Tot slot zegt het nieuwe art. 62 Sv. niets over een eventuele sanctie bij niet-naleving van deze regeling. De wetgever heeft de aanwezigheid van de verdachte en de burgerlijke partij met hun advocaten voorzien, maar wat gebeurt er met de procedure als de onderzoeksrechter zich niet heeft laten vergezellen door al deze mensen? De sanctie zou bijgevolg expliciet kunnen worden gepreciseerd.”

actuelle est donc en conformité avec l'article 3, 6 3, c), troisième tiret, de la directive.

L'évaluation du service de la Politique criminelle formule un certain nombre de recommandations en vue d'améliorer la situation. Il est précisé aux pages 157-158 du rapport d'évaluation ce qui suit:

“Le texte de la loi Salduz prévoit ainsi pour la descente sur les lieux en vue de la reconstitution des faits que le juge d'instruction se fasse “accompagner” par le suspect, la partie civile et leurs avocats. Cependant, l'on ne précise pas ce que l'on entend exactement par le mot “accompagner”. Les modalités pour le droit d'assistance ne sont pas précisées. Ce faisant, le mot “accompagner” pourrait être précisé.

Dans le cas d'une descente sur les lieux, le législateur n'a pas non plus prévu de possibilités d'exception, comme c'est le cas pour le droit à une concertation confidentielle préalable et le droit à l'assistance d'un avocat lors de l'audition d'un suspect arrêté où cela est plus précisément prévu “à la lumière des circonstances particulières de l'affaire, et pour autant qu'il existe des raisons impérieuses”. Néanmoins, les confrontations entre le suspect et les victimes lors d'une reconstitution peuvent donner lieu à de graves incidents. Ce point a également été abordé dans le précédent rapport d'évaluation du SPC.

Bien que la loi ne le prévoit pas expressément, l'inculpé/le suspect ou la partie civile peut, selon une certaine doctrine, renoncer au droit d'être présent lors de la reconstitution, ou au droit d'être accompagné par un conseil. Le législateur pourrait expliciter si tel est ou n'est pas le cas.

La reconstitution soulève encore un certain nombre de questions pratiques. L'on peut ainsi se demander comment et dans quel délai les parties doivent être convoquées pour assister à la reconstitution, et si elles ont alors automatiquement le droit d'accéder préalablement au dossier.

Enfin, le nouvel art. 62 du CIC ne dit rien quant à une éventuelle sanction en cas de non-respect de cette réglementation. Le législateur a prévu la présence du suspect et de la partie civile avec leurs avocats, mais que se passe-t-il avec la procédure si le juge d'instruction ne s'est pas fait accompagner de ces personnes? Par conséquent, la sanction pourrait être explicitement précisée.”.

Rekening houdend met deze aanbevelingen stelt voorliggend tekst een nieuwe formulering voor van het tweede lid van artikel 62.

Voorerst wordt de term “vergezellen” vervangen door de term “bijwonen”. Dit is een neutrale formulering die duidelijk aangeeft wat wordt bedoeld: de partijen hebben het recht om hierbij aanwezig te zijn. Bovendien is dit ook de term die in artikel 3, § 3, c), van de richtlijn 2013/48/2013 wordt gehanteerd.

De bepaling preciseert dat de onderzoeksrechter de leiding heeft over het plaatsbezoek en de organisatie ervan. Deze bepaling geeft hem aldus de mogelijkheid het plaatsbezoek op dergelijke wijze te organiseren dat hij de noodzakelijke maatregelen kan treffen enerzijds opdat elkeen het plaatsbezoek kan bijwonen in de meest optimale omstandigheden en anderzijds om te anticiperen op mogelijke incidenten die zich desgevallend zouden kunnen voordoen. Gelet op de verschillende situaties die zich in de praktijk kunnen voordoen is het niet aangewezen in de wettekst meer in detail te treden.

In artikel 62 wordt een nieuwe paragraaf 2 ingevoegd inzake het confrontatieverhoor en de meervoudige confrontatie. In de overweging 26 van de richtlijn 2013/48/EU wordt de notie omschreven als de onderzoekshandeling “tijdens welke een verdachte of beklaagde met een of meer getuigen wordt samengebracht wanneer onder deze getuigen onenigheid bestaat over belangrijke feiten of aangelegenheden”. Deze omschrijving komt tegemoet aan de gangbare praktijk in België inzake het confrontatieverhoor en de meervoudige confrontatie. De Omzendbrief COL. 8/2011 (herziene versie van 13 juni 2013) houdende “Salduzrichtlijnen” behandelde deze thematiek reeds in de praktijk (p. 108):

“Vermits de doelstelling van een confrontatie erin bestaat tegenstrijdigheden tussen de verklaring van meerdere personen in het licht te stellen in het zoeken naar de waarheid, valt een confrontatie waaraan één of meerdere verdachten deelnemen onder de toepassing van de bepalingen inzake het verhoor.”

Gelet op de bepalingen van de richtlijn 2013/48/EU is het echter aangewezen dit ook wettelijk vast te leggen. De nieuwe paragraaf 2 van artikel 62 van het Wetboek van strafvordering betreft het confrontatieverhoor. Hiertoe wordt duidelijk gesteld dat de bepalingen van artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering hierop van toepassing zijn. Voor wat de meervoudige confrontatie betreft, bepaalt de nieuwe derde paragraaf van artikel 62 van het Wetboek van strafvordering dat deze mag worden bijgewoond door de advocaat. Dit is ook de term die in artikel 3, § 3, c), van de richtlijn 2013/48/EU wordt

Tenant compte de ces recommandations, le présent texte propose une nouvelle formulation pour le deuxième alinéa de l'article 62.

Tout d'abord, le terme “accompagner” est remplacé par le terme “assister”. Il s'agit d'une formule neutre qui indique clairement le but poursuivi: les parties ont le droit d'être présentes. C'est en outre le terme également utilisé à l'article 3, § 3, c), de la directive 2013/48/UE.

La disposition précise que le juge d'instruction assure la direction de la descente sur les lieux et son organisation. Elle lui donne ainsi la possibilité d'organiser la descente sur les lieux de manière à pouvoir prendre les mesures nécessaires pour, d'une part, permettre à chacun d'assister à la descente sur les lieux dans les conditions les plus optimales et pour, d'autre part, anticiper les incidents éventuels susceptibles de se produire, le cas échéant. Au vu des différentes situations susceptibles de survenir dans la pratique, il n'est pas indiqué d'entrer plus dans les détails dans le texte de loi.

Un nouveau paragraphe 2 relatif à l'audience de confrontation et aux séances d'identification des suspects est inséré dans l'article 62. Dans le considérant 26 de la directive 2013/48/UE, la notion est définie comme l'acte d'instruction “au cours [duquel] le suspect ou la personne poursuivie est mis en présence d'un ou de plusieurs témoins ou victimes lorsqu'il existe entre ces personnes un désaccord sur des faits ou éléments importants”. Cette définition correspond à la pratique courante en Belgique en ce qui concerne l'audition de confrontation et la séance d'identification des suspects. La circulaire COL 8/2011 (version révisée du 13 juin 2013) portant les “directives Salduz” a déjà traité cette thématique dans la pratique (p. 108).

“Puisque le but d'une confrontation est de mettre en évidence les contradictions entre les déclarations de plusieurs personnes dans le cadre de la recherche de la vérité, une confrontation à laquelle participent un ou plusieurs suspects tombe sous l'application des dispositions relatives à l'audition.”

Vu les dispositions de la directive 2013/48/UE, un ancrage dans la loi est également indiqué. Le nouveau paragraphe 2 de l'article 62 du Code d'instruction criminelle concerne l'audition de confrontation. Il est clairement précisé à cet effet que les dispositions de l'article 47bis du Code d'instruction criminelle y sont applicables. En ce qui concerne la séance d'identification des suspects, le nouveau paragraphe 3 de l'article 62 du Code d'instruction criminelle prévoit que l'avocat peut y assister. C'est également le terme utilisé à l'article 3, § 3, c), de la directive 2013/48/UE.

gehanteerd. Een meervoudige confrontatie is geen verhoor. Artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering is aldus niet van toepassing. De bepaling voorziet dan ook explicet dat de advocaat na afloop van de meervoudige confrontatie zijn bemerkingen met betrekking tot het verloop ervan in het proces-verbaal kan laten opnemen. Voor wat het slachtoffer betreft, kan worden verwezen naar artikel 5bis van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van strafvordering waar in § 3 wordt bepaald dat het slachtoffer dat zich benadeelde persoon heeft verklaard, het recht heeft om zich te laten bijstaan of vertegenwoordigen door een advocaat.

Avocats.be stelt in haar advies dat deze regeling ook zou moeten worden uitgewerkt voor huiszoeken. Dit verder gaat dan wat wordt vereist door de richtlijn 2012/48/EU. Nochtans is dit een interessante piste, die echter door de eigenheid van een huiszoeking, waarvan de omstandigheden sterk worden bepaald door elk zaak afzonderlijk, moeilijk in een algemene regel is vast te stellen. Zo kan worden verwezen naar huiszoeken waar er veiligheidsrisico's aan verbonden zijn of waar eerst de plaats moet worden veiliggesteld alvorens kan worden overgegaan tot de huiszoeking. Dit is een uitwerking die kan worden bekeken in het kader van de werkzaamheden van de hervorming van het Wetboek van strafvordering. Er kan trouwens ook worden verwezen naar de COL 8/2011 (herziene versie van 13 juni 2016) waarin een zekere regeling van bijstand van de advocaat is voorgescreven ingeval de huiszoeking "verwordt" tot een verhoor (pagina 108):

"Indien de huiszoeking beperkt wordt tot het zoeken naar overtuigingsstukken of de vraag waar deze kunnen aangetroffen worden valt ze niet onder de toepassing van de wet van 13 augustus 2011.

Indien ze echter aanleiding geeft tot het stellen van gerichte vragen over de grond van de zaak of over de gevonden overtuigingsstukken zijn de bepalingen inzake het verhoor van toepassing."

De tekst van het ontwerp werd aangepast aan de technische opmerkingen van de Raad van State onder de randnummers 19 en 20.

Art. 5

Artikel 2bis van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis werd ingevoerd door de Salduz-wet van 13 augustus 2011 en beoogde de regeling van de toegang tot een advocaat te regelen gedurende de eerste vierentwintig uur van de vrijheidsberoving. Deze bepaling kwam aldus reeds in ruime mate tegemoet aan de vereisten die worden gesteld door de richtlijn

Une séance d'identification des suspects n'est pas une audition. L'article 47bis du Code d'instruction criminelle ne s'applique donc pas. La disposition prévoit également de manière explicite qu'à l'issue de la séance d'identification, l'avocat peut faire consigner ses observations relatives au déroulement de la séance dans le procès-verbal. En ce qui concerne la victime, il peut être renvoyé à l'article 5bis du Titre préliminaire du Code de procédure pénale qui prévoit en son paragraphe 3 que la victime qui s'est déclarée personne lésée a le droit d'être assistée ou représentée par un avocat.

Avocats.be précise dans son avis que cette disposition devrait également pouvoir être développée pour les perquisitions. Cela va au-delà des exigences de la directive 2012/48/UE. Il s'agit toutefois d'une piste intéressante mais qu'il est difficile de couler en une disposition générale du fait de la spécificité de la perquisition, dont les circonstances sont strictement déterminées par chaque affaire. Ainsi, il peut être renvoyé aux perquisitions pour lesquelles il existe des risques pour la sécurité ou qui nécessitent d'abord une sécurisation des lieux avant que l'on puisse y procéder. Il s'agit d'un développement qui peut être examiné dans le cadre des travaux relatifs à la réforme du Code d'instruction criminelle. Il peut d'ailleurs être renvoyé également à la COL 8/2011 (version révisée du 13 juin 2016) qui prescrit certaines dispositions quant à l'assistance de l'avocat dans l'hypothèse où la perquisition "se transforme" en audition (page 108):

"Si la perquisition est limitée à la recherche de pièces à conviction ou à la question de savoir où ces pièces peuvent être trouvées, elle ne tombe pas sous l'application de la loi du 13 août 2011.

Cependant, si elle donne lieu à des questions dirigées sur le fond de l'affaire ou sur les pièces à conviction trouvées, les dispositions relatives à l'audition sont d'application."

Le texte du projet a été adapté aux remarques techniques du Conseil d'État sous les numéros 19 et 20.

Art. 5

L'article 2bis de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive a été inséré par la loi Salduz du 13 août 2011 et avait pour objet d'organiser l'accès à un avocat durant les premières vingt-quatre heures de la privation de liberté. Ainsi, cette disposition répondait déjà dans une large mesure aux exigences posées par la directive 2013/48/UE pour ce laps de temps. L'article

2013/48/ EU voor wat die tijdspanne betreft. Het huidige artikel voorziet het recht op een voorafgaand vertrouwelijk overleg met een advocaat voor het eerste verhoor, beperkt tot dertig minuten) en het recht op bijstand van een advocaat tijdens de verhoren die plaatsvinden tijdens de arrestatietermijn en in voorkomend geval tijdens de termijn van eenmalige verlenging waartoe door de onderzoeksrechter kan worden beslist. Daarnaast is ook voorzien in de mogelijkheid tot een onderbreking van elk verhoor voor een bijkomend vertrouwelijk overleg van vijftien minuten, eenmalig, op verzoek van de ondervraagde of zijn advocaat, of automatisch wanneer er tijdens het verhoor nieuwe strafbare feiten aan het licht aan het licht zouden komen.

Deze bepaling garandeert aldus een goede balans tussen enerzijds het recht op toegang tot een advocaat en anderzijds de realiteit van de korte arrestatietermijn van 24 uur. Deze laatste maakte ook dat de wetgever in 2011 besliste dat het onmogelijk was om een langere termijn voor vertrouwelijk overleg of meerdere momenten van vertrouwelijk overleg te voorzien in deze korte tijdspanne, ook in het belang van de gearresteerde zelf teneinde het onderzoek binnen deze korte termijn toch zoveel mogelijk te kunnen uitdiepen. Pro memoria, het Grondwettelijk Hof stelde in haar arrest 7/2013 van 14 februari 2013 dat het niet onredelijk was dat de wetgever heeft voorzien in een tijdslijn voor het vertrouwelijk overleg voor het eerste verhoor, gelet op de limiet van 24 uur, en dat dertig minuten niet overdreven kort lijkt (B.39.2.). Echter, in sommige uitzonderlijke gevallen kan deze termijn van 30 minuten onvoldoende zijn om de advocaat toe te laten zijn opdracht te vervullen. Het Hof pleitte dan ook voor een soepele toepassing van deze termijn:

“In sommige uitzonderlijke gevallen kan de maximale duur van dertig minuten evenwel onvoldoende zijn om de advocaat toe te laten zijn opdracht te vervullen. Dat zou bijvoorbeeld het geval kunnen zijn wanneer de aangehouden persoon en zijn advocaat niet dezelfde taal spreken en een beroep moet gedaan worden op een tolk (B.40.1). In die interpretatie dat het vertrouwelijk overleg altijd beperkt is tot een maximumduur van dertig minuten, zonder het de persoon die het verhoor afneemt mogelijk te maken een beperkte verlenging van dat overleg toe te staan teneinde rekening te houden met dergelijke uitzonderlijke omstandigheden, zou de bestreden bepaling de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, in samenhang gelezen met artikel 6 van het Europees verdrag voor de rechten van de mens, kunnen schenden (B.40.2)”.

Aan deze bezorgdheid werd reeds tegemoet gekomen door de Omzendbrief COL. 8/2011 van 23 september 2011 (herziene versie van 13 juni 2013)

actuel prévoit le droit à une concertation confidentielle préalable avec un avocat pour la première audition (limitée à trente minutes) et le droit à l'assistance d'un avocat durant les auditions qui ont lieu durant le délai d'arrestation et, le cas échéant, le délai de prolongation unique que peut ordonner le juge d'instruction. Il est en outre prévu la possibilité d'interrompre chaque audition pour une concertation confidentielle supplémentaire de quinze minutes, soit une seule fois à la demande de la personne à interroger elle-même ou à la demande de son avocat, soit de manière automatique si durant l'audition de nouvelles infractions sont révélées.

Cette disposition garantit donc un bon équilibre entre, d'une part, le droit d'accès à un avocat et, d'autre part, la réalité de la brièveté du délai d'arrestation de 24 heures. Au vu de ce dernier, le législateur a décidé en 2011 qu'il était impossible dans un laps de temps aussi court de prévoir un délai plus long pour la concertation confidentielle ou plusieurs moments de concertation confidentielle, y compris dans l'intérêt de la personne arrêtée même pour malgré tout pouvoir approfondir autant que possible les investigations dans ce bref délai. Pour mémoire, la Cour constitutionnelle a indiqué dans son arrêt 7/2013 du 14 février 2013 il n'est pas déraisonnable que le législateur ait prévu une limite de temps pour la concertation confidentielle préalable à la première audition, vu la limite de 24 heures, et qu'une durée de trente minutes ne paraît pas exagérément courte (B.39.2). Toutefois, dans certains cas exceptionnels, cette durée de trente minutes peut être insuffisante pour permettre à l'avocat de remplir sa mission. La Cour a dès lors plaidé pour une application souple de ce délai:

“Toutefois, dans certains cas exceptionnels, la durée maximale de trente minutes peut être insuffisante pour permettre à l'avocat de remplir sa mission. Tel pourrait être par exemple le cas lorsque la personne arrêtée et son avocat ne parlent pas la même langue et qu'il doit y avoir recours à un interprète (B.40.1). Si elle devait être interprétée en ce sens que la concertation confidentielle est toujours limitée à une durée maximale de trente minutes, sans permettre à la personne qui procède à l'audition d'accorder une prolongation limitée de cette concertation pour tenir compte de telles situations exceptionnelles, la disposition attaquée pourrait violer les articles 10 et 11 de la Constitution, lus en combinaison avec l'article 6 de la Convention européenne des droits de l'homme (B.40.2).”

La circulaire 8/2011 du 23 septembre 2011 (version révisée du 13 juin 2013) portant les “directives Salduz” a déjà rencontré cette préoccupation. Renvoyant à l'arrêt

houdende "Salduzrichtlijnen", die op pagina 60 het volgende stelt, verwijzend naar het arrest van het Grondwettelijk Hof:

"In die uitzonderlijke omstandigheden verdient het bijgevolg aanbeveling de duur van het vertrouwelijk overleg op een soepele wijze toe te passen, en rekening houdend met deze concrete omstandigheden een overleg toe te staan dat langer duurt dan dertig minuten, maar beperkt wordt in het licht van de vereisten van het onderzoek en voor zover het eerbiedigen van de termijn van 24 uur geen problemen stelt."

Wat dit punt betreft wordt de wet dan ook licht aangepast in die zin dat met betrekking tot de duur van dertig minuten het woord "maximaal" wordt weggelaten. Tevens wordt de formulering aangepast teneinde aan te geven dat het overleg niet noodzakelijk dertig minuten moet duren, maar ook korter kan zijn dan dertig minuten.

Teneinde tegemoet te komen aan de opmerking van de Raad van State onder randnummer 22, wordt de tekst van deze bepaling aangepast teneinde deze volledig grondwetsconform te maken door te verwijzen naar uitzonderlijke omstandigheden die ertoe kunnen nopen het overleg langer dan dertig minuten te laten duren, voor zover het eerbiedigen van de maximale aanhoudingstermijn van 24 uren geen probleem stelt. Overeenkomstig de bepalingen van het Grondwettelijk Hof in het arrest 7/2013, is tevens bepaald dat het de verhoorder is die deze mogelijkheid toestaat. Dit is ook in lijn met de bepaling van artikel 47bis, § 6, 6), van het Wetboek van strafvordering dat stelt dat de persoon die verhoort, het verhoor leidt. Hij is aldus ook het best geplaatst om een dergelijke verlenging toe te staan, tevens rekening houdend met de inschatting of een dergelijke verlenging geen probleem stelt voor het eerbiedigen van de maximale aanhoudingstermijn van 24 uur.

Een aantal andere aanpassingen zijn nodig, enerzijds om volledig te voldoen aan de Europees gestelde eisen en anderzijds om de huidige procedure in dat nieuwe kader te verduidelijken en werkbaar te houden.

De bepaling vangt aan met een nieuwe paragraaf 1 die duidelijk aangeeft dat dit artikel het recht op toegang tot een advocaat regelt binnen de termijnen zoals bedoeld in de artikelen 1, 1°, 2, 12, 15bis en 18, § 1, van de voorlopige hechteniswet. Zoals reeds aangegeven omvat het recht op toegang tot een advocaat zowel het recht op vertrouwelijk overleg met een advocaat als het recht op bijstand tijdens de verhoren. Deze nieuwe

de la Cour constitutionnelle, elle précise à la page 60 ce qui suit:

"Dans ces circonstances exceptionnelles, il est donc recommandé d'appliquer la durée de la concertation confidentielle souplement et d'accorder, en tenant compte des circonstances concrètes, une durée de concertation de plus de trente minutes mais limitée au regard des exigences de l'enquête et sous condition que cela ne cause pas de problèmes au niveau du respect du délai de 24 heures".

Sur ce point, la loi est par conséquent légèrement adaptée en ce sens qu'en ce qui concerne la durée de trente minutes, le terme "maximale" est supprimé. La formulation est également adaptée en vue d'indiquer que la concertation confidentielle ne doit pas nécessairement durer trente minutes, mais qu'elle puisse également être aussi plus courte que trente minutes.

Afin de répondre à la remarque du Conseil d'État sous le numéro 22, le texte de cette disposition est adapté en vue de le mettre totalement en conformité avec la Constitution en renvoyant aux circonstances exceptionnelles qui peuvent amener la concertation à excéder les trente minutes, pour autant que le respect du délai d'arrestation de 24 heures ne pose pas problème. Conformément aux dispositions de la Cour constitutionnelle dans larrêt 7/2013, il est également prévu que c'est l'interrogateur qui permet cette possibilité. Cela s'inscrit également dans la lignée de l'article 47bis, § 6, 6), du Code d'instruction criminelle qui précise que la personne qui procède à l'audition la dirige. Ainsi, elle est également la mieux placée pour autoriser une telle prolongation, en tenant compte également de l'estimation quant au fait de savoir si une telle prolongation ne pose pas problème vis-à-vis du respect du délai d'arrestation de 24 heures maximum.

Plusieurs autres modifications sont nécessaires, d'une part, pour satisfaire pleinement aux exigences européennes et, d'autre part, pour préciser la procédure actuelle et préserver son caractère opérationnel dans ce nouveau cadre.

La disposition commence par un nouveau paragraphe 1er qui indique clairement que cet article règle le droit d'accès à un avocat dans les délais visés aux articles 1er, 1°, 2, 12, 15bis et 18, § 1er, de la loi relative à la détention préventive. Comme déjà indiqué, le droit d'accès à un avocat englobe le droit à une concertation confidentielle avec un avocat et le droit à l'assistance d'un avocat pendant les auditions. Ce nouveau paragraphe 1er définit

paragraaf 1 omschrijft aldus de algemene notie toegang tot een advocaat die dan in de volgende paragrafen dienovereenkomstig wordt uitgewerkt.

In het eerste lid van de huidige paragraaf 1, die nu paragraaf 2 wordt, worden enkel de woorden "zonder onnodig uitstel" ingevoegd. Hoewel de praktijk van de toegang tot het eerste verhoor op dergelijke wijze is opgebouwd, dat de autoriteiten de stappen die ze moeten ondernemen om de toegang tot een advocaat bij vrijheidsbeneming, in casu het vertrouwelijk overleg, zo snel als mogelijk kunnen worden genomen, lijkt het gepast deze bewoordingen ter bevestiging daarvan in te voegen en aldus ook tegemoet te komen aan de bewoordingen van artikel 3, § 2, c), van de Richtlijn 2013/48/EU. Deze bewoordingen verwijzen dus niet naar een onmiddellijkheidsbeginsel. Er moet enige realiteitszin en flexibiliteit worden geboden. Het is immers onmogelijk dat een advocaat onmiddellijk na de arrestatie ter plekke is. De toegang tot de advocaat moet weliswaar zonder onnodig uitstel worden georganiseerd, maar men moet ook rekening houden met het feit dat de advocaat ook de tijd moet hebben om zich ter plekke te kunnen begeven naar het politiekantoor of naar elke andere plaats waar het verhoor zal plaatsgrijpen. Bovendien, in de praktijk kan het voorvallen dat een verhoor ook niet dadelijk een aanvang kan nemen (bijvoorbeeld in geval van een signalering waarbij de betrokkenen wordt aangehouden door een andere politiedienst of handhavingsautoriteit dan deze die het verhoor zal doen, in geval van simultane aanhoudingen waarbij niet alle verhoren tegelijkertijd een aanvang kunnen nemen, en zo verder). Het is dus vooral van belang dat vanaf het moment dat dit mogelijk is, de toegang tot de advocaat wordt georganiseerd, zonder onnodig uitstel.

Volgend op het advies van de Raad van State onder randnummer 7, dat stelt dat de artikelen inzake de rechtsbijstand evenwel reeds van zichzelf van toepassing zijn en het bijgevolg overbodig is om hun toepasselijkheid nogmaals te bevestigen, wordt deze bepaling in het ontwerp geschrapt.

In dezelfde paragraaf 2, nieuwe nummering, derde lid, wordt voorzien dat de gecontacteerde advocaat kan vragen om het vertrouwelijk overleg telefonisch te laten plaatsgrijpen. Deze mogelijkheid wordt voorzien teneinde zowel de advocatuur als de politiediensten of andere handhavingsautoriteit te faciliteren in hun werking. Immers, na een vertrouwelijk overleg met de advocaat kan blijken dat een bijstand tijdens het verhoor niet nodig is. Deze voorziening vermindert aldus onnodige verplaatsingen en wachttijden op de komst van de advocaat. Aangezien het de advocaat is die erom moet verzoeken, in samenspraak met zijn cliënt, worden de rechten van de verdediging gerespecteerd.

ainsi la notion générale d'accès à un avocat, développée en conséquence dans les paragraphes suivants.

Dans le premier alinéa du paragraphe 1er, qui devient le paragraphe 2, seuls les mots "sans retard indu" sont insérés. Bien que la pratique de l'accès à la première audition soit développée de cette manière, que les autorités puissent entreprendre le plus rapidement possible les démarches nécessaires pour accéder à un avocat en cas de privation de liberté, en l'espèce la concertation confidentielle, il semble approprié d'insérer cette formulation à titre de confirmation et de se conformer ainsi à celle de l'article 3, § 2, c), de la directive 2013/48/UE. Ces deux formulations ne renvoient donc pas à un principe d'immédiateté. Il faut un certain sens des réalités et de la flexibilité. En effet, il est impossible pour un avocat d'être immédiatement sur place après l'arrestation. L'accès à un avocat doit certes être organisé sans retard indu mais il convient également de tenir compte du fait que l'avocat doit également avoir le temps de se rendre sur place au poste de police ou à tout autre endroit où l'audition aura lieu l'audition. En outre, il peut arriver dans la pratique qu'une audition ne puisse débuter immédiatement (par exemple dans le cas d'un signalement où l'intéressé est arrêté par un autre service de police ou service répressif que celui qui procédera à l'audition, en cas d'arrestations simultanées où toutes les auditions ne peuvent débuter en même temps, etc.). Il importe donc surtout que l'accès à l'avocat soit organisé, sans retard indu, dès que c'est possible.

Conformément à l'avis du Conseil d'État sous le numéro 7, qui indique que les articles relatifs à l'assistance judiciaire sont toutefois en soi déjà d'application et qu'il est par conséquent superflu de confirmer à nouveau leur applicabilité, cette disposition est supprimée du projet.

Dans le même paragraphe 2, nouvelle numérotation, alinéa 3, il est prévu que l'avocat contacté peut demander que la concertation confidentielle ait lieu par téléphone. Cette possibilité est prévue afin de faciliter le fonctionnement du barreau et des services de police ou autre service répressif. En effet, après une concertation confidentielle avec l'avocat, il se peut qu'une assistance durant l'audition ne soit plus nécessaire. Ce dispositif évite ainsi des déplacements inutiles et des délais d'attente de l'arrivée de l'avocat. Étant donné que la demande doit être faite par l'avocat, en concertation avec son client, les droits de la défense sont respectés. Il ressort du rapport final du service

Uit het eindrapport van de Dienst voor het Strafrechtelijk beleid bleek dat dit reeds een gangbare praktijk was op verschillende plaatsen die het mogelijk maakte dat de advocaat niet dadelijk ter plaatse moest komen. Een meerderheid van de bevraagden was positief tegenover het voorzien van dergelijke mogelijkheid. Teneinde de rechten van de verdediging ten volle te respecteren is voorzien dat dit enkel mogelijk is op vraag van de advocaat zodanig dat hij deze mogelijkheid met zijn cliënt kan bespreken en beslissen.

Er wordt voorgesteld het advies van de Raad van State onder randnummer 21 om de naar Belgische normen gebruikelijke terminologie “vertrouwelijk overleg” te vervangen door “het recht om de advocaat onder vier ogen te spreken” niet te volgen. De notie “vertrouwelijk overleg” geeft immers duidelijk aan dat de ondervragende autoriteiten er voor moeten zorgen dat dit overleg vertrouwelijk kan en moet plaatsgrijpen, ook indien dit bijvoorbeeld telefonisch plaatsvindt. De bepaling wordt aangepast teneinde tegemoet te komen aan de door de Raad van State aangehaalde opmerking van het College van Procureurs-generaal dat in de wettekst verduidelijkt moet worden dat de vraag van de advocaat moet worden geformuleerd in akkoord met zijn cliënt.

Het vierde lid wordt aangepast volgend op het advies van de Raad van State onder randnummer 23, met expliciete vermelding van de term “overmacht”.

De Raad van State verwijst ter zake naar het advies van het College van Procureurs-generaal waarin het volgende wordt opgemerkt:

“Het College van procureurs-generaal merkt op dat het begrip overmacht niet in de richtlijn 2013/48/EU is opgenomen als afwijkingsgrond voor de rechten van toegang tot een advocaat. Deze bepaling kan echter wel staande gehouden worden door het feit dat betrokkenen opnieuw gewezen wordt op zijn zwijgrecht. Bovendien zal in de praktijk overeenkomstig de bestaande richtlijnen alles in het werk gesteld zijn om een advocaat te bereiken via de webapplicatie die de mogelijkheid geeft een afdruk van de historiek te voegen bij het proces verbaal. Zelfs in dit geval zal in de praktijk uiterst omzichtig moeten tewerk worden gegaan, zal de noodsituatie (die ontstaat door het niet kunnen bereiken van een advocaat – noch de gekozen noch de permanentieadvocaat – en het tijdverlies dat eruit voortvloeit) en het nadeel dat ontstaat voor (het voortzetten) van het onderzoek moeten toegelicht worden en zal zo snel mogelijk een nieuw verhoor met bijstand van een advocaat moeten gepland worden”.

Het vierde lid wordt aangevuld met een nieuwe zin die tracht tegemoet te komen aan een belangrijk knelpunt

de la Politique criminelle qu'à différents endroits c'était déjà une pratique courante qui permettait à l'avocat de ne pas devoir se rendre immédiatement sur place. Une majorité des personnes interrogées étaient favorables à une telle possibilité. Afin de respecter intégralement les droits de la défense, il est prévu que cela n'est possible qu'à la demande de l'avocat de manière à ce qu'il ait la possibilité d'examiner et de prendre une décision avec son client quant à cette possibilité.

Il est proposé de ne pas suivre l'avis du Conseil d'État sous le numéro 21 proposant de remplacer selon les normes belges la terminologie “concertation confidentielle” utilisée par “le droit de parler à l'avocat entre quatre yeux”. En effet, la notion de “concertation confidentielle” indique clairement que les autorités qui interrogent doivent veiller à ce que cette concertation puisse avoir lieu et ait obligatoirement lieu, même si elle se fait par téléphone, par exemple. La disposition est adaptée afin de répondre à la remarque du Collège des procureurs généraux, citée par le Conseil d'État, selon laquelle il doit être précisé dans le texte de loi que la demande de l'avocat doit être formulée en accord avec son client.

L'alinéa 4 est adapté conformément à l'avis du Conseil d'État sous le numéro 23 en mentionnant explicitement les termes “force majeure”.

Le Conseil d'État renvoie en la matière à l'avis du Collège des procureurs généraux qui fait remarquer ce qui suit:

“Le Collège des procureurs généraux fait observer que la notion de force majeure ne figure pas dans la directive 2013/48/UE comme motif de dérogation au droit d'accès à un avocat. Pourtant, cette disposition peut être soutenue par le fait que l'intéressé est avisé de son droit au silence. En outre, conformément aux directives existantes, tout sera mis en œuvre dans la pratique pour pouvoir contacter un avocat au moyen de l'application web, laquelle permet de joindre une impression de l'historique au procès-verbal. Même dans ce cas, il conviendra de procéder avec la plus grande circonspection. La situation d'urgence (qui résulte de l'impossibilité de joindre un avocat – ni celui choisi, ni celui de la permanence – et de la perte de temps qui s'ensuit) et les inconvénients qui en découlent pour la (poursuite) de l'enquête doivent être expliqués et une nouvelle audition avec assistance d'un avocat devra être planifiée dans les plus brefs délais.”.

L'alinéa 4 est complété par une nouvelle phrase qui tente d'apporter une réponse à un problème important

dat zich in de praktijk soms stelt, met name de wachtijd van 2 uren, hoewel al van in het begin blijkt dat er geen advocaat beschikbaar is. De politiediensten of handhavingsautoriteiten zijn dan verplicht deze twee uren te wachten. Dit is in het voordeel van niemand: noch in het voordeel van de politiediensten of andere handhavingsautoriteiten die worden opgehouden om andere taken uit te voeren, noch in het voordeel van de aangehoudene, die deze twee uren moet wachten alvorens het verhoor een aanvang kan nemen. Vandaar de voorgestelde regeling. Hoewel men er moet van uitgaan dat de permanentiedienst steeds bereikbaar is, kan zich steeds een geval van overmacht voordoen, zoals bijvoorbeeld een storing op het telefoonnet die maakt dat de permanentie niet kan worden bereikt. In dergelijk uitzonderlijk geval of indien er geen advocaat beschikbaar is, kan het verhoor toch aanvatten, nadat de betrokkenen opnieuw gewezen is op zijn zwijgrecht, het recht zichzelf niet te beschuldigen en de mededeling dat zijn verklaringen in rechte kunnen worden gebruikt.

Paragraaf 3, nieuwe nummering, is een nieuwe paragraaf die ook tracht tegemoet te komen aan de noodwendigheden van de betrokken beroepsgroepen. Deze paragraaf voorziet de mogelijkheid om over te gaan tot het audiovisueel filmen van een verhoor. Deze idee is niet nieuw. Het Comité ter preventie van foltering (het zogenaamde CPT) van de Raad van Europa stelt reeds geruime tijd in zijn standarden dat het “electronic recording of police interviews is another useful safeguard against the ill-treatment of detainees (as well as having significant advantages for the police), zie het document CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2015 English. Ook het College van Procureurs generaal stelde in een addendum bij de COL 7/2010 betreffende voorlopige richtlijnen inzake de bijstand van de advocaat bij het eerste politieke verhoor van een verdachte, gelet op de recente rechtspraak van het EHRM, dergelijke mogelijkheid voor wanneer het zware misdrijven betrof. Dit verhaal liep af op een sisser tijdens de parlementaire besprekkingen door juridische, budgettaire en technische argumenten die vanuit verschillende hoeken en standpunten werden geuit. Nu, bijna vijf jaar later echter, kan er worden gesteld dat de situatie is gewijzigd en dat de mentaliteit rijp is om dergelijke mogelijkheid opnieuw ter bespreking voor te leggen, weliswaar onder strikte voorwaarden.

Primo is het belangrijk om duidelijk te stellen dat de door het tekstvoorstel voorgestelde mogelijkheid tot audiovisuele registratie niet bedoeld is en dus zeker niet mag worden geïnterpreteerd als een mogelijkheid tot vervanging van de bijstand van de advocaat. Zoals omschreven in de wettekst gaat het om een afstand van de bijstand van een advocaat tijdens het verhoor die weloverwogen beslist wordt door de te verhoren persoon

qui se pose parfois dans la pratique, à savoir le temps d'attente de 2 heures, même s'il s'avère dès le début qu'aucun avocat n'est disponible. Les services de police ou autres services répressifs sont alors obligés d'attendre ces deux heures. Personne n'en tire avantage: ni les services de police ou autres services répressifs qui sont retardés dans l'exécution d'autres tâches ni la personne arrêtée, qui doit attendre ces deux heures avant que puisse débuter l'audition. D'où la disposition proposée. Même si on devrait partir du principe que le service de permanence est toujours joignable, il peut se produire un cas de force majeur, par exemple une panne sur le réseau téléphonique, qui fait que la permanence ne peut pas être joindre. Dans un tel cas exceptionnel ou si aucun avocat n'est disponible, l'audition peut malgré tout débuter, après rappel à l'intéressé de son droit de garder le silence et de ne pas s'accuser lui-même, et de la communication que ses déclarations pourront être utilisées comme preuve en justice.

Le paragraphe 3, nouvelle numérotation, est un nouveau paragraphe qui tente également de répondre aux nécessités des catégories professionnelles concernées. Ce paragraphe prévoit la possibilité de procéder à un enregistrement audio filmé d'une audition. Cette idée n'est pas neuve. Le Comité de prévention de la torture (CPT) du Conseil de l'Europe précise déjà depuis longtemps dans ses normes que l'enregistrement électronique des interrogatoires de police est une autre garantie utile contre les mauvais traitements de détenus (et présente aussi des avantages non négligeables pour la police), voir le document CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2015 English. Le Collège des procureurs généraux a également proposé une telle possibilité dans le cadre d'infractions graves dans un addendum à la COL 7/2010 portant des directives provisoires concernant l'assistance d'un avocat lors de la première audition de police d'un suspect compte tenu de la récente jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Cette proposition a tourné court durant les débats parlementaires en raison d'arguments juridiques, budgétaires et techniques émis par différents acteurs et dans différents points de vue. Cinq ans plus tard cependant, on peut affirmer que la situation a changé et que les mentalités sont prêtes pour proposer à nouveau l'examen d'une telle possibilité, certes sous des conditions strictes.

Primo, il importe de préciser clairement que le but n'est pas de voir la possibilité d'enregistrement audio-visuel proposée par la proposition de texte comme une possibilité de remplacement de l'assistance d'un avocat et qu'elle ne peut donc en aucun cas être interprétée comme telle. Comme défini dans le texte de loi, il s'agit d'une renonciation à l'assistance d'un avocat pendant l'audition décidée de manière réfléchie par la personne

in overleg met zijn advocaat en met akkoord van deze laatste, wat volledig kadert in de Europese richtlijn.

Secundo is het belangrijk duidelijk aan te geven dat deze mogelijkheid tot audiovisuele registratie een nieuwe vorm is van het audiovisueel vastleggen van een verhoor en dus zeker niet kan worden vergeleken noch met het audiovisueel verhoor van minderjarigen die het slachtoffer of getuige zijn van bepaalde misdrijven (zie de artikelen 92 en volgende van het Wetboek van strafvordering), noch met de bepaling inzake de audiovisuele opname en de auditieve opname van het verhoor (zoals voorzien door artikel 112ter van het Wetboek van strafvordering). Dit betreffen twee aparte procedures die om andere doeleinden werden ingevoerd en die elk volgens hun eigen methodieken en procedures verlopen. In beide gevallen wordt de opname gebruikt als bewijsmiddel. Doel van de voorliggende procedure is een opname te hebben als controlesmiddel. In casu, wordt het verhoor hier gefilmd teneinde a posteriori te controleren of het verhoor “volgens de regels van de kunst” is verlopen.

Tertio is het belangrijk in deze te verwijzen naar het Evaluatieonderzoek van de Dienst voor het Strafrechtelijk beleid waar er een consensus bestond tussen de verschillende beroepsgroepen om onder specifieke voorwaarden deze mogelijkheid te voorzien. Volledigheidshalve wordt de aanbeveling hier hernomen (pagina 135 van het eindrapport):

“Op basis van de antwoorden van de meldpunten werden aan de Stuurgroep de volgende voorstellen voorgelegd:

- Het aanpassen van art. 47bis Sv.;
- De verdachte dient de kosten van de opname van het verhoor in consignatie te geven;
- Het bestuderen van het systeem van de webcam (cf. Frankrijk);
- Na telefonisch overleg met de advocaat, kan aan de verdachte de keuze worden gegeven dat tijdens het verhoor de opname van het verhoor volstaat.

De audiovisuele opname van het verhoor wordt door de Stuurgroep niet als een alternatief beschouwd voor de bijstand van de advocaat, maar wel als een belangrijk controlesmiddel. De Stuurgroep vindt het een goed voorstel om de audiovisuele opname ter controle van het verhoor in te schrijven in 47bis Sv. Een opname wordt alleszins aangewezen geacht voor verhoren zonder advocaat, idealiter wordt de opname zelfs voorzien

à entendre, en concertation avec son avocat et avec l'accord de celui-ci, ce qui s'inscrit pleinement dans le cadre de la directive européenne.

Secundo, il importe d'indiquer de manière claire que cette possibilité d'enregistrement audiovisuel constitue une nouvelle forme d'enregistrement audiovisuel d'une audition et ne peut certainement pas être comparée à l'audition audiovisuelle de mineurs victimes ou témoins de certaines infractions (voir les articles 92 et suivants du Code d'instruction criminelle) ni à la disposition relative à l'enregistrement audiovisuel et à l'enregistrement audio de l'audition (prévue par l'article 112ter du Code d'instruction criminelle). Il s'agit de deux procédures distinctes introduites à d'autres fins et qui se déroulent chacune selon leurs propres méthodologies. Dans les deux cas, l'enregistrement est utilisé comme moyen de preuve. La présente procédure a pour but de disposer d'un enregistrement comme moyen de contrôle. In casu, l'audition est filmée afin de contrôler a posteriori si elle s'est déroulée “dans les règles de l'art”.

Tertio, il importe de renvoyer ici à l'évaluation du service de la Politique criminelle dans laquelle il y existait entre les différentes catégories professionnelles un consensus pour prévoir cette possibilité sous certaines conditions spécifiques. Dans un souci d'exhaustivité, la recommandation est reprise ci-dessous (page 137 du rapport final):

“Sur la base des réponses des points de contact, les propositions suivantes ont été soumises au Groupe de pilotage:

- l'adaptation de l'art. 47bis CIC;
- le suspect doit consigner une somme correspondant aux frais de l'enregistrement de l'audition;
- l'examen du système de la webcam (cf. France);
- après concertation téléphonique avec l'avocat, on peut donner au suspect le choix de dire que, durant l'audition, l'enregistrement de l'audition suffit.

Le Groupe de pilotage ne considère pas l'enregistrement audiovisuel de l'audition comme une alternative à l'assistance de l'avocat, mais bien comme un moyen de contrôle important. Le Groupe de pilotage applaudit à la proposition d'inscrire l'enregistrement audiovisuel pour contrôle de l'audition dans l'art. 47bis CIC. Un enregistrement est en tout cas considéré comme indiqué pour les auditions sans avocat, et devrait même

voor alle verhoren gezien dit het risico op incidenten vermindert. Het wordt op dit ogenblik evenwel niet haalbaar bevonden om de opname verplicht te maken, dit is afhankelijk van de nodige middelen. De kosten van de opname worden wel heel duidelijk als gerechtskosten beschouwd.

Het gebruik van de webcam op de computer (al dan niet met twee camera's voor het filmen van zowel de verdachte als de verhoorder) wordt gezien als een interessante piste om de opnames te verrichten (cf. Frankrijk). De politie geeft aan dat bij een vervangingsronde van computers hiermee rekening zou kunnen worden gehouden door dit in het bestek te voorzien.

Verder dringt zich een kostenanalyse op van de bewaring van de opnames. Er zou kunnen worden voorzien dat de bewaring enkel gebeurt als de partijen dit tijdig vragen. Een probleem is evenwel als later in de procedure een initieel niet tussenkomende partij of advocaat de opname toch nog wil bekijken. Enkel bij de discussie zou de opname moeten worden neergelegd als overtuigingsstuk. Het neerleggen ter grifte van de opnames veronderstelt dat elke dag enkel hiervoor transfers moeten worden gedaan. De vraag wordt gesteld of deze niet mee zouden kunnen worden opgenomen in de automatische informaticaflux (zijnde de elektronische transfer van gegevens) van de politie naar de parketten (op voorwaarde dat dit informatica-technisch haalbaar is)."

De door voorliggend tekstvoorstel nieuw ingevoegde paragraaf 3 in het artikel 2bis van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, tracht tegemoet te komen aan deze verzuchtingen en de nodige rechtswaarborgen ter zake te voorzien.

Het uitgangspunt is duidelijk, de mogelijkheid tot het audiovisueel filmen van het verhoor, vervangt de bijstand van de advocaat niet.

Echter, ingeval de aangehouden persoon in overleg met zijn advocaat, verklaart dat hij geen bijstand wenst te genieten van zijn advocaat tijdens het verhoor, en bijkomend weloverwogen afstand doet van dat recht, maar wel een audiovisuele registratie vraagt van het verhoor, is dit bovendien een rechtmatige vraag van de verdediging waaraan moet kunnen worden voldaan. Ingeval de advocaat, in samenspraak met zijn cliënt, de mening is toegedaan dat de rechten van verdediging van zijn cliënt op deze manier gewaarborgd zijn, is dit een weloverwogen invulling van dit recht. Vanzelfsprekend zal deze mogelijkheid enkel kunnen worden vervuld indien het technische aspect is vervuld en het politiebureau of andere plaats waar het verhoor plaatsgrijpt daartoe over de nodige technische middelen beschikt. Vandaar ook

idéalement être prévu pour toutes les auditions car cela réduit le risque d'incidents. Pour l'instant, l'obligation de l'enregistrement est toutefois jugée irréalisable car elle dépend de la disponibilité des moyens nécessaires. Les frais de l'enregistrement sont clairement considérés comme des frais de justice.

L'utilisation de la webcam sur ordinateur (que ce soit ou non avec deux caméras pour filmer aussi bien le suspect que l'interrogateur) est considérée comme une piste intéressante pour effectuer les enregistrements (cf. France). La police indique que l'on pourrait en tenir compte dans le cahier des charges lors d'une vague de remplacement des ordinateurs.

Par ailleurs, une analyse des coûts de conservation des enregistrements s'impose. L'on pourrait prévoir que la conservation n'a lieu que si les parties en font la demande à temps. Un problème se posera cependant si une partie n'intervenant pas initialement ou un avocat veut malgré tout visionner l'enregistrement à un stade ultérieur de la procédure. L'enregistrement ne devrait être versé comme pièce à conviction qu'en cas de discussion. Le dépôt des enregistrements au greffe suppose des transferts quotidiens exclusivement destinés à cet effet. La question est soulevée de savoir s'ils ne pourraient pas être inclus dans le flux informatique automatique (soit le transfert électronique de données) de la police aux parquets (à condition que ce soit réalisable du point de vue technique informatique).".

Le nouveau paragraphe 3 inséré par la présente proposition de texte dans l'article 2bis de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive tente de répondre à ces aspirations et de prévoir les garanties juridiques nécessaires en la matière.

Le principe est clair, la possibilité d'enregistrement audiovisuel de l'audition ne remplace pas l'assistance de l'avocat.

Toutefois, si la personne arrêtée déclare, en concertation avec son avocat, qu'elle ne souhaite pas l'assistance de son avocat pendant l'audition, et que par conséquent elle renonce de manière réfléchie à ce droit, mais qu'elle demande un enregistrement audiovisuel de l'audition, cette demande de la défense est légitime et doit pouvoir être satisfaite. Si l'avocat estime, en concertation avec son client, que les droits de la défense de son client sont ainsi garantis, le contenu donné à ce droit est bien réfléchi. Cependant, cette possibilité pourra uniquement être remplie si l'aspect technique est réalisé et si le bureau de police ou tout autre endroit dans lequel l'audition aura lieu dispose des moyens techniques nécessaires à cette fin. D'où la formulation proposée: 'le cas échéant. Ceci n'empêchera surement

de voorgestelde formulering: "in voorkomend geval". Dit belet echter zeker niet dat de betrokken afstand doet van het recht op bijstand tijdens het verhoor als het verhoor niet audiovisueel kan worden opgenomen. Het betreft een element dat hij tijdens het vertrouwelijk telefonisch overleg met zijn advocaat kan bespreken.

De voorgestelde tekst voorziet ook dat de verhoorder, de procureur des Konings of de gelaste onderzoeksrechter ten allen tijde ambtshalve kunnen beslissen om het verhoor audiovisueel te filmen, en dit onafhankelijk van het feit of er al dan niet bijstand is van een advocaat en onafhankelijk van de vraag van de meerderjarige verdachte na overleg met zijn advocaat.

De tekst voorziet dat in geval van dergelijk verzoek of dergelijke beslissing deze elementen nauwkeurig worden opgenomen in het proces-verbaal van verhoor. De opnames worden digitaal bewaard en overgemaakt, samen met het proces-verbaal van verhoor, aan de procureur des Konings of van de gelaste onderzoeksrechter. De van zijn vrijheid benomen betrokkenen en zijn advocaat hebben het recht om kennis te nemen van de opname. Er wordt voorzien dat zij hiertoe een eenvoudig verzoek richten aan de procureur des Konings of in voorkomend geval aan de gelaste onderzoeksrechter. Het wezen duidelijk, in deze is er geen overschrijving van (gedeelten van) het verhoor. De audiovisueel gefilmde beelden dienen enkel mocht er twijfel bestaan over bijvoorbeeld de correcte mededeling van de rechten aan de ondervraagde persoon of bijvoorbeeld de wijze waarop de ondervraagde persoon werd behandeld, of over de eerbiediging van het zwijgrecht. De basis echter blijft het proces-verbaal van het verhoor en de tekst van het verhoor. Wat de niet van hun vrijheid benomen verdachten en de andere partijen in het strafonderzoek betreft bepaalt de wettekst dat inzage of afschrift van de opname bekomen kan worden overeenkomstig de artikelen 21bis en artikel 61ter. De wet voorziet dus ook duidelijke garanties aangaande de personen die dergelijke opname mogen bekijken. De gewone wettelijke regels zijn hierop van toepassing en dienen niet nogmaals letterlijk herhaald te worden in de wetsbepaling.

Voor wat betreft de opmerking van de Raad van State onder randnummer 12 inzake de beperking van de mogelijkheid tot audiovisuele registratie voor personen die van hun vrijheid zijn benomen, wordt verwezen naar de toelichting hieromtrent verstrekt onder de bespreking van artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering.

Het spreekt voor zich dat aan de invoering van deze mogelijkheid ook een prijskaartje hangt en dat niet alle verhoorruimtes uitgerust zijn met de nodige apparatuur (of het nu camera's zijn of via het systeem van webcam).

pas que la personne concernée renonce à son droit à l'assistance d'un avocat pendant l'audition si l'audition ne peut pas être filmée de manière audiovisuelle. Il s'agit d'un élément qu'il peut discuter avec son avocat lors de l'entretien téléphonique confidentielle.

Le texte proposé prévoit également que la personne qui procède à l'audition, le procureur du roi ou le juge d'instruction en charge peut à tout moment décider d'office d'effectuer un enregistrement audiovisuel de l'audition, ce indépendamment de l'assistance ou non d'un avocat et de la demande du suspect majeur après concertation avec son avocat.

Le texte prévoit que dans le cas d'une telle demande ou d'une telle décision, ces éléments sont consignés avec précision dans le procès-verbal d'audition. Les enregistrements sont conservés et transmis sous forme numérique, avec le procès-verbal d'audition, au procureur du roi ou au juge d'instruction en charge. L'intéressé privé de sa liberté et son avocat ont le droit de prendre connaissance de l'enregistrement. Il est prévu qu'il adressent pour ce faire une simple demande au procureur du roi ou, le cas échéant, au juge d'instruction en charge. Qu'il soit clair qu'il ne s'agit pas d'une transcription de (parties de) l'audition. Les images de l'enregistrement audiovisuel servent uniquement s'il existe un doute, par exemple sur la communication correcte des droits à la personne interrogée ou sur la manière dont celle-ci a été traitée, ou sur le respect du droit de garder le silence. La base reste toutefois constituée par le procès-verbal et le texte de l'audition. En ce qui concerne les suspects privés de leur liberté et les autres parties à l'enquête pénale, le texte de loi précise que la consultation ou la copie de l'enregistrement peut être obtenue conformément aux articles 21bis et 61ter. La loi prévoit donc également des garanties claires concernant les personnes qui peuvent visionner un tel enregistrement. Les disposition légale ordinaires sont d'application et ne doivent pas être répétées littéralement dans la disposition de loi.

En ce qui concerne la remarque du Conseil d'État sous le numéro 12 relative à la limitation de la possibilité d'enregistrement audiovisuel aux personnes privées de leur liberté, il est renvoyé au commentaire sur le sujet dans le cadre de l'examen de l'article 47bis du Code d'instruction criminelle.

Il va de soi que l'introduction de cette possibilité a aussi un coût et que tous les locaux d'audition ne sont pas dotés des équipements nécessaires (qu'il s'agisse de caméras ou d'un système de webcam).

De paragraaf 4, nieuwe nummering, is een nieuwe paragraaf die de uitvoering betreft van een bepaling van de Richtlijn 2010/64/EU betreffende het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures, die in artikel 2, § 2, het volgende voorziet:

“De lidstaten zorgen ervoor dat, waar dit nodig is om het eerlijke verloop van de procedure te garanderen, vertolking beschikbaar is voor communicatie tussen de verdachte of beklaagde en zijn raadsman die rechtstreeks verband houdt met een verhoor of zitting tijdens de procedure, met de instelling van een beroep of met andere procedurele verzoeken.”

Ook wordt rekening gehouden met de vereisten geformuleerd in de artikelen 4 en 7 van de richtlijn 2010/64/EU.

Voor de personen die van hun vrijheid zijn beroofd, vereist de daadwerkelijke uitoefening van het recht op een eerlijk proces dat de Staat de bijstand van een tolk waarborgt tijdens de beknopte kennisgeving van de feiten, zoals bedoeld in artikel 47bis, § 2, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering, en tijdens het voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg met de raadsman, indien nodig, met andere woorden indien de raadsman geen taal beheert die de verdachte spreekt en verstaat. Het overleg met de raadsman vindt plaats in de lokalen van de politiediensten of andere handhavingsautoriteiten die tot verhoor overgaan, zodat de autoriteiten de prestatie van de tolk kunnen organiseren en controleren. Die bijstand is overigens reeds ingevoerd, zodat de voorgestelde wijziging de bestaande praktijk enkel zal verankeren. Ter zake wordt verwezen naar omzendbrief COL 8/2011 van het College van procureurs-generaal (herziene versie van 13 juni 2013) inzake de organisatie van de bijstand door een advocaat vanaf het eerste verhoor binnen het kader van het Belgisch strafprocesrecht.

Met betrekking tot het verhoor van verdachten die niet van hun vrijheid zijn beroofd, moet worden verduidelijkt dat de daadwerkelijke uitoefening van hun recht op een eerlijk proces niet vereist dat de bijstand van een tolk wordt gewaarborgd door de Staat tijdens het voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg met hun advocaat. Die verdachten, die vrij zijn om te komen en te gaan, kunnen immers een advocaat kiezen of zich een advocaat laten toewijzen die een taal beheert die zij spreken en verstaan. Zij zullen overigens overleg plegen met de advocaat op een vrij gekozen plaats, buiten de lokalen van de politiediensten of andere handhavingsautoriteiten die tot verhoor overgaan. Daarom zou het niet alleen moeilijk zijn voor de autoriteiten om de bijstand

Le paragraphe 4, nouvelle numérotation, est un nouveau paragraphe qui concerne l'exécution d'une disposition de la directive 2010/64/UE relative au droit à l'interprétation et à la traduction dans le cadre des procédures pénales, qui prévoit ce qui suit à en son article 2, § 2:

“Si cela est nécessaire pour garantir le caractère équitable de la procédure, les États membres veillent à la mise à disposition d'un interprète lors des communications entre les suspects ou les personnes poursuivies et leur conseil juridique ayant un lien direct avec tout interrogatoire ou toute audience pendant la procédure, ou en cas d'introduction d'un recours ou d'autres demandes dans le cadre de la procédure.”.

Les exigences formulées par les articles 4 et 7 de la directive 2010/64/UE sont également prises en considération.

Pour les personnes privées de liberté, l'exercice effectif du droit au procès équitable requiert que l'État garantisse l'assistance d'un interprète pendant l'information succincte des faits prévue à l'article 47bis, § 2, alinéa 1er, du Code d'Instruction criminelle et pendant la concertation confidentielle préalable avec le conseil, si cela est nécessaire, c'est-à-dire si le conseil ne maîtrise pas une langue que le suspect parle et comprend. La concertation avec le conseil aura lieu dans les locaux des services de police ou d'autres services répressifs procédant à l'audition de sorte qu'il sera possible pour les autorités d'organiser et de contrôler la prestation de l'interprète. Cette assistance est d'ailleurs déjà mise en place de sorte que la modification proposée ne fera qu'ancrer la pratique existante. Il est renvoyé sur ce point à la circulaire COL 8/2011 du Collège des procureurs généraux.(version révisée du 13 juin 2013) relative à l'organisation de l'assistance d'un avocat à partir de la première audition dans le cadre de la procédure pénale belge.

Précisons, en ce qui concerne l'audition des personnes suspectées non privées de liberté, que l'exercice effectif de leur droit à un procès équitable ne requiert pas que l'assistance d'un interprète soit assurée par l'État durant la concertation confidentielle préalable avec leur avocat. Ces suspects, libres d'aller et venir, sont en effet en mesure de choisir ou de se faire assigner un avocat qui maîtrise une langue qu'ils parlent et comprennent. Par ailleurs, leurs concertations avec l'avocat auront lieu dans un lieu librement choisi, en dehors des locaux des services de police ou d'autres services répressifs procédant à l'audition. C'est pourquoi il serait non seulement difficile pour les autorités d'organiser l'assistance d'un interprète durant cette

van een tolk tijdens dat overleg te organiseren, maar ook onmogelijk om de geleverde prestatie en de kwaliteit ervan te controleren.

De paragraaf 5, eerste lid, is nieuw en geeft explicet aan dat hier de regeling wordt uitgewerkt inzake de bijstand van een advocaat tijdens het verhoor.

Er wordt niets gewijzigd aan de huidige regeling inzake de onderbreking van het verhoor voor een nieuw vertrouwelijk overleg.

De paragraaf 6, nieuwe nummering, betreft de afstandsregeling. Overeenkomstig de bepalingen van de richtlijn 2013/48/EU moet een betrokken afstand kunnen doen zowel van het recht op vertrouwelijk overleg, als van het recht op bijstand tijdens de verhoren. Teneinde tegemoet te komen aan de vereisten van de afstandsregeling zoals voorzien in artikel 9 van de richtlijn, wordt voorzien dat de aangehoudene, indien hij dat wenst, voor het nemen van deze beslissing kan verzoeken om een vertrouwelijk overleg met de permanentiedienst. Met het oog op een correct verloop en om latere betwistingen te vermijden, lijkt het gepast te voorzien dat deze afstand moet worden gedaan in een door hem gedateerd en ondertekend document. De betrokken moet bovendien overeenkomstig artikel 9, § 3 van de richtlijn ook worden ingelicht over de mogelijkheid tot herroeping van zijn afstand. De richtlijn voorziet dat de betrokken op elk moment op zijn herroeping moet kunnen terugkomen. Er kan worden gewezen op het feit dat de afstandsregeling reeds sinds de "Salduz-wet" werd voorzien door de wetgever. De COL 8/2011 geeft hierover ook duidelijke instructies en voorziet modeldocumenten met de nodige uitleg voor de betrokken inzake de afstandsregeling en de gevolgen ervan. Ook het Protocol van 8 juni 2015 inzake de bijstand van een advocaat tijdens de verhoren afgenoem na het verlenen van een bevel tot aanhouding voorziet hiertoe modeldocumenten. Er kan dus worden geboogd op een ingebetteerde praktijk.

Volgend op het advies van De Raad van State onder randnummer 24 stellende dat er een bepaling moet worden voorzien ter omzetting van de artikel 9, lid 1, a) van de richtlijn 2013/48/EU betreffende de vereiste de verdachte of de beklaagde voldoende en toereikende informatie te verschaffen over de mogelijke gevolgen van een afstand van het recht op bijstand door een advocaat. Hoewel er in de toelichting wordt verwezen naar de bestaande modeldocumenten ter zake waarin dergelijke toereikende informatie wordt verschafft, volstaat dit niet voor de Raad van State. Het advies wordt op dit punt gevuld.

concertation, mais aussi impossible de contrôler la prestation fournie et sa qualité.

Le paragraphe 5, alinéa 1er, est nouveau et indique explicitement qu'il règle l'assistance d'un avocat pendant l'audition.

Aucune modification n'est apportée à la réglementation actuelle relative à l'interruption de l'audition pour une nouvelle concertation confidentielle.

Le paragraphe 6, nouvelle numérotation, traite de la réglementation en matière de renonciation. Conformément aux dispositions de la directive 2013/48/UE, l'intéressé doit pouvoir renoncer tant au droit à une concertation confidentielle qu'au droit à l'assistance pendant les auditions. Afin de répondre aux exigences de la réglementation en matière de renonciation prévue à l'article 9 de la directive, il est prévu qu'avant de prendre cette décision, la personne arrêtée peut, si elle le souhaite, demander une concertation confidentielle avec le service de permanence. Afin de garantir un déroulement correct et d'éviter des contestations ultérieures, il semble opportun de prévoir que cette renonciation doit s'effectuer dans un document daté et signé par l'intéressé. Conformément à l'article 9, § 3, de la directive, l'intéressé doit également être informé de la possibilité de révoquer sa renonciation. La directive prévoit qu'il doit pouvoir revenir à tout moment sur sa révocation. Il peut être souligné que la réglementation en matière de renonciation est prévue par le législateur depuis la "loi Salduz". La COL 8/2011 donne des instructions claires à ce sujet et prévoit des documents-types et les explications nécessaires pour l'intéressé concernant la réglementation en matière de renonciation et les effets de celle-ci. Le protocole du 8 juin 2015 relatif à l'assistance d'un avocat pendant les auditions réalisées après la délivrance d'un mandat d'arrêt prévoit également des documents-types à cet effet. On peut donc s'appuyer sur une pratique intégrée.

Conformément à l'avis du Conseil d'État sous le numéro 24 indiquant qu'il y a lieu de prévoir une disposition en vue de transposer l'article 9, paragraphe 1er, a), de la directive 2013/48/UE concernant l'exigence de fournir au suspect ou à la personne protégée des informations claires et suffisantes sur les conséquences éventuelles d'une renonciation au droit à l'assistance d'un avocat. Bien que dans l'exposé il soit renvoyé aux documents types existants en la matière qui fournissent ces informations, le Conseil d'État juge cela insuffisant. L'avis est suivi sur ce point.

Paragraaf 7, nieuwe nummering, huidige paragraaf 3 van artikel 2bis, komt reeds tegemoet aan de grote principes van artikel 5 van de richtlijn 2013/48/EU inzake het recht om een derde op de hoogte te laten brengen van de vrijheidsbeneming, maar een aantal aanpassingen zijn nodig.

De inleidende zin wordt gewijzigd teneinde aan te geven dat er ook afwijkende bepalingen bestaan in andere wetten. Meer bepaald wordt hier gerefereerd aan artikel 48bis, § 1, van de Jeugdbeschermingswet die een bijzondere regeling voorziet ten aanzien van minderjarigen:

“§ 1. Ingeval een minderjarige ingevolge zijn aanhouding van zijn vrijheid is beroofd of in vrijheid is gesteld tegen de belofte om te verschijnen of tegen een onder tekende verbintenis, moet de voor zijn vrijheidsberoving verantwoordelijke politieambtenaar zo snel mogelijk de vader en de moeder van de minderjarige, diens voogd of de personen die hem in rechte of in feite in bewaring hebben, schriftelijk of mondeling in kennis stellen of laten stellen van de aanhouding, van de redenen hier voor, alsook van de plaats waar de minderjarige wordt opgesloten. Indien de minderjarige gehuwd is, moet het bericht aan diens echtgenoot worden gegeven in plaats van aan bovengenoemde personen.”

Deze bepaling komt tegemoet aan artikel 5, § 2, van de richtlijn 2013/48/EU, die de mededeling van de vrijheidsbeneming van de minderjarige betreft aan de persoon die de ouderlijke verantwoordelijkheid draagt voor het kind. Een minderjarige die van zijn vrijheid is benomen, heeft aldus het recht om een derde op de hoogte te laten brengen van zijn aanhouding, overeenkomstig de hier voorgestelde § 7, en daarenboven worden overeenkomstig artikel 48, § 1, van de Jeugdbeschermingswet, diens vader en de moeder van de minderjarige, diens voogd of de personen die hem in rechte of in feite in bewaring hebben, van dit feit op de hoogte gebracht.

Voor wat betreft de mogelijkheid om deze mededeling uit te stellen, voorzien in artikel 5, § 3, van de richtlijn 2013/48/EU, komen de bepalingen van de huidige paragraaf 3 van artikel 2bis van de wet van 20 juli betreffende de voorlopige hechtenis in se tegemoet aan de afwijkingsgronden zoals voorzien door artikel 5, § 3, van de richtlijn. Om redenen van duidelijkheid en transparantie wordt echter voorgesteld om de afwijkingsgronden zoals geformuleerd door de richtlijn letterlijk over te nemen. De huidige bepalingen ter zake voorzien door voormeld artikel 2bis, paragraaf 3 van de wet op de voorlopige hechtenis worden dus nog scherper gesteld en zijn van beperkende interpretatie, zodat ze ook reeds tegemoet komen aan de algemene voorwaarden die

Le paragraphe 7, nouvelle numérotation, actuel paragraphe 3 de l'article 2bis, se conforme déjà au grand principe de l'article 5 de la directive 2013/48/UE concernant le droit d'informer un tiers de la privation de liberté. Un certain nombre d'adaptations sont toutefois nécessaires.

La phrase introductory est modifiée afin d'indiquer qu'il existe également des dispositions dérogatoires dans d'autres lois. Il est renvoyé en particulier à l'article 48bis, § 1er, de la loi relative à la protection de la jeunesse qui prévoit une réglementation spécifique pour les mineurs:

“§ 1er. Lorsqu'un jeune est privé de sa liberté suite à son arrestation ou a été mis en liberté contre la promesse de comparaître ou la signature d'un engagement, le fonctionnaire de police responsable de sa privation de liberté doit, dans les meilleurs délais, donner ou faire donner au père, à la mère ou à la personne qui en a la garde en fait ou en droit, une information orale ou écrite de l'arrestation, de ses motifs et du lieu dans lequel le jeune est retenu. Si le mineur est marié, l'avis doit être donné à son conjoint plutôt qu'aux personnes susvisées.”

Cette disposition satisfait à l'article 5, § 2, de la directive 2013/48/UE qui porte sur la communication de la privation de liberté du mineur à la personne titulaire de l'autorité parentale de l'enfant. Ainsi, un mineur privé de sa liberté a le droit d'informer un tiers de son arrestation, conformément au § 7 proposé. De plus, conformément à l'article 48, § 1er, de la loi relative à la protection de la jeunesse, les père et mère du mineur, son tuteur ou les personnes qui en ont la garde en droit ou en fait sont informés de ce fait.

Concernant la possibilité de postposer cette communication, prévue à l'article 5, § 3, de la directive 2013/48/UE, les dispositions de l'actuel paragraphe 3 de l'article 2bis de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive satisfont intrinsèquement aux motifs de dérogation prévus par l'article 5, § 3, de la directive. Dans un souci de clarté et de transparence, il est toutefois proposé de reprendre littéralement les motifs de dérogation formulés par la directive. Les dispositions actuelles en la matière prévues par l'article 2bis, § 3, de la loi relative à la détention préventive sont donc encore plus strictes et leur interprétation a un caractère restrictif, de sorte qu'elles satisfont déjà aux conditions générales posées à une dérogation par l'article 8 de la directive

aan een afwijking worden gesteld bij artikel 8 van de Europese richtlijn die bijgevolg niet hoeven te worden overgenomen.

Voor wat betreft artikel 5, § 4, van de richtlijn 2013/48/EU, inzake de in kennisstelling van een met de bescherming en het welzijn van kinderen belaste autoriteit, ingeval er ten aanzien van een minderjarige wordt afgeweken van het recht om een persoon die de ouderlijke verantwoordelijkheid draagt in te lichten, volstaat de Belgische wetgeving aangezien artikel 48bis, § 1, van de Jeugdbeschermingswet geen uitzondering op deze mededeling voorziet.

Deze bepalingen komen ook tegemoet aan de vereisten gesteld door artikel 5 van de richtlijn (EU) 2016/8000 van 11 mei 2016 betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure.

In paragraaf 8, nieuwe nummering, de vroegere paragraaf 4, wordt een louter tekstuele verduidelijking aangebracht in het eerste lid. Deze verduidelijking beoogt te expliciteren dat de kosten van de medische bijstand die tijdens de vrijheidsbeneming moeten worden gemaakt, onder de gerechtskosten vallen. Dit is een bevestiging van wat reeds door de wetgever in 2011 was bepaald.

De paragraaf 9, nieuwe nummering, herneemt de principes van de actuele § 5, maar herneemt om redenen van duidelijkheid en transparantie letterlijk de bewoordingen van artikel 3, § 6 van de richtlijn 2013/48/EU.

Teneinde tegemoet te komen aan de opmerking van Raad van State onder randnummer 26 wordt het ontwerp aangepast zoals aangegeven in het antwoord aan de Raad van State. Deze invoeging lijkt alsnog niet volledig tegemoet te komen aan de opmerking van de Raad van State. Er wordt verwezen naar de algemene vereisten van artikel 8, § 1, van de richtlijn 2013/48/EU dat stelt:

“1. Een tijdelijke afwijking op grond van artikel 3, lid 5 of 6, of uit hoofde van artikel 5, lid 3:

- a) heeft een evenredig karakter en gaat niet verder dan noodzakelijk;
- b) heeft een strikt beperkte geldigheidsduur;
- c) wordt niet uitsluitend gebaseerd op de soort of de ernst van het vermeende strafbare feit, en
- d) doet geen afbreuk aan het globale eerlijke verloop van de procedure.”

europeenne, lesquelles ne doivent par conséquent plus être reprises.

En ce qui concerne l'article 5, § 4, de la directive 2013/48/UE, relatif à la notification d'une autorité compétente en matière de protection de l'enfance, s'il est dérogé à l'égard d'un mineur au droit d'informer une personne titulaire de l'autorité parentale, la législation belge est suffisante puisque l'article 48bis, § 1er, de la loi relative à la protection de la jeunesse ne prévoit pas d'exception à cette communication.

Ces dispositions répondent également aux exigences posées par l'article 5 de la directive (UE) 2016/8000 du 11 mai 2016 relative aux garanties procédurales en faveur des enfants qui sont des suspects ou des personnes poursuivies dans le cadre des procédures pénales.

Dans le paragraphe 8, nouvelle numérotation, ancien paragraphe 4, une précision purement textuelle a été apportée à l'alinéa 1er. Cette précision a pour objet d'expliquer que les coûts de l'assistance médicale contractés pendant la privation de liberté s'inscrivent dans les frais de justice. Cela vient confirmer ce que le législateur prévoyait déjà en 2011.

Le paragraphe 9, nouvelle numérotation, reprend les principes du paragraphe 5 actuel, mais reprend dans un souci de clarté et de transparence littéralement les termes de l'article 3, § 6, de la directive 2013/48/UE.

Afin de répondre à la remarque du Conseil d'État sous le numéro 26, le projet est adapté comme indiqué dans la réponse au Conseil d'État. Cette insertion ne semble pas encore rencontrer pleinement la remarque du Conseil d'État. Il est renvoyé aux conditions générales de l'article 8, § 1er, de la directive 2013/48/UE qui précise que:

- “1. Une dérogation temporaire prévue à l'article 3, paragraphes 5 ou 6, ou à l'article 5, paragraphe 3, doit:
 - a) être proportionnée et ne pas aller au-delà de ce qui est nécessaire;
 - b) avoir une durée strictement limitée;
 - c) ne pas être fondée exclusivement sur la nature ou sur la gravité de l'infraction alléguée; et
 - d) ne pas porter atteinte à l'équité générale de la procédure.”.

De bewoordingen van de bepaling komen hieraan tegemoet. De mogelijkheid tot afwijking is beperkt. Er moeten dwingende redenen zijn die de afwijking vereisen en de afwijking moet noodzakelijk om aan deze dwingende redenen tegemoet te kunnen komen. Bovendien moet de afwijking gemotiveerd worden in het licht van de bijzondere omstandigheden van de zaak. Er kunnen dus geen lijsten worden opgesteld in functie van de soort of de ernst van het vermeende feit. De geldingsduur is beperkt voor de duur van de aanhouding. Immers, de eerste paragraaf van het voorgestelde artikel 2bis van de wet van 20 juli betreffende de voorlopige hechtenis bepaalt duidelijk dat de bepalingen van het artikel de toegang tot een advocaat regelen in de termijnen bedoeld bij de artikelen 1, 1°, 2, 12, 15bis en 18, § 1 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis. Ingeval de afwijking afbreuk heeft gedaan aan het globale eerlijke verloop van de procedure speelt de regeling zoals voorzien in artikel 47bis, § 6, 9), van het Wetboek van strafvordering.

De bepaling werd ook voorgelegd aan het Grondwettelijk Hof, die ter zake in het arrest 7/2013 het woord "enkel" vernietigde. De bepaling werd daaraan reeds aangepast bij de wet van 25 april 2014 en de voorgestelde bepaling in het ontwerp herneemt dit. Voor het overige herneemt het ontwerp letterlijk de bewoordingen van de richtlijn.

De paragraaf 10 tot slot is een nieuwe paragraaf die beoogt de tekst van de wet in overeenstemming te brengen met artikel 3, § 5, van de richtlijn ingeval de toegang tot een advocaat niet zonder onnodig uitstel kan worden georganiseerd omdat dit onmogelijk wordt gemaakt door de geografische afstand waarop de betrokkenen zich bevindt. Deze regeling doet niets af aan de door artikel 184ter van het Wetboek van strafvordering reeds voorziene regeling voor een legeronderdeel dat zich in het buitenland bevindt en voor dewelke de regeling inzake de toegang tot een advocaat reeds voldoet aan de door de richtlijn gestelde vereisten.

Avocats.be stelt in haar advies dat de door de tekst voorgestelde regeling niet conform de vereisten van de richtlijn zou zijn omdat de tekst een afwijking voorziet van het geheel van de rechten voorzien door de §§ 2 en 5 van artikel 2bis van de wet van 20 juli betreffende de voorlopige hechtenis, met inbegrip van het recht op toegang tot een advocaat voor het eerste verhoor en niet enkel tot het recht op toegang zonder onnodig uitstel na de vrijheidsbeneming. Het is zo dat de mogelijke afwijking zoals bepaald in artikel 3, § 5 van de richtlijn, niet een afwijking van de rechten betreft, maar een afwijking van de vereiste dat de toegang zonder onnodig uitstel moet worden gerealiseerd. Er wordt aan herinnerd dat de notie toegang tot een advocaat gedefinieerd wordt

La formulation de la disposition y répond. La possibilité de dérogation est limitée. Il doit y avoir des motifs impérieux pour exiger la dérogation et celle-ci doit être indispensable pour répondre à ces motifs impérieux. La dérogation doit en outre être motivée à la lumière des circonstances particulières de l'affaire. Aucune liste ne peut donc être dressée en fonction du type ou de la gravité du fait allégué. La durée de validité est limitée à la durée de l'arrestation. En effet, le premier paragraphe de l'article 2bis proposé de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive précise clairement que les dispositions de l'article règlent l'accès à un avocat dans les délais visés aux articles 1er, 1°, 2, 12, 15bis et 18, § 1er, de la loi du 20 juillet 1990 relative à détention préventive. Si la dérogation porte atteinte à l'équité générale de la procédure, la disposition prévue à l'article 47bis, § 6, 9) du Code d'instruction criminelle s'applique.

La disposition a également été soumise à la Cour constitutionnelle, qui dans son arrêt 7/2013 a annulé en la matière le mot "seul". La disposition y a déjà été adaptée par la loi du 25 avril 2014 et est reprise dans la disposition proposée du projet. Pour le surplus, le projet reprend littéralement la formulation de la directive.

Le paragraphe 10, enfin, est un nouveau paragraphe qui vise à mettre le texte de la loi en conformité avec l'article 3, § 5, de la directive si l'accès à un avocat ne peut pas être organisé sans retard indu parce que l'éloignement géographique de l'intéressé ne le permet pas. Cette disposition n'a pas d'effet sur celle déjà prévue à l'article 184ter du Code d'instruction criminelle pour une fraction de l'armée qui se trouve à l'étranger et pour laquelle la réglementation relative à l'accès à un avocat répond déjà aux exigences posées par la directive.

Dans son avis, avocats.be indique que la disposition proposée par le texte ne serait pas conforme aux exigences de la directive parce que le texte prévoit une dérogation à l'ensemble des droits prévus aux §§ 2 et 5 de l'article 2bis de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive, en ce compris le droit d'accès à un avocat pour la première audition et pas uniquement le droit d'accès sans retard indu après la privation de liberté. Il se fait que la dérogation éventuelle prévue à l'article 3, § 5, de la directive n'est pas une dérogation aux droits mais bien à la condition que l'accès doit intervenir sans retard indu. Il est rappelé que la notion d'accès à un avocat est définie par l'article 3, § 2, de la directive et concerne donc à la fois la concertation

door artikel 3, § 2, van de richtlijn en aldus zowel het vertrouwelijk overleg, als de aanwezigheid bij het verhoor als de aanwezigheid bij bepaalde onderzoekshandelingen betreft. Omwille van de geografische afstand is het immers onmogelijk deze te organiseren zonder een zeker uitstel, tenzij de mogelijkheid er is om dit via telefoon of videoconferentie te organiseren. In dit laatste geval is er dan geen afwijking gelet op het feit dat de toegang zonder onnodig uitstel kan worden georganiseerd via andere middelen. De voorgestelde tekst is aldus conform de vereisten van de richtlijn.

Volgend op het advies van de Raad van State onder randnummer 25 wordt in de tekst van de paragrafen 7, 9 en 10 een verduidelijking aangebracht teneinde aan te geven wie op welk moment bevoegd is om de beslissing tot afwijking van de in de desbetreffende bepalingen bedoelde rechten te nemen. Hiertoe worden de bewoordingen "naargelang van de stand van de procedure", bewoordingen die onder meer ook voorkomen in artikel 21bis van het Wetboek van strafvordering inzake de inzage in het dossier en die duidelijk weergeven dat, naargelang van de stand van de procedure het ofwel de procureur des Konings, ofwel de onderzoeksrechter is die bevoegd is om deze beslissing te nemen.

Art. 6

In artikel 16 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, dat de bijstand van de advocaat tijdens het verhoor door de onderzoeksrechter regelt, worden een aantal wijzigingen, voornamelijk van meer punctuele aard doorgevoerd. Deze bepaling komt immers reeds tegemoet aan de vereisten gesteld door de richtlijn 2013/48/EU.

De tekst van de werkgroep voorzag in de paragraaf 2, de opheffing van het derde lid, dat de rol van de advocaat beschrijft, en dit gelet op de algemene bepaling die werd hernomen in artikel 47bis, § 6, 7° van het Wetboek van strafvordering die deze rol omschrijft, gelet op het veralgemeende recht op bijstand van een advocaat tijdens alle verhoren van verdachten. Volgend op het advies van *avocats.be* wordt op de plaats een verwijzing ingevoegd naar artikel 47bis, § 6, 7°, van het Wetboek van strafvordering daar zij menen dat het nuttig is in deze specifieke ondervragingsituatie voor de onderzoeksrechter te herinneren aan hun wettelijk bepaalde rol.

In paragraaf 4 wordt verduidelijkt dat de onderzoeksrechter, ingeval de verdachte bijstand wenst van een advocaat, hiertoe contact opneemt met de permanentiendienst die wordt georganiseerd door de balies (zijnde de webapplicatie). Het is gepast om alle contacten via

confidentielle et la présence lors de l'interrogatoire dans le cadre de certains actes d'instruction. En raison de la distance géographique, il n'est en effet pas possible de l'organiser sans un certain retard, sauf s'il est possible de le faire par téléphone ou vidéoconférence. Dans ce dernier cas, il n'y a alors pas de dérogation compte vu que l'accès sans retard indu peut être organisé via d'autres moyens. Le texte proposé est donc conforme aux exigences de la directive.

Conformément à l'avis du Conseil d'État sous le numéro 25, une précision a été apportée au texte des paragraphes 7, 9 et 10 afin d'indiquer qui à quel moment est compétent pour prendre la décision de déroger aux droits visés dans les dispositions concernées. Pour ce faire, les termes "en fonction de l'état de la procédure" sont utilisés, termes qui apparaissent notamment à l'article 21bis dans le Code d'instruction criminelle en ce qui concerne la consultation du dossier et qui précisent clairement que, en fonction de l'état de la procédure, soit le procureur du roi, soit le juge d'instruction est compétent pour prendre cette décision.

Art. 6

Dans l'article 16 de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive, qui règle l'assistance de l'avocat pendant l'audition du juge d'instruction, un certain nombre de modifications, de nature essentiellement plus ponctuelle, ont été apportées. Cette disposition répond en effet déjà aux exigences posées par la directive 2013/48/UE.

Le texte du groupe de travail prévoyait au paragraphe 2 l'abrogation de l'alinéa 3, qui décrit le rôle de l'avocat, ce compte tenu de la disposition générale reprise de l'article 47bis, § 6, 7°, du Code d'instruction criminelle qui définit ce rôle et du droit généralisé à une assistance d'un avocat pendant toutes les auditions des suspects. Donnant suite à l'avis d' *avocats.be*, il est inséré à la place un renvoi à l'article 47bis, § 6, 7°, du Code d'instruction criminelle , *avocats.be* estimant qu'il est utile de rappeler au juge d'instruction son rôle défini par la loi dans le cadre de cette situation spécifique qu'est l'audition.

Le paragraphe 4 précise que si le suspect souhaite l'assistance d'un avocat, le juge d'instruction prend contact à cet effet avec le service de permanence organisé par le barreau (à savoir l'application internet). Il est opportun que tous les contacts passent par cette

deze webapplicatie te laten verlopen. De webapplicatie is een performant en gebruiksvriendelijk systeem voor alle actoren en het feit dat ook de onderzoeksrechter via deze webapplicatie een advocaat kan oproepen garandeert een opvolging en continuïteit ook met het oog op de organisatie van de toegang tot een advocaat voor de navolgende verhoren (zie *infra* artikel 24bis/1 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis).

Tijdens de adviesperiode merkte de Raad van State terecht op dat de haar aangereikte tekst van het voorontwerp deze in de toelichting besproken wijziging niet leek te bevatten. Zoals aangegeven in het advies van de Raad van State onder randnummer 29 werd deze vergetelheid rechtgezet en werd de tekst ter zake aan de Raad van State overgemaakt. Deze werd als dusdanig ingevoegd in het voorliggende ontwerp.

Tot slot worden een aantal wijzigingen voorgesteld die door de wetgever in 2005 werden ingevoerd inzake de niet naleving van substantieel voorgeschreven formaliteiten voor het verlenen van een bevel tot aanhouding. De wetgever was van oordeel dat de wet van 20 juli 1990 niet altijd duidelijk sancties had voorzien voor de niet naleving van de voorgeschreven formaliteiten voor het verlenen van een bevel tot aanhouding. Door de invoeging van deze sanctie – de in vrijheidsstelling van de inverdenkinggestelde – wenste de wetgever tegemoet te komen aan de juridische vaagheid die eruit bestond dat het aldus aan het Hof van Cassatie toekwam om te oordelen of de rechtspleging al dan niet aangetast is ingevolge de niet naleving van de voorschriften voor dewelke de wet van 20 juli 1990 niet in een sanctie heeft voorzien. Gezien de belangen die in het kader van de voorlopige hechtenis in het geding zijn, meende de wetgever dat de regeling van de nietigheidssancties een uitklaring verdient. Vandaar werden een aantal nietigheidssancties ingevoegd ten aanzien van bepalingen die als substantieel voor de rechten van verdediging worden geoordeeld (Parl. St., Kamer, DOC 51 1317/001, Krachtlijnen, Sancties op niet-naleving vormvoorschriften, p. 8).

De substantieel geachte vormvoorschriften betreffen:

— Behoudens indien de verdachte voortvluchtig is of zich verbergt, moet de onderzoeksrechter alvorens een bevel tot aanhouding te verlenen, de verdachte persoonlijk ondervragen over de feiten die aan de beschuldiging ten grondslag liggen en die aanleiding kunnen geven tot de afgifte van een bevel tot aanhouding en zijn opmerkingen horen;

application internet. Elle constitue un système performant et convivial pour tous les acteurs et la possibilité pour le juge d'instruction de faire lui aussi appel à un avocat via cette application internet garantit un suivi et une continuité en vue également de l'organisation de l'accès à un avocat pour les auditions suivantes (voir plus loin article 24bis/1 de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive).

Durant la période d'avis, le Conseil d'État a observé à juste titre que le texte de l'avant-projet qui lui avait été remis ne semblait pas contenir cette modification examinée dans l'exposé. Comme indiqué dans l'avis du Conseil d'État sous le numéro 29, cet oubli a été corrigé et le texte concerné a été transmis au Conseil d'État. Il a été inséré tel quel dans le présent projet.

Enfin, un certain nombre de modifications, introduites en 2005 par le législateur concernant le non-respect de formalités substantiellement prescrites pour la délivrance d'un mandat d'arrêt, sont proposées. Le législateur estimait que la loi du 20 juillet 1990 n'avait pas toujours prévu formellement de sanctions en cas de non-respect des formalités prescrites pour la délivrance d'un mandat d'arrêt. En ajoutant cette sanction – la mise en liberté de l'inculpé – le législateur a souhaité apporter une réponse au flou juridique qui consistait à dire que c'était à la Cour de cassation qu'il appartenait d'apprécier si le non-respect des prescriptions pour lesquelles la loi du 20 juillet n'avait pas prévu de sanction entachait ou non la procédure. Compte tenu des intérêts en jeu dans le cadre de la détention préventive, le législateur a jugé que le régime des sanctions de nullité méritait d'être clarifié. D'où l'introduction de certaines sanctions de nullité en cas de non-respect de dispositions jugées substantielles au regard des droits de la défense (DOC. 51 1317/001, Lignes de force, Sanctions en cas de non-respect des formalités, p. 8).

Les formalités jugées substantielles concernent:

— Sauf si l'inculpé est fugitif ou latitant, le juge d'instruction doit, avant de décerner un mandat d'arrêt, interroger personnellement l'inculpé sur les faits qui sont à la base de l'inculpation et qui peuvent donner lieu à la délivrance d'un mandat d'arrêt, et entendre ses observations;

— De onderzoeksrechter moet de verdachte meedelen dat tegen hem een aanhoudingsbevel kan worden uitgevaardigd en hij moet hem in zijn opmerkingen terzake horen;

— Het bevel tot aanhouding moet:

- de opgave van het feit waarvoor het wordt verleend vermelden;
- de wetsbepaling vermelden die bepaalt dat het feit een misdaad of een wanbedrijf is;
- het bestaan vaststellen van ernstige aanwijzingen van schuld;
- de feitelijke omstandigheden van de zaak en die welke eigen zijn aan de persoonlijkheid van de verdachte, die de voorlopige hechtenis wettigen gezien de criteria bepaald in § 1, vermelden;
- Het bevel wordt ondertekend door de rechter die het heeft verleend.

Avocats.be stelt in haar advies deze opheffing in vraag.

Er wordt herinnerd aan het feit dat de invoeging van deze sancties reeds op belangrijke kritiek stuitte, tijdens de parlementaire besprekingen in de georganiseerde hoorzittingen en ook in de latere rechtsleer (zoals de zwaarte en de verregaandheid van de voorziene sanctie en het niet voorzien van de mogelijke toestand van overmacht). In de praktijk stelde zich bovendien ook de vraag welke rechtsinstantie over de invrijheidssetting zou beslissen, aangezien de wet dit niet bepaalde. In de ressortelijke Circulaire nr. 13/2005 – 9/2005 van de Procureur-generaal bij het Hof van beroep en het Arbeidshof te Antwerpen werd het als volgt gesteld: “In eerste instantie zal de onderzoeksrechter dadelijk na de aanhouding moeten vaststellen dat hij een vormvereiste, gesanctioneerd met vrijlating van de inverdenkinggestelde niet heeft nageleefd. Mocht de onderzoeksrechter nagelaten hebben dit in acht te nemen, dan zal de procureur des Konings aan wie het bevel tot aanhouding wordt voorgelegd, moeten weigeren dit bevel ten uitvoer te leggen, en bevelen dat de inverdenkinggestelde zal worden vrijgelaten. Desnoods zal de raadkamer of de kamer van inbeschuldigingstelling alleen bij de eerste handhaving van de hechtenis de onregelmatigheid van het aanhoudingsmandaat moeten vaststellen, waarna de inverdenkinggestelde zal moeten in vrijheid gesteld worden.”

Er wordt ook verwezen naar het feit dat de twee belangrijkste garanties of sancties wel blijven bestaan, met

— Le juge d'instruction doit informer l'inculpé de la possibilité qu'un mandat d'arrêt soit décerné à son encontre, et l'entendre en ses observations à ce sujet;

— Le mandat d'arrêt doit:

- énoncer le fait pour lequel il est décerné;
- mentionner la disposition législative qui prévoit que ce fait est un crime ou un délit;
- constater l'existence d'indices sérieux de culpabilité;
- mentionner les circonstances de fait de la cause et celles liées à la personnalité de l'inculpé qui justifient la détention préventive eu égard aux critères prévus par le § 1er.

• Le mandat est signé par le juge qui l'a décerné.

Dans son avis, *avocats.be* remet en question cette suppression.

Il est rappelé que l'ajout de ces sanctions a déjà suscité une importante critique, déjà lors des discussions parlementaires dans les audiences organisées ainsi que dans la doctrine ultérieure. (comme la gravité et le caractère extrême de la sanction prévue et le fait que la situation de force majeure éventuelle n'ait pas été prévue). Dans la pratique se posait en outre la question de savoir quelle instance judiciaire déciderait de la mise en liberté puisque la loi ne le prévoyait pas. La circulaire du ressort n° 13/2005 – 9/2005 du procureur général près la cour d'appel et la cour du travail d'Anvers le précisait comme suit: “Le juge d'instruction devra établir en première instance immédiatement après l'arrestation qu'il n'a pas respecté une formalité, sanctionnée par la mise en liberté de l'inculpé. Si le juge d'instruction devait omettre de prendre en considération cet élément, le procureur du roi à qui est présenté le mandat d'arrêt devra refuser de l'exécuter et ordonner la remise en liberté de l'inculpé. Si nécessaire, la chambre du conseil ou la chambre des mises devra uniquement constater l'irrégularité du mandat d'arrêt lors du premier maintien de la détention. L'inculpé devra ensuite être remis en liberté.”

Il est également renvoyé au fait que les deux principales garanties ou sanctions demeurent néanmoins, à

name vooreerst artikel 18 van de wet van 20 juli 1990 dat voorziet dat het bevel tot aanhouding aan de betrokken moet worden betekend binnen een termijn van vierentwintig uur. En daarnaast het verplichte verhoor door de onderzoeksrechter, met bijstand van de advocaat. Deze garanties zijn echte garanties met middellijke gevolgen indien ze niet worden nageleefd.

In het kader van een coherente strafprocedure is het bij voorrang aan de beroepsinstantie – de kamer van inbeschuldigingstelling – te beslissen over onregelmatigheden die zich zouden hebben voorgedaan en de daarvan te verbinden sanctie. De onmiddellijke sanctie van invrijheidstelling die zonder onderscheid qua proportionaliteit van toepassing is op allerlei vormvoorraarden gaat voorbij aan de mogelijkheid dat de ontbrekende vorm eventueel werd rechtgezet. Bovendien wordt de sanctie op onevenredige wijze toegepast ten aanzien van vormvoorraarden die niet alle even belangrijk zijn. Het invoegen van dergelijke sancties moet afgewogen worden aan een algemene leer van onregelmatigheden. Feit is dat de thans voorziene sancties niet te rijmen zijn met de algemene leer van de nietigheden, zoals nu verwoord in artikel 32 V.T.S.V. door de wet van 24 oktober 2013 tot wijziging van de voorafgaande titel van het Wetboek van strafvordering wat betreft de nietigheden, en de leer van de onregelmatigheden. Het is dus aangewezen te wachten op een coherente leer zoals die op een eenduidige en globale wijze zal worden uitgewerkt in het kader van de werkzaamheden om te komen tot een nieuw Wetboek van strafvordering. In afwachting daarvan is het bijgevolg gepast deze in 2005 ingevoegde passages wegens incongruentie met de huidige krachtlijnen zoals bepaald door art. 32 V.T.S.V. voor wat betreft de bewijsregeling, op te heffen.

Teneinde te antwoorden op de vraag van de Raad van State onder randnummer 27.2 van het advies, wordt aan het bovenstaande nog het volgende toegevoegd. Er kan worden opgemerkt dat het inderdaad zo is dat het ontwerp de regel van de automatische invrijheidstelling bij onregelmatigheden behoudt in artikel 16, § 2, eerste lid, van de wet van 20 juli 1990, waarin het principe van de verplichte ondervraging door de onderzoeksrechter voor het uitvaardigen van een bevel tot aanhouding vervat ligt. Deze vereiste is immers van een fundamenteel andere orde dan de ontstentenis van het verrichten van de erin vermelde mededelingen door de onderzoeksrechter, vermeldingen of handtekening, voor wat betreft het kunnen evalueren van de noodzaak tot aflevering van een bevel tot aanhouding. Vandaar dat voorliggend ontwerp hier niet aan raakt.

In tegenstelling tot wat onder randnummer 28 van het advies van de Raad van State te lezen staat, lijkt

savoir l'article 18 de la loi du 20 juillet 1990 qui prévoit que le mandat d'arrêt doit être signifié à l'intéressé dans un délai de vingt-quatre heures. Et, de surcroît, l'audition obligatoire par un juge d'instruction, avec l'assistance d'un avocat. Ces garanties sont de véritables garanties qui ont des conséquences indirectes si elles ne sont pas respectées.

Dans le cadre d'une procédure pénale cohérente, il appartient en priorité à l'instance de recours – la chambre des mises en accusation – de statuer sur l'irrégularité qui se serait produite et sur la sanction qui doit y être assortie. La sanction immédiate de la remise en liberté applicable sans distinction en termes de proportionnalité à toutes sortes de conditions formelles ignore la possibilité de rectification éventuelle de la forme manquante. De surcroît, la sanction est appliquée de manière disproportionnée à l'égard des conditions formelles qui n'ont pas toutes la même importance. L'insertion de telles sanctions doit être examinée au regard d'une théorie générale des irrégularités. Le fait est que les sanctions prévues sont inconciliables avec la théorie générale des nullités, telle que consacrée actuellement par la loi du 24 octobre 2013 modifiant le titre préliminaire du Code de procédure pénale en ce qui concerne les nullités, et la théorie générale des irrégularités. Il est donc indiqué d'attendre une théorie cohérente comme celle qui sera développée de manière univoque et globale dans le cadre des travaux visant la création d'un nouveau Code d'instruction criminelle. En attendant celui-ci, il est par conséquent opportun de supprimer les passages insérés en 2005 pour cause de discordance avec les lignes de force actuelles de l'article 32 du Titre préliminaire du Code de procédure pénale, en ce qui concerne le règlement de la preuve.

Afin de répondre à la demande du Conseil d'État sous le numéro 27.2 de l'avis, il est encore ajouté à ce qui précède ce qui suit. Il peut être fait observer qu'en effet, le projet conserve à l'article 16, § 2, alinéa 1er, de la loi du 20 juillet 1990 la règle de la libération automatique en cas d'irrégularité, qui renferme le principe selon lequel le juge d'instruction est tenu d'interroger l'inculpé avant de décerner un mandat d'arrêt. Cette exigence relève en effet d'un ordre fondamentalement différent par rapport au fait pour le juge d'instruction de ne pas effectuer les communications qui y figurent, mentions ou signatures, en ce qui concerne la capacité d'évaluer la nécessité de décerner un mandat d'arrêt. D'où le fait que le présent projet n'y touche pas.

Contrairement à ce que l'on peut lire sous le numéro 28 de l'avis du Conseil d'État, la suppression de cette

de schrapping van deze sanctie voor wat betreft de verplichte mededeling van de onderzoeksrechter wel degelijk te moeten gebeuren in het vijfde lid van § 2.

Tot slot wordt een nieuwe paragraaf *6bis* ingevoegd die voorziet in de omzetting van artikel 3, leden 1, 2, 4 en 7, en de artikelen 4 en 7 van richtlijn 2010/64/EU.

De invoeging van een paragraaf *6bis* in de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis strekt ertoe de verdachten tegen wie een aanhoudingsbevel is uitgevaardigd de mogelijkheid te bieden de vertaling ervan te verkrijgen wanneer het is opgesteld in een taal zij niet verstaan.

Zoals is verduidelijkt in artikel 3, lid 4, van richtlijn 2010/64/EU, is enkel de vertaling van de relevante passages van het document verplicht, zodanig dat de betrokkenen geïnformeerd is over de hem ten laste gelegde feiten en hij in staat is zijn rechten van verdediging effectief uit te oefenen.

Die vertaling gebeurt binnen een in het kader van de procedure redelijke en dienstige termijn.

De kosteloosheid van die taalkundige bijstand wordt uitdrukkelijk bekraftigd, zoals vereist in artikel 4 van de richtlijn.

Op grond van artikel 3, lid 7, van richtlijn 2010/64/EU kan een uitzondering worden gemaakt op het recht op voornoemde schriftelijke vertaling in de gevallen waarin aan de verdachte reeds een mondelinge vertaling werd verstrekt door de tolk. Daarvan wordt aldus melding gemaakt in het aanhoudingsbevel, zoals vereist in artikel 7 van richtlijn 2010/64/EU.

Overeenkomstig considerans 22 van richtlijn 2010/64/EU gebeurt de vertaling in een taal die de verdachten verstaan, zonder dat het noodzakelijk is dat het om hun moedertaal gaat.

Art. 7

Dit artikel voegt een nieuw hoofdstuk in inzake de bijstand van de advocaat tijdens de verhoren die plaatsgrijpen tijdens de voorlopige hechtenis.

Art. 8

Het artikel beoogt de toegang tot een advocaat te regelen in de fase nadat een bevel tot aanhouding is verleend. De wet van 13 augustus 2011 regelt de bijstand van de advocaat tot en met de aflevering van het bevel

sanction concernant la communication obligatoire du juge d'instruction semble bel et bien devoir s'opérer à l'alinéa 5 du paragraphe 2.

Enfin, un nouveau paragraphe *6bis* est inséré en vue de la transposition de l'article 3, §§ 1er, 2, 4 et 7 ainsi que les articles 4 et 7 de la directive 2010/64/UE.

L'insertion d'un paragraphe *6bis* dans la loi du 20 juillet 1990 sur la détention préventive vise à permettre aux inculpés faisant l'objet d'un mandat d'arrêt d'obtenir la traduction de celui-ci lorsqu'il est rédigé dans une langue qu'ils ne comprennent pas.

Comme le précise la directive 2010/64/UE, en son article 3, § 4, il n'est obligatoire de traduire que les passages du document qui sont pertinents pour permettre à la personne concernée de connaître les faits qui lui sont reprochés et d'exercer ses droits de défense de manière effective.

Cette traduction sera réalisée dans un délai raisonnable et utile dans le cadre de la procédure.

La gratuité de cette assistance linguistique est expressément consacrée, comme le requiert l'article 4 de la directive.

En vertu de l'article 3, § 7, de la directive 2010/64/UE, il est permis de faire exception au droit à la traduction écrite précitée dans les cas où une traduction verbale aura déjà été fournie à l'inculpé par l'interprète. Celle-ci fait alors l'objet d'une mention dans le mandat d'arrêt comme le requiert l'article 7 de la directive 2010/64/UE.

Conformément au considérant 22 de la directive 2010/64/UE, la traduction sera réalisée dans une langue que les inculpés comprennent, sans qu'il soit indispensable qu'il s'agisse de leur langue maternelle.

Art. 7

Cet article introduit un nouveau chapitre relative à l'assistance de l'avocat pendant les auditions qui ont lieu dans la période de la détention préventive.

Art. 8

L'article vise à régler l'accès à un avocat au stade qui suit la délivrance d'un mandat d'arrêt. La loi du 13 août 2011 règle l'assistance de l'avocat jusqu'à la délivrance du mandat d'arrêt, celle-ci y compris. Le

tot aanhouding. De wetgever oordeelde dat het “anders is gesteld vanaf het moment dat de persoon onder aanhoudingsmandaat is geplaatst”, hierbij verwijzend naar de reeds talrijke bijkomende rechten en vrij zware procedures voorzien in het Wetboek van strafvordering, die verregaande rechten garanderen in ons rechtsstelsel dat nog altijd uitgaat van het principe van het geheim van het onderzoek. Deze rechten werden voldoende geacht om een eerlijk proces te waarborgen. Er werd ook verwezen naar de organisatorische en budgettaire implicaties die in ogenschouw moesten worden genomen en naar het feit dat dit de efficiëntie van het onderzoek zou kunnen belemmeren wat de verdachte eigenlijk ook niet ten goede zou komen (Parl. St., Senaat, 2010-2011, 5-663/1, p.25). Er werd dan ook geen regeling uitgewerkt voor de zogenaamde “navolgende verhoren”.

De Raad van State maakte een voorbehoud bij deze keuze van de wetgever om de bijstand van de advocaat na het afleveren van het bevel tot aanhouding niet te voorzien, op basis van de volgende overwegingen:

“De Raad van State stelt vast dat het in elk geval een welbewuste keuze van de Senaat is geweest om niet te voorzien in een recht op bijstand tijdens de verhoren die na het verlenen van het bevel tot aanhouding plaatsvinden. De indieners van het wetsvoorstel hebben die keuze verantwoord door erop te wijzen dat een aangehouden persoon over talrijke rechten beschikt die moeten volstaan om het recht op een eerlijk proces te waarborgen, dat nog steeds het geheim van het onderzoek geldt, en dat het blijven organiseren van een recht op bijstand door een advocaat de duur van de voorlopige hechtenis nodoos zou kunnen verlengen. De Raad van State kan begrip opbrengen voor dit standpunt. Het is ook juist dat het Europees Hof in zijn rechtspraak de nadruk legt op de kwetsbaarheid van de verdachte in de eerste stadia van de procedure. Toch rijst de vraag of een advocaat niet bij elk verhoor ervoor moet kunnen zorgen dat geen ongeoorloofde druk of dwang wordt uitgeoefend op de verdachte. Bij gebreke van een duidelijke rechtspraak over deze kwestie, beperkt de Raad van State zich er evenwel toe om op dit punt een voorbehoud te maken.” (Parl. St., Kamer, 2010-2011, nr. 53-1279/002, p.23).

Deze keuze van de wetgever werd ook voorgelegd aan het Grondwettelijk Hof in het kader van de vernietigingsberoepen die tegen de wet van 13 augustus 2011 werden ingesteld. Het Hof oordeelde in overweging B.17.1. van haar arrest 7/2013 van 14 februari 2013 dat de situatie waarin de in voorlopige hechtenis genomen inverdenkinggestelde zich bevindt, minder kwetsbaar is dan die van de verdachte die wordt ondervraagd tijdens de periode van vrijheidsbeneming van 24 uur vóór het eventueel verlenen van een bevel tot aanhouding. Het

législateur a estimé que “il en va autrement à partir du moment où la personne a été placée sous mandat d’arrêt”, renvoyant ici aux nombreux droits complémentaires et procédures relativement lourdes déjà prévus dans le Code d’instruction criminelle qui garantissent des droits étendus dans notre système juridique encore et toujours basé sur le principe du secret de l’instruction. Ces droits ont été jugés suffisants pour garantir un procès équitable. Il a également été renvoyé aux implications organisationnelles et budgétaires à prendre en considération et au fait que l’efficacité de l’instruction pourrait s’en trouver entravée, l’inculpé n’en retirant aucun bénéfice.” (Doc., Sénat, 2010-2011, 5-663/1, p. 25) Une réglementation a dès lors été élaborée pour les “auditions subséquentes”.

Le Conseil d’État a formulé une réserve vis-à-vis de ce choix du législateur de ne pas prévoir l’assistance de l’avocat après la délivrance du mandat d’arrêt, sur la base des considérations suivantes:

“Le Conseil d’État constate que le Sénat a en tout cas délibérément choisi de ne pas prévoir un droit à l’assistance lors des auditions qui ont lieu après la délivrance du mandat d’arrêt. Les auteurs de la proposition de loi ont justifié ce choix en soulignant qu’une personne arrêtée dispose de nombreux droits qui doivent suffire à garantir un procès équitable, que le secret de l’instruction reste toujours applicable, et que le fait de continuer à organiser un droit à l’assistance d’un avocat pourrait prolonger inutilement la durée de la détention préventive. Le Conseil d’État peut comprendre ce point de vue. Il est vrai aussi que dans sa jurisprudence, la Cour européenne met l’accent sur la vulnérabilité de l’inculpé dans les premiers stades de la procédure. Néanmoins, la question se pose de savoir si un avocat ne doit pas veiller lors de chaque audition à ce qu’il ne soit pas exercé de pression ou de contrainte inadmissibles sur l’inculpé. En l’absence d’une jurisprudence non équivoque à cet égard, le Conseil d’État se limite toutefois à formuler une réserve sur ce point.” (Doc., Chambre, 2010-2011, n° 53-1279/002, p. 23).

Le choix du législateur a également été soumis à la Cour constitutionnelle dans le cadre des recours en annulation formés contre la loi du 13 août 2011. Dans le considérant B.17.1 de son arrêt 7/2013 du 14 février 2013, la Cour a estimé que la situation dans laquelle se trouve l’inculpé placé en détention préventive peut être considérée comme moins vulnérable que celle du suspect qui est interrogé pendant la période de privation de liberté de 24 heures préalable à la délivrance éventuelle d’un mandat d’arrêt. La Cour renvoie

Hof verwijst hier naar het feit dat, hoewel de advocaat van de inverdenkinggestelde in beginsel de ondervragingen niet bijwoont, hij de mogelijkheid heeft om het verloop van de procedure van nabij te volgen en daarin actief tussen te komen, vermits, met name, de inverdenkinggestelde vrij kan communiceren met zijn advocaat na zijn eerste verhoor door de onderzoeksrechter, in de toegang tot het dossier is voorzien nog vóór de eerste verschijning voor de raadkamer binnen vijf dagen te rekenen vanaf de uitvoering van het bevel tot aanhouding, en de advocaat de samenvattende ondervraging door de onderzoeksrechter kan bijwonen.

Het Hof sprak aldus geen vernietiging uit van het door de wetgever gemaakt onderscheid maar voegde echter wel de volgende overweging toe:

“Overigens, hoewel de wet niet voorziet in de verplichte bijstand van de advocaat tijdens de ondervragingen die plaatshebben nadat het bevel tot aanhouding is verleend, verbiedt zij de onderzoeksrechter niet om de advocaat de toestemming te geven die bij te wonen, op diens verzoek of op die van de inverdenkinggestelde, tenzij er, in het licht van de bijzondere omstandigheden van de zaak, dwingende redenen bestaan om niet op dat verzoek in te gaan.”

Ook het Hof van Cassatie sloot zich bij deze zienswijze aan in het arrest van 9 april 2013 (Cass. 9 april 2013, P.12 2018.N). In deze zaak werd in cassatie de schending van het recht op een eerlijk proces aangevoerd omdat de advocaat zijn cliënt niet had kunnen bijstaan tijdens een navolgend verhoor met een polygraaf.

Het Hof besliste vooreerst dat artikel 6.1. en 6.3.c) niet vereisen dat een verdachte bij het afleggen van een polygraaftest recht heeft op bijstand van een advocaat. Verder stelt het Hof dat bij het videoverhoor aansluitend op de polygraaftest geen advocaat nodig was omdat de verdachte er zelf niet om had gevraagd.

Het Hof besliste aldus dat: “Noch artikel 6.1 en 6.3.c EVRM noch het algemeen rechtsbeginsel van het recht van verdediging vereisen dat de inverdenkinggestelde tegen wie de onderzoeksrechter een bevel tot aanhouding heeft verleend, ter gelegenheid van een ondervraging tijdens zijn voorlopige hechtenis bijstand heeft van een advocaat, tenzij hij daarom heeft verzocht en er in het licht van de bijzondere omstandigheden van de zaak geen dwingende redenen zijn om niet op dat verzoek in te gaan.”

Met andere woorden, de aangehouden verdachte krijgt bijstand van een advocaat tijdens de navolgende

ici au fait que bien qu'il n'assiste pas, en principe, aux interrogatoires, l'avocat de l'inculpé a la possibilité de suivre de près le déroulement de la procédure et d'y intervenir activement, puisque, notamment, l'inculpé peut communiquer librement avec son avocat après sa première audition par le juge d'instruction, que l'accès au dossier est prévu dès avant la première comparution en chambre du conseil dans les cinq jours à compter de l'exécution du mandat d'arrêt et que l'avocat peut assister à l'interrogatoire récapitulatif par le juge d'instruction.

La Cour n'a donc pas prononcé l'annulation de la distinction établie par le législateur, en ajoutant toutefois la considération suivante:

“Par ailleurs, si la loi ne prévoit pas l'assistance obligatoire de l'avocat aux interrogatoires tenus après la délivrance du mandat d'arrêt, elle n'interdit pas au juge d'instruction d'autoriser l'avocat à y assister, à sa demande ou à celle de l'inculpé, sauf si, à la lumière des circonstances particulières de l'espèce, il existe des raisons impérieuses de ne pas faire droit à cette demande.”

La Cour de cassation a également adhéré à ce point de vue dans son arrêt du 9 avril 2013 (Cass. 9 avril 2013, P.12 2018.N). Dans l'affaire concernée, la violation de droit à un procès équitable a été invoquée en cassation parce que l'avocat n'avait pas pu assister son client durant une audition subséquente avec un polygraphe.

La Cour a tout d'abord décidé que les articles 6.1 et 6.3.c) ne requéraient pas qu'un inculpé bénéficie de l'assistance d'un avocat lorsqu'il est soumis au test du polygraphe. En outre, la Cour précise que lors de l'audition filmée accompagnant le test du polygraphe, aucun avocat n'était nécessaire parce que l'inculpé ne l'avait pas lui-même demandé.

La Cour a donc décidé que: “Ni les articles 6.1 et 6.3.c de la Convention de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales ni le principe général du droit relatif au respect des droits de la défense ne requéraient que l'inculpé à l'encontre duquel le juge d'instruction a décerné un mandat d'arrêt, bénéficie de l'assistance d'un avocat au cours de son interrogatoire pendant sa détention préventive, à moins qu'il ne l'ait demandé et qu'il n'existe pas de motifs impérieux de refuser cette demande à la lumière des circonstances particulières de la cause.”.

En d'autres termes, l'inculpé arrêté bénéficie de l'assistance d'un avocat durant les auditions subséquentes

verhoren indien hij daarom vraagt en indien de onderzoeksrechter beslist dat er geen dwingende redenen zijn in het licht van de bijzondere omstandigheden van de zaak om niet op dat verzoek in te gaan. Volgend op het advies van de Raad van State onder randnummer 25, is het gepast ook hier in de bepaling zelf te verduidelijken dat de onderzoeksrechter deze beslissing kan nemen.

Hoewel de zienswijze van zowel het Grondwettelijk Hof als het Hof van Cassatie in lijn liggen met de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en met de richtlijn dringt een aanpassing zich op met betrekking tot de organisatie van dit recht.

Overeenkomstig artikel 2, § 4, laatste zin, van de richtlijn, die stelt dat de richtlijn in elk geval van volledige toepassing is als de verdachte van zijn vrijheid is ontnomen, ongeacht de fase van de strafprocedure, gelezen in combinatie met artikel 3, § 4 van de richtlijn inzake de noodzakelijke proactieve regelingen die de lidstaten moeten treffen opdat verdachten wiens vrijheid is ontnomen hun recht op toegang tot advocaat daadwerkelijk kunnen uitoefenen, volstaat het niet om deze toegang tot een advocaat te laten afhangen van het verzoek van de verdachte en / of zijn advocaat daartoe. Het komt aan de overheid toe om deze toegang aldus proactief te organiseren.

Op 8 juni 2015 werd een Protocol gesloten tussen de Procureur-generaal van het rechtsgebied Antwerpen-Limburg, de eerste voorzitter van het hof van beroep, de voorzitters van de rechtbanken van eerste aanleg, de procureurs des Konings, de onderzoeksrechters en de Orde van Vlaamse Balies (voor de gerechtelijke arrondissementen Antwerpen en Limburg) inzake de bijstand van een advocaat tijdens de verhoren afgenoem na het verlenen van een bevel tot aanhouding. Dit protocol trad in werking op 1 september 2015. Dit protocol kwam tot stand om tegemoet te komen aan de vraag van verschillende onderzoeksrechters aan het openbaar ministerie om eenvormige richtlijnen te geven aan de politiediensten over hoe te handelen voor de navolgende verhoren. In het kader van de "Denktank Salduz", de werkgroep onder leiding van Eerste Advocaat – generaal Liégeois waarin alle terreinactoren vertegenwoordigd zijn, werd een richtlijn, evenals modeldocumenten, uitgewerkt. Voorliggend tekstvoorstel is geïnspireerd op de door dit Protocol voorgestelde werkwijze.

Pro memorie wordt vooreerst herinnerd aan de invulling van de notie "toegang tot een advocaat" in het kader van de navolgende verhoren. Overeenkomstig artikel 3, § 3, a) en b) omvat dit zowel het recht op voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg als het recht op bijstand tijdens de verhoren.

s'il en fait la demande et que le juge d'instruction décide qu'il n'existe pas de raisons impérieuses à la lumière des circonstances particulières de l'affaire de ne pas accéder à cette demande. Conformément à l'avis du Conseil d'État sous le numéro 25, il convient de clarifier dans la disposition même que le juge d'instruction peut prendre cette décision.

Bien que la position de la Cour constitutionnelle et celle de la Cour de cassation soient en phase avec la jurisprudence de la Cour européenne des droits et avec la directive, une adaptation s'impose au sujet de l'organisation de ce droit.

Conformément à l'article 2, § 4, dernière phrase, de la directive, qui précise qu'en tout état de cause la directive s'applique pleinement lorsque le suspect ou la personne poursuivie est privé de liberté à quelque stade que ce soit de la procédure pénale, lu en combinaison avec l'article 3, § 4, de la directive sur les dispositions proactives nécessaires à prendre par les États membres afin que les suspects ou les personnes poursuivies qui sont privés de liberté soient en mesure d'exercer effectivement leur droit d'accès à un avocat, i ne s'agit pas de subordonner cet accès à un avocat à la demande de l'inculpé et/ou de son avocat. Il appartient donc à l'autorité d'organiser de manière proactive cet accès.

Le 8 juin 2015, un protocole a été conclu entre le procureur général du ressort d'Anvers-Limbourg, le premier président de la cour d'appel, les présidents des tribunaux de première instance, les procureurs du roi, les juges d'instruction et l'Orde van Vlaamse Balies (pour les arrondissements judiciaires d'Anvers et du Limbourg) concernant l'assistance d'un avocat pendant les auditions réalisées après la délivrance d'un mandat d'arrêt. Il est entré en vigueur le 1er septembre 2015. Ce protocole a été mis en place pour répondre à la demande formulée par différents juges d'instruction au ministère public afin de donner des directives uniformes aux services de police quant à la manière d'agir pour les auditions subséquentes. Dans le cadre du groupe de réflexion Salduz, le groupe de travail placé sous la direction du premier avocat général Liégeois au sein duquel sont représentés tous les acteurs de terrain, une directive et des documents-types ont été élaborés. La présente proposition de texte s'inspire de la méthode de travail proposée par ce protocole.

Pour mémoire, il est d'abord rappelé le contenu donné à la notion d'"accès à un avocat" dans le cadre des auditions subséquentes. Conformément à l'article 3, § 3, a) et b), cela comprend à la fois le droit à une concertation confidentielle préalable et le droit à l'assistance pendant les auditions.

Voor wat betreft het recht op vertrouwelijk overleg, kan worden verwezen naar de bestaande bepaling van artikel 20, § 1, van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, die reeds het principe omvat van vrij verkeer door de verdachte met zijn advocaat, onmiddellijk na het eerste verhoor door de onderzoeksrechter. Bovendien bepaalt de paragraaf 5 van hetzelfde artikel dat de beslissing van de onderzoeksrechter om bezoek, briefwisseling of telefoongesprekken van de verdachte te beperken, het recht van de verdachte op de contactmogelijkheden met zijn advocaat onverlet laat. Een op secretstelling van een aangehouden inverdenkinggestelde ten aanzien van zijn advocaat is aldus niet mogelijk. Met andere woorden, na de aflevering van het bevel tot aanhouding beschikt de verdachte over een quasi permanente mogelijkheid tot overleg met zijn advocaat. De organisatie van dit overleg kan aldus anders worden georganiseerd dan tijdens de arrestatietermijn, ook al omdat men hier niet gebonden is door dwingende termijnen. De voorgestelde regeling – die geïnspireerd is op bovenvermeld protocol dat tot stand kwam in overleg en met het akkoord van de Orde van Vlaamse Balies – vertrekt van het principe van een verhoor op schriftelijke uitnodiging met kennisgeving van zijn rechten, waarin betrokkenen ook wordt meegeleid dat hij zelf zijn overleg met zijn advocaat moet regelen in de gevangenis en dat hij geacht wordt een advocaat te hebben geraadpleegd (zie ook de regeling voor de personen die niet van hun vrijheid zijn onthouden). De faciliteiten om vertrouwelijk overleg te hebben met zijn advocaat worden op dagelijkse wijze georganiseerd door de gevangenissen overeenkomstig de bepalingen van de basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, in het bijzonder de artikelen 67 en 68:

Art. 67.

§ 1. Advocaten die van hun hoedanigheid doen blijken, mogen in de gevangenis de gedetineerden die op hen een beroep doen of waarvan zij de belangen behartigen bezoeken, tijdens de uren van de dag die, voor elke gevangenis, worden vastgelegd door de Koning, na advies van de Orde van Vlaamse Balies en de Ordre des Barreaux francophones et germanophones.

Deze regeling wordt opgenomen in het huishoudelijk reglement.

§ 2. De op grond van artikel 32 door de Koning te bepalen veiligheids- en controlemaatregelen zijn op hen toepasselijk overeenkomstig de door Hem te bepalen nadere regels.

Concernant le droit à la concertation confidentielle, il peut être renvoyé à la disposition existante de l'article 20, § 1er, de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive qui contient déjà le principe de la libre communication entre l'inculpé et son avocat immédiatement après sa première audition par le juge d'instruction. En outre, le paragraphe 5 du même article prévoit que la décision du juge d'instruction de limiter les visites, la correspondance ou les entretiens téléphoniques de l'inculpé ne modifie pas les droits de l'inculpé en ce qui concerne les possibilités de contact avec son avocat. Ainsi, la mise au secret d'un inculpé arrêté vis-à-vis de son avocat n'est pas possible. En d'autres termes, après la délivrance du mandat d'arrêt, l'inculpé a une possibilité quasi permanente de se concerter avec son avocat. Cette concertation peut donc être organisée différemment que pendant le délai d'arrestation, y compris parce que l'on n'est pas tenu ici par des délais contraignants. La disposition proposée – qui s'inspire du protocole précité mis en place en concertation et en accord avec l'Orde van Vlaamse Balies – part du principe d'une audition sur convocation écrite avec notification des droits, dans laquelle l'intéressé est informé qu'il doit lui-même organiser sa concertation avec son avocat dans la prison et qu'il est censé avoir consulté un avocat (voir également la disposition concernant les personnes qui n'ont pas été privées de leur liberté). Les facilités permettant une concertation confidentielle avec l'avocat sont organisées quotidiennement par les prisons conformément aux dispositions de la loi de principes du 12 janvier 2005 concernant l'administration pénitentiaire et le statut juridique des détenus, en particulier les articles 67 et 68.

Art. 67.

§ 1er. Les avocats qui justifient de leur qualité sont admis à rendre visite aux détenus qui font appel à eux ou dont ils défendent les intérêts, aux heures de la journée fixées pour chaque prison par le Roi, après avis de l'Ordre des Barreaux francophones et germanophone et de l'Orde van Vlaamse Balies.

Ces dispositions sont inscrites dans le règlement d'ordre intérieur.

§ 2. Les règles de sécurité et de contrôle fixées par le Roi sur la base de l'article 32 leur sont applicables conformément aux modalités fixées par Lui.

§ 3. Tijdens het gesprek van de advocaat met de gedetineerde kan geen ander dan visueel toezicht uitgeoefend worden.

§ 4. Aan de advocaten die niet in het bezit zijn van een Europese beroepskaart of die niet in één van de lidstaten van de Europese Unie gevestigd zijn, wordt toegang verleend op grond van een bijzondere machtiging van de minister, na advies van de procureur des Konings en van de stafhouder van de Orde der advocaten van het arrondissement waar de gevangenis gelegen is.

§ 5. Indien de directeur ernstige gronden heeft om aan te nemen dat het bezoek van de advocaat de veiligheid ernstig in gevaar kan brengen, deelt hij dit onmiddellijk mee aan de stafhouder van de Orde der advocaten van het arrondissement waar de gevangenis gelegen is. In afwachting van een beslissing van de stafhouder kan de directeur de advocaat voorlopig de toegang tot de gevangenis ontzeggen.

Art. 68.

§ 1. Behoudens de door of krachtens de wet bepaalde uitzonderingen heeft de gedetineerde het recht om op zijn kosten dagelijks te telefoneren met zijn advocaat. De nadere regels hiervoor worden, voor elke gevangenis, vastgelegd door de Koning, na advies van de Orde van Vlaamse balies en de Orde des Barreaux francophones et germanophones.

De desbetreffende regeling wordt opgenomen in het huishoudelijke reglement van de gevangenis.

§ 2. De ontzegging van het recht om te telefoneren, zoals bepaald in artikel 64, § 3, is niet van toepassing op telefoongesprekken van de gedetineerde met zijn advocaat. Ze kan er echter op toepasselijk worden gemaakt na gunstig advies van de stafhouder van de Orde van advocaten van het arrondissement waar de gevangenis gelegen is.”

Gelet op deze permanente mogelijkheid tot overleg heeft een afstandsregeling voor het vertrouwelijk overleg aldus enkel zin, ingeval het verhoor bij uitzondering dringend zou moeten plaatsgrijpen en indien er geen schriftelijke uitnodiging met mededeling van de rechten tijdig is kunnen worden verstuurd waardoor de betrokkenen bijgevolg geen tijd heeft gehad om dit vertrouwelijk overleg te organiseren. In dat geval en indien betrokken de mogelijkheid niet heeft gekregen om een voorafgaand vertrouwelijk overleg met de advocaat te houden moet dit recht hem toegekend worden vóór het verhoor. De voorgestelde tekst stelt voor om in dat geval ten minste de tijdens de arrestatie geldende wachttijden

§ 3. Seule une surveillance visuelle peut être exercée durant l'entretien entre l'avocat et le détenu.

§ 4. L'admission des avocats qui ne sont pas titulaires d'une carte professionnelle européenne ou qui ne sont pas établis dans l'un des États membres de l'Union européenne a lieu en vertu d'une autorisation spéciale délivrée par le ministre, après avis du procureur du Roi et du bâtonnier de l'Ordre des avocats de l'arrondissement dans lequel la prison est située.

§ 5. Si le directeur a de sérieuses raisons de penser que la visite de l'avocat peut compromettre gravement la sécurité, il en informe immédiatement le bâtonnier de l'Ordre des avocats de l'arrondissement où la prison est située. Dans l'attente d'une décision du bâtonnier, le directeur peut interdire provisoirement à l'avocat d'accéder à la prison.

Art. 68.

§ 1er. Sans préjudice des exceptions prévues par ou en vertu de la loi, le détenu a le droit de téléphoner, à ses frais, quotidiennement à son avocat. Les modalités de l'exercice de ce droit sont fixées par le Roi, pour chaque prison, après avis de l'Ordre des barreaux francophones et germanophone et de Orde van Vlaamse Balies.

Les dispositions y relatives sont inscrites dans le règlement d'ordre intérieur de la prison.

§ 2. La privation du droit de téléphoner visée à l'article 64, § 3, n'est pas applicable aux conversations téléphoniques entre le détenu et son avocat. Elle peut toutefois leur être rendue applicable moyennant l'avis favorable du bâtonnier de l'Ordre des avocats de l'arrondissement où la prison est située.”

Au vu de cette possibilité de concertation permanente, une réglementation en matière de renonciation à la concertation confidentielle n'a donc de sens que si l'audition a dû avoir lieu exceptionnellement dans l'urgence et qu'aucune convocation écrite avec communication des droits n'a pu être envoyée à temps, l'intéressant n'ayant par conséquent pas eu le temps d'organiser cette concertation confidentielle. Dans cette hypothèse et si l'intéressé n'a pas eu la possibilité d'avoir une concertation confidentielle préalable avec l'avocat, ce droit doit lui être accordé avant l'audition. Le texte proposé propose dans ce cas de prendre en considération au moins les délais d'attente en vigueur

in acht te nemen. Er wordt dan ook verwezen naar de werkwijze zoals voorzien tijdens de arrestatiefase met verwijzing naar artikel 2, §§ 2 en 3 van de voorlopige hechteniswet van 20 juli 1990.

De voorgestelde regeling vertrekt van het principe dat de overheid die belast is met de ondervraging de betrokkene tijdig uitnodigt voor het verhoor. Hiertoe is voorzien dat de uitnodiging minstens één vrije dag voor het verhoor aan de betrokkene moet worden overhandigd opdat deze, indien gewenst, het vertrouwelijk overleg en zijn recht op bijstand tijdens het verhoor kan organiseren. Vermits de invulling van het recht op toegang tot en bijstand van een advocaat in sterke mate afhangt van de in acht genomen termijnen spreekt het voor zich dat de gevangenisdirectie ervoor moet zorgen dat de uitnodiging voor verhoor die afgegeven wordt in – of toegezonden aan – de gevangenis onverwijld aan de betrokken inverdenkinggestelde wordt overhandigd. In het Protocol werd hiertoe met het gevangeniswezen de volgende uniforme werkwijze overeengekomen.

- de toezending van de uitnodiging gebeurt:
 - o per fax
- de overhandiging van de uitnodiging aan betrokkene:
 - o wordt onverwijld overhandigd en het ontvangstbewijs wordt ondertekend door betrokkene. Indien betrokkene het ontvangstbewijs weigert te ondertekenen wordt het ondertekend door twee penitentiaire ambtenaren
 - o ingeval betrokkene de taal niet machtig is wordt hem duidelijk gemaakt dat hij zijn advocaat dringend moet verwittigen
 - het terugzendende van het (origineel) ontvangstbewijs gebeurt:
 - o per brief (origineel) af te halen op de griffie bij de uithaling van betrokkene
 - o of volgens de met de politiedienst afgesproken wijze van afhaling
 - Deze werkwijze kan door de voorliggende wetsbepaling worden behouden en overgenomen worden in een omzendbrief van het College van Procureurs generaal.
 - In de uitnodiging wordt de betrokkene in kennis gesteld van:
 - zijn recht om tijdens het verhoor aangaande de feiten bijgestaan te worden door de door hem gekozen
- pendant l'arrestation. Il est dès lors renvoyé aux modalités prévues durant la phase d'arrestation en renvoyant à l'article 2, §§ 2 et 3, de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive.
- La réglementation proposée part du principe que l'autorité chargée de l'interrogatoire convoque l'intéressé à temps à l'audition. Il est prévu pour ce faire que la convocation doit être remise à l'intéressé au moins un jour libre avant l'audition afin que celui-ci, s'il le souhaite, puisse organiser la concertation confidentielle et son droit à l'assistance pendant l'audition. Puisque le contenu donné au droit à l'accès à un avocat et à l'assistance d'un avocat dépend fortement des délais considérés, il va de soi que la direction de la prison doit veiller à ce que la convocation à l'audition délivrée – ou expédiée – à la prison soit remise sans délai à l'inculpé concerné. Dans le protocole, la méthode de travail uniforme suivante a été convenue avec l'administration pénitentiaire.
 - la convocation est envoyée:
 - o par fax
 - la convocation à l'intéressé:
 - o est remise immédiatement et l'accusé de réception est signé par l'intéressé. Si l'intéressé refuse de signer l'accusé de réception, celui-ci est signé par deux agents pénitentiaires.
 - o Si l'intéressé ne maîtrise pas la langue, il lui est précisé qu'il doit avertir d'urgence son avocat.
 - l'accusé de réception (original) est renvoyé:
 - o par courrier (original) à retirer au greffe lors de l'extraction de l'intéressé
 - o ou selon les modalités d'extraction convenues avec le service de police
 - Cette façon de procéder peut être conservée dans la présente disposition légale et reprise dans une circulaire du Collège des procureurs généraux.
 - Dans la convocation, l'intéressé est informé:
 - qu'il a le droit pendant l'audition relative aux faits d'être assisté par l'avocat qu'il a choisi, ou s'il n'en

advocaat, of indien hij er geen gekozen heeft door een advocaat aangeduid door de permanentiedienst van de balie;

- dat de advocaat automatisch wordt opgeroepen door de permanentiedienst van de balie (zie *infra* hierover meer);

- dat het verhoor op zijn verzoek of op verzoek van zijn advocaat eenmalig onderbroken kan worden gedurende maximaal 15 minuten met het oog op een bijkomend vertrouwelijk overleg;

De voorgestelde wetsbepaling voorziet deze mogelijkheid tot onderbreking zoals deze ook voorzien is in het kader van de arrestatietermijn overeenkomstig artikel 2bis, § 5, 5° van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis. Deze mogelijkheid wordt voorgesteld teneinde een gulden middenweg te vinden tussen enerzijds het risico op het verstoren van het verloop van het verhoor door het onderbreken ervan en anderzijds de kerntaak van de advocaat om te waken over de eerbiediging van het recht van zijn cliënt om zichzelf niet te beschuldigen en de keuzevrijheid om een verklaring af te leggen, te antwoorden op de hem gestelde vragen of te zwijgen. De analoge toepassing bij de navolgende verhoren van artikel 2bis, § 5, 5° van de wet van 20 juli 1990 lijkt hiertoe de aangewezen oplossing te zijn.

- dat hij het recht heeft om vóór het verhoor vertrouwelijk overleg te hebben met zijn advocaat en dat de gevangenis de nodige faciliteiten daartoe zal voorzien;

- dat hij geacht wordt zijn advocaat zelf te hebben geraadpleegd en met hem overleg te hebben gepleegd over de feiten en hij wordt aangeraden dit vooraf te doen.

Het Protocol omvat hiertoe reeds de modeldocumenten met deze vermeldingen. Tevens voorziet zij ook een procedure afgetoetst met de terreinactoren om te werken via de permanentiedienst/webapplicatie van de balies.

Voor wat betreft het gebruik hiervan voor de organisatie van de navolgende verhoren, moet immers rekening worden gehouden met het feit dat bij de navolgende verhoren geen wachttijden gelden zoals tijdens de arrestatietermijn. Er moet dus steeds een afspraak worden gemaakt met de gekozen of de door de balie aangewezen advocaat. Dit moet worden begrepen in die zin dat de politie de agenda bepaalt en niet de advocaat, maar dat tegelijkertijd een effectieve mogelijkheid tot bijstand moet geboden worden door voldoende tijd te laten opdat de advocaat of de balie die bijstand zou kunnen organiseren. Bovendien kan er van worden uitgegaan dat

a pas choisi, par un avocat désigné par le service de permanence du barreau;

- que l'avocat est convoqué automatiquement par le service de permanence du barreau (plus d'information à ce sujet plus loin);

- que l'audition peut être interrompue une seule fois à sa demande ou à celle de son avocat pendant 15 minutes maximum en vue d'une concertation confidentielle supplémentaire;

La disposition de loi proposée prévoit cette possibilité d'interruption telle qu'elle est prévue dans le cadre du délai d'arrestation conformément à l'article 2bis, § 5, 5°, de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive. Cette possibilité est proposée afin de trouver un juste milieu entre, d'une part, le risque de perturber le déroulement de l'audition en l'interrompant et, d'autre part, la mission essentielle de l'avocat consistant à veiller au respect du droit de son client de ne pas s'accuser lui-même et sa liberté de choisir de faire une déclaration, de répondre aux questions qui lui sont posées ou de se taire. L'application similaire de l'article 2bis, § 5, 5°, de la loi du 20 juillet 1990 lors des auditions subséquentes semble être une solution opportune.

- qu'il a le droit à une concertation confidentielle avec son avocat avant l'audition et que la prison doit prévoir les facilités nécessaires à cet effet;

- qu'il est réputé avoir consulté lui-même son avocat et s'être concerté avec lui au sujet des faits et qu'il lui est conseillé de le faire au préalable.

Le protocole contient à cet effet déjà des documents-types comprenant ces mentions. Il prévoit également une procédure évaluée avec les acteurs de terrain afin d'opérer via le service de permanence/l'application internet du barreau.

Concernant son utilisation pour l'organisation des auditions subséquentes, il convient en effet de tenir compte du fait que lors des auditions subséquentes aucun délai d'attente ne s'applique comme durant le délai d'arrestation. Rendez-vous doit toujours être pris avec l'avocat choisi ou désigné par le barreau. Il convient d'entendre cela au sens que la police fixe l'agenda et non l'avocat mais qu'en même temps, une possibilité d'assistance effective doit être proposée en laissant suffisamment de temps à l'avocat ou au barreau pour organiser cette assistance. En outre, il peut être pris pour principe qu'après le mandat d'arrêt, un avocat

na het bevel tot aanhouding er normaal gezien reeds een advocaat is aangesteld of gekozen. De wetgever in 2011 voorzag immers conform de principes van de Salduz-rechtspraak dat het aanbod van bijstand van een advocaat reeds in een vroeger stadium plaatsgrijpt. En de aangehouden meerderjarige verdachte die tijdens de politieke fase afstand heeft gedaan van dit recht, na een telefonisch onderhoud met de permanentiedienst, moet door de onderzoeksrechter overeenkomstig artikel 16, § 4, van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis nogmaals herinnerd worden aan dit recht.

De politiediensten kunnen aldus gebruik maken van de webapplicatie om een navolgend verhoor aan te vragen. De webapplicatie is immers op dergelijke manier geconstrueerd dat ze een makkelijk te consulteren historiek bevat zodat de gekozen of reeds aangestelde advocaat kan gecontacteerd worden vermits deze laatste zijn opvolging moet melden via de web-applicatie, zoals door de het voorliggend tekstvoorstel is voorzien. Hiertoe verdient het aanbeveling dat de betrokken politiedienst via de webapplicatie zijn emailadres ter kennis brengt om de gekozen advocaat de mogelijkheid te bieden in contact te treden met de onderzoekers teneinde concrete afspraken te maken betreffende de effectieve organisatie van het verhoor, of om zich voor de bijstand te laten vervangen door een confrater die hij aanwijst of een advocaat van zijn kantoor. Op deze wijze is mogelijk de effectieve bijstand van een advocaat te organiseren. Ook indien er omstandigheden zijn die een dringend verhoor noodzakelijk maken, maakt het gebruik van de webapplicatie het mogelijk zulk verhoor te organiseren. Het Protocol beveelt ook aan dat voor zover de verhoorder het Salduz-nummer van de webapplicatie kent, hij dit noteert in het verhoorblad dat aan de verhoorde wordt afgegeven en tevens in de uitnodiging voor verhoor. Dit kan de taak van de gekozen advocaat die de verdediging overneemt vergemakkelijken.

Het werken via de permanentiedienst, ook in de fase van de navolgende verhoren biedt aldus verschillende voordelen: het is een performant en een gebruiksvriendelijk systeem voor alle betrokken actoren dat bovendien de mogelijkheid biedt om een advocaat te kunnen oproepen indien de gekozen advocaat alsnog belet zou zijn. De wetsbepaling voorziet uitdrukkelijk dat ingeval de advocaat die een persoon in voorlopige hechtenis bijstaat of die een andere advocaat opvolgt die een verdachte heeft bijgestaan tijdens het verhoor door de onderzoeksrechter of op een later moment, dit verplicht moet melden aan de permanentiedienst. In dit kader kan naar analogie worden verwezen naar de recente invoeging van een nieuw artikel 729/1 van het Gerechtelijk Wetboek door artikel 11 van de wet van 19 oktober 2015 houdende wijziging van het burgerlijk

a normalement déjà été désigné ou choisi. En effet, le législateur prévoyait en 2011 que conformément aux principes de la jurisprudence Salduz l'assistance d'un avocat intervenait déjà à un stade antérieur. Et l'inculpé majeur arrêté qui a renoncé à ce droit durant la phase policière, après un entretien téléphonique avec la permanence, doit se voir rappeler à nouveau ce droit par le juge d'instruction, conformément à l'article 16, § 4, de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive.

Ainsi, les services de police peuvent faire usage de l'application internet afin de demander une audition subséquente. En effet, l'application web a été élaborée de telle manière qu'elle contient un historique qui peut être consulté facilement, de sorte que l'avocat choisi ou déjà désigné peut être contacté puisqu'il doit signaler son suivi via l'application internet, comme le prévoit la présente proposition de texte. Pour ce faire, il est recommandé que le service de police concerné communique son adresse électronique via l'application internet pour permettre à l'avocat choisi d'entrer en contact avec les enquêteurs afin de se mettre concrètement d'accord sur l'organisation effective de l'audition, ou de se faire représenter dans le cadre de l'assistance par un confrère qu'il désigne ou un avocat de son cabinet. Cela permet d'organiser l'assistance effective d'un avocat. De même, si les circonstances requièrent une audition d'urgence, celle-ci peut être organisée via l'application internet. Le protocole recommande également que pour autant que la personne qui procède à l'audition connaisse le numéro Salduz de l'application internet, elle le note sur la feuille d'audition remise à la personne entendue ainsi que sur la convocation à l'audition. Cela peut faciliter la tâche de l'avocat choisi qui reprend la défense.

Travailler via le service de permanence, y compris au stade des auditions subséquentes, présente donc plusieurs avantages: il s'agit d'un système performant et convivial pour tous les acteurs concernés qui offre en outre la possibilité de pouvoir faire appel à un avocat en cas d'empêchement de l'avocat choisi. La disposition de loi prévoit explicitement que l'avocat qui assiste une personne en détention préventive ou qui succède à un autre avocat qui a assisté un suspect pendant l'audition devant le juge d'instruction ou ultérieurement est tenu de le signaler au service de permanence. Dans ce cadre, il peut être renvoyé par analogie à au nouvel article 729/1 du Code judiciaire inséré récemment par l'article 11 de la loi du 19 octobre 2015 modifiant le droit de la procédure civile et portant des dispositions diverses en matière de justice. Le nouvel article 729/1 pose

procesrecht en houdende diverse bepalingen inzake justitie. Dit nieuwe artikel 729/1 dat ook een dergelijk principe poneert: “*De advocaat die optreedt voor een partij die voordien geen advocaat had, de advocaat die een andere advocaat opvolgt en de advocaat die ophoudt voor een partij op te treden zonder te worden opgevolgd door een ander advocaat, geven daarvan onverwijd bij gewone brief kennis aan de griffie.*

Die kennisgeving heeft uitwerking vanaf het ogenblik waarop ze wordt ontvangen”.

De wet refereert in het algemeen naar de permanentiedienst die georganiseerd wordt door de balies. Dit wordt thans op het terrein ingevuld door een web-applicatie. De wijze van invulling van de permanentiedienst behoort tot de bevoegdheid en verantwoordelijkheid van de Ordres van de balies en dient niet verder toegelicht te worden in de wettekst. Feit is dat actueel niet overal ten lande consequent gebruik wordt gemaakt van de via de webapplicatie georganiseerde permanentiedienst. Dit zou in de toekomst best een deontologische regel van de advocatuur worden. Wat de Brusselse balie betreft kan inmiddels wel verwezen worden naar het recent “Règlement particulier de la sous-section Salduz des sections jeunesse et de droit pénal pris en exécution de l’article 3.7.13 du règlement d’ordre intérieur” dat in werking trad op 1 oktober 2015 en geënt is op de web-applicatie.

De voorgestelde bepaling voorziet in een afstandsregeling voor wat betreft de bijstand van de advocaat tijdens de navolgende verhoren. Enkel de meerderjarige verdachte kan afstand doen op een vrijwillige en weloverwogen manier. Deze afstand wordt geregistreerd in een door de verdachte gedateerd en ondertekend document. Tevens is voorzien dat de verdachte wordt ingelicht van de mogelijkheid om zijn afstand van de bijstand van de advocaat tijdens het verhoor te herroepen. Hier dient nogmaals in herinnering gebracht te worden dat van het recht op vertrouwelijk overleg dat wettelijk verankerd is in principe geen afstand kan gedaan worden zodat dit probleem enkel aan bod komt indien een aangehouden inverdenkinggestelde bij hoogdringendheid moet verhoord worden, in welk geval wordt teruggevallen op de regels die van toepassing zijn tijdens de arrestatiefase.

Voor wat betreft de rol van de advocaat tijdens de navolgende verhoren, wordt verwezen naar de algemene bepaling die werd hernomen in artikel 47bis, § 6, 7° van het Wetboek van strafvordering die deze rol omschrijft, gelet op het veralgemeende recht op bijstand van een advocaat tijdens alle verhoren van verdachten.

également un tel principe: “*L'avocat qui agit pour une partie qui auparavant n'avait pas d'avocat, l'avocat qui succède à un autre avocat et l'avocat qui cesse d'agir pour une partie sans que lui succède un autre avocat en informant sans délai le greffe par simple lettre.*

Cette notification prend effet dès sa réception.”.

La loi fait référence de manière générale au service de permanence organisé par les barreaux. Cette disposition est à présent complétée sur le terrain par une application internet. Les modalités d’organisation du service de permanence sont de la compétence et de la responsabilité des Ordres des barreaux et n’appellent pas de précisions supplémentaires dans le texte de loi. Le fait est qu’il n’est pas recouru de manière cohérente partout dans le pays au service de permanence organisé par l’application internet. Cela devrait devenir dans l’avenir une règle déontologique du barreau. Concernant le barreau de Bruxelles, il peut toutefois être renvoyé entre-temps au récent “Règlement particulier de la sous-section Salduz des sections jeunesse et de droit pénal pris en exécution de l’article 3.7.13 du règlement d’ordre intérieur” qui est entré en vigueur le 1er octobre 2015 et se base sur l’application internet.

La disposition proposée prévoit une réglementation en matière de renonciation pour l’assistance de l’avocat pendant les auditions subséquentes. Seul l’inculpé majeur peut renoncer de manière volontaire et réfléchie. Cette renonciation doit être consignée dans un document daté et signé par l’inculpé. Il est également prévu que l’inculpé soit informé qu’il a la possibilité de révoquer sa renonciation à l’assistance de l’avocat. Il convient une fois encore de rappeler qu’il n’est en principe pas possible de renoncer au droit à la concertation confidentielle ancré dans la loi, de sorte que ce problème n’apparaît que si un inculpé arrêté doit être entendu d’urgence. Dans cette hypothèse, on en revient aux dispositions applicables durant la phase d’arrestation.

Concernant le rôle de l’avocat durant les auditions subséquentes, il est renvoyé à la disposition générale reprise à l’article 47bis, § 6, 7°, du Code d’instruction criminelle qui définit ce rôle et du rôle généralisé du droit à l’assistance d’un avocat pendant toutes les auditions de suspects.

Art. 9

Dit artikel beoogt artikel 10/1 van de wet van 19 december 2003 betreffende het aanhoudingsbevel op twee punten te wijzigen teneinde artikel 10, §§ 1 en 4 van de richtlijn om te zetten naar Belgisch recht. Artikel 10/1 van de wet van 2003 betreft de verplichte mededelingen die België als uitvoerende lidstaat moet geven aan een persoon die het voorwerp uitmaakt van een Europees aanhoudingsbevel.

Een eerste wijziging betreft de invoeging van de woorden “in België” in het punt 2° van artikel 10/1 inzake de mededeling van het recht op bijstand van een advocaat en een tolk teneinde duidelijk te stellen dat dit punt het recht op bijstand van een advocaat en tolk in België betreft. Dit betreft de hypothese dat België de uitvoerende lidstaat is. Deze verduidelijking is nodig gelet op artikel 10 van de richtlijn, die in de §§ 4, 5 en 6 eveneens een recht op toegang tot een advocaat introduceert in de uitvaardigende lidstaat. Voor het overige en zoals reeds voorzien was, verloopt de bijstand van een advocaat overeenkomstig de regels van Belgisch recht. Vermits deze regels met dit wetsontwerp in overeenstemming worden gebracht met de vereisten van de richtlijn, wordt aldus ook tegemoet gekomen aan de bepaling van artikel 10, §§ 2 en 3 van de richtlijn. Ook hier wordt de notie ingevoegd dat de verklaring van rechten “zonder onnodig uitstel” aan de betrokkenen moet worden overhandigd, overeenkomstig het advies van *avocats.be*.

De tweede wijziging die door dit artikel wordt beoogd, betreft de invoeging van een nieuwe mededeling die overeenkomstig artikel 10, § 4 van de richtlijn moet worden gedaan aan een persoon die het voorwerp uitmaakt van een Europees aanhoudingsbevel. Het betreft de mededeling van zijn recht om een advocaat in de uitvaardigende lidstaat aan te wijzen. Het leek wenselijk de rol van deze advocaat, zoals omschreven in de § 4 van artikel 10 van de richtlijn, eveneens expliciet op te nemen in deze mededeling zodanig dat in hoofde van de gezochte persoon duidelijkheid bestaat omtrent zowel de rol van de zijn advocaat in de uitvoerende lidstaat als de rol van zijn advocaat in de uitvaardigende lidstaat.

Deze aanpassing van de mededelingen brengt met zich mee dat de schriftelijke verklaring van rechten die aan de gezochte persoon moet worden overhandigd en die werd ingevoegd ter omzetting van artikel 5 van de richtlijn 2012/13/EU van het Europees parlement en de Raad van 22 mei 2012 betreffende het recht op informatie in strafprocedures, dienovereenkomstig moet worden aangepast.

Volgend op het advies van de Raad van State onder randnummer 30 inzake de discordantie tussen

Art. 9

Cet article vise à modifier sur deux points l'article 10/1 de la loi du 19 décembre 2003 relative au mandat d'arrêt européen afin de transposer en droit belge l'article 10 §§ 1er et 4 de la directive. L'article 10/1 de la loi de 2003 concerne les communications obligatoires qui doivent être faites par la Belgique en tant qu'État membre d'exécution à une personne faisant l'objet d'un mandat d'arrêt européen.

Une première modification concerne l'insertion des mots “en Belgique” au 2° de l'article 10/1 relatif à la communication du droit à l'assistance d'un avocat et d'un interprète afin de préciser clairement que ce point concerne le droit à l'assistance d'un avocat et d'un interprète en Belgique. Dans cette hypothèse, la Belgique est l'État membre d'exécution. Cette précision est nécessaire au vu de l'article 10 de la directive, qui introduit également aux §§ 4, 5 et 6 un droit d'accès à un avocat dans l'État membre d'émission. Pour le surplus, et comme c'était déjà prévu, l'assistance d'un avocat se déroule conformément aux dispositions du droit belge. Étant donné que le présent projet de loi met ces dispositions en conformité avec les exigences de la directive, il est satisfait à la disposition de l'article 10, §§ 2 et 3, de la directive. Ici également est introduite la notion selon laquelle la déclaration des droits doit être remise à l'intéressé “sans retard indu”, conformément à l'avis d'*avocats.be*.

La deuxième modification visée par cet article concerne l'insertion d'une nouvelle communication qui, conformément à l'article 10, § 4, de la directive, doit être faite à une personne faisant l'objet d'un mandat d'arrêt européen. Il s'agit de la communication de son droit à désigner un avocat dans l'État membre d'émission. Il apparaît souhaitable de reprendre également de manière explicite dans cette communication le rôle de cet avocat, défini au § 4 de l'article 10 de la directive, de manière à ce que la personne dont la remise est demandée sache clairement quel est le rôle de son avocat dans l'État membre d'émission et le rôle de son avocat dans l'État d'exécution.

Cette adaptation des communications nécessite l'adaptation de la déclaration écrite des droits qui doit être remise à la personne dont la remise est demandée et qui a été introduite pour transposer l'article 5 de la directive 2012/13/UE du Parlement européen et du Conseil du 22 mai 2012 relative au droit à l'information dans le cadre des procédures pénales.

Conformément à l'avis du Conseil d'État sous le numéro 30 relatif à la discordance entre les textes

de Nederlandse en de Franse tekst in de ontworpen 2°/1 van dit artikel, werd de terminologie in de beide taalversies aangepast zodat nu wordt verwezen naar de "persoon op wie het Europees aanhoudingsbevel betrekking heeft", formulering die reeds voorkomt in de wet van 19 december 2003.

Tot slot werd de tekst van het ontworpen 2°/1 van dit artikel aangepast aan de taalkundige opmerking van de Raad van State onder het randnummer 31.

Art. 10

Met de invoeging van dit nieuw artikel 10/3 in de wet van 19 december 2003, wordt een omzetting beoogd van artikel 10, § 5 van de richtlijn. Ingeval de gezochte persoon gebruik wenst te maken van zijn recht om in de uitvaardigende lidstaat een advocaat aan te wijzen en hij daar nog geen advocaat heeft, dan brengt het openbaar ministerie de uitvaardigende autoriteit hiervan onverwijd op de hoogte. Het openbaar ministerie zal deze mededeling aan de uitvaardigende lidstaat doen via de hiertoe gebruikelijke communicatiekanalen, die tevens meteen ook een schriftelijk bewijs opleveren van het feit dat deze mededeling heeft plaatsgevonden. De verplichting die op de uitvoerende lidstaat, in casu België, rust, is beperkt tot deze mededeling. Hoe de uitvaardigende lidstaat deze mededeling verder afhandelt, is overgelaten aan het nationale recht van de uitvaardigende lidstaat. Het is duidelijk dat deze juridische bijstand wordt geregeld volgens de nationale bepalingen van de uitvaardigende lidstaat. Volgend op het advies van de Raad van State onder randnummer 32 wordt de in de wettekst foutieve verwijzing naar de invoeging van een artikel 10/1 vervangen door de verwijzing naar de invoeging van een artikel 10/3 en niet 10/2 zoals aangegeven in het antwoord aan Raad van State, om de coherentie te garanderen met het wetsontwerp tot verdere omzetting van de Richtlijn 2010/64/EU betreffende het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures en van de Richtlijn 2012/29/EU tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ, dat een artikel 10/2 invoegt.

Het lijkt gepast om hier ter zake ook expliciet in de wetsbepaling op te nemen dat de uitoefening van dit recht de termijnen ter uitvoering van het Europees aanhoudingsbevel onverlet laat, zoals is voorzien in artikel 10, § 6, van de richtlijn.

néerlandais et français dans le 2°/1, en projet, de cet article, la terminologie a été adaptée dans les deux versions linguistiques de manière à ce qu'il puisse être renvoyé à la "la personne qui fait l'objet du mandat d'arrêt européen", termes qui figurent déjà dans la loi du 19 décembre 2003.

Enfin, le texte du 2°/1, en projet, de cet article a été adapté à la remarque d'ordre linguistique formulée par le Conseil d'État sous le numéro 31.

Art. 10

L'insertion de ce nouvel article 10/3 dans la loi du 19 décembre 2003 a pour objectif la transposition de l'article 10, § 5, de la directive. Si la personne dont la remise est demandée souhaite faire usage de son droit à désigner un avocat dans l'État membre d'émission et qu'il n'y a pas encore d'avocat, le ministère public en informe sans délai l'autorité d'émission. Le ministère public fera cette communication à l'État membre d'émission via les canaux de communication habituels prévus à cet effet, lesquels fournissent également immédiatement une preuve écrite du fait que cette communication a eu lieu. L'obligation qui repose sur l'État membre d'exécution, in casu la Belgique, est limité à cette communication. La manière dont l'État membre d'émission règle cette communication est laissée au droit national de l'État membre d'émission. Il est clair que l'assistance judiciaire est réglé selon les dispositions nationales de l'État membre d'émission. Conformément à l'avis du Conseil d'État sous le numéro 32, le renvoi erroné dans le texte de loi à l'insertion d'un article 10/1 est remplacé par le renvoi à l'insertion d'un article 10/3 et pas 10/2, comme indiqué dans la réponse au Conseil d'État, en vue de garantir la cohérence avec le projet de loi complétant la transposition de la Directive 2010/64/UE relative au droit à l'interprétation et à la traduction dans le cadre des procédures pénales et de la Directive 2012/29/UE établissant des normes minimales concernant les droits, le soutien et la protection des victimes de la criminalité et remplaçant la décision-cadre 2001/220/JAI du Conseil, qui insère un article 10/2.

À cet égard, il semble opportun de faire également figurer de manière explicite dans la disposition de loi le fait que l'exercice de ce droit ne modifie pas les délais d'exécution du mandat d'arrêt européen, comme prévu à l'article 10, § 6, de la directive.

Art. 11

Deze bepaling betreft de omzetting van artikel 10, § 5, van de richtlijn voor wat betreft de verplichting die op België rust als uitvaardigende lidstaat van een Europees aanhoudingsbevel wanneer de gezochte persoon gebruik wenst te maken van zijn recht op bijstand van een advocaat in de uitvaardigende lidstaat.

Ingeval de Belgische uitvaardigende autoriteit de mededeling ontvangt dat de gezochte persoon gebruik wenst te maken van zijn recht om in België een advocaat aan te wijzen en hij nog geen advocaat heeft, stelt de bepaling voor dat het openbaar ministerie dit communiceert aan de permanentiedienst die wordt georganiseerd door de Orde van Vlaamse balies en de "Ordre des barreaux francophones et germanophone".

Zoals reeds aangehaald is de rol van deze advocaat beperkt tot het bijstaan van de advocaat in de uitvaardigende lidstaat door hem advies en informatie te verstrekken teneinde de gezochte persoon zijn rechten uit hoofde van Kaderbesluit 2002/584/JBZ daadwerkelijk te kunnen uitoefenen. De richtlijn specificeert niet hoe de lidstaten deze bepaling moeten omzetten, maar in de bijgaande overweging 46 wordt aangegeven dat deze informatie kan bestaan uit bijvoorbeeld een bijgewerkte lijst van advocaten, dan wel de naam van een "piketadvocaat" die informatie en advies kan verlenen in zaken betreffende het Europees aanhoudingsbevel. Het lijkt dan ook gepast de respectieve ordes de mogelijkheid te geven hiertoe een lijst op te stellen van advocaten die zich hiertoe ter beschikking stellen. Deze lijst kan makkelijk geactualiseerd en bijgewerkt worden in het kader van de permanentiedienst. Deze werkwijze laat ook toe om deze informatie snel over te maken aan het openbaar ministerie die dan deze informatie onverwijd kan overmaken aan de uitvoerende lidstaat. Op de vraag van de Orde van Vlaamse Balies om dit ruimer te zien en ook de mogelijkheid in te schrijven dat deze advocaat in de uitvaardigende staat ook aanwezig kan zijn bij het verhoor in de uitvoerende staat, wordt niet ingegaan. Dit gaat verder dan wat door de richtlijn is vereist en in vele gevallen kan de meerwaarde hiervan in vraag worden gesteld. Immers, vele verhoren in het kader van een Europees aanhoudingsbevel beperken zich tot het controleren of de aangehoudene inderdaad de persoon is die erin wordt vermeld en tot een algemene bevraging inzake de formaliteiten die in het kader van een Europees aanhoudingsbevel moeten worden nageleefd. De bijstand van een advocaat, die aldus zou moeten overkomen van de uitvaardigende staat lijkt dus geen belangrijke meerwaarde te vormen. Ook hier moet hier een kosten-batenafweging worden gemaakt.

Art. 11

Cette disposition a trait à la transposition de l'article 10, § 5, de la directive en ce qui concerne l'obligation qui repose sur la Belgique en tant qu'État membre d'émission d'un mandat d'arrêt européen lorsque la personne dont la remise est demandée souhaite faire usage de son droit à l'assistance d'un avocat dans l'État membre d'émission.

Si l'autorité d'émission belge reçoit la communication que la personne concernée souhaite exercer son droit de désigner un avocat en Belgique et qu'elle n'a pas encore d'avocat, la disposition propose que le ministère public le communique à la permanence organisée par l'Ordre des barreaux francophones et germanophone et l'"Ordre van Vlaamse balies".

Comme déjà indiqué, le rôle de cet avocat se limite à l'assistance de l'avocat dans l'État membre d'émission en lui fournissant des informations et des avis, afin que la personne dont la remise est demandée puisse exercer effectivement ses droits qui découlent de la décision-cadre 2002/584/JAI. La directive ne précise pas comment les États membres doivent transposer cette disposition, mais le considérant 46 indique que cette information peut consister, par exemple, en une liste actualisée d'avocats, ou le nom d'un avocat de permanence qui peut fournir des informations et des conseils dans les affaires où il est fait usage du mandat d'arrêt européen. Il semble dès lors opportun d'offrir aux ordres respectifs la possibilité d'établir une liste d'avocats qui se mettent pour ce faire à disposition. Cette liste peut facilement être actualisée dans le cadre du service de permanence. Cette façon de procéder permet également de communiquer rapidement ces informations au ministère public qui peut alors les transmettre sans délai à l'État membre d'exécution. Il n'est pas accédé à la demande de l'Orde van Vlaamse Balies de considérer cela dans un cadre plus large et d'inscrire la possibilité pour cet avocat dans l'État d'émission d'être également présent lors de l'interrogatoire dans l'État d'exécution. Cela va au-delà des exigences de la directive et dans de nombreux cas, la plus-value de cette proposition peut être remise en question. En effet, de nombreux interrogatoires dans le cadre d'un mandat d'arrêt européen se limitent à vérifier si la personne arrêtée est effectivement celle mentionnée sur le mandat et à s'enquérir de manière générale des modalités à respecter dans le cadre du mandat d'arrêt européen. L'assistance d'un avocat, qui devrait donc se déplacer depuis l'État d'émission, ne semble donc pas constituer une plus-value importante. Ici aussi, il faut mettre en balance les coûts et bénéfices. La plus-value relative

Weegt de beperkte relatieve meerwaarde op tegen de kosten, wetende dat dit ook verder gaan dan wat wordt vereist door de richtlijn.

Art. 12

Deze bepaling voegt een nieuw lid in, in het artikel 495 van het Gerechtelijk Wetboek teneinde de exploitatie van de permanentiedienst zoals bedoeld in de artikelen 2bis, § 1 en 24bis/1 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, duidelijk te omschrijven als een opdracht voor de ordes en tevens de financiering ervan een duidelijk omschreven wettelijke basis te bieden. Volgend op het advies van de Raad van State onder randnummer 33, wordt de verwijzing naar artikel 2bis, § 1, van de wet van 20 juli 1990 vervangen door een verwijzing naar de tweede paragraaf van dit artikel.

Artikel 4 van de wet van 13 augustus 2011 tot wijziging van het Wetboek van strafvordering en van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, om aan elkeen die wordt verhoord en aan elkeen wiens vrijheid wordt benomen rechten te verlenen, waaronder het recht om een advocaat te raadplegen en door hem te worden bijgestaan, voorzag in de oprichting van een permanentiedienst door de ordes.

Sinds 1 januari 2012 wordt deze permanentiedienst georganiseerd dit georganiseerd via de zogenaamde "Salduz-webapplicatie". De omschrijving en de kwaliteitscriteria waaraan deze moet voldoen, evenals de financiering ervan, werden bij protocol vastgelegd. In het protocol werden deze vereisten als volgt omschreven:

"Overwegende dat onder "permanentiedienst Salduz" het volgende moet worden verstaan:

Een permanentiedienst die het mogelijk maakt op een zo snel mogelijke manier een advocaat te contacteren die zal instaan voor het consult en de bijstand aan de verdachte beroofd van zijn vrijheid zoals omschreven in de wet van 13 augustus 2011, binnen de door de wet opgelegde maximale termijn van 2 uur, op basis van het tussen actoren overeengekomen processchema.

De permanentiedienst zal zo georganiseerd worden dat de contactname zo geautomatiseerd en zo snel mogelijk geschiedt, gebruik makend van de moderne communicatiemiddelen, waarbij een callcenter ter beschikking blijft voor incidenten en technische problemen.

De applicatie zal de verschillende contactnames van de betrokkenen (onderzoeksrechters, politiediensten of andere handhavingsautoriteiten en advocaten)

et limitée compense-t-elle les coûts, sachant que cela va également au-delà des exigences de la directive?

Art. 12

La présente disposition insère un nouvel alinéa dans l'article 495 du Code judiciaire en vue de définir clairement l'exploitation de la permanence visée aux articles 2bis, § 1er, et 24bis/1 de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive comme une mission pour les ordres et également de conférer une base légale clairement définie au financement de ladite mission. Conformément à l'avis du Conseil d'État sous le numéro 33, le renvoi à l'article 2bis, § 1er, de la loi du 20 juillet 1990 est remplacé par un renvoi au paragraphe 2 dudit article.

L'article 4 de la loi du 13 août 2011 modifiant le Code d'instruction criminelle et la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive afin de conférer des droits, dont celui de consulter un avocat et d'être assistée par lui, à toute personne auditionnée et à toute personne privée de liberté, prévoyait l'organisation d'une permanence par les ordres.

Depuis le 1er janvier 2012, cette permanence est organisée par le biais de l'application dite "application web Salduz". La description de cette permanence, les critères de qualité auxquels elle doit répondre, de même que son financement ont fait l'objet d'un protocole. Le protocole définit les exigences comme suit:

Considérant qu'il y a lieu d'entendre par "permanence Salduz" ce qui suit:

un service permettant de contacter de la façon la plus rapide possible, dans le délai maximal de 2 heures imposé par la loi, un avocat qui se chargera de la consultation et de l'assistance en faveur de l'inculpé privé de sa liberté comme défini dans la loi du 13 août 2011, ce sur la base d'un schéma de procédure convenu entre les acteurs.

La permanence sera organisée de manière à ce que la prise de contact se déroule de la façon la plus automatisée possible et le plus rapidement possible en faisant usage des moyens de communication modernes, étant entendu qu'un callcenter demeure disponible pour les incidents et les problèmes techniques.

L'application conservera les différents contacts des intervenants (juges d'instruction, services de police ou autres autorités répressives et avocats) et offrira la

bijhouden, en de mogelijkheid bieden de door actoren gewenste statistische gegevens (zo nodig geanonimiseerd) op te vragen.

Rekening houdend met de vertrouwelijke informatie, zal de applicatie draaien op een afzonderlijke server, in België gelegen, behoorlijk beveiligd volgens de actuele standaarden, en zal het callcenter eveneens zijn dienstverlening uitvoeren vanuit België.

OVB en OBFG blijven hierbij verantwoordelijk voor de naleving van de toepasselijke wetgeving inzonderheid deze met betrekking tot de privacy en het waarborgen van de vertrouwelijkheid van de meegedeelde gegevens."

Deze webapplicatie heeft zijn sinds 2012 zijn sporen ruimschoots verdien. Het is een uiterst essentieel en onvervangbaar hulpmiddel geworden om de goede werking en de continuïteit van de "permanentiedienst Salduz" te blijven garanderen en verzekeren.

Het bijhorende processschema en de applicatie zelf werden uitgebouwd en evolueren verder met inspraak van alle betrokken actoren, in nauw overleg en rekening houdend met de noden en vragen tot verbetering van alle betrokken actoren:

"OVB en OBFG richten de in de overwegingen bedoelde "permanentiedienst Salduz" op conform de wettelijke bepalingen en zoals beschreven in het in bijlage aan dit protocol gevoegd processschema dat integraal deel uitmaakt van deze protocolovereenkomst. Wijzigingen aan het processschema die een invloed hebben op de werking van de andere actoren (balie – politie – onderzoeksrechters – OM) kunnen alleen in onderling overleg met deze actoren worden doorgevoerd. Wijzigingen die enkel de interne werking van één actor betreffen, dienen te worden meegedeeld."

Deze webapplicatie werd zelfs voorgesteld op vraag van de Europese Commissie op een expertenmeeting in het kader van de implementatie van de richtlijn 2013/48/EU in maart 2015.

De invoeging van het nieuwe lid in artikel 495 van het Gerechtelijk Wetboek heeft aldus tot doel deze "good practice" te bestendigen en in te schrijven als verdere opdracht voor de ordes, met duidelijke financieringsopdracht ervan ten laste van de staat.

Het nieuwe lid bepaalt de basiscriteria waaraan deze permanentiedienst moet voldoen. De verdere uitwerking daarvan zal via Koninklijk besluit verlopen en verder via

possibilité de solliciter les données statistiques (rendues anonymes, le cas échéant) souhaitées par les acteurs.

Compte tenu de la confidentialité des informations, l'application sera hébergée sur un serveur séparé établi en Belgique et dûment sécurisé selon les normes actuelles, et le callcenter exercera également ses activités au départ de la Belgique.

L'OBFG et l'OVB assument dans ce cadre la responsabilité pour le respect de la législation applicable, en particulier celle relative au respect de la vie privée, et pour la garantie de confidentialité des données communiquées."

Cette application web a largement fait ses preuves depuis 2012. Elle est devenue un outil extrêmement essentiel et irremplaçable pour continuer à garantir et assurer le bon fonctionnement et la continuité de la "permanence Salduz".

Le schéma de procédure y afférent et l'application même ont été développés et continuent d'évoluer avec le concours de l'ensemble des acteurs concernés et en étroite concertation, tout en tenant compte des besoins et des demandes d'amélioration de tous les acteurs concernés:

"L'OBFG et l'OVB procèderont à la création de la "permanence Salduz" visée dans les considérants conformément aux dispositions légales et comme décrit dans le schéma de procédure annexé au présent protocole d'accord et qui en fait partie intégrante. Toutes modifications du schéma de procédure susceptibles d'avoir une répercussion sur le fonctionnement des autres acteurs (barreau, police, juges d'instruction, ministère public) peuvent uniquement être apportées en concertation avec ceux-ci. Les modifications qui concernent uniquement le fonctionnement interne d'un seul des acteurs doivent être communiquées."

À la demande de la Commission européenne, cette application web a même été présentée lors d'une réunion d'experts dans le cadre de la mise en œuvre de la directive 2013/48/EU en mars 2015.

L'insertion du nouvel alinéa dans l'article 495 du Code judiciaire vise ainsi à pérenniser cette "bonne pratique" et à l'inscrire en tant que nouvelle mission pour les ordres, l'État ayant pour mission claire d'en assurer le financement.

Le nouvel alinéa détermine les critères de base auxquels cette permanence doit satisfaire. Les modalités seront arrêtées par arrêté royal et ultérieurement par

een protocol. Het is immers gepast om de wettelijke basis zo “informatietechnologisch neutraal” te omschrijven.

Art. 13

Dit artikel betreft de inwerkingtreding die is voorzien op 27 november 2016.

De minister van Justitie,

Koen GEENS

protocole. Il est effectivement opportun de définir la base légale de manière “neutre sur le plan des technologies de l’information”.

Art. 13

Cet article concerne l’entrée en vigueur qui est prévu le 27 novembre 2016.

Le ministre de la Justice,

Koen GEENS

VOORONTWERP VAN WET

onderworpen aan het advies van de Raad van State

Voorontwerp van wet betreffende bepaalde rechten van personen die worden verhoord

HOOFDSTUK 1

Algemene bepaling

Artikel 1

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 74 van de Grondwet.

HOOFDSTUK 2

Wijzigingen van het Wetboek van Strafvordering

Art. 2

Artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering, ingevoegd door de wet van 12 maart 1998 en gewijzigd door de wetten van 13 augustus 2011 en 25 april 2014, wordt vervangen als volgt:

“§ 1. Vooraleer wordt overgegaan tot het verhoor van een persoon aan wie geen misdrijf ten laste wordt gelegd, wordt op beknopte wijze kennis gegeven van de feiten waarover hij zal worden verhoord en wordt hem meegedeeld dat:

- 1) hij niet verplicht kan worden zichzelf te beschuldigen;
- 2) zijn verklaringen als bewijs in rechte kunnen worden gebruikt;
- 3) hij kan vragen dat alle vragen die hem worden gesteld en alle antwoorden die hij geeft, worden genoteerd in de gebruikte bewoordingen;
- 4) hij kan vragen dat een bepaalde opsporingshandeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgenoem;
- 5) hij gebruik mag maken van de documenten in zijn bezit, zonder dat daardoor het verhoor wordt uitgesteld en dat hij, tijdens de ondervraging of later, mag vragen dat deze documenten bij het proces-verbaal van het verhoor of bij het dossier worden gevoegd;

Al deze elementen worden nauwkeurig opgenomen in een proces-verbaal.

§ 2. Vooraleer wordt overgegaan tot het verhoor van een verdachte, wordt aan de te ondervragen persoon op beknopte wijze kennis gegeven van de feiten waarover hij zal worden verhoord en wordt hem meegedeeld dat:

- 1) hij als verdachte wordt verhoord en dat hij het recht heeft om voor het verhoor een vertrouwelijk overleg te hebben met

AVANT-PROJET DE LOI

soumis à l'avis du Conseil d'État

Avant-projet de loi relatif à certains droits des personnes soumises à un interrogatoire

CHAPITRE 1ER

Disposition générale

Article 1er

La présente loi règle une matière visée à l'article 74 de la Constitution.

CHAPITRE 2

Modifications du Code d'Instruction criminelle

Art. 2

Article 47bis du Code d'Instruction criminelle, inséré par la loi du 12 mars 1998 et modifié par les lois du 13 août et 25 avril 2014 est remplacé par ce qui suit:

“§ 1er. Avant qu'il ne soit procédé à l'audition d'une personne à laquelle aucune infraction n'est imputée, la personne à interroger est informée succinctement des faits sur lesquels elle sera entendue et il lui est communiqué:

- 1) qu'elle ne peut être contrainte de s'accuser elle-même;
- 2) que ses déclarations peuvent être utilisées comme preuve en justice;
- 3) qu'elle peut demander que toutes les questions qui lui sont posées et les réponses qu'elle donne soient actées dans les termes utilisés;
- 4) qu'elle peut demander qu'il soit procédé à un acte d'information ou une audition déterminés;
- 5) qu'elle peut utiliser les documents en sa possession, sans que cela puisse entraîner le report de l'interrogatoire, et qu'elle peut, lors de l'interrogatoire ou ultérieurement, demander que ces documents soient joints au procès-verbal d'audition ou dossier.

Tous ces éléments sont consignés avec précision dans un procès-verbal.

§ 2. Avant qu'il ne soit procédé à l'audition d'un suspect, la personne à interroger est informée succinctement des faits sur lesquels elle sera entendue et il lui est communiqué:

- 1) qu'elle va être auditionnée en qualité de suspect et qu'elle a le droit, préalablement à l'audition, de se concerter

een advocaat naar keuze of een hem toegewezen advocaat, en zich door hem kan laten bijstaan tijdens het verhoor, in zoverre de feiten die hem ten laste kunnen worden gelegd een misdrijf betreffen waarvoor een vrijheidsstraf kan worden opgelegd; en, in geval hij niet van zijn vrijheid is benomen, hij zelf de nodige maatregelen moet nemen om dit te organiseren.

Indien de te ondervragen persoon over onvoldoende inkomsten beschikt, zijn de artikelen 508/13 tot 508/18 van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de toekenning van de gedeeltelijke of volledige kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand onverminderd van toepassing.

2) hij de keuze heeft na bekendmaking van zijn identiteit om een verklaring af te leggen, te antwoorden op de hem gestelde vragen of te zwijgen;

3) hij niet verplicht kan worden zichzelf te beschuldigen;

4) zijn verklaringen als bewijs in rechte kunnen worden gebruikt;

5) hij kan vragen dat alle vragen die hem worden gesteld en alle antwoorden die hij geeft, worden genoteerd in de gebruikte bewoordingen;

6) in voorkomend geval: hij niet van zijn vrijheid is benomen en hij op elk ogenblik kan gaan en staan waar hij wil;

7) hij kan vragen dat een bepaalde opsporingshandeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgenoem;

8) hij gebruik mag maken van de documenten in zijn bezit, zonder dat daardoor het verhoor wordt uitgesteld en dat hij, tijdens de ondervraging of later, mag vragen dat deze documenten bij het proces-verbaal van het verhoor of bij het dossier worden gevoegd;

§ 3. Indien het verhoor van een verdachte op schriftelijke uitnodiging geschiedt, kunnen de in § 2 vermelde rechten, evenals de beknopte mededeling van de feiten waarover de te ondervragen persoon zal worden verhoord, reeds ter kennis worden gebracht in deze uitnodiging waarvan een kopie gevoegd wordt bij het proces-verbaal van verhoor. In dit geval geldt de uitnodiging als mededeling van de rechten bedoeld in § 2 en wordt de betrokken geacht een vertrouwelijk overleg te hebben gepleegd met een advocaat en de nodige maatregelen te hebben genomen om zich door hem te laten bijstaan tijdens het verhoor. Indien de betrokken zich niet laat bijstaan door een advocaat, wordt hij, vooraleer het verhoor aanvangt, alleszins gewezen op de rechten bedoeld in § 2, eerste lid, 5) en 6).

Indien het verhoor van een verdachte niet op uitnodiging geschiedt of indien bij de uitnodiging de in § 2 bepaalde elementen niet zijn vermeld, wordt hij in kennis gesteld van deze elementen en kan het verhoor op verzoek van de te ondervragen persoon eenmalig worden uitgesteld, teneinde hem de gelegenheid te geven zijn in § 2, eerste lid, 1), bedoelde rechten uit te oefenen. In dat geval wordt een datum bepaald voor het verhoor waarop het eerste lid van toepassing is. De

confidentiellement avec un avocat de son choix ou avec un avocat qui lui est désigné, et qu'elle a la possibilité de se faire assister par lui pendant l'audition, pour autant que les faits qui peuvent lui être imputés concernent une infraction qui est punissable d'une peine privative de liberté; et, dans le cas où elle n'est pas privée de sa liberté, qu'elle doit prendre elle-même les mesures nécessaires pour se faire assister.

Si la personne à interroger dispose de ressources insuffisantes, les articles 508/13 à 508/18 du Code judiciaire relatifs au bénéfice de la gratuité complète ou partielle de l'aide juridique de deuxième ligne sont intégralement applicables.

2) qu'elle a le choix, après avoir décliné son identité, de faire une déclaration, de répondre aux questions qui lui sont posées ou de se taire;

3) qu'elle ne peut être contrainte de s'accuser elle-même;

4) que ses déclarations peuvent être utilisées comme preuve en justice;

5) qu'elle peut demander que toutes les questions qui lui sont posées et les réponses qu'elle donne soient actées dans les termes utilisés;

6) le cas échéant: qu'elle n'est pas privée de sa liberté et qu'elle peut aller et venir à tout moment;

7) qu'elle peut demander qu'il soit procédé à un acte d'information ou une audition déterminés;

8) qu'elle peut utiliser les documents en sa possession, sans que cela puisse entraîner le report de l'interrogatoire, et qu'elle peut, lors de l'interrogatoire ou ultérieurement, demander que ces documents soient joints au procès-verbal d'audition ou au dossier;

§ 3. Si la première audition d'un suspect a lieu sur convocation écrite, les droits énoncés au § 2, ainsi que la communication succincte des faits sur lesquels la personne à interroger sera entendue, peuvent déjà être notifiés dans cette convocation, laquelle est jointe en copie au procès-verbal d'audition. Dans ce cas, la convocation a valeur de communication des droits visés au § 2 et la personne concernée est présumée s'être concertée confidentiellement avec un avocat et avoir pris les mesures nécessaires pour se faire assister par lui pendant l'audition. Si la personne concernée ne se fait pas assister par un avocat, les droits visés au § 2, alinéa 1er, 5) et 6), lui sont de toute façon rappelés avant le début de l'audition.

Si l'audition d'un suspect n'a pas lieu sur convocation ou si la convocation ne mentionne pas les éléments repris au § 2, la personne concernée est informée de ces éléments et l'audition peut être reportée une seule fois à la demande de la personne à interroger, afin de lui donner la possibilité d'exercer ses droits visés au § 2, alinéa 1er, 1). Dans ce cas, une date est fixée pour l'audition à laquelle s'applique l'alinéa 1er. La personne majeure à interroger peut renoncer

meerderjarige te ondervragen persoon kan vrijwillig en weloverwogen afstand doen van de in § 2, eerste lid, 1), bedoelde rechten. Hij moet de afstand schriftelijk doen, in een door hem gedeputeerd en ondertekend document. Ingeval het verhoor een minderjarige betreft, kan enkel de minderjarige van zestien jaar of ouder na een vertrouwelijk telefonisch contact met de permanentiedienst, en na akkoord met de advocaat, vrijwillig en weloverwogen afstand doen van het recht bedoeld in § 2, eerste lid, 1). De te ondervragen minderjarige van zestien jaar of ouder doet de schriftelijke afstand in een door hem gedeputeerd en ondertekend document.

Betrokkene wordt in kennis gesteld dat hij zijn afstand kan herroepen.

Al de in deze paragraaf vermelde elementen worden nauwkeurig opgenomen in een proces-verbaal.

§ 4. Onverminderd § 2, wordt aan eenieder die van zijn vrijheid is benomen overeenkomstig de artikelen 1, 2, 3, 15bis en 16 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis meegedeeld dat hij de rechten geniet die worden opgesomd in de artikelen 2bis, 15bis, 16, 20, § 1 en 20bis van dezelfde wet.

§ 5. Aan de in paragrafen 2 en 4 bedoelde personen wordt zonder onnodig uitstel voor het eerste verhoor een schriftelijke verklaring van de in de paragrafen 2 en 4 bedoelde rechten overhandigd.

De vorm en inhoud van deze verklaring van rechten worden door de Koning bepaald.

§ 6. De volgende bepalingen zijn op alle verhoren van toepassing:

1) Het proces-verbaal vermeldt nauwkeurig het tijdstip waarop het verhoor wordt aangevat, eventueel onderbroken en hervat, alsook beëindigd. Het vermeldt nauwkeurig de identiteit van de personen die in het verhoor, of in een gedeelte daarvan, tussenkommen, en het tijdstip van hun aankomst en vertrek. Het vermeldt ook de bijzondere omstandigheden en alles wat op de verklaring of de omstandigheden waarin zij is afgelegd, een bijzonder licht kan werpen.

2) De bewoordingen van de mededeling van de rechten bedoeld in de §§ 1, 2 en 4 worden aangepast in functie van de leeftijd van de betrokkenen of in functie van een mogelijke kwetsbaarheid van de betrokkenen die zijn vermogen aantast om deze rechten te begrijpen.

Hiervan wordt melding gemaakt in het proces-verbaal van verhoor.

3) Aan het einde van het verhoor geeft men de ondervraagde persoon de tekst van zijn verhoor te lezen, tenzij hij vraagt dat het hem wordt voorgelezen. Er wordt hem gevraagd of hij zijn verklaringen wil verbeteren of daaraan iets wil toevoegen. Deze bepaling is eveneens van toepassing op het audio gefilmed verhoor overeenkomstig artikel 2bis, § 3, van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis.

volontairement et de manière réfléchie aux droits visés au § 2, alinéa 1er, 1). Elle doit procéder à la renonciation par écrit, dans un document daté et signé par elle. Si l'audition concerne un mineur, uniquement le mineur de seize ans ou plus peut après un contact téléphonique confidentiel avec le service de permanence et après accord avec l'avocat, renoncer volontairement et de manière réfléchie au droit visé au § 2, alinéa 1er, 1). La personne mineure de seize ans ou plus à interroger renonce par écrit dans un document daté et signé par elle.

La personne concernée est informée qu'elle peut révoquer sa renonciation.

Tous les éléments énoncés dans le présent paragraphe sont consignés avec précision dans un procès-verbal.

§ 4. Sans préjudice du § 2, toute personne privée de sa liberté conformément aux articles 1er, 2, 3, 15bis et 16 de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive est informée qu'elle jouit des droits énoncés aux articles 2bis, 15bis, 16, 20, § 1er, et 20bis de la même loi.

§ 5. Une déclaration écrite des droits prévus aux paragraphes 2 et 4 est sans retard indu remise à la personne visée aux paragraphes 2 et 4 avant la première audition.

La forme et le fond de cette déclaration des droits sont déterminés par le Roi.

§ 6. Les dispositions suivantes s'appliquent à toutes les auditions:

1) Le procès-verbal mentionne avec précision l'heure à laquelle l'audition prend cours, est éventuellement interrompue, reprend, et prend fin. Il mentionne avec précision l'identité des personnes qui interviennent à l'audition ou à une partie de celle-ci ainsi que le moment de leur arrivée et de leur départ. Il mentionne également les circonstances particulières et tout ce qui peut éclairer d'un jour particulier la déclaration ou les circonstances dans lesquelles elle a été faite.

2) La formulation de la communication des droits visés aux §§ 1er, 2 et 4 est adaptée en fonction de l'âge de la personne ou en fonction d'une vulnérabilité éventuelle qui affecte sa capacité de comprendre ces droits.

Ceci est mentionné dans le procès-verbal d'audition.

3) À la fin de l'audition, le texte de l'audition est donné en lecture à la personne interrogée, à moins que celle-ci ne demande que lecture lui en soit faite. Il lui est demandé si ses déclarations ne doivent pas être corrigées ou complétées. Cette disposition est également d'application à l'audition audio filmée, conformément à l'article 2bis, § 3, de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive.

4) Indien een in de hoedanigheid van slachtoffer of van verdachte ondervraagde persoon de taal van de procedure niet verstaat of spreekt of indien hij lijdt aan gehoor- of spraakstoornissen, wordt een beroep gedaan op een beëdigd tolk tijdens het verhoor. Indien geen enkele beëdigd tolk beschikbaar is, wordt de ondervraagde persoon gevraagd zelf zijn verklaring te noteren.

Indien een in een andere hoedanigheid dan slachtoffer of verdachte ondervraagde persoon de taal van de procedure niet verstaat of spreekt of indien hij lijdt aan gehoor- of spraakstoornissen, wordt ofwel een beroep gedaan op een beëdigd tolk, ofwel worden zijn verklaringen genoteerd in zijn taal, ofwel wordt hem gevraagd zelf zijn verklaring te noteren.

Het proces-verbaal maakt melding van de bijstand door een beëdigd tolk, alsmede van diens identiteit en hoedanigheid. De kosten van vertolking zijn ten laste van de Staat.

5) Indien tijdens het verhoor van een persoon, die aanzienlijk niet werd verhoord over feiten die hem ten laste kunnen worden gelegd, blijkt dat er elementen zijn die laten vermoeden dat hem feiten ten laste kunnen worden gelegd, dan wordt hij ingelicht over de rechten die hij heeft ingevolge § 2 en, in voorkomend geval, § 4 en wordt hem de in § 5 bedoelde schriftelijke verklaring overhandigd.

6) Het verhoor wordt geleid door de verhoorder.

7) De advocaat kan aanwezig zijn tijdens het verhoor, dat evenwel reeds een aanvang genomen kan hebben.

De bijstand van de advocaat tijdens het verhoor heeft tot doel toezicht mogelijk te maken op:

1° de eerbiediging van het recht van de te horen persoon zichzelf niet te beschuldigen en de keuzevrijheid om een verklaring af te leggen, te antwoorden op de gestelde vragen of te zwijgen;

2° de wijze waarop de ondervraagde persoon tijdens het verhoor wordt behandeld, inzonderheid op het al dan niet kennelijk uitoefenen van ongeoorloofde druk of dwang;

3° de kennisgeving van de in § 2, en in voorkomend geval § 4, bedoelde rechten van verdediging en de regelmatigheid van het verhoor.

De advocaat kan op het verhoorblad melding laten maken van de schendingen van de in het tweede lid, 1°, 2° en 3° vermelde rechten die hij meent te hebben vastgesteld. De advocaat kan vragen dat een bepaalde oproerhandeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgenoemd. Hij kan verduidelijking vragen over vragen die worden gesteld. Hij kan opmerkingen maken over het onderzoek en over het verhoor. Het is hem evenwel niet toegelaten te antwoorden in de plaats van de verdachte of het verloop van het verhoor te hinderen.

4) Si une personne interrogée en qualité de victime ou de suspect ne comprend pas ou ne parle pas la langue de la procédure ou souffre de troubles de l'audition ou de la parole, il est fait appel à un interprète assermenté durant l'audition. Si aucun interprète assermenté n'est disponible, il est demandé à la personne interrogée de noter elle-même sa déclaration.

Si une personne entendue dans une autre qualité que celle de victime ou de suspect ne comprend pas ou ne parle pas la langue de la procédure ou souffre de troubles de l'audition ou de la parole, soit il est fait appel à un interprète assermenté, soit il est noté ses déclarations dans sa langue, soit il lui est demandé de noter elle-même sa déclaration.

Lorsqu'il y a interprétation, le procès-verbal mentionne l'assistance d'un interprète assermenté ainsi que de son identité et de sa qualité. Les frais de l'interprétation sont à charge de l'État.

5) Si, au cours de l'audition d'une personne qui n'était pas considérée initialement comme un suspect, il s'avère que certains éléments laissent présumer que des faits peuvent lui être imputés, cette personne est informée des droits dont elle jouit en vertu du § 2 et, le cas échéant du § 4, et la déclaration écrite visée au § 5 lui est remise.

6) L'audition est dirigée par la personne qui procède à l'audition.

7) L'avocat peut assister à l'audition, laquelle peut cependant déjà avoir débuté.

L'assistance de l'avocat pendant l'audition a pour objet de permettre un contrôle:

1° du respect du droit de la personne interrogée de ne pas s'accuser elle-même, ainsi que de sa liberté de choisir de faire une déclaration, de répondre aux questions qui lui sont posées ou de se taire;

2° du traitement réservé à la personne interrogée durant l'audition, en particulier de l'exercice manifeste de pressions ou contraintes illicites;

3° de la notification des droits de la défense visés au § 2, et le cas échéant § 4, et de la régularité de l'audition.

L'avocat peut faire mentionner sur la feuille d'audition les violations des droits visés à l'alinéa 2, 1°, 2° et 3°, qu'il estime avoir observées. L'avocat peut demander qu'il soit procédé à tel acte d'information ou à telle audition. Il peut demander des clarifications sur des questions qui sont posées. Il peut formuler des observations sur l'enquête et sur l'audition. Il ne lui est toutefois pas autorisé à répondre à la place du suspect ou à entraver le déroulement de l'audition.

Al deze elementen worden nauwkeurig opgenomen in het proces-verbaal van verhoor.

8) Onverminderd de rechten van verdediging is de advocaat verplicht tot geheimhouding van de informatie waarvan hij kennis krijgt door het verlenen van bijstand tijdens de verhoren afgenoemt tijdens het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek en door het verlenen van bijstand tijdens de confrontaties en de meervoudige confrontaties. Hij die de geheimhoudingsplicht schendt, wordt gestraft met de bij artikel 458 van het Strafwetboek bepaalde straffen.

9) Tegen een persoon kan geen veroordeling worden uitgesproken die gegronde is op verklaringen die hij heeft afgelegd in strijd met de paragrafen 2, 3, 4 en 6, 5°, met uitsluiting van § 5, wat betreft het voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg of de bijstand door een advocaat tijdens het verhoor of in strijd met de artikelen 2bis, 15bis, 20, § 1 en 20bis van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechting wat betreft het voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg of de bijstand door een advocaat tijdens het verhoor.

§ 7. Bij richtlijn uitgevaardig overeenkomstig de artikelen 143bis en 143quater van het Gerechtelijk Wetboek, kan worden bepaald dat het opsporingsonderzoek met betrekking tot misdrijven waarvoor geen vrijheidsbenemende straf kan worden opgelegd, schriftelijk zal verlopen."

Art. 3

Artikel 62 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd door de wet van 13 augustus 2011, wordt vervangen als volgt:

"§ 1. Wanneer de onderzoeksrechter zich ter plaatse begeeft, wordt hij altijd vergezeld door de procureur des Konings en door de griffier van de rechtbank.

Wanneer de onderzoeksrechter het plaatsbezoek, waarvan hij de leiding heeft, organiseert met het oog op de reconstructie van de feiten, hebben de verdachte en zijn advocaat, overeenkomstig de aan deze laatste door artikel 47bis, § 6, 7°, toebedeelde rol, en de burgerlijke partij en zijn advocaat het recht om deze bij te wonen.

Onverminderd de rechten van verdediging, is de advocaat verplicht tot geheimhouding van de informatie waarvan hij kennis krijgt door het bijwonen van het plaatsbezoek met het oog op de reconstructie van de feiten. Hij die de geheimhoudingsplicht schendt, wordt gestraft met de bij artikel 458 van het Strafwetboek bepaalde straffen.

§ 2. De bepalingen van 47bis zijn van toepassing op het confrontatieverhoor.

§ 3. De advocaat van de verdachte mag de meervoudige confrontatie bijwonen. De advocaat mag na afloop van de meervoudige confrontatie vragen dat zijn bemerkingen met betrekking tot het verloop ervan in het proces-verbaal worden opgenomen."

Tous ces éléments sont consignés avec précision dans le procès-verbal d'audition.

8) Sans préjudice des droits de la défense, l'avocat est tenu de garder secrètes les informations dont il acquiert la connaissance en apportant son assistance pendant les auditions effectuées au cours de l'information ou de l'instruction et en apportant son assistance lors des confrontations et des séances d'identification des suspects. Celui qui viole ce secret est puni des peines prévues à l'article 458 du Code pénal.

9) Aucune condamnation ne peut être prononcée contre une personne sur le fondement de déclarations qu'elle a faites en violation des paragraphes 2, 3, 4 et 6, 5°, à l'exclusion du § 5, en ce qui concerne la concertation confidentielle préalable ou l'assistance d'un avocat au cours de l'audition, ou en violation des articles 2bis, 15bis, 20, § 1er, et 20bis de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive en ce qui concerne la concertation confidentielle préalable ou l'assistance d'un avocat au cours de l'audition.

§ 7. Par des directives prises conformément aux articles 143bis et 143quater du Code judiciaire, il peut être prévu que l'information relative aux infractions qui ne sont pas punissables d'une peine privative de liberté se déroulera par écrit."

Art. 3

L'article 62 du même Code, modifié par la loi du 13 août 2011, est remplacé comme suit:

"§ 1. Lorsque le juge d'instruction se transportera sur les lieux, il sera toujours accompagné du procureur du Roi et du greffier du tribunal.

Lorsque le juge d'instruction organise la descente sur les lieux, dont il assure la direction, en vue de la reconstitution des faits, le suspect et son avocat, conformément au rôle qui est dévolu à ce dernier par l'article 47bis, § 6, 7°, et la partie civile et son avocat ont le droit d'y assister.

Sans préjudice des droits de la défense, l'avocat est tenu de garder secrètes les informations dont il acquiert la connaissance en assistant à la descente sur les lieux organisée en vue de la reconstitution des faits. Celui qui viole ce secret est puni des peines prévues à l'article 458 du Code pénal.

§ 2. Les dispositions de l'article 47bis s'appliquent à l'audition de confrontation.

§ 3. L'avocat du suspect peut assister à la séance d'identification des suspects. À l'issue de la séance d'identification des suspects, l'avocat peut demander que ses observations relatives au déroulement de la séance soient consignées dans le procès-verbal."

HOOFDSTUK 3

Bepalingen tot wijziging van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis

Art. 4

Artikel 2bis van de wet van 20 juli 1990, ingevoegd door de wet van 13 augustus 2011, wordt vervangen als volgt:

“§ 1. Deze bepaling regelt de toegang tot een advocaat in de termijnen bedoeld bij de artikelen 1, 1°, 2, 12, 15bis en 18, § 1.

§ 2. Eenieder die van zijn vrijheid is benomen overeenkomstig de artikelen 1 of 2 of ter uitvoering van een in artikel 3 bedoeld bevel tot medebrenging heeft vanaf dat ogenblik en vóór het eerstvolgende verhoor door de politiediensten, of bij gebrek hieraan door de procureur des Konings of de onderzoeksrechter, het recht om zonder onnodig uitstel vertrouwelijk overleg te plegen met een advocaat naar keuze. Teneinde de door hem gekozen advocaat te contacteren of bij verhindering daarvan een plaatsvervanger, wordt contact opgenomen met de permanentiedienst die wordt georganiseerd door de Orde van Vlaamse balies en de “Ordre des barreaux francophones et germanophone”, of bij gebrek hieraan door de stafhouder van de Orde of zijn gemachtigde.

Indien de te ondervragen persoon over onvoldoende inkomsten beschikt, zijn de artikelen 508/13 tot 508/18 van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de toekenning van de gedeeltelijke of volledige kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand onverminderd van toepassing.

Vanaf het contact met de gekozen advocaat of de permanentiedienst, dient het vertrouwelijk overleg met de advocaat binnen twee uren plaats te vinden. Op vraag van de advocaat kan het vertrouwelijk overleg telefonisch plaatsgrijpen. Na het vertrouwelijk overleg, dat dertig minuten kan duren, kan het verhoor aanvangen.

Indien het geplande vertrouwelijke overleg niet binnen twee uren kan plaatsvinden, vindt alsnog een telefonisch vertrouwelijk overleg met de permanentiedienst plaats, waarna het verhoor kan aanvangen. Indien de permanentie niet kan worden bereikt of indien geen advocaat beschikbaar is, mag het verhoor aanvangen nadat betrokkenen nogmaals gewezen is op de rechten bedoeld in artikel 47bis, § 2, 4), 5) en 6) van het Wetboek van strafvordering.

§ 3. Na telefonisch vertrouwelijk overleg met de gekozen advocaat of met de advocaat van de permanentie, en in akkoord met deze, kan de meerderjarige verdachte afstand doen van het recht op bijstand tijdens het verhoor dat, indien mogelijk, audio gefilmd kan worden opgenomen ter controle van het verloop van het verhoor.

De verhoorder, de procureur des Konings of de gelaste onderzoeksrechter kunnen te allen tijde ambtshalve beslissen het verhoor audio gefilmd op te nemen.

CHAPITRE 3

Dispositions modifiant la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive

Art. 4

L'article 2bis de la loi du 20 juillet 1990, inséré par la loi du 13 août 2011, est remplacé par ce qui suit:

“§ 1er. Cette disposition règle l'accès à un avocat dans les délais visés aux articles 1, 1°, 2, 12, 15bis et 18, § 1er.

§ 2. Quiconque est privé de sa liberté conformément aux articles 1er ou 2, ou en exécution d'un mandat d'amener visé à l'article 3, a le droit, dès ce moment et préalablement au premier interrogatoire suivant par les services de police ou, à défaut, par le procureur du Roi ou le juge d'instruction, de se concerter confidentiellement avec un avocat de son choix sans retard indu. Afin de contacter l'avocat de son choix ou un autre avocat si celui-ci est empêché, contact est pris avec la permanence organisée par l'Ordre des barreaux francophones et germanophone, et l'"Orde van Vlaamse balies" ou, à défaut, par le bâtonnier de l'Ordre ou son délégué.

Si la personne à interroger dispose de ressources insuffisantes, les articles 508/13 à 508/18 du Code judiciaire relatifs au bénéfice de la gratuité complète ou partielle de l'aide juridique de deuxième ligne sont intégralement applicables.

Dès l'instant où contact est pris avec l'avocat choisi ou la permanence, la concertation confidentielle avec l'avocat doit avoir lieu dans les deux heures. La concertation confidentielle peut avoir lieu par téléphone à la demande de l'avocat. À l'issue de la concertation confidentielle, qui peut durer trente minutes, l'audition peut commencer.

Si la concertation confidentielle prévue n'a pas eu lieu dans les deux heures, une concertation confidentielle par téléphone a néanmoins encore lieu avec la permanence, après quoi l'audition peut débuter. Si la permanence ne peut pas être contactée ou si aucun avocat n'est disponible, l'audition peut débuter après que les droits visés à l'article 47bis, § 2, 4), 5) et 6) du Code d'instruction criminelle ont une nouvelle fois été rappelés à la personne concernée.

§ 3. Après s'être concerté confidentiellement par téléphone avec l'avocat qu'il a choisi ou avec l'avocat de la permanence, et en accord avec lui, le suspect majeur peut renoncer au droit d'être assisté pendant l'audition qui peut, si possible, faire l'objet d'un enregistrement audio filmé afin de contrôler le déroulement de l'audition.

La personne qui procède à l'audition, le procureur du Roi ou le juge d'instruction en charge peut à tout moment décider d'office que l'audition doit faire l'objet d'un enregistrement audio filmé.

Al deze elementen worden nauwkeurig opgenomen in een proces-verbaal.

De digitale opname van het verhoor wordt overgemaakt aan de procureur des Konings of in voorkomend geval aan de gelaste onderzoeksrechter, samen met het proces-verbaal van verhoor. Ze maakt deel uit van het strafdossier en er kan inzage of afschrift van bekomen worden overeenkomstig de artikelen 21bis en 61ter. De van zijn vrijheid benomen verdachte heeft evenwel het recht om zelf of via zijn advocaat kennis te nemen van de opname van zijn verhoor op eenvoudig verzoek van hemzelf of van zijn advocaat aan de procureur des Konings of, in voorkomend geval, aan de gelaste onderzoeksrechter.

De opname van het verhoor wordt digitaal bewaard.

§ 4. Indien de ondervraagde persoon de taal van de procedure niet verstaat of spreekt of indien hij lijdt aan gehoor- of spraakstoornissen en indien de advocaat de taal van de te horen persoon niet verstaat of spreekt, wordt een beroep gedaan op een beëdigd tolk tijdens het voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg met de advocaat. Het proces-verbaal maakt melding van de bijstand door een beëdigd tolk, alsmede van diens naam en hoedanigheid. De kosten van vertolking zijn ten laste van de Staat.

§ 5. De te horen persoon heeft recht op bijstand door zijn advocaat tijdens de verhoren die plaatsvinden binnen bij § 1 bepaalde termijnen.

Het verhoor wordt gedurende maximaal vijftien minuten onderbroken met het oog op bijkomend vertrouwelijk overleg, hetzij eenmalig op verzoek van de te horen persoon zelf of op verzoek van zijn advocaat, hetzij bij het aan het licht komen van nieuwe strafbare feiten die niet in verband staan met de feiten die hem overeenkomstig artikel 47bis, § 2, eerste lid, van het Wetboek van strafvordering ter kennis werden gebracht.

§ 6. Enkel de meerderjarige te horen persoon kan vrijwillig en weloverwogen afstand doen van de in paragrafen 2 en 5 vermelde rechten. Hij kan voor het nemen van deze beslissing om een vertrouwelijk telefonisch contact verzoeken met een advocaat van de permanentiedienst. Hij moet de afstand schriftelijk doen, in een door hem gdateerd en ondertekend document. Betrokkene wordt in kennis gesteld dat hij zijn afstand kan herroepen.

§ 7. Onverminderd bepalingen in bijzondere wetten, heeft eenieder die van zijn vrijheid is benomen overeenkomstig de artikelen 1, 2 of 3, het recht, indien de verdachte hierom verzoekt, dat een door hem aangeduiderde derde over zijn aanhouding wordt ingelicht door de ondervrager of een door hem aangewezen persoon, via het meest geschikte communicatiemiddel.

De procureur des Konings of de met het dossier belaste onderzoeksrechter kan bij een met redenen omklede beslissing deze inlichting uitstellen voor de duur die noodzakelijk is om

Tous ces éléments sont consignés avec précision dans un procès-verbal.

L'enregistrement digital de l'audition est communiqué au procureur du Roi ou, le cas échéant au juge d'instruction en charge, avec le procès-verbal de l'interrogation. Il fait partie du dossier pénal et la consultation ou l'obtention des copies se fait conformément aux articles 21bis et 61ter. Le suspect qui est privée de sa liberté a cependant le droit de prendre connaissance, en personne ou par son avocat, de l'enregistrement de son audition sur simple demande de lui-même ou de son avocat au procureur du Roi ou, le cas échéant, au juge d'instruction en charge.

L'enregistrement de l'audition est conservé sur support numérique.

§ 4. Si la personne interrogée ne comprend pas ou ne parle pas la langue de la procédure, ou si elle souffre de troubles de l'audition ou de la parole et si l'avocat ne comprend pas ou ne parle pas la langue de la personne à entendre, il est fait appel à un interprète assermenté durant la concertation confidentielle préalable avec l'avocat. Le procès-verbal mentionne l'assistance d'un interprète assermenté ainsi que son nom et sa qualité. Les frais de l'interprétation sont à charge de l'État.

§ 5. La personne à entendre a le droit à être assistée de son avocat lors des auditions qui ont lieu dans les délais visés au § 1er.

L'audition sera interrompue pendant quinze minutes au maximum en vue d'une concertation confidentielle supplémentaire, soit une seule fois à la demande de la personne à entendre elle-même ou à la demande de son avocat, soit en cas de révélation de nouvelles infractions qui ne sont pas en relation avec les faits qui ont été portés à sa connaissance conformément à l'article 47bis, § 2, alinéa 1er, du Code d'instruction criminelle.

§ 6. Seule la personne majeure à entendre peut renoncer volontairement et de manière réfléchie aux droits visés aux paragraphes 2 et 5. Avant de prendre cette décision, elle peut demander à s'entretenir confidentiellement par téléphone avec un avocat de la permanence. Elle doit procéder à la renonciation par écrit, dans un document daté et signé par elle. La personne concernée est informée qu'elle peut révoquer sa renonciation.

§ 7. Sans préjudice des dispositions des lois particulières, quiconque est privé de sa liberté conformément aux articles 1er, 2 ou 3 a droit, si le suspect en fait la demande, à ce qu'un tiers soit informé de son arrestation, par la personne qui interroge ou une personne désignée par elle, par le moyen de communication le plus approprié.

Le procureur du Roi ou le juge d'instruction en charge du dossier peut, par décision motivée, différer cette communication pour la durée nécessaire à la protection des intérêts

de belangen van het onderzoek te beschermen, ingeval een van de volgende dwingende redenen zulks rechtvaardigen:

a) een dringende noodzaak om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen;

b) een dringende noodzaak om een situatie te voorkomen waarin substantiële schade aan de strafprocedure kan worden toegebracht.

§ 8. Eenieder die van zijn vrijheid is benomen overeenkomstig de artikelen 1, 2 of 3, heeft recht op medische bijstand. De kosten van de medische bijstand verleend tijdens de termijnen bedoeld in de artikelen 1, 2 en 3, vallen onder de gerechtskosten.

Onverminderd het in het eerste lid bepaald recht, heeft deze persoon subsidiair het recht een onderzoek door een arts naar keuze te vragen. De kosten voor dit onderzoek vallen te zijnen laste.

§ 9. In het licht van bijzondere omstandigheden kan de procureur des Konings of de gelaste onderzoeksrechter uitzonderlijk, bij een met redenen omklede beslissing, afwijken van de in de paragrafen 2 en 5 bepaalde rechten, ingeval een of meer van de volgende dwingende redenen zulks rechtvaardigen:

a) indien er sprake is van een dringende noodzaak om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen. De verhoren afgenoemt zonder de in paragrafen 2 en 5 bepaalde rechten worden uitgevoerd met als enig doel en voor zover noodzakelijk om de informatie te verkrijgen die essentieel is om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen.

b) indien onmiddellijk optreden noodzakelijk is om te voorkomen dat de strafprocedure substantiële schade wordt toegebracht; De verhoren afgenoemt zonder de in § 2 en 5 bepaalde rechten worden uitgevoerd met als enig doel en voor zover noodzakelijk om informatie te verkrijgen die essentieel is om te voorkomen dat de strafprocedure substantiële schade wordt toegebracht.

§ 10. Onverminderd artikel 184ter van het Wetboek van strafvordering, kan de procureur des Konings of de gelaste onderzoeksrechter uitzonderlijk, bij een met redenen omklede beslissing tijdelijk afwijken van het zonder onnodig uitstel voorzien van de in paragrafen 2 en 5 bepaalde rechten, indien de geografische afstand waarop de verdachte zich bevindt het onmogelijk maakt om het recht op toegang tot een advocaat binnen die termijn te kunnen waarborgen en de uitoefening van deze rechten niet kan worden gerealiseerd via telefoon of videoconferentie.”

Art. 5

In artikel 16 van dezelfde wet, gewijzigd door de wetten van 23 januari en 10 april 2003, 31 mei 2005, 20 juli 2006,

de l'enquête, au cas où l'un des motifs impérieux suivants le justifie:

a) une nécessité urgente de prévenir une atteinte grave à la vie, à la liberté ou à l'intégrité physique d'une personne;

b) une nécessité urgente de prévenir une situation dans laquelle la procédure pénale peut être sérieusement compromise.

§ 8. Quiconque est privé de sa liberté conformément aux articles 1er, 2 ou 3 a droit à une assistance médicale. Le coût de l'assistance médicale fournie dans les délais visés aux articles 1er, 2 et 3 s'inscrit dans les frais de justice.

Sans préjudice du droit prévu à l'alinéa 1er, cette personne a subsidiairement le droit de demander à être examinée par un médecin de son choix. Le coût de cet examen est à sa charge.

§ 9. À la lumière des circonstances particulières, le procureur du Roi ou le juge d'instruction en charge peut exceptionnellement, par une décision motivée, déroger à l'application des droits prévus aux paragraphes 2 et 5, au cas où l'un ou plusieurs des motifs impérieux suivants le justifient:

a) lorsqu'il existe une nécessité urgente de prévenir une atteinte grave à la vie, à la liberté ou à l'intégrité physique d'une personne. Les interrogatoires effectués sans les droits prévus aux paragraphes 2 et 5 sont menés à la seule fin d'obtenir des informations essentielles pour prévenir des atteintes graves à la vie, à la liberté ou à l'intégrité physique d'une personne et dans la mesure nécessaire à cet effet.

b) lorsqu'il est impératif que les autorités qui procèdent à l'enquête agissent immédiatement pour éviter de compromettre sérieusement une procédure pénale. Les interrogatoires effectués sans les droits prévus aux § 2 et 5 sont menés à la seule fin d'obtenir des informations essentielles pour éviter de compromettre sérieusement une procédure pénale et dans la mesure nécessaire à cet effet.

§ 10. Sans préjudice de l'article 184ter du Code d'instruction criminelle, le procureur du Roi ou le juge d'instruction en charge peut exceptionnellement, par une décision motivée, déroger temporairement à l'application des droits prévus aux paragraphes 2 et 5 sans retard indu, lorsqu'il est impossible, en raison de l'éloignement géographique du suspect, d'assurer le droit d'accès à un avocat dans ce délai et que ces droits ne peuvent être exercés par téléphone ou par vidéoconférence.”

Art. 5

Dans l'article 16 de la même loi, modifié par les lois du 23 janvier et 10 avril 2003, 31 mai 2005, 20 juillet 2006,

13 augustus 2011 en 27 december 2012, worden de volgende wijzigingen aangebracht:

1° in paragraaf 2, wordt het derde lid vervangen als volgt:

“De advocaat mag opmerkingen formuleren overeenkomstig artikel 47bis, § 6, 7), van het Wetboek van strafvordering.”;

2° in paragraaf 2, vijfde lid, wordt de zin “Bij ontstentenis van de naleving van deze voorwaarden, wordt de inverdenkinggestelde in vrijheid gesteld.” opgeheven;

3° in paragraaf 5, tweede lid, wordt de zin “Bij ontstentenis van deze mededelingen, wordt de inverdenkinggestelde in vrijheid gesteld.” opgeheven;

4° in paragraaf 6, eerste lid, wordt de zin “Bij ontstentenis van de handtekening van de rechter, wordt de inverdenkinggestelde in vrijheid gesteld.” opgeheven.

5° een nieuwe paragraaf 6bis wordt ingevoegd, luidende:

“§ 6bis. De verdachte die de taal van de procedure niet verstaat, heeft het recht om een vertaling van de relevante passages van het bevel te vragen in een taal die hij verstaat, zodanig dat hij geïnformeerd is over de hem ten laste gelegde feiten en hij zich effectief kan verdedigen, tenzij een mondelinge vertaling aan de verdachte werd verstrekt. Het verzoek dient ter griffie van de rechtbank van eerste aanleg te worden neergelegd, op straffe van verval, binnen drie dagen na het verlenen van het bevel tot aanhouding. De vertaling wordt verstrekt binnen een redelijke termijn.

Indien een mondelinge vertaling aan de verdachte werd verstrekt, wordt daarvan melding gemaakt in het bevel tot aanhouding.

De kosten van vertaling zijn ten laste van de Staat.”.

Art. 6

In dezelfde wet wordt een nieuw hoofdstuk IV/1 ingevoegd, luidende:

“Hoofdstuk IV/1. – Bijstand van de advocaat bij de verhoren tijdens de periode van de handhaving van de voorlopige hechtenis.”

Art. 7

In Hoofdstuk IV/1, ingevoegd door artikel 6, wordt een nieuw artikel 24bis/1 ingevoegd, luidende:

“Art. 24bis/1. De verdachte die zich in voorlopige hechtenis bevindt, heeft vanaf de betrekking van het bevel tot aanhouding recht op vertrouwelijk overleg met zijn advocaat overeenkomstig artikel 20, § 1, recht op bijstand van een

13 août 2011 et 27 décembre 2012, les modifications suivantes sont apportées:

1° au paragraphe 2, l’alinéa trois est remplacé comme suit:

“L’avocat peut formuler des observations conformément à l’article 47bis, § 6, 7), du Code d’instruction criminelle.”;

2° au paragraphe 2, alinéa 5, la phrase “À défaut de respect de ces conditions, l’inculpé est mis en liberté.” est abrogé;

3° au paragraphe 5, alinéa 2, la phrase “À défaut de ces informations, l’inculpé est mis en liberté.” est abrogé;

4° au paragraphe 6, alinéa 1er, la phrase “À défaut de la signature du juge, l’inculpé est mis en liberté.” est abrogé.

5° un nouveau paragraphe 6bis est inséré, rédigé comme suit:

“§ 6bis. L’inculpé qui ne comprend pas la langue de la procédure a le droit de demander une traduction des passages pertinents du mandat dans une langue qu’il comprend pour lui permettre d’avoir connaissance des faits qui lui sont reprochés et de se défendre de manière effective, sauf si une traduction orale a été fournie à l’inculpé. La demande doit être déposée au greffe du tribunal de première instance, à peine de déchéance, dans les trois jours de la délivrance du mandat d’arrêt. La traduction est fournie dans un délai raisonnable.

Si une traduction orale a été fournie à l’inculpé, mention en est faite dans le mandat d’arrêt.

Les frais de traduction sont à charge de l’État.”.

Art. 6

Dans la même loi, un nouveau chapitre IV/1 est inséré intitulé comme suit:

“Chapitre IV/1. – L’assistance de l’avocat lors des auditions pendant la période du maintien en détention préventive.”

Art. 7

Dans le Chapitre IV/1, inséré par l’article 6, un nouvel article 24bis/1 est inséré, rédigé comme suit:

“Art. 24bis/1. À compter de la signification du mandat d’arrêt, le suspect qui se trouve en détention préventive a le droit de se concerter confidentiellement avec son avocat conformément à l’article 20, § 1er, de se faire assister par un

advocaat tijdens de verhoren die worden afgenoem en recht op de onderbreking van het verhoor overeenkomstig artikel 2bis, § 5, tweede lid.

Indien het verhoor op schriftelijke uitnodiging geschiedt met vermelding van een beknopte omschrijving van de feiten, van het recht op vertrouwelijk overleg met zijn advocaat, het recht op bijstand van zijn advocaat tijdens het verhoor, het recht om het verhoor eenmalig te onderbreken overeenkomstig artikel 2bis, § 5, tweede lid en de rechten voorzien in artikel 47bis, § 2, eerste lid, 5) en 6) van het Wetboek van strafvordering, wordt betrokken geacht zijn advocaat te hebben geraadpleegd.

Enkel de meerderjarige kan vrijwillig en weloverwogen afstand doen van het recht op bijstand van een advocaat tijdens het verhoor in een door hem gedateerd en ondertekend document. Betrokkene wordt in kennis gesteld dat hij zijn afstand kan herroepen.

De verhoorder neemt contact op met de permanentie voorzien in artikel 2bis, § 2, teneinde de gekozen advocaat of zijn plaatsvervanger op te roepen voor het verhoor met vermelding van plaats, dag en uur. De advocaat die een verdachte die zich in voorhechtenis bevindt bijstaat of die een andere advocaat opvolgt, meldt zijn tussenkomst onverwijd aan de in art. 2 bis, § 2, vermelde permanentie.

Indien het verhoor niet op schriftelijke uitnodiging geschiedt of indien er tussen de uitnodiging en het verhoor geen vrije dag wordt gelaten, zijn de bepalingen van artikel 2bis, paragrafen 2 en 3 van toepassing.”

HOOFDSTUK 4

Bepalingen tot wijziging van de wet van 19 december 2003 betreffende het Europees aanhoudingsbevel

Art. 8

In artikel 10/1 van de wet van 19 december 2003 betreffende het Europees aanhoudingsbevel, ingevoegd door de wet van 25 april 2014, worden de volgende wijzigingen aangebracht:

a) de eerste zin van het eerste lid, 2°, wordt aangevuld met de woorden “evenals van zijn recht om een derde van zijn vrijheidsbeneming op de hoogte te laten brengen”;

2° de tweede zin van het eerste lid, 2°, wordt aangevuld met de woorden “en van het recht om een derde van zijn vrijheidsbeneming op de hoogte te laten brengen”;

3° een nieuw 2°/1 wordt ingevoegd, luidende:

“2°/1 van zijn recht om een advocaat in de uitvaardigende staat aan te wijzen. De advocaat in de uitvaardigende staat de advocaat in België bij, door hem informatie en advies te verstrekken teneinde de gezochte persoon zijn rechten uit

avocat pendant les auditions qui sont effectuées et d'interrompre l'audition conformément à l'article 2bis, § 5, alinéa 2.

Si l'audition a lieu sur convocation écrite avec communication succincte des faits, du droit de se concerter confidentiellement avec son avocat, du droit de se faire assister par son avocat pendant l'audition, du droit d'interrompre une seule fois l'audition conformément à l'article 2bis, § 5, alinéa 2, et des droits prévus à l'article 47bis, § 2, alinéa 1er, 5) et 6), du Code d'instruction criminelle, la personne concernée est présumée avoir consulté son avocat.

Seule la personne majeure peut volontairement et de manière réfléchie renoncer dans un document daté et signé par elle au droit de se faire assister par un avocat pendant l'audition. La personne concernée est informée du fait qu'elle peut révoquer sa renonciation.

La personne qui procède à l'audition prend contact avec la permanence prévue à l'article 2bis, § 2, afin de convoquer à l'audition l'avocat choisi ou l'avocat qui le remplace, en mentionnant les lieu, jour et heure. L'avocat qui assiste un suspect qui se trouve en détention préventive ou qui succède à un autre avocat informe immédiatement la permanence visée à l'art. 2 bis, § 2, de son intervention.

Les dispositions de l'article 2bis, paragraphes 2 et 3, sont d'application si l'audition n'a pas lieu sur convocation écrite ou si la convocation et l'audition ne sont pas espacées d'un jour libre.”

CHAPITRE 4

Dispositions modifiant la loi du 19 décembre 2003 concernant le mandat d'arrêt européen

Art. 8

Dans l'article 10/1 de la loi du 19 décembre 2003 concernant le mandat d'arrêt européen, inséré par la loi du 25 avril 2014, les modifications suivantes sont apportées:

a) la première phrase de l'alinéa 1er, 2°, est complétée par les mots “ainsi que de son droit à ce qu'un tiers soit informé de sa privation de liberté”;

2° la deuxième phrase de l'alinéa 1er, 2°, est complétée par les mots “et en ce qui concerne le droit à ce qu'un tiers soit informé de sa privation de liberté”;

3° un nouvel 2°/1 est inséré, rédigé comme suit:

“2°/1 de son droit à désigner un avocat dans l'État d'émission. L'avocat dans l'État d'émission assiste l'avocat en Belgique en lui fournissant des informations et des avis, afin que la personne dont la remise est demandée exerce

hoofde van Kaderbesluit 2002/584/JBZ daadwerkelijk te doen uitoefenen;”.

Art. 9

In dezelfde wet wordt een nieuw artikel 10/1 ingevoegd, luidende:

“Art. 10/1. § 1. Ingeval de betrokken persoon zijn recht wenst uit te oefenen om een advocaat in de uitvaardigende staat aan te wijzen en hij nog geen advocaat in deze lidstaat heeft, brengt het openbaar ministerie de uitvaardigende autoriteit hiervan onverwijd op de hoogte.

§ 2. Het recht van de betrokken persoon om in de uitvaardigende staat een advocaat aan te wijzen laat de in deze wet bepaalde termijnen onverlet.”

Art. 10

In dezelfde wet wordt een nieuw artikel 34/1 ingevoegd, luidende:

“Art. 34/1. Ingeval de betrokken persoon zijn recht inroeft om in België een advocaat aan te wijzen en hij nog geen advocaat heeft, neemt het openbaar ministerie contact op met de permanentiedienst die wordt georganiseerd door de Orde van Vlaamse balies en de “Ordre des barreaux francophones et germanophone. Het openbaar ministerie maakt de beschikbare informatie zonder onnoodig uitstel over aan de uitvoerende autoriteit.”

HOOFDSTUK 5

Bepaling tot wijziging van artikel 495 van het Gerechtelijk Wetboek

Art. 11

In artikel 495 van het Gerechtelijk Wetboek, ingevoegd door de wet van 4 juli 2001, wordt tussen het tweede en het derde lid een lid ingevoegd, luidende:

“Zij organiseren de permanentiedienst zoals bedoeld in de artikelen 2bis, § 1 en 24bis/1 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis op een wijze die het mogelijk maakt op een zo snel mogelijke manier een advocaat te contacteren, gebruik makend van de moderne communicatiemiddelen, waarbij de verschillende contacten van de gebruikers worden bijgehouden. Een jaarlijkse toelage ten laste van het algemeen budget van de uitgaven van sectie 12 wordt voorzien voor de exploitatiekosten die nodig zijn voor de uitvoering van deze opdracht. De Koning bepaalt de verdere uitvoeringsmodaliteiten hiervan.”

effectivement ses droits qui découlent de la décision-cadre 2002/584/JAI;”.

Art. 9

Dans la même loi, un nouvel article 10/1 est inséré, rédigé comme suit:

“Art. 10/1. § 1er. Lorsque la personne concernée souhaite exercer son droit de désigner un avocat dans l’État d’émission et qu’elle n’a pas encore d’avocat dans cet État membre, le ministère public en informe immédiatement l’autorité d’émission.

§ 2. Le droit de la personne concernée de désigner un avocat dans l’État d’émission ne porte pas atteinte aux délais fixés dans la présente loi.”

Art. 10

Dans la même loi, un nouvel article 34/1 est inséré, rédigé comme suit:

“Art. 34/1. Lorsque la personne concernée invoque son droit de désigner un avocat en Belgique et qu’il n’a pas encore d’avocat, le ministère public prend contact avec la permanence organisée par l’Ordre des barreaux francophones et germanophone et l’”Orde van Vlaamse balies”. Le ministère public transmet sans retard indu les informations disponibles à l’autorité d’exécution.”

CHAPITRE 5

Disposition modifiant l’article 495 du Code judiciaire

Art. 11

Dans l’article 495 du Code judiciaire, inséré par la loi du 4 juillet 2001, un alinéa rédigé comme suit est inséré entre les alinéas 2 et 3:

“Ils organisent la permanence visée aux articles 2bis, § 1er, et 24bis/1 de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive selon des modalités permettant de contacter un avocat de la façon la plus rapide possible, en faisant usage des moyens de communication modernes, les différents contacts pris par les utilisateurs étant conservés. Une allocation annuelle à charge de la section 12 du budget général des dépenses est prévue pour les coûts d’exploitation nécessaires à l’exécution de cette mission. Le Roi en détermine les autres modalités d’exécution”.

HOOFDSTUK 6**Inwerkintredingsbepaling**

Art. 12

Deze wet treedt in werking op 27 november 2016.

CHAPITRE 6**Disposition d'entrée en vigueur**

Art. 12

Cette loi entre en vigueur le 27 novembre 2016.

Regelgevingsimpactanalyse

RiA-AiR

- :: Vul het formulier bij voorkeur online in ria-air.fed.be
- :: Contacteer de helpdesk indien nodig ria-air@premier.fed.be
- :: Raadpleeg de handleiding, de FAQ, enz. www.vereenvoudiging.be

Beschrijvende fiche

Auteur .a.

Bevoegd regeringslid	Koen Geens
Contactpersoon beleidscel (Naam, E-mail, Tel. Nr.)	Tom Van Wijnsberge, tom.vanwijnberge@just.fgov.be, +32 2 542 80.79
Overheidsdienst	FOD Justitie
Contactpersoon overheidsdienst (Naam, E-mail, Tel. Nr.)	Vicky De Souter, vicky.desouter@just.fgov.be, +32 2 542 68.37

Ontwerp .b.

Titel van het ontwerp van regelgeving	Voorontwerp van wet tot volledige omzetting van de Richtlijn 2013/48/EU van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming, tot gedeeltelijke omzetting van de Richtlijn 2010/64/EU betreffende het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures en tot gedeeltelijke omzetting van de Richtlijn 2012/29/EU tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ
Korte beschrijving van het ontwerp van regelgeving met vermelding van de oorsprong (verdrag, richtlijn, samenwerkingsakkoord, actualiteit, ...), de beoogde doelen van uitvoering.	Dit voorontwerp van wet beoogt primordiaal de volledige omzetting van de Richtlijn 2013/48/EU van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming. Deze richtlijn definieert de regels volgens dewelke verdachten en beklaagden in strafprocedures toegang moeten hebben tot een advocaat. Vervolgens beoogt het wetsontwerp de gedeeltelijke omzetting van de richtlijn 2010/64/EU betreffende het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures voor wat betreft de bepalingen inzake vertaling en vertolking die worden gewijzigd door de omzetting van de richtlijn 2013/48/EU. Tot slot beoogt het wetsontwerp de gedeeltelijke omzetting van de Richtlijn 2012/29/EU tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ voor wat betreft de bepalingen die worden gewijzigd door de omzetting van de richtlijn 2013/48/EU.

Impactanalyses reeds uitgevoerd	☐ Ja	Indien ja, gelieve een kopie bij te voegen of de referentie van het document te vermelden: <u>—</u>
	☒ Nee	

Raadpleging over het ontwerp van regelgeving .c.

Verplichte, facultatieve of informele raadplegingen:	Het voorontwerp van wet werd voorbereid in een multidisciplinaire werkgroep bestaande uit vertegenwoordigers van de federale en de lokale politie, de magistratuur, de onderzoeksrechters, leden van de beleidscel Justitie en leden van de FOD Justitie. Deze ontwerptekst werd vervolgens afgetoetst met de vertegenwoordigers van de Orde van de Vlaamse Balie en avocats.be en de andere betrokken administraties. Ook het College van Procureurs generaal werd om advies gevraagd. Met de Ordes werd tevens een overlegmoment samen met de werkgroep georganiseerd op 15 april 2016 waarop de adviezen van de beide Ordes werden besproken.
--	--

Bronnen gebruikt om de impactanalyse uit te voeren .d.

Statistieken, referentiedocumenten, organisaties en contactpersonen:	Eindrapport evaluatie van de Salduz-wet – Dienst voor het strafrechtelijk Beleid – FOD Justitie + cijfergegevens webapplicatie + cijfers juridische tweedelijnsbijstand
--	---

Datum van beëindiging van de impactanalyse .e.

12 mei 2016

Welke impact heeft het ontwerp van regelgeving op deze 21 thema's?

Een ontwerp van regelgeving zal meestal slechts impact hebben op enkele thema's.

Een niet-exhaustieve lijst van trefwoorden is gegeven om de inschatting van elk thema te vergemakkelijken.

Indien er een **positieve en/of negatieve impact** is, leg deze uit (gebruik indien nodig trefwoorden) en vermeld welke maatregelen worden genomen om de eventuele negatieve effecten te verlichten/te compenseren.

Voor de thema's 3, 10, 11 en 21, worden meer gedetailleerde vragen gesteld.

Raadpleeg de [handleiding](#) of contacteer de helpdesk ria-air@premier.fed.be indien u vragen heeft.

Kansarmoedebestrijding .1.

Menswaardig minimuminkomen, toegang tot kwaliteitsvolle diensten, schuldenoverlast, risico op armoede of sociale uitsluiting (ook bij minderjarigen), ongeletterdheid, digitale kloof.

Positieve impact

Negatieve impact

↓ Leg uit.

Geen impact

Gelijke Kansen en sociale cohesie .2.

Non-discriminatie, gelijke behandeling, toegang tot goederen en diensten, toegang tot informatie, tot onderwijs en tot opleiding, loonkloof, effectiviteit van burgerlijke, politieke en sociale rechten (in het bijzonder voor kwetsbare bevolkingsgroepen, kinderen, ouderen, personen met een handicap en minderheden).

Positieve impact

Negatieve impact

↓ Leg uit.

Geen impact

Het voorontwerp van wet draagt bij tot de sociale cohesie gelet op de uitbreiding van het recht op toegang tot een advocaat voor en tijdens verhoor en bepaalde onderzoeksadden. Dit betekent een meerwaarde voor de rechten van de verdediging en kan bijdragen tot meer evenwichtige strafrechtelijke onderzoeken.

Gelijkheid van vrouwen en mannen .3.

Toegang van vrouwen en mannen tot bestaansmiddelen: inkomen, werk, verantwoordelijkheden, gezondheid/zorg/welzijn, veiligheid, opleiding/kennis/vorming, mobiliteit, tijd, vrije tijd, etc.

Uitoefening door vrouwen en mannen van hun fundamentele rechten: burgerlijke, sociale en politieke rechten.

1. Op welke personen heeft het ontwerp (rechtstreeks of onrechtstreeks) een impact en wat is de naar geslacht uitgesplitste samenstelling van deze groep(en) van personen?

Indien geen enkele persoon betrokken is, leg uit waarom.

Het voorontwerp van wet is van toepassing op alle personen. Een verdeling over de geslachten is niet mogelijk.

↓ Indien er personen betrokken zijn, beantwoord dan vraag 2.

2. Identificeer de eventuele verschillen in de respectieve situatie van vrouwen en mannen binnen de materie waarop het ontwerp van regelgeving betrekking heeft.

N.v.t.

↓ Indien er verschillen zijn, beantwoord dan vragen 3 en 4.

3. Beperken bepaalde van deze verschillen de toegang tot bestaansmiddelen of de uitoefening van fundamentele rechten van vrouwen of mannen (problematische verschillen)? [J/N] > Leg uit

N.v.t.

4. Identificeer de positieve en negatieve impact van het ontwerp op de gelijkheid van vrouwen en mannen, rekening houdend met de voorgaande antwoorden?

N.v.t.

↓ Indien er een negatieve impact is, beantwoord dan vraag 5.

5. Welke maatregelen worden genomen om de negatieve impact te verlichten / te compenseren?

N.v.t.

Gezondheid .4.

Toegang tot kwaliteitsvolle gezondheidszorg, efficiëntie van het zorgaanbod, levensverwachting in goede gezondheid, behandelingen van chronische ziekten (bloedvatenziekten, kankers, diabetes en chronische ademhalingsziekten), gezondheidsdeterminanten (sociaal-economisch niveau, voeding, verontreiniging), levenskwaliteit.

 Positieve impact Negatieve impact

Leg uit.

 Geen impact**Werkgelegenheid .5.**

Toegang tot de arbeidsmarkt, kwaliteitsvolle banen, werkloosheid, zwartwerk, arbeids- en ontslagomstandigheden, loopbaan, arbeidstijd, welzijn op het werk, arbeidsongevallen, beroepsziekten, evenwicht privé- en beroepsleven, gepaste verloning, mogelijkheid tot beroepsopleiding, collectieve arbeidsverhoudingen.

 Positieve impact Negatieve impact

Leg uit.

 Geen impact**Consumptie- en productiepatronen .6.**

Prijsstabiliteit of -voorzienbaarheid, inlichting en bescherming van de consumenten, doeltreffend gebruik van hulpbronnen, evaluatie en integratie van (sociale- en milieu-) externaliteiten gedurende de hele levenscyclus van de producten en diensten, beheerpatronen van organisaties.

 Positieve impact Negatieve impact

Leg uit.

 Geen impact**Economische ontwikkeling .7.**

Oprichting van bedrijven, productie van goederen en diensten, arbeidsproductiviteit en productiviteit van hulpbronnen/grondstoffen, competitiviteitsfactoren, toegang tot de markt en tot het beroep, markttransparantie, toegang tot overheidsopdrachten, internationale handels- en financiële relaties, balans import/export, ondergrondse economie, bevoorradingssekerheid van zowel energiebronnen als minerale en organische hulpbronnen.

 Positieve impact Negatieve impact

Leg uit.

 Geen impact**Investeringen .8.**

Investeringen in fysiek (machines, voertuigen, infrastructuren), technologisch, intellectueel (software, onderzoek en ontwikkeling) en menselijk kapitaal, nettoinvesteringscijfer in procent van het bbp.

 Positieve impact Negatieve impact

Leg uit.

 Geen impact**Onderzoek en ontwikkeling .9.**

Mogelijkheden betreffende onderzoeken en ontwikkeling, innovatie door de invoering en de verspreiding van nieuwe productiemethodes, nieuwe ondernemingspraktijken of nieuwe producten en diensten, onderzoeks- en ontwikkelingsuitgaven.

 Positieve impact Negatieve impact

Leg uit.

 Geen impact

Kmo's .10.

Impact op de ontwikkeling van de kmo's.

- Welke ondernemingen zijn rechtstreeks of onrechtstreeks betrokken?

Beschrijf de sector(en), het aantal ondernemingen, het % kmo's (< 50 werknemers), waaronder het % micro-ondernemingen (< 10 werknemers).

Indien geen enkele onderneming betrokken is, leg uit waarom.

N.v.t.

↓ Indien er kmo's betrokken zijn, beantwoord dan vraag 2.

- Identificeer de positieve en negatieve impact van het ontwerp op de kmo's.

N.B. De impact op de administratieve lasten moet bij thema 11 gedetailleerd worden.

N.v.t.

↓ Indien er een negatieve impact is, beantwoord dan vragen 3 tot 5.

- Is deze impact verhoudingsgewijs zwaarder voor de kmo's dan voor de grote ondernemingen? [J/N]> Leg uit

N.v.t.

- Staat deze impact in verhouding tot het beoogde doel? [J/N]> Leg uit

N.v.t.

- Welke maatregelen worden genomen om deze negatieve impact te verlichten / te compenseren?

N.v.t.

Administratieve lasten .11.

Verlaging van de formaliteiten en administratieve verplichtingen die direct of indirect verbonden zijn met de uitvoering, de naleving en/of de instandhouding van een recht, een verbood of een verplichting.

↓ Indien burgers (zie thema 3) en/of ondernemingen (zie thema 10) betrokken zijn, beantwoord dan volgende vragen.

- Identificeer, per betrokken doelgroep, de nodige formaliteiten en verplichtingen voor de toepassing van de regelgeving. Indien er geen enkele formaliteiten of verplichtingen zijn, leg uit waarom.

a. Ingeval de betrokken recht heeft op juridische tweedelijnsbijstand, moet hij dit kunnen aantonen volgens de actueel geldende regels die niet worden gewijzigd door dit voorontwerp van wet.

b. Ingeval de betrokken recht heeft op juridische tweedelijnsbijstand, moet hij dit kunnen aantonen volgens de actueel geldende regels die niet worden gewijzigd door dit voorontwerp van wet.

↓ Indien er formaliteiten en/of verplichtingen zijn in de huidige* regelgeving, beantwoord dan vragen 2a tot 4a.

↓ Indien er formaliteiten en/of verplichtingen zijn in het ontwerp van regelgeving**, beantwoord dan vragen 2b tot 4b.

- Welke documenten en informatie moet elke betrokken doelgroep verschaffen?

a. N.v.t.

b. N.v.t.

- Hoe worden deze documenten en informatie, per betrokken doelgroep, ingezameld?

a. N.v.t.

b. N.v.t.

- Welke is de periodiciteit van de formaliteiten en verplichtingen, per betrokken doelgroep?

a. N.v.t.

b. N.v.t.

- Welke maatregelen worden genomen om de eventuele negatieve impact te verlichten / te compenseren?

N.v.t.

Energie .12.

Energiemix (koolstofarm, hernieuwbaar, fossiel), gebruik van biomassa (hout, biobrandstoffen), energie-efficiëntie, energieverbruik van de industrie, de dienstensector, de transportsector en de huishoudens, bevoorradingzekerheid, toegang tot energiediensten en -goederen.

Positieve impact Negatieve impact

Leg uit.

Geen impact

--

Mobiliteit .13.

Transportvolume (aantal aangelegde kilometers en aantal voertuigen), aanbod van gemeenschappelijk personenvervoer, aanbod van wegen, sporen en zee- en binnenvaart voor goederenvervoer, verdeling van de vervoerswijzen (modal shift), veiligheid, verkeersdichtheid.

Positieve impact Negatieve impact

Leg uit.

Geen impact

--

Voeding .14.

Toegang tot veilige voeding (kwaliteitscontrole), gezonde en voedzame voeding, verspilling, eerlijke handel.

Positieve impact Negatieve impact

Leg uit.

Geen impact

--

Klimaatverandering .15.

Uitstoot van broeikasgassen, aanpassingsvermogen aan de gevolgen van de klimaatverandering, veerkracht, energie overgang, hernieuwbare energiebronnen, rationeel energiegebruik, energie-efficiëntie, energieprestaties van gebouwen, winnen van koolstof.

Positieve impact Negatieve impact

Leg uit.

Geen impact

--

Natuurlijke hulpbronnen .16.

Efficiënt beheer van de hulpbronnen, recyclage, hergebruik, waterkwaliteit en -consumptie (oppervlakte- en grondwater, zeeën en oceanen), bodemkwaliteit en -gebruik (verontreiniging, organisch stofgehalte, erosie, drooglegging, overstromingen, verdichting, fragmentatie), ontbossing.

Positieve impact Negatieve impact

Leg uit.

Geen impact

--

Buiten- en binnenlucht .17.

Luchtkwaliteit (met inbegrip van de binnenlucht), uitstoot van verontreinigende stoffen (chemische of biologische agentia: methaan, koolwaterstoffen, oplosmiddelen, SOX, NOX, NH3), fijnstof.

Positieve impact Negatieve impact

Leg uit.

Geen impact

--

Biodiversiteit .18.

Graad van biodiversiteit, stand van de ecosystemen (herstelling, behoud, valorisatie, beschermd zones), verandering en fragmentatie van de habitatten, biotechnologieën, uitvindingsactieën in het domein van de biologie, gebruik van genetische hulpbronnen, diensten die de ecosystemen leveren (water- en luchtzuivering, enz.), gedomesticeerde of gecultiveerde soorten, invasieve uitheemse soorten, bedreigde soorten.

Positieve impact Negatieve impact

Leg uit.

Geen impact

--

Hinder .19.

Geluids-, geur- of visuele hinder, trillingen, ioniserende, niet-ioniserende en elektromagnetische stralingen, lichtoverlast.

Positieve impact Negatieve impact ↓ Leg uit.

Geen impact

Overheid .20.

Democratische werking van de organen voor overleg en beraadslaging, dienstverlening aan gebruikers, klachten, beroep, protestbewegingen, wijze van uitvoering, overheidsinvesteringen.

Positieve impact Negatieve impact ↓ Leg uit.

Geen impact

Beleidscoherentie ten gunste van ontwikkeling .21.

Inachtneming van de onbedoelde neveneffecten van de Belgische beleidsmaatregelen op de belangen van de ontwikkelingslanden.

1. Identificeer de eventuele rechtstreekse of onrechtstreekse impact van het ontwerp op de ontwikkelingslanden op het vlak van:

☐ voedselveiligheid
☐ gezondheid en toegang tot geneesmiddelen
☐ waardig werk
☐ lokale en internationale handel | ☐ inkomens en mobilisering van lokale middelen (taxatie)
☐ mobiliteit van personen
☐ leefmilieu en klimaatverandering (mechanismen voor schone ontwikkeling)
☐ vrede en veiligheid |
|--|---|

Indien er geen enkel ontwikkelingsland betrokken is, leg uit waarom.

N.v.t.

↓ Indien er een positieve en/of negatieve impact is, beantwoord dan vraag 2.

2. Verduidelijk de impact per regionale groepen of economische categorieën (eventueel landen oplijsten). Zie bijlage
N.v.t.

↓ Indien er een negatieve impact is, beantwoord dan vraag 3.

3. Welke maatregelen worden genomen om de negatieve impact te verlichten / te compenseren?

N.v.t.

Analyse d'impact de la réglementation

RiA-AiR

- :: Remplissez de préférence le formulaire en ligne ria-air.fed.be
- :: Contactez le Helpdesk si nécessaire ria-air@premier.fed.be
- :: Consultez le manuel, les FAQ, etc. www.simplification.be

Fiche signalétique

Auteur .a.

Membre du Gouvernement compétent	Koen Geens
Contact cellule stratégique (nom, email, tél.)	Tom Van Wijnsberge, tom.vanwijnberge@just.fgov.be, +32 2 542 80.79
Administration compétente	SPF Justice
Contact administration (nom, email, tél.)	Vicky De Souter, vicky.desouter@just.fgov.be, + 32 2 542 68.37

Projet .b.

Titre du projet de réglementation	Avant-projet de loi portant transposition complète de la directive 2013/48/UE du Parlement européen et du Conseil du 22 octobre 2013 relative au droit d'accès à un avocat dans le cadre des procédures pénales et des procédures relatives au mandat d'arrêt européen, au droit d'informer un tiers dès la privation de liberté et au droit des personnes privées de liberté de communiquer avec des tiers et avec les autorités consulaires, portant transposition partielle de la directive 2010/64/UE relative au droit à l'interprétation et à la traduction dans le cadre des procédures pénales et portant transposition partielle de la directive 2012/29/UE établissant des normes minimales concernant les droits, le soutien et la protection des victimes de la criminalité et remplaçant la décision-cadre 2001/220/JAI du Conseil	
Description succincte du projet de réglementation en mentionnant l'origine réglementaire (traités, directive, accord de coopération, actualité, ...), les objectifs poursuivis et la mise en œuvre.	Cet avant-projet de loi vise primordialement la transposition complète de la directive 2013/48/UE du Parlement européen et du Conseil du 22 octobre 2013 relative au droit d'accès à un avocat dans le cadre des procédures pénales et des procédures relatives au mandat d'arrêt européen, au droit d'informer un tiers dès la privation de liberté et au droit des personnes privées de liberté de communiquer avec des tiers et avec les autorités consulaires. Cette directive définit les règles selon lesquelles des suspects et des accusés dans des procédures pénales doivent avoir accès à un avocat. Ensuite, l'avant-projet de loi vise la transposition partielle de la directive 2010/64/UE relative au droit à l'interprétation et à la traduction dans le cadre des procédures pénales en ce qui concerne les dispositifs d'interprétation et de traduction qui sont modifiés suite à la transposition de la directive 2013/48/UE. Enfin, l'avant-projet de loi vise la transposition partielle de la directive 2012/29/UE établissant des normes minimales concernant les droits, le soutien et la protection des victimes de la criminalité et remplaçant la décision-cadre 2001/220/JAI du Conseil en ce qui concerne les dispositions qui sont modifiées par la transposition de la directive 2013/48/UE.	
Analyses d'impact déjà réalisées	☐ Oui ☒ Non	Si oui, veuillez joindre une copie ou indiquer la référence du document : <u>—</u>

Consultations sur le projet de réglementation .c.

Consultations obligatoires, facultatives ou informelles :

L'avant-projet de loi a été préparé au sein d'un groupe de travail pluridisciplinaire, constitué de représentants de la police fédérale et de la police locale, de la magistrature, des juges d'instruction et de membres de la cellule stratégique Justice et du SPF Justice. Ce projet de texte a ensuite été évalué avec les représentants de l'Orde van Vlaamse balies et avocats.be et des autres administrations concernées. L'avis du Collège des procureurs généraux a également été demandé. Une concertation a également été organisée le 15 avril 2016 entre les Ordres et le groupe de travail, au cours de laquelle les avis des deux Ordres ont été examinés.

Sources utilisées pour effectuer l'analyse d'impact .d.

Statistiques, documents de référence, organisations et personnes de référence :

Rapport final Evaluation de la loi Salduz – Service de la Politique criminelle - SPF Justice + données chiffrées application web + chiffres de l'aide juridique de deuxième ligne.

Date de finalisation de l'analyse d'impact .e.

12 mai 2016

Quel est l'impact du projet de réglementation sur ces 21 thèmes ?

Un projet de réglementation aura généralement des impacts sur un nombre limité de thèmes.

Une liste non-exhaustive de mots-clés est présentée pour faciliter l'appréciation de chaque thème.

S'il y a des **impacts positifs et / ou négatifs, expliquez-les** (sur base des mots-clés si nécessaire) et indiquez les mesures prises pour alléger / compenser les éventuels impacts négatifs.

Pour les thèmes **3, 10, 11 et 21**, des questions plus approfondies sont posées.

Consultez le [manuel](#) ou contactez le helpdesk ria-air@premier.fed.be pour toute question.

Lutte contre la pauvreté .1.

Revenu minimum conforme à la dignité humaine, accès à des services de qualité, surendettement, risque de pauvreté ou d'exclusion sociale (y compris chez les mineurs), illettrisme, fracture numérique.

Impact positif Impact négatif

↓ Expliquez.

Pas d'impact

--

Égalité des chances et cohésion sociale .2.

Non-discrimination, égalité de traitement, accès aux biens et services, accès à l'information, à l'éducation et à la formation, écart de revenu, effectivité des droits civils, politiques et sociaux (en particulier pour les populations fragilisées, les enfants, les personnes âgées, les personnes handicapées et les minorités).

Impact positif Impact négatif

↓ Expliquez.

Pas d'impact

L'avant-projet de loi contribuera à la cohésion sociale vue l'élargissement du droit de l'accès à l'avocat avant et pendant les auditions en de certains actes d'instructions. Ceci signifiera une plus-value pour les droits de la défense et pourra contribuer à des enquêtes pénales plus équilibrées.

Égalité entre les femmes et les hommes .3.

Accès des femmes et des hommes aux ressources : revenus, travail, responsabilités, santé/soins/bien-être, sécurité, éducation/savoir/formation, mobilité, temps, loisirs, etc.

Exercice des droits fondamentaux par les femmes et les hommes : droits civils, sociaux et politiques.

1. Quelles personnes sont directement et indirectement concernées par le projet et quelle est la composition sexuée de ce(s) groupe(s) de personnes ?

Si aucune personne n'est concernée, expliquez pourquoi.

L'avant-projet de loi est applicable à toute personne. Une répartition par sexe n'est pas possible.

↓ Si des personnes sont concernées, répondez à la question 2.

2. Identifiez les éventuelles différences entre la situation respective des femmes et des hommes dans la matière relative au projet de réglementation.

N/A

↓ S'il existe des différences, répondez aux questions 3 et 4.

3. Certaines de ces différences limitent-elles l'accès aux ressources ou l'exercice des droits fondamentaux des femmes ou des hommes (différences problématiques) ? [O/N] > expliquez

N/A

4. Compte tenu des réponses aux questions précédentes, identifiez les impacts positifs et négatifs du projet sur l'égalité des femmes et les hommes ?

N/A

↓ S'il y a des impacts négatifs, répondez à la question 5.

5. Quelles mesures sont prises pour alléger / compenser les impacts négatifs ?

N/A

Santé .4.

Accès aux soins de santé de qualité, efficacité de l'offre de soins, espérance de vie en bonne santé, traitements des maladies chroniques (maladies cardiovasculaires, cancers, diabètes et maladies respiratoires chroniques), déterminants de la santé (niveau socio-économique, alimentation, pollution), qualité de la vie.

Impact positif Impact négatif

↓ Expliquez.

Pas d'impact

--

Emploi .5.

Accès au marché de l'emploi, emplois de qualité, chômage, travail au noir, conditions de travail et de licenciement, carrière, temps de travail, bien-être au travail, accidents de travail, maladies professionnelles, équilibre vie privée - vie professionnelle, rémunération convenable, possibilités de formation professionnelle, relations collectives de travail.

Impact positif Impact négatif

↓ Expliquez.

Pas d'impact

--

Modes de consommation et production .6.

Stabilité/prévisibilité des prix, information et protection du consommateur, utilisation efficace des ressources, évaluation et intégration des externalités (environnementales et sociales) tout au long du cycle de vie des produits et services, modes de gestion des organisations.

Impact positif Impact négatif

↓ Expliquez.

Pas d'impact

--

Développement économique .7.

Création d'entreprises, production de biens et de services, productivité du travail et des ressources/matières premières, facteurs de compétitivité, accès au marché et à la profession, transparence du marché, accès aux marchés publics, relations commerciales et financières internationales, balance des importations/exportations, économie souterraine, sécurité d'approvisionnement des ressources énergétiques, minérales et organiques.

Impact positif Impact négatif

↓ Expliquez.

Pas d'impact

--

Investissements .8.

Investissements en capital physique (machines, véhicules, infrastructures), technologique, intellectuel (logiciel, recherche et développement) et humain, niveau d'investissement net en pourcentage du PIB.

Impact positif Impact négatif

↓ Expliquez.

Pas d'impact

--

Recherche et développement .9.

Opportunités de recherche et développement, innovation par l'introduction et la diffusion de nouveaux modes de production, de nouvelles pratiques d'entreprises ou de nouveaux produits et services, dépenses de recherche et de développement.

Impact positif Impact négatif

↓ Expliquez.

Pas d'impact

--

PME .10.

Impact sur le développement des PME.

- Quelles entreprises sont directement et indirectement concernées par le projet ?

Détaillez le(s) secteur(s), le nombre d'entreprises, le % de PME (< 50 travailleurs) dont le % de micro-entreprise (< 10 travailleurs).

Si aucune entreprise n'est concernée, expliquez pourquoi.

N/A

↓ Si des PME sont concernées, répondez à la question 2.

- Identifiez les impacts positifs et négatifs du projet sur les PME.

N.B. les impacts sur les charges administratives doivent être détaillés au thème 11

N/A

↓ S'il y a un impact négatif, répondez aux questions 3 à 5.

- Ces impacts sont-ils proportionnellement plus lourds sur les PME que sur les grandes entreprises ? [O/N] > expliquez

N/A

- Ces impacts sont-ils proportionnels à l'objectif poursuivi ? [O/N] > expliquez

N/A

- Quelles mesures sont prises pour alléger / compenser les impacts négatifs ?

N/A

Charges administratives .11.

Réduction des formalités et des obligations administratives liées directement ou indirectement à l'exécution, au respect et/ou au maintien d'un droit, d'une interdiction ou d'une obligation.

↓ Si des citoyens (cf. thème 3) et/ou des entreprises (cf. thème 10) sont concernés, répondez aux questions suivantes.

- Identifiez, par groupe concerné, les formalités et les obligations nécessaires à l'application de la réglementation. S'il n'y a aucune formalité ou obligation, expliquez pourquoi.

a. Si la personne a droit à l'assistance judiciaire de deuxième ligne, elle doit pouvoir livrer la preuve selon les règles actuelles qui ne sont pas modifiées par le présent avant-projet de loi

b. Si la personne a droit à l'assistance judiciaire de deuxième ligne, elle doit pouvoir livrer la preuve selon les règles actuelles qui ne sont pas modifiées par le présent avant-projet de loi

↓ S'il y a des formalités et des obligations dans la réglementation actuelle*, répondez aux questions 2a à 4a.

↓ S'il y a des formalités et des obligations dans la réglementation en projet**, répondez aux questions 2b à 4b.

- Quels documents et informations chaque groupe concerné doit-il fournir ?

a. N/A

b. N/A

- Comment s'effectue la récolte des informations et des documents, par groupe concerné ?

a. N/A

b. N/A

- Quelles est la périodicité des formalités et des obligations, par groupe concerné ?

a. N/A

b. N/A

- Quelles mesures sont prises pour alléger / compenser les éventuels impacts négatifs ?

N/A

Énergie .12.

Mix énergétique (bas carbone, renouvelable, fossile), utilisation de la biomasse (bois, biocarburants), efficacité énergétique, consommation d'énergie de l'industrie, des services, des transports et des ménages, sécurité d'approvisionnement, accès aux biens et services énergétiques.

Impact positif Impact négatif

↓ Expliquez.

Pas d'impact

--

Mobilité .13.

Volume de transport (nombre de kilomètres parcourus et nombre de véhicules), offre de transports collectifs, offre routière, ferroviaire, maritime et fluviale pour les transports de marchandises, répartitions des modes de transport (modal shift), sécurité, densité du trafic.

Impact positif Impact négatif

↓ Expliquez.

Pas d'impact

--

Alimentation .14.

Accès à une alimentation sûre (contrôle de qualité), alimentation saine et à haute valeur nutritionnelle, gaspillages, commerce équitable.

Impact positif Impact négatif

↓ Expliquez.

Pas d'impact

--

Changements climatiques .15.

Émissions de gaz à effet de serre, capacité d'adaptation aux effets des changements climatiques, résilience, transition énergétique, sources d'énergies renouvelables, utilisation rationnelle de l'énergie, efficacité énergétique, performance énergétique des bâtiments, piégeage du carbone.

Impact positif Impact négatif

↓ Expliquez.

Pas d'impact

--

Ressources naturelles .16.

Gestion efficiente des ressources, recyclage, réutilisation, qualité et consommation de l'eau (eaux de surface et souterraines, mers et océans), qualité et utilisation du sol (pollution, teneur en matières organiques, érosion, assèchement, inondations, densification, fragmentation), déforestation.

Impact positif Impact négatif

↓ Expliquez.

Pas d'impact

--

Air intérieur et extérieur .17.

Qualité de l'air (y compris l'air intérieur), émissions de polluants (agents chimiques ou biologiques : méthane, hydrocarbures, solvants, SO_x, NO_x, NH₃), particules fines.

Impact positif Impact négatif

↓ Expliquez.

Pas d'impact

--

Biodiversité .18.

Niveaux de la diversité biologique, état des écosystèmes (restauration, conservation, valorisation, zones protégées), altération et fragmentation des habitats, biotechnologies, brevets d'invention sur la matière biologique, utilisation des ressources génétiques, services rendus par les écosystèmes (purification de l'eau et de l'air, ...), espèces domestiquées ou cultivées, espèces exotiques envahissantes, espèces menacées.

Impact positif Impact négatif

↓ Expliquez.

Pas d'impact

--

Nuisances .19.

Nuisances sonores, visuelles ou olfactives, vibrations, rayonnements ionisants, non ionisants et électromagnétiques, nuisances lumineuses.

Impact positif Impact négatif

↓ Expliquez.

Pas d'impact

--

Autorités publiques .20.

Fonctionnement démocratique des organes de concertation et consultation, services publics aux usagers, plaintes, recours, contestations, mesures d'exécution, investissements publics.

Impact positif Impact négatif

↓ Expliquez.

Pas d'impact

--

Cohérence des politiques en faveur du développement .21.

Prise en considération des impacts involontaires des mesures politiques belges sur les intérêts des pays en développement.

1. Identifiez les éventuels impacts directs et indirects du projet sur les pays en développement dans les domaines suivants :

☐ sécurité alimentaire
☐ santé et accès aux médicaments
☐ travail décent
☐ commerce local et international | ☐ revenus et mobilisations de ressources domestiques (taxation)
☐ mobilité des personnes
☐ environnement et changements climatiques (mécanismes de développement propre)
☐ paix et sécurité |
|---|--|

Expliquez si aucun pays en développement n'est concerné.

N/A

↓ S'il y a des impacts positifs et/ou négatifs, répondez à la question 2.

2. Précisez les impacts par groupement régional ou économique (lister éventuellement les pays). Cf. manuel

N/A

↓ S'il y a des impacts négatifs, répondez à la question 3.

3. Quelles mesures sont prises pour les alléger / compenser les impacts négatifs ?

N/A

**ADVIES VAN DE RAAD VAN STATE
NR. 59.547/3 VAN 11 JULI 2016**

Op 7 juni 2016 is de Raad van State, afdeling Wetgeving, door de minister van Justitie verzocht binnen een termijn van dertig dagen een advies te verstrekken over een voorontwerp van wet “betreffende bepaalde rechten van personen die worden verhoord”.

Het voorontwerp is door de derde kamer onderzocht op 28 juni 2016. De kamer was samengesteld uit Jo Baert, kamervoorzitter, Jan Smets en Jeroen Van Nieuwenhove, staatsraden, Jan Velaers en Bruno Peeters, assessoren, en Greet Verberckmoes, griffier.

Het verslag is uitgebracht door Frédéric Vanneste, auditeur.

De overeenstemming tussen de Franse en de Nederlandse tekst van het advies is nagezien onder toezicht van Jo Baert, kamervoorzitter.

Het advies, waarvan de tekst hierna volgt, is gegeven op 11 juli 2016.

*

1. Met toepassing van artikel 84, § 3, eerste lid, van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd op 12 januari 1973, heeft de afdeling Wetgeving zich toegespitst op het onderzoek van de bevoegdheid van de steller van de handeling, van de rechtsgrond,¹ alsmede van de vraag of aan de te vervullen vormvereisten is voldaan.²

*

STREKKING VAN HET VOORONTWERP VAN WET

2.1. Het om advies voorgelegde voorontwerp van wet strekt er in de eerste plaats toe richtlijn 2013/48/EU van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2013 “betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming”

¹ Aangezien het om een voorontwerp van wet gaat, wordt onder “rechtsgrond” de overeenstemming met de hogere rechtsnormen verstaan.

² Gelet op de toegemeten termijn, het grote aantal rechtsvragen die het ontwerp doet rijzen, de vele andere aan termijnen gebonden adviesaanvragen, in tal van gevallen eveneens over complexe of omvangrijke ontwerpen, en op het geringe aantal magistraten die deel uitmaken van de afdeling Wetgeving, heeft de Raad van State niet op alle vlakken een diepgaand onderzoek van het ontwerp kunnen verrichten. Uit de vaststelling dat over een bepaling in dit advies niets wordt opgemerkt, mag niet zonder meer worden afgeleid dat er niets over kan worden opgemerkt en, indien er iets over wordt opgemerkt, dat er niets méér over op te merken valt. Het advies dient met dit voorbehoud te worden gelezen.

**AVIS DU CONSEIL D'ÉTAT
N° 59.547/3 DU 11 JUILLET 2016**

Le 7 juin 2016, le Conseil d’État, section de législation, a été invité par le ministre de la Justice à communiquer un avis, dans un délai de trente jours, sur un avant-projet de loi “relative à certains droits des personnes soumises à un interrogatoire”.

L'avant-projet a été examiné par la troisième chambre le 28 juin 2016. La chambre était composée de Jo Baert, président de chambre, Jan Smets et Jeroen Van Nieuwenhove, conseillers d’État, Jan Velaers et Bruno Peeters, assesseurs, et Greet Verberckmoes, greffier.

Le rapport a été présenté par Frédéric Vanneste, auditeur.

La concordance entre la version française et la version néerlandaise de l'avis a été vérifiée sous le contrôle de Jo Baert, président de chambre.

L'avis, dont le texte suit, a été donné le 11 juillet 2016.

*

1. En application de l'article 84, § 3, alinéa 1er, des lois sur le Conseil d’État, coordonnées le 12 janvier 1973, la section de législation a fait porter son examen essentiellement sur la compétence de l'auteur de l'acte, le fondement juridique¹ et l'accomplissement des formalités prescrites².

*

PORTÉE DE L'AVANT-PROJET DE LOI

2.1. L'avant-projet de loi soumis pour avis vise en premier lieu à transposer intégralement en droit interne la directive 2013/48/UE du Parlement européen et du Conseil du 22 octobre 2013 “relative au droit d'accès à un avocat dans le cadre des procédures pénales et des procédures relatives au mandat d'arrêt européen, au droit d'informer un tiers dès la privation de liberté et au droit des personnes privées de liberté de communiquer avec des tiers et avec les autorités

¹ S'agissant d'un avant-projet de loi, on entend par “fondement juridique” la conformité avec les normes supérieures.

² Eu égard au délai imparti, au grand nombre de questions juridiques que le projet soulève, au grand nombre d'autres demandes d'avis soumises à un délai, qui souvent portent également sur des projets complexes et volumineux, et au nombre restreint de magistrats affectés à la section de législation, le Conseil d’État n'a pas pu examiner tous les aspects du projet d'une manière approfondie. La circonstance qu'une disposition du projet ne fasse l'objet d'aucune observation dans le présent avis ne peut nullement signifier qu'il n'y a rien à observer à ce sujet, et si une observation est formulée, cela n'implique pas qu'elle est exhaustive. Il convient de lire l'avis sous cette réserve.

volledig om te zetten in het interne recht.³ Daarnaast worden richtlijn 2010/64/EU van het Europees Parlement en de Raad van 20 oktober 2010 “betreffende het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures” en richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 “tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ” gedeeltelijk omgezet, en wordt gebruik gemaakt van de mogelijkheid tot afwijking geboden bij artikel 6, lid 6, van richtlijn (EU) 2016/800 van het Europees Parlement en de Raad van 11 mei 2016 “betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure”. Ten slotte bevat het ontwerp bepalingen betreffende de sanctieregeling in geval van onregelmatigheden in procedures inzake voorlopige hechtenis.

2.2. Artikel 47bis van het Wetboek van Strafvordering wordt grondig herschreven (artikel 2 van het ontwerp).

Het ontworpen artikel 47bis, § 1, heeft betrekking op de rechten van de personen die worden verhoord en aan wie geen misdrijf ten laste wordt gelegd.

Het ontworpen artikel 47bis, § 2, strekt ertoe aan elke verdachte het recht te verlenen om voor het verhoor een vertrouwelijk overleg te hebben met een advocaat naar keuze of met de aan hem toegezwezen advocaat en om zich door hem te laten bijstaan tijdens het verhoor, in zoverre de feiten die hem ten laste kunnen worden gelegd een misdrijf betreffen waarvoor een vrijheidsstraf kan worden opgelegd. Ingeval de verdachte niet van zijn vrijheid is benomen, moet hij zelf de nodige maatregelen nemen om deze ondersteuning te organiseren.

Het ontworpen artikel 47bis, § 6, bevat bepalingen die op alle verhoren van toepassing zijn, waarbij onder meer wordt gepreciseerd dat er een recht op een tolk is en wat de bijstand van de advocaat tijdens het verhoor precies inhoudt.

2.3. Voorts wordt een aanpassing van artikel 62 van het Wetboek van Strafvordering beoogd teneinde de verdachte en zijn advocaat, alsmede de burgerlijke partij het recht te verschaffen aanwezig te zijn bij de enkelvoudige confrontatie en de meervoudige confrontatie (artikel 3).

2.4. Ook strekt het ontwerp tot aanpassing van de wet van 20 juli 1990 “betreffende de voorlopige hechtenis”. Eerstens wordt de bijstand door een advocaat voor en tijdens het verhoor na vrijheidsbeneming geregeld. Tevens wordt beoogd die wet te wijzigen om het mogelijk te maken het verhoor “audio” te filmen, onder meer ingeval de verdachte na telefonisch vertrouwelijk overleg met zijn advocaat en mits akkoord van deze, afstand doet van de bijstand door die advocaat

consulaires”³. En outre, la directive 2010/64/UE du Parlement européen et du Conseil du 20 octobre 2010 “relative au droit à l’interprétation et à la traduction dans le cadre des procédures pénales” et la directive 2012/29/UE du Parlement européen et du Conseil du 25 octobre 2012 “établissant des normes minimales concernant les droits, le soutien et la protection des victimes de la criminalité et remplaçant la décision-cadre 2001/220/JAI du Conseil” sont partiellement transposées, et il est fait usage de la possibilité de dérogation offerte à l’article 6, paragraphe 6, de la directive (UE) 2016/800 du Parlement européen et du Conseil du 11 mai 2016 “relative à la mise en place de garanties procédurales en faveur des enfants qui sont des suspects ou des personnes poursuivies dans le cadre des procédures pénales”. Enfin, le projet comporte des dispositions relatives au régime de sanction en cas d’irrégularités dans les procédures en matière de détention provisoire.

2.2. L’article 47bis du Code d’instruction criminelle est remanié en profondeur (article 2 du projet).

L’article 47bis, § 1er, en projet concerne les droits des personnes qui sont entendues et auxquelles aucune infraction n’est imputée.

L’article 47bis, § 2, en projet vise à accorder à tout suspect le droit, avant l’audition, de se concerter confidentiellement avec un avocat de son choix ou avec un avocat qui lui est désigné et de se faire assister par lui pendant l’audition, pour autant que les faits qui peuvent lui être imputés concernent une infraction qui est punissable d’une peine privative de liberté. Dans le cas où le suspect n’est pas privé de liberté, il doit prendre lui-même les mesures nécessaires pour organiser ce soutien.

L’article 47bis, § 6, en projet comporte des dispositions qui s’appliquent à toutes les auditions, précisant notamment que le droit à un interprète existe et ce qu’il implique exactement l’assistance de l’avocat pendant l’audition.

2.3. Par ailleurs, il est prévu d’adapter l’article 62 du Code d’instruction criminelle afin de donner au suspect et à son avocat, ainsi qu’à la partie civile le droit d’assister à la confrontation simple et à la confrontation multiple (article 3).

2.4. Le projet vise également à adapter la loi du 20 juillet 1990 “relative à la détention préventive”. Tout d’abord, l’assistance d’un avocat avant et pendant l’audition postérieure à la privation de liberté est réglée. Il vise également à modifier cette loi pour permettre de filmer l’audition “audio”, notamment lorsque, après concertation confidentielle téléphonique avec son avocat et en accord avec celui-ci, le suspect renonce à l’assistance de cet avocat (article 4). Une nouvelle

³ De wijzigingen aangebracht bij de wet van 13 augustus 2011 “tot wijziging van het Wetboek van strafvordering en van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, om aan elkeen die wordt verhoord en aan elkeen wiens vrijheid wordt benomen rechten te verlenen, waaronder het recht om een advocaat te raadplegen en door hem te worden bijgestaan” volstaan reeds gedeeltelijk opdat het Belgische recht conform die richtlijn zou zijn.

³ Les modifications apportées par la loi du 13 août 2011 “modifiant le Code d’instruction criminelle et la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive afin de conférer des droits, dont celui de consulter un avocat et d’être assistée par lui, à toute personne auditionnée et à toute personne privée de liberté” sont déjà en partie suffisantes pour que le droit belge soit conforme à cette directive.

(artikel 4). Er is eveneens een nieuwe ontworpen bepaling die de bijstand van de advocaat bij de verhoren tijdens de periode van de handhaving van de voorlopige hechtenis nader regelt (artikel 6 en 7). Voorts strekt het ontwerp ertoe om in een aantal gevallen de sanctie van automatische invrijheidsstelling bij onregelmatigheden in het raam van de procedure van voorlopige hechtenis te doen vervallen (artikel 5).

2.5. Ten slotte bevat het ontwerp ook bepalingen tot aanpassing van de wet van 19 december 2003 "betreffende het Europees aanhoudingsbevel" (artikelen 8 tot 10) en een wijziging van artikel 495 van het Gerechtelijk Wetboek om een wettelijke basis te geven aan de permanentiedienst die door de ordes van advocaten dient te worden georganiseerd.

2.6. De aan te nemen wet treedt in werking op 27 november 2016.

VORMVEREISTEN

3. In de memorie van toelichting wordt gewag gemaakt van adviezen van het College van procureurs-generaal, de Federale Overheidsdienst Financiën (wat betreft douane en accijnzen), de Orde van Vlaamse Balies en "avocats.be". Teneinde de Kamer van volksvertegenwoordigers volledig voor te lichten, verdient het aanbeveling deze adviezen toe te voegen aan het ontwerp van wet dat zal worden ingediend.

ONDERZOEK VAN DE TEKST

Artikel 1

4. Om te voldoen aan respectievelijk artikel 9, lid 3, van richtlijn 2010/64/EU, artikel 27, lid 2, van richtlijn 2012/29/EU, artikel 15, lid 2, van richtlijn 2013/48/EU en artikel 24, lid 1, tweede alinea, van richtlijn (EU) 2016/800, dient aan artikel 1 van het ontwerp een lid te worden toegevoegd (of dient in het ontwerp een afzonderlijk artikel te worden opgenomen) waarin wordt bepaald dat de aan te nemen wet de (al dan niet gedeeltelijke) omzetting betreft van deze richtlijnen.

Artikel 2

5. Net zomin als de huidige tekst van artikel 47bis van het Wetboek van Strafvordering, bevat de ontworpen tekst van dat artikel een definitie of een omschrijving van het begrip "verhoor". Dienaangaande dient te worden herinnerd aan de volgende opmerking uit advies 49.413/AV van 19 april 2011:⁴

"13. Het arrest Zaichenko t. Rusland doet de vraag rijzen vanaf wanneer de ondervraging van een persoon beschouwd kan worden als een "verhoor" dat de toepassing van het recht op bijstand door een advocaat met zich kan brengen.

In dit verband moet ervan uitgegaan worden dat de bijstand door een advocaat, tijdens een verhoor en zelfs voorafgaand aan het verhoor, er in het bijzonder op gericht is om ervoor

⁴ Adv.RvS 49.413/AV over een ontwerp dat heeft geleid tot de wet van 13 augustus 2011, Parl.St. Kamer 2010-11, nr. 53-1279/002.

disposition en projet règle également l'assistance de l'avocat lors des auditions pendant la période du maintien en détention préventive (articles 6 et 7). En outre, le projet vise à supprimer, dans un certain nombre de cas, la sanction de la mise en liberté automatique en cas d'irrégularités commises dans le cadre de la procédure de détention provisoire (article 5).

2.5. Enfin, le projet comporte également des dispositions adaptant la loi du 19 décembre 2003 "relative au mandat d'arrêt européen" (articles 8 à 10) et modifiant l'article 495 du Code judiciaire pour donner une base légale à la permanence qui doit être organisée par les ordres des avocats.

2.6. La loi à adopter entre en vigueur le 27 novembre 2016.

FORMALITÉS

3. L'exposé des motifs fait état d'avis du Collège des procureurs généraux, du Service public fédéral Finances (en ce qui concerne les douanes et accises), de l'Orde van Vlaamse balies et de "avocats.be". Afin d'informer parfaitement la Chambre des représentants, il est recommandé de joindre ces avis au projet de loi qui sera déposé.

EXAMEN DU TEXTE

Article 1er

4. Pour satisfaire respectivement aux articles 9, paragraphe 3, de la directive 2010/64/UE, 27, paragraphe 2, de la directive 2012/29/UE, 15, paragraphe 2, de la directive 2013/48/UE et 24, paragraphe 1, deuxième alinéa, de la directive (UE) 2016/800, on ajoutera à l'article 1er du projet un alinéa (ou on inscrira un article distinct dans le projet) précisant que la loi à adopter concerne la transposition (partielle ou non) de ces directives.

Article 2

5. Pas plus que le texte actuel de l'article 47bis du Code d'instruction criminelle, le texte en projet de cet article ne comporte une définition ou une description de la notion d'"audition". À cet égard, il convient de rappeler l'observation suivante formulée dans l'avis 49.413/AV du 19 avril 2011⁴:

"13. L'arrêt Zaichenko c. Russie soulève la question de savoir à partir de quel moment l'interrogatoire d'une personne peut être considéré comme une "audition" pouvant ouvrir le droit à l'assistance d'un avocat.

Il faut considérer à cet égard que l'assistance d'un avocat, au cours de l'audition et même préalablement à celle-ci, vise plus particulièrement à assurer qu'il ne soit pas porté atteinte

⁴ Avis C.E. 49.413/AG du 19 avril 2011 sur un projet devenu la loi du 13 août 2011, Doc. parl., Chambre, 2010-11, n° 53-1279/002.

te zorgen dat het recht van de verdachte om zichzelf niet te beschuldigen, niet in het gedrang komt⁵. Dat laatste recht speelt een rol wanneer de politiediensten of de gerechtelijke overheden verklaringen proberen te verkrijgen van de verdachte, maar niet wanneer zij op zoek gaan naar gegevens, eventueel zelfs met gebruik van dwangmiddelen, die kunnen worden verkregen zonder medewerking van de verdachte⁶. Aldus volstaat bijvoorbeeld het fouilleren van de verdachte niet om de toepassing van het recht op bijstand door een advocaat mee te brengen⁷. Het arrest Zaichenko lijkt er voorts op te wijzen dat een verhoor waarvoor de bijstand van een advocaat kan worden ingeroepen, er één is dat specifiek gericht is op het verkrijgen van inlichtingen van de verdachte⁸.

Zoals hiervóór is opgemerkt, beschikken de nationale overheden over een zekere beoordelingsruimte om te beslissen vanaf wanneer een te ondervragen persoon recht heeft op bijstand van een advocaat⁹. Voor de rechtszekerheid is wel vereist dat dit ogenblik precies bepaald kan worden. Dat maakt het nodig om “het begrip verhoor te definiëren of minstens te omschrijven”¹⁰.

Het voor advies voorgelegde ontwerp bevat geen dergelijke omschrijving. Tijdens de besprekking van het voorstel in de Senaat is wel aangegeven dat het verhoor betrekking moet hebben op het verzamelen van bewijselementen¹¹. Er is ook een onderscheid gemaakt tussen de fase waarbij de politie “gewoon enkele vragen stelt” en de fase “waarbij iemand verhoord wordt aangaande feiten die hem ten laste kunnen worden gelegd”¹². Met dat laatste onderscheid is wellicht aangesloten bij de rechtspraak van het Hof van Cassatie in verband met het vigerende artikel 47bis van het Wetboek van Strafvordering. Uit die rechtspraak blijkt dat er een onderscheid is tussen een echt “verhoor”, dat onderworpen is

au droit de l’inculpé de ne pas s’incrimer lui-même⁵. Ce droit a son importance lorsque les services de police ou les autorités judiciaires cherchent à obtenir des déclarations de celui-ci mais pas lorsqu’ils recherchent des éléments, éventuellement même en recourant à des pouvoirs coercitifs, pouvant être obtenus sans la coopération de l’inculpé⁶. La fouille de celui-ci ne suffit donc pas, par exemple, pour que s’applique le droit à l’assistance d’un avocat⁷. En outre, l’arrêt Zaichenko semble indiquer qu’une audition pour laquelle l’assistance d’un avocat peut être invoquée est une audition qui vise spécifiquement à obtenir des informations de l’inculpé⁸.

Ainsi qu’il a été observé ci-dessus, les autorités nationales disposent d’une certaine marge d’appréciation pour décider à partir de quel moment une personne à interroger a droit à l’assistance d’un avocat⁹. La sécurité juridique exige toutefois que ce moment puisse être fixé d’une manière précise. Ce qui nécessite de définir ou à tout le moins de préciser la notion d’audition¹⁰.

Le projet soumis pour avis ne comporte pas une telle définition. Lors de la discussion de la proposition au Sénat, il a néanmoins été indiqué que l’audition doit porter sur la collecte d’éléments de preuve¹¹. Une distinction est également faite entre la phase au cours de laquelle la police “se contente de poser des questions” et la phase “où une personne est entendue sur des faits pouvant lui être mis à charge”¹². Cette dernière distinction traduit sans doute la jurisprudence de la Cour de cassation relative à l’article 47bis en vigueur du Code d’instruction criminelle. Selon cette jurisprudence, il existe une différence entre une véritable “audition”, soumise aux formalités juridiques prévues dans cet article, et l’obtention

⁵ Voetnoot 25 van het geciteerde advies: Zie EHRM (Gr. K.), 27 november 2008, Salduz t. Turkije, § 54.

⁶ Voetnoot 26 van het geciteerde advies: EHRM, 17 december 1996, Saunders t. Verenigd Koninkrijk, Rep., 1996-VI, § 69.

⁷ Voetnoot 27 van het geciteerde advies: EHRM, 15 maart 2011, Begu t. Roemenië, nr. 20448/02, § § 140-141.

⁸ Voetnoot 28 van het geciteerde advies: In het arrest Zaichenko merkt het Europees Hof op dat de actie van de politieagenten begon met een inspectie van het voertuig van de verzoeker en dat het opstellen van een inspectieverslag en het opnemen van de verklaring van de verzoeker gebeurden in een rechtstreekse opeenvolging van handelingen (§ 47).

⁹ Voetnoot 29 van het geciteerde advies: Zie nr. 9.

¹⁰ Voetnoot 30 van het geciteerde advies: M. Bockstaele, “Voorlopige richtlijnen van het college van procureurs-generaal inzake de bijstand van een advocaat bij het eerste politieke verhoor van een verdachte”, Panopticon, 2010, (72), 77.

¹¹ Voetnoot 31 van het geciteerde advies: Toelichting, aangehaald, p. 12; verklaringen van de minister van Justitie, verslag namens de Senaatscommissie, aangehaald, pp. 47 en 73.

¹² Voetnoot 32 van het geciteerde advies: Verklaring van de minister van Justitie, verslag namens de Senaatscommissie, aangehaald, p. 29. Zie ook p. 39.

⁵ Note 25 de l’avis cité: Voir Cour eur. dr. h. (GC), 27 novembre 2008, Salduz c. Turquie, § 54.

⁶ Note 26 de l’avis cité: Cour eur. dr. h., 17 décembre 1996, Saunders c. Royaume-Uni, Rec., 1996-VI, § 69.

⁷ Note 27 de l’avis cité: Cour eur. dr. h., 15 mars 2011, Begu c. Roumanie, n° 20448/02, § § 140-141.

⁸ Note 28 de l’avis cité: Dans l’arrêt Zaichenko, la Cour européenne observe que l’intervention des agents de police commença par une inspection du véhicule du requérant et que la rédaction d’un rapport d’inspection et la consignation des déclarations du requérant s’est inscrite dans une séquence directe d’opérations (§ 47).

⁹ Note 29 de l’avis cité: Voir n° 9.

¹⁰ Note 30 de l’avis cité: M. Bockstaele, “Voorlopige richtlijnen van het college van procureurs-generaal inzake de bijstand van een advocaat bij het eerste politieke verhoor van een verdachte”, Panopticon, 2010, (72), 77.

¹¹ Note 31 de l’avis cité: Développements, cités, p. 12; déclarations du ministre de la Justice, rapport au nom de la commission du Sénat, cité, pp. 47 et 73.

¹² Note 32 de l’avis cité: Déclaration du ministre de la Justice, rapport au nom de la commission du Sénat, cité, p. 29. Voir également p. 39.

aan de rechtsvormen bepaald in dat artikel, en het ontvangen van mededelingen vanwege de verdachte “buiten het in het voormalde artikel 47bis bepaalde verhoor”¹³.

Noch de verklaringen tijdens de besprekking in de Senaat, noch de bestaande rechtspraak van het Hof van Cassatie doen afbreuk aan de conclusie dat het nodig is om in de wet een omschrijving te geven van wat onder een verhoor moet worden verstaan, gelet op de rechtsgevolgen die voortaan aan een verhoor gehecht worden.”

In de memorie van toelichting wordt evenwel gewezen op de aanbeveling van de stuurgroep “evaluatie” van de Dienst voor Strafrechtelijk beleid om het begrip niet te definiëren omdat niet alle vragen in de wet kunnen worden opgelost en omdat een definitie van het begrip “verhoor” verder zal worden uitgewerkt en ingevuld door de rechtspraak en de rechtsleer.

Het Grondwettelijk Hof van zijn kant was van oordeel dat de ontstentenis van een definitie van het begrip “verhoor” geen schending uitmaakt van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet. Het Hof wees erop dat gelet op de toelichtingen in de parlementaire voorbereiding en de wetgevende context van de aan iedere verhoorde gewaarborgde rechten, niet kan worden aangevoerd dat het begrip aanleiding zou geven tot een dermate grote rechtsonzekerheid dat het voor de rechtzoekende niet mogelijk zou zijn om te bepalen in welke soorten van situaties de bij de bestreden wet van 13 augustus 2011 aangegeven rechten moeten worden toegepast. Het Hof was bovendien van oordeel dat het begrip “verhoor” geen dermate verschillende interpretaties naargelang van de overheden toelaat dat de rechtzoekenden het risico zouden lopen verschillend te worden behandeld met schending van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet.¹⁴ In de memorie van toelichting werd er bovendien op gewezen dat de omschrijving van het begrip in richtlijn COL 8/2011 (herziene versie van 13 juni 2013) “nog geen aanleiding heeft gegeven tot probleemstelling maar integendeel een goede richtlijn lijkt te zijn voor de terreinactoren”.

Uit wat voorafgaat blijkt dat het opnemen van een definitie of van een omschrijving, wat alvast de rechtsonzekerheid ten goede zou komen, al is dat niet onontbeerlijk, niet onmogelijk is. Het komt de Kamer van volksvertegenwoordigers toe om dienaangaande een afweging te maken.

6. In het ontworpen artikel 47bis, § 2, 1)¹⁵, van het Wetboek van Strafvordering wordt de verplichte bijstand door een advocaat beperkt tot de verhoren betreffende misdrijven waarvoor een vrijheidsstraf kan worden opgelegd. Voor die

¹³ Voetnoot 33 van het geciteerde advies: Cass., 23 juni 2010, Arr. Cass., 2010, nr. 448. In dezelfde zin: Cass., 22 september 2010, nr. P.09 0172.F. Zie ook de verwijzing door de minister van Justitie naar het arrest van 23 juni 2010, verslag namens de Senaatscommissie, aangehaald, p. 35.

¹⁴ GwH 14 februari 2013, nr. 7/2013, B.5.7.

¹⁵ Lees 1° (zie de slotopmerking en *BeginseLEN van de wetgevingstechniek. Handleiding voor het opstellen van wetgevende en reglementaire teksten*, Raad van State, 2008, aanbeveling 58, b), te raadplegen op de internetsite van de Raad van State (www.raadvst-consetat.be). Een gelijkaardige opmerking geldt ten aanzien van andere onderdelen van opsommingen.

de renseignements de l’inculpé “en dehors de l’interrogatoire prévu à l’article 47bis précité”¹³.

Ni les déclarations lors des débats au Sénat, ni la jurisprudence existante de la Cour de cassation ne remettent en cause la conclusion qu’il est nécessaire de définir dans la loi ce qu’il convient d’entendre par audition, eu égard aux effets juridiques désormais attachés à une audition”.

L’exposé des motifs attire toutefois l’attention sur la recommandation du groupe de pilotage “évaluation” du service de la Politique criminelle de ne pas définir la notion, dès lors qu’il n’est pas possible d’apporter une réponse à toutes les questions dans la loi et qu’une définition de la notion d’“audition” sera toujours plus amplement développée et interprétée par la jurisprudence et la doctrine.

Pour sa part, la Cour constitutionnelle a estimé que l’absence de définition de la notion d’“audition” n’entraîne pas de violation des articles 10 et 11 de la Constitution. La Cour a relevé que compte tenu des précisions fournies dans les travaux préparatoires et du contexte législatif dans lequel s’inscrivent les droits garantis à toute personne auditionnée, il ne peut être soutenu que la notion créera une insécurité juridique telle qu’il ne serait pas possible, pour le justiciable, de déterminer dans quels types de situations les droits énoncés par loi du 13 août 2013 attaquée doivent s’appliquer. La Cour a estimé en outre que la notion d’“audition” ne permet pas des interprétations à ce point différentes suivant les autorités que les justiciables risqueraient d’être traités de façon différente en violation des articles 10 et 11 de la Constitution¹⁴. L’exposé des motifs mentionne en outre que la définition de la notion dans la directive COL 8/2011 (version révisée du 13 juin 2013) “n’a pas encore posé problème mais s’avère au contraire être une bonne directive pour les acteurs de terrain”.

Il ressort de ce qui précède que, même si elle n’est pas indispensable, l’inscription d’une définition ou d’une description, qui renforcerait en tout cas la sécurité juridique, n’est pas impossible. Il appartient à la Chambre des représentants d’apprécier cette question.

6. L’article 47bis, § 2, 1)¹⁵, en projet, du Code d’instruction criminelle limite l’assistance obligatoire d’un avocat aux auditions relatives à des infractions punissables d’une peine privative de liberté. Il est vrai que l’article 2, paragraphe 4,

¹³ Note 33 de l’avis cité: Cass., 23 juin 2010, Pas., 2010, n° 448. Dans le même sens: Cass., 22 septembre 2010, n° P. 09 0172.F. voir aussi la référence du ministre de la Justice à l’arrêt du 23 juin 2010, rapport au nom de la commission du Sénat, cité, p. 35.

¹⁴ C.C., 14 février 2013, n° 7/2013, B.5.7.

¹⁵ Lire 1° (voir l’observation finale et *Principes de technique législative. Guide de rédaction des textes législatifs et réglementaires*, Conseil d’État, 2008, recommandation 58, b), à consulter sur le site internet du Conseil d’État (www.raadvst-consetat.be). Une observation similaire peut être faite l’égard d’autres éléments d’enumérations.

beperking wordt weliswaar ruimte gelaten in artikel 2, lid 4, van richtlijn 2013/48/EU, maar de wetgever zal toch dienen na te gaan of ze in elk geval waarin geen vrijheidsstraf kan worden opgelegd, dient te worden gehandhaafd, mede gelet op de soms hoge geldboeten die in dit geval kunnen worden opgelegd,¹⁶ dan wel of ze dient te worden beperkt tot bepaalde categorieën van misdrijven.¹⁷

7. In het lid dat is toegevoegd aan het ontworpen artikel 47bis, § 2, 1), van het Wetboek van Strafvordering,¹⁸ wordt bepaald dat de artikelen 508/13 tot 508/18 van het Gerechtelijk Wetboek, die de toekenning van de gedeeltelijke of volledige kosteloze juridische bijstand betreffen, “onverminderd van toepassing” zijn. Die artikelen zijn evenwel reeds uit zichzelf van toepassing, zodat het overbodig is hun toepasselijkheid nogmaals te bevestigen.¹⁹

Eenzelfde opmerking geldt ten aanzien van het ontworpen artikel 2bis, § 2, tweede lid, van de wet van 20 juli 1990 (artikel 4 van het ontwerp).

8. In arrest 7/2013 heeft het Grondwettelijk Hof wat volgt geoordeeld:

“B.36.2. Het is echter evident dat de advocaat de persoon die zal worden verhoord, niet op nuttige wijze kan adviseren wanneer hij geenszins op de hoogte is van de feiten en de context waarin die persoon ertoe is gebracht te worden ondervraagd. Het is immers mogelijk dat, ondanks het feit dat de betrokken persoon op beknopte wijze is geïnformeerd over de feiten waarover hij zal worden verhoord met toepassing van artikel 47bis, § 2, eerste lid, van het Wetboek van strafvordering, die persoon niet in staat is die gegevens op correcte wijze door te geven aan de advocaat die hem zal bijstaan. Er dient derhalve te worden aangenomen dat, opdat hij zijn opdracht kan vervullen en naar gelang van de omstandigheden en de kenmerken van de betrokken persoon, de politieambtenaren, de procureur des Konings of de onderzoeksrechter ook zelf de advocaat moeten inlichten over de feiten waarop het verhoor betrekking heeft.”²⁰

Omwille van de rechtszekerheid verdient het aanbeveling deze grondwetsconforme interpretatie²¹ van artikel 47bis,

¹⁶ Zie bijvoorbeeld een aantal strafbepalingen uit financieel-economische wetgeving, zoals artikel 41 van de wet van 11 januari 1993 “tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld en de financiering van terrorisme”.

¹⁷ Vgl. in dit verband met considerans 17 bij die richtlijn, naar luid waarvan voor lichte strafbare feiten waarvoor geen vrijheidsstraf kan worden opgelegd, zoals lichte verkeersovertredingen, lichte overtredingen van algemene gemeentelijke verordeningen en lichte overtredingen tegen de openbare orde, de richtlijn enkel van toepassing dient te zijn op procedures voor een in strafzaken bevoegde rechtbank wanneer voor die feiten geen vrijheidsstraf kan worden opgelegd.

¹⁸ Binnen opsommingen horen evenwel geen leden of tussenzinnen thuis.

¹⁹ Bovendien is dat misleidend omdat er ten onrechte zou kunnen uit worden afgeleid dat die artikelen niet van toepassing zijn op procedures waaromtrent niet nog eens naar die artikelen wordt verwezen.

²⁰ GwH 14 februari 2013, nr. 7/2013, B.36.2.

²¹ *Ibid.*, B.37.

de la directive 2013/48/UE laisse une certaine marge pour une telle limitation, mais le législateur devra néanmoins examiner si elle doit être maintenue dans chaque cas où une peine privative de liberté ne peut pas être infligée, eu égard notamment aux amendes parfois élevées qui peuvent être infligées dans ce cas¹⁶, ou si elle doit être limitée à certaines catégories d’infractions¹⁷.

7. L’alinéa qui est ajouté à l’article 47bis, § 2, 1), en projet, du Code d’instruction criminelle¹⁸ dispose que les articles 508/13 à 508/18 du Code judiciaire relatifs au bénéfice de la gratuité complète ou partielle de l’aide juridique de deuxième ligne sont “intégralement applicables”. Toutefois, dès lors que ces articles s’appliquent déjà par eux-mêmes, il est superflu d’en confirmer une nouvelle fois l’applicabilité¹⁹.

La même observation vaut pour l’article 2bis, § 2, alinéa 2, en projet, de la loi du 20 juillet 1990 (article 4 du projet).

8. Dans l’arrêt 7/2013, la Cour constitutionnelle a jugé ce qui suit:

“B.36.2. Cependant, il est évident que l’avocat ne peut conseiller utilement la personne qui va être auditionnée s’il n’a aucune compréhension des faits et du contexte dans lequel cette personne est amenée à être interrogée. Il se peut en effet que, malgré le fait qu’elle ait été informée succinctement des faits à propos desquels elle va être entendue en application de l’article 47bis, § 2, alinéa 1er, du Code d’instruction criminelle, la personne concernée soit incapable de répéter correctement ces informations à l’avocat se présentant pour l’assister. Il faut dès lors admettre que, en vue de lui permettre de remplir sa mission et suivant les circonstances et les caractéristiques de la personne concernée, les officiers de police, le procureur du Roi ou le juge d’instruction doivent également informer eux-mêmes l’avocat des faits au sujet desquels a lieu l’audition”²⁰.

Pour des motifs de sécurité juridique, il est recommandé de mentionner cette interprétation, conforme à la Constitution²¹,

¹⁶ Voir par exemple certaines dispositions pénales dans la législation financière et économique, tel l’article 41 de la loi du 11 janvier 1993 “relative à la prévention de l’utilisation du système financier aux fins du blanchiment de capitaux et du financement du terrorisme”.

¹⁷ Comp. à cet égard avec le considérant 17 de cette directive, selon lequel, pour certaines infractions mineures pour lesquelles la privation de liberté ne peut être imposée, telles que des infractions routières mineures, des infractions mineures aux règlements municipaux généraux, ainsi que des infractions mineures à l’ordre public, la directive ne doit s’appliquer qu’aux procédures devant une juridiction compétente en matière pénale lorsque, pour ces faits, une peine privative de liberté ne peut être imposée.

¹⁸ Des alinéas ou des phrases incidentes n’ont toutefois pas leur place dans des énumérations.

¹⁹ C’est en outre ambigu, dès lors qu’on pourrait en déduire à tort que ces articles ne s’appliquent pas aux procédures pour lesquelles aucune référence n’est faite à ces articles.

²⁰ C.C., 14 février 2013, n° 7/2013, B.36.2.

²¹ *Ibid.*, B.37.

§ 2, van het Wetboek van Strafvordering in die bepaling zelf te vertolken.

Een gelijkaardige opmerking geldt ten aanzien van het ontworpen artikel 2bis van de wet van 20 juli 1990

9. Het ontworpen artikel 47bis, § 3, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering bepaalt dat wanneer het verhoor van een verdachte op schriftelijke uitnodiging geschiedt en de beknopte kennisgeving van de feiten en de kennisgeving van de rechten als bedoeld in het ontworpen artikel 47bis, § 2, van dat wetboek gebeurd zijn, de betrokken wordt geacht een vertrouwelijk overleg te hebben gepleegd met een advocaat en (eventueel) de nodige maatregelen te hebben genomen om zich door hem te laten bijstaan tijdens het verhoor. Aldus wordt impliciet een vermoeden van afstand van het recht op bijstand door een advocaat ingesteld.

De vraag rijst vooreerst of dit vermoeden van afstand wel te verenigen valt met lid 1, b), van artikel 9 van richtlijn 2013/48/EU, op grond waarvan de afstand vrijwillig en ondubbelzinnig dient te gebeuren, en met lid 2 van dat artikel, naar luid waarvan de afstand mondeling of schriftelijk kan geschieden, wat een actief optreden van de betrokken lijkt te veronderstellen. De hierna volgende opmerkingen worden onder dit voorbehoud gemaakt.

Het mechanisme veronderstelt in ieder geval dat voldoende tijd wordt gelaten tussen de uitnodiging en het verhoor opdat de betrokken daadwerkelijk zijn rechten zou kunnen uitoefenen.

Voorts zou de regeling slechts toepassing mogen vinden ten aanzien van personen die ten volle de draagwijdte van de (impliciete) afstand van hun recht op bijstand kunnen begrijpen, en derhalve niet ten aanzien van kwetsbare personen,²² zoals minderjarigen²³ en personen met een geestelijke achterstand. Tevens moet de betrokken het recht hebben om aan te tonen dat hij in de onmogelijkheid verkeerde om het in de ontworpen bepaling bedoelde overleg met een advocaat te houden. Indien dat niet zo is, is in ieder geval niet voldaan aan het vereiste van een "vrijwillige en ondubbelzinnige" afstand van zijn recht op bijstand van een advocaat zoals vereist bij artikel 9, lid 1, a), van richtlijn 2013/48/EU.

Het ontworpen artikel 47bis, § 3, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering dient, gelet op wat voorafgaat, hoe dan ook te worden herwerkt.

10. Bij artikel 9, lid 1, a), van richtlijn 2013/48/EU wordt vereist dat aan de verdachte of de beklaagde duidelijke en toereikende informatie wordt verschafft over de mogelijke gevolgen van een afstand van het recht op bijstand door een advocaat. Van deze informatie wordt nergens gewag gemaakt in het ontworpen artikel 47bis van het Wetboek van Strafvordering.

de l'article 47bis, § 2, du Code d'instruction criminelle dans cette disposition même.

Une observation similaire peut être faite à l'égard de l'article 2bis, en projet, de la loi du 20 juillet 1990.

9. L'article 47bis, § 3, alinéa 1er, en projet, du Code d'instruction criminelle énonce que lorsque l'audition d'un suspect a lieu sur convocation écrite et qu'il y a eu communication succincte des faits et notification des droits visés à l'article 47bis, § 2, en projet, de ce code, l'intéressé est présumé s'être concerté confidentiellement avec un avocat et (éventuellement) avoir pris les mesures nécessaires pour se faire assister par lui lors de l'audition. Ainsi, une présomption de renonciation au droit de se faire assister par un avocat est implicitement établie.

La question se pose tout d'abord de savoir si cette présomption de renonciation peut effectivement se concilier avec le paragraphe 1, b), de l'article 9 de la directive 2013/48/UE, en vertu duquel la renonciation doit être formulée de plein gré et sans équivoque et avec le paragraphe 2 de cet article, selon lequel la renonciation peut être effectuée par écrit ou oralement, ce qui semble supposer une intervention active de l'intéressé. Les observations qui suivent sont faites sous cette réserve.

Le mécanisme suppose en tout cas qu'il y ait un laps de temps suffisant entre la convocation et l'audition afin de permettre à l'intéressé d'exercer effectivement ses droits.

En outre, la disposition ne pourrait trouver à s'appliquer qu'à l'égard de personnes qui sont en mesure de comprendre pleinement la portée de la renonciation (implicite) à leur droit, et par conséquent, pas à l'égard de personnes vulnérables²², tels les mineurs²³ et les personnes souffrant d'un retard mental. L'intéressé doit également avoir le droit de démontrer qu'il se trouvait dans l'impossibilité de se concerter avec un avocat, au sens de la disposition en projet. Si cette concertation n'a pas eu lieu, il n'est en tout cas pas satisfait à l'exigence d'une renonciation "de plein gré et sans équivoque" à son droit à l'assistance d'un avocat, comme l'exige l'article 9, paragraphe 1, a), de la directive 2013/48/UE.

Eu égard à ce qui précède, l'article 47bis, § 3, alinéa 1er, en projet, du Code d'instruction criminelle doit de toute façon être remanié.

10. L'article 9, paragraphe 1, a), de la directive 2013/48/UE exige que le suspect ou la personne poursuivie ait reçu des informations claires et suffisantes sur les conséquences éventuelles d'une renonciation au droit à l'assistance d'un avocat. L'article 47bis, en projet, du Code d'instruction criminelle ne fait nulle part état de ces informations.

²² Zie adv.RvS 49.413/AV van 19 april 2011, *I.c.*, opm. 27.

²³ J. Put, *Handboek Jeugdbeschermingsrecht*, Brugge, die Keure, 2015, p. 184, nr. 348.

²² Voir l'avis C.E. 49.413/AG du 19 avril 2011, *I.c.*, observation 27.

²³ J. Put, *Handboek Jeugdbeschermingsrecht*, Bruges, die Keure, 2015, p. 184, n° 348.

Het ontwerp dient derhalve te worden aangevuld met een bepaling ter omzetting van deze richtlijnbepaling. Eventueel zou dat kunnen gebeuren in het ontworpen artikel 47bis, § 5, van het Wetboek van Strafvordering.

11. Het ontworpen artikel 47bis, § 3, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering bepaalt dat de minderjarige verdachte waarvan het verhoor niet op uitnodiging gebeurt,²⁴ vrijwillig en weloverwogen van zijn recht op bijstand van een advocaat bij het verhoor afstand kan doen indien hij minstens zestien jaar oud is en na een vertrouwelijk contact met de permanentiedienst en na akkoord van de advocaat.

11.1. Voorafgaandelijk dient te worden opgemerkt dat specifieke regels die minderjarigen betreffen, het best in de wet van 8 april 1965 "betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade" worden opgenomen.²⁵ Dienaangaande kan ook worden verwezen naar het reeds aangehaalde advies 49.413/AV, waarin het volgende wordt opgemerkt:

"16. Wat de vrijheidsberoving van minderjarigen betreft, was de Senaat zich er goed van bewust dat zowel artikel 12 van de Grondwet als de Salduz-rechtspraak²⁶ ook voor minderjarigen geldt:

"De minister bevestigt dat de bepalingen inzake de arrestatie/aanhouding in de wet op de voorlopige hechtenis onverkort van toepassing zijn op minderjarigen.

De wet op de jeugdbescherming vermeldt niets over arrestatie van een minderjarige.

Dit betekent dat de algemene regels inzake de arrestatie en termijn van 24 uur ook gelden voor een minderjarige. Artikel 12 van de Grondwet maakt geen onderscheid tussen meerderjarigen/minderjarigen, de artikelen 1 en 2 van de wet op de voorlopige hechtenis ook niet.

De wet op de jeugdbescherming voorziet wel een geheel eigen procedure voor de fase daarna, namelijk de fase voor de jeugdrechter, die voorlopige maatregelen kan opleggen.

²⁴ Of de daarmee gelijkgestelde minderjarige ten aanzien waarvan de in het ontworpen artikel 47bis, § 2, van het Wetboek van Strafvordering bedoelde elementen niet in de uitnodiging tot het verhoor zijn vermeld.

²⁵ Luidens artikel 62 van de wet van 8 april 1965 zijn wat betreft zaken tot het opleggen van jeugdbeschermingsmaatregelen in beginsel de wetsbepalingen betreffende de vervolgingen in correctie zaken van toepassing, behoudens wanneer hiervan wordt afgeweken (of wanneer die toepassing onverenigbaar is met de basisbeginselen van het jeugdbeschermingsrecht). De logica van deze regel impliceert dat afwijkende, specifiek voor strafrechtelijk minderjarigen van toepassing zijnde, bepalingen in de wet van 8 april 1965 worden opgenomen, en derhalve niet in het Wetboek van Strafvordering. Dit zou overigens ook de gelegenheid bieden om een aantal interpretatieproblemen op te lossen die specifiek rijzen met betrekking tot de strafrechtelijk minderjarigen, zoals de vraag of de schriftelijke uitnodiging tot verhoor ook naar de ouders dient te worden verzonden.

²⁶ Voetnoot 37 van het geciteerde advies: Zie in dit verband eveneens EHRM, 2 maart 2010, Adamkiewicz t. Polen, nr. 54729/00.

Le projet doit dès lors être complété par une disposition transposant cette disposition de la directive, ce qui pourrait éventuellement se faire dans l'article 47bis, § 5, en projet, du Code d'instruction criminelle.

11. L'article 47bis, § 3, alinéa 2, en projet, du Code d'instruction criminelle dispose que le suspect mineur dont l'audition n'a pas lieu sur convocation²⁴ peut renoncer volontairement et de manière réfléchie à son droit d'être assisté par un avocat lors de l'audition, s'il est âgé d'au moins seize ans et après contact téléphonique confidentiel avec le service de permanence et après accord de l'avocat.

11.1. Il faut observer préalablement qu'il est préférable que des règles spécifiques qui concernent des mineurs soient inscrites dans la loi du 8 avril 1965 "relative à la protection de la jeunesse, à la prise en charge des mineurs ayant commis un fait qualifié infraction et à la réparation du dommage causé par ce fait"²⁵. À cet égard, on peut également se reporter à l'avis 49.413/AG, précité, qui observe ce qui suit:

"16. En ce qui concerne la privation de liberté de mineurs, le Sénat était bien conscient que tant l'article 12 de la Constitution que la jurisprudence Salduz²⁶ s'appliquent aux mineurs:

"Le ministre confirme que les dispositions relatives à l'arrestation dans la loi relative à la détention préventive sont pleinement applicables aux mineurs.

La loi relative à la protection de la jeunesse ne souffle mot de l'arrestation d'un mineur.

Cela veut dire que les règles générales en matière d'arrestation et le délai de 24 heures s'appliquent aussi au mineur. L'article 12 de la Constitution ne fait aucune distinction entre majeurs et mineurs, pas plus que les articles 1er et 2 de la loi relative à la détention préventive.

La loi relative à la protection de la jeunesse prévoit une procédure spécifique pour la phase suivante, à savoir celle devant le juge de la jeunesse, qui peut ordonner des mesures

²⁴ Ou le mineur qui y est assimilé, à l'égard de qui les éléments visés à l'article 47bis, § 2, en projet, du Code d'instruction criminelle ne sont pas mentionnés dans la convocation à l'audition.

²⁵ L'article 62 de la loi du 8 avril 1965 prévoit que dans les procédures visant l'importation de mesures de protection de la jeunesse, les dispositions légales concernant les poursuites en matière correctionnelle s'appliquent en principe, sauf lorsqu'il y est dérogé (ou lorsque cette application est incompatible avec les principes de base du droit de la protection de la jeunesse). La logique de cette règle implique que des dispositions dérogatoires, spécifiquement applicables sur le plan pénal à des mineurs d'âge, soient inscrites dans la loi du 8 avril 1965, et par conséquent pas dans le Code d'instruction criminelle. Au demeurant, ce procédé permettrait également de résoudre un certain nombre de problèmes d'interprétation que soulèvent spécifiquement les mineurs d'âge sur le plan pénal, telle la question de savoir si la convocation écrite à l'audition doit également être envoyée aux parents.

²⁶ Note 37 de l'avis cité: Voir à cet égard Cour. eur. dr. h., 2 mars 2010, Adamkiewicz c. Pologne, n° 54729/00.

In deze fase wordt wel al (in een) bijzonder regime voorzien van bijstand door een advocaat.

Het huidige wetsvoorstel strekt ertoe voor de minderjaren ook bijstand door een advocaat te voorzien in de eerste 24 uren van de vrijheidsbeneming.

Verder bevestigt de minister dat het hier, in tegenstelling tot de wet op de jeugdbescherming, gaat om een *lex generalis*²⁷.

Sommige bepalingen van de wet van 8 april 1965 dienen in het bijzonder te worden vermeld.

Artikel 48bis van de wet, dat betrekking heeft op de aanhouding van een minderjarige, bepaalt dat de politieambtenaar de ouders van de minderjarige in kennis moet stellen van diens aanhouding.

In deze bepaling komt de bijstand door een advocaat evenwel niet ter sprake, in tegenstelling tot inzonderheid artikel 37bis, § 4, naar luid waarvan de rechter of de rechtbank de betrokken personen ervan op de hoogte moet brengen dat zij tijdens de procedure van herstelgericht overleg raad kunnen inwinnen bij een advocaat, artikel 45quater, § 1, vijfde lid, 1°, waarbij bepaald wordt dat wanneer een voorstel tot bemiddeling wordt gedaan, de procureur des Konings de betrokkenen ervan in kennis moet stellen dat zij raad kunnen inwinnen bij een advocaat²⁸ en artikel 49, wanneer de minderjarige voor de onderzoeksrechter verschijnt.

Voorts wordt in artikel 51, § 1, van de wet het volgende bepaald: "Zodra een als misdrijf omschreven feit bij de rechtbank aanhangig is gemaakt, informeert de rechtbank de personen die het ouderlijk gezag uitoefenen over de betrokkenen en, desgevallend, de personen die hem in rechte of in feite onder hun bewaring hebben, teneinde hen de mogelijkheid te bieden aanwezig te zijn". Weliswaar moet aan de minderjarige krachtens artikel 54bis een advocaat worden toegewezen en moet laatstgenoemde krachtens artikel 55 op de hoogte gebracht worden van de procedure, maar de wet garandeert niet uitdrukkelijk dat hij aanwezig is bij de ondervraging bedoeld in artikel 51.

Ten slotte biedt artikel 37, § 2, eerste lid, 8°, van de wet van 8 april 1965 aan de jeugdrechtbank de mogelijkheid om te bevelen dat een minderjarige "in een gesloten opvoedingsafdeling" wordt geplaatst. In dat geval heeft de minderjarige krachtens artikel 52, achtste lid, van de wet de mogelijkheid tot vrij verkeer met zijn advocaat.

De wet van 8 april 1965 is niet geredigeerd ten einde de bijstand van een advocaat in de zin van de Salduz-rechtspraak

²⁷ Voetnoot 38 van het geciteerde advies: Voormeld verslag van de Senaatscommissie, 96.

²⁸ Voetnoot 39 van het geciteerde advies: Zie in dit verband K. Dirick en J.-L. Berwart, "Les nouvelles garanties procédurales dans la loi sur la protection de la jeunesse", in TH. Moreau, I. Ravier en B. Van Keirsbilck, *Réforme de la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse. Premier bilan et perspectives d'avenir*, Luik, Ed. Jeunesse et Droit, 2008, (247), 255.

provisoires. Durant cette phase, un régime particulier d'assistance par un avocat est déjà prévu.

La présente proposition de loi tend à prévoir aussi l'assistance d'un avocat pour les mineurs durant la première tranche de 24 heures de privation de liberté.

Le ministre confirme qu'à l'inverse de la loi relative à la protection de la jeunesse, il s'agit en l'espèce d'une lex generalis²⁷.

Certaines dispositions de la loi du 8 avril 1965 méritent d'être mentionnées en particulier.

L'article 48bis de la loi traite de l'arrestation d'un mineur et oblige le fonctionnaire de police à prévenir ses parents.

Cette disposition n'évoque toutefois pas l'assistance d'un avocat, au contraire notamment de l'article 37bis, § 4, qui oblige le juge ou le tribunal à informer les personnes concernées qu'elles peuvent être conseillées par un avocat lors de la procédure de concertation restauratrice, de l'article 45quater, § 1er, alinéa 5, 1°, qui oblige le procureur du Roi, lorsqu'une procédure de médiation est lancée, à informer les personnes concernées qu'elles ont le droit de solliciter les conseils d'un avocat²⁸, ou de l'article 49 en cas de comparution devant le juge d'instruction.

De même, l'article 51, § 1er, de la loi prévoit-il que, "dès qu'il est saisi d'un fait qualifié d'infraction, le tribunal informe les personnes qui exercent l'autorité parentale à l'égard de l'intéressé et, le cas échéant, les personnes qui en ont la garde en droit ou en fait, en vue de leur permettre d'être présents". Certes, l'article 54bis impose que le mineur se voie désigner un avocat et l'article 55 impose qu'il soit averti de la procédure, mais la loi ne garantit pas explicitement sa présence lors de l'interrogatoire visé à l'article 51.

Enfin, l'article 37, § 2, alinéa 1er, 8°, de la loi du 8 avril 1965 permet au tribunal de la jeunesse d'ordonner le placement d'un mineur "dans un régime éducatif fermé". Dans cette hypothèse, l'article 52, alinéa 8, de la loi garantit au mineur la possibilité de communiquer librement avec son avocat.

La loi du 8 avril 1965 n'a pas été rédigée en vue de garantir l'assistance d'un avocat au sens de la jurisprudence Salduz.

²⁷ Note 38 de l'avis cité: Rapport au nom de la commission du Sénat, cité, p. 96.

²⁸ Note 39 de l'avis cité: Voir à cet égard K. Dirick et J.-L. Berwart, "Les nouvelles garanties procédurales dans la loi sur la protection de la jeunesse", Th. Moreau, I. Ravier et B. Van Keirsbilck, *Réforme de la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse. Premier bilan et perspectives d'avenir*, Liège, Ed. Jeunesse et Droit, 2008, (247), 255.

te garanderen. De aanwezigheid van een advocaat tijdens de ondervragingen is inzonderheid niet uitdrukkelijk gegarandeerd. (...)

Er moet ook op gewezen worden dat de verschillen tussen de wet van 8 april 1965 en de ontworpen wet ertoe kunnen leiden dat de bepalingen van de eerstgenoemde wet *a contrario* geïnterpreteerd worden, in een zin die niet te verenigen valt met de Salduz-rechtspraak, ook al zijn de ontworpen bepalingen in beginsel te beschouwen als een *lex generalis*, die mede van toepassing is op minderjarigen.

Om een dergelijke interpretatie *a contrario* te vermijden, verdient het aanbeveling de bepalingen van de wet van 8 april 1965 aan een onderzoek te onderwerpen en, waar nodig, uitdrukkelijk aan te passen aan de bepalingen van het voorliggende ontwerp.”

Al is het gevaar op een dergelijke interpretatie *a contrario* minder groot nu in het Wetboek van Strafvordering, zij het in een specifieke bepaling, gewag wordt gemaakt van minderjarigen, toch blijft er rechtsonzekerheid bestaan omwille van het gegeven dat, in strijd met de logica van artikel 62 van de wet van 8 april 1965,²⁹ specifiek op strafrechtelijk minderjarigen betrekking hebbende bepalingen zowel in het Wetboek van Strafvordering als in de wet van 8 april 1965 zijn opgenomen, en de onderlinge articulatie van die bepalingen niet steeds duidelijk of doorzichtig is.

11.2. De vraag rijst of het toelaatbaar is dat een minderjarige afstand³⁰ doet van het recht op bijstand door een advocaat bij het verhoor. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft in het arrest *Panovits*³¹ het volgende geoordeeld:

“67. La Cour relève que, à l'époque des faits, le requérant était âgé de dix-sept ans. Dans sa jurisprudence relative à l'article 6, elle a jugé essentiel de traiter tout mineur accusé d'une infraction d'une manière qui tienne pleinement compte de son âge, de sa maturité et de ses capacités sur les plans intellectuel et émotionnel, et de prendre des mesures de nature à favoriser sa compréhension de la procédure et sa participation à celle-ci (T. c. Royaume-Uni [GC], n° 24724/94, § 84, 16 décembre 1999). Le droit pour un prévenu mineur de prendre effectivement part à son procès pénal exige que l'intéressé soit traité en tenant dûment compte de sa vulnérabilité et de ses capacités dès les premiers stades de sa participation à une enquête pénale et en particulier dès que la police le soumet à un quelconque interrogatoire. Les autorités sont tenues de prendre des mesures afin que le mineur se sente le moins possible intimidé et inhibé (voir, *mutatis mutandis*, l'arrêt T. c. Royaume-Uni précité, § 85) et de veiller à ce qu'il comprenne globalement la nature et l'enjeu pour lui du procès, notamment la portée de toute peine susceptible de lui être infligée ainsi que ses droits, notamment celui de ne rien dire (voir, *mutatis mutandis*, S.C. c. Royaume-Uni, n° 60958/00, § 29, CEDH 2004-IV). Cela signifie que le mineur

Notamment, la présence d'un avocat durant les interrogatoires n'est pas explicitement garantie. (...)

Il y a lieu de signaler également que les différences entre la loi du 8 avril 1965 et la loi en projet peuvent conduire à ce que les dispositions de la première soient interprétées *a contrario*, dans un sens ne se conciliant pas avec la jurisprudence Salduz, même si, en principe, les dispositions en projet doivent être considérées comme *lex generalis*, également applicable aux mineurs.

Afin d'éviter pareille interprétation *a contrario*, il est recommandé de vérifier les dispositions de la loi du 8 avril 1965 et s'il y a lieu, de les adapter expressément aux dispositions du présent projet”.

Même si le risque d'une telle interprétation *a contrario* est moins important, dès lors que le Code d'instruction criminelle fait état de mineurs, fût-ce dans une disposition spécifique, une insécurité juridique subsiste néanmoins du fait que, à l'encontre de la logique de l'article 62 de la loi du 8 avril 1965²⁹, des dispositions spécifiquement applicables sur le plan pénal à des mineurs d'âge sont insérées tant dans le Code d'instruction criminelle que dans la loi du 8 avril 1965 et que l'articulation de ces dispositions entre elles n'est pas toujours claire ou transparente.

11.2. La question se pose de savoir s'il est admissible qu'un mineur renonce³⁰ au droit à l'assistance d'un avocat lors de l'interrogatoire. Dans l'arrêt *Panovits*³¹, la Cour européenne des droits de l'homme a jugé ce qui suit:

“67. La Cour relève que, à l'époque des faits, le requérant était âgé de dix-sept ans. Dans sa jurisprudence relative à l'article 6, elle a jugé essentiel de traiter tout mineur accusé d'une infraction d'une manière qui tienne pleinement compte de son âge, de sa maturité et de ses capacités sur les plans intellectuel et émotionnel, et de prendre des mesures de nature à favoriser sa compréhension de la procédure et sa participation à celle-ci (T. c. Royaume-Uni [GC], n° 24724/94, § 84, 16 décembre 1999). Le droit pour un prévenu mineur de prendre effectivement part à son procès pénal exige que l'intéressé soit traité en tenant dûment compte de sa vulnérabilité et de ses capacités dès les premiers stades de sa participation à une enquête pénale et en particulier dès que la police le soumet à un quelconque interrogatoire. Les autorités sont tenues de prendre des mesures afin que le mineur se sente le moins possible intimidé et inhibé (voir, *mutatis mutandis*, l'arrêt T. c. Royaume-Uni précité, § 85) et de veiller à ce qu'il comprenne globalement la nature et l'enjeu pour lui du procès, notamment la portée de toute peine susceptible de lui être infligée ainsi que ses droits, notamment celui de ne rien dire (voir, *mutatis mutandis*, S.C. c. Royaume-Uni, n° 60958/00, § 29, CEDH 2004-IV). Cela signifie que le

²⁹ Zie voetnoot 31.

³⁰ Zie in het algemeen over de afstand van het recht op bijstand: adv.RvS 49.413/AV van 19 april 2011, opm. 26 en 27.

³¹ EHRM 11 december 2008, *Panovits v. Cyprus*, § 67 e.v.

²⁹ Voir note de bas de page 31.

³⁰ Voir d'une manière générale sur la renonciation au droit à l'assistance: avis C.E. 49.413/AG du 19 avril 2011, observations 26 et 27.

³¹ Cour eur. D.H., 11 décembre 2008, *Panovits c. Chypre*, § 67 et suivants.

– si nécessaire avec l’assistance, par exemple, d’un interprète, d’un avocat, d’un travailleur social ou encore d’un ami – doit être en mesure de comprendre dans les grandes lignes les propos de l’agent chargé de l’arrestation et ce qui est dit lors de son interrogatoire par la police (*ibidem*).

68. La Cour rappelle que, pour autant qu’elle soit permise, la renonciation à un droit garanti par la Convention ne doit se heurter à aucun intérêt public important, doit se trouver établie de manière non équivoque et doit s’entourer d’un minimum de garanties correspondant à sa gravité (Håkansson et Sturesson c. Suède, 21 février 1990, § 66, série A no 171-A, et, plus récemment, Sejdovic c. Italie [GC], no 56581/00, § 86, CEDH 2006-II). En outre, avant qu’un accusé puisse être réputé avoir implicitement, par son comportement, renoncé à un droit important découlant de l’article 6, il doit être établi qu’il pouvait raisonnablement prévoir les conséquences de ses actes (Talat Tunç c. Turquie, no 32432/96, § 59, 27 mars 2007, et Jones c. Royaume-Uni (déc.), no 30900/02, 9 décembre 2003). Compte tenu de la vulnérabilité d’un mineur accusé et de l’état d’infériorité où il se trouve de par la nature même des poursuites pénales dont il fait l’objet, la renonciation par lui ou en son nom à un droit important découlant de l’article 6 n’est acceptable que si celle-ci est exprimée sans équivoque une fois que les autorités ont pris toutes les mesures raisonnables pour s’assurer qu’il a pleinement conscience de ses droits et peut mesurer au mieux les conséquences de ses actes.

(...)

73. La Cour en conclut que l’insuffisance des informations communiquées sur le droit qu’avait le requérant de consulter un avocat avant d’être interrogé par la police, d’autant plus que l’intéressé était alors mineur et n’a pas été assisté de son tuteur au cours de son interrogatoire, a porté atteinte aux droits de la défense. Elle considère en outre que ni le requérant ni son père, en sa qualité de tuteur, n’ont renoncé de manière explicite et non équivoque à ce droit.”

In dit arrest acht het Europees Hof voor de Rechten van de Mens de mogelijkheid dat een zeventienjarige afstand zou doen van het recht op bijstand van een advocaat bij een verhoor, niet strijdig met artikel 6 van het Europees Verdrag over de rechten van de mens (hierna: EVRM), maar voegt het als belangrijke voorwaarde daaraan toe dat zo’n afstand enkel toelaatbaar is “si celle-ci est exprimée sans équivoque une fois que les autorités ont pris toutes les mesures raisonnables pour s’assurer qu’il a pleinement conscience de ses droits et peut mesurer au mieux les conséquences de ses actes”. In het ontwerp wordt voorzien in een akkoord van de advocaat, die zal moeten nagaan of de minderjarige zich voldoende bewust is van zijn rechten en van de gevolgen van zijn beslissing. Bij deze beoordeling zal de advocaat in de eerste plaats

mineur – si nécessaire avec l’assistance, par exemple, d’un interprète, d’un avocat, d’un travailleur social ou encore d’un ami – doit être en mesure de comprendre dans les grandes lignes les propos de l’agent chargé de l’arrestation et ce qui est dit lors de son interrogatoire par la police (*ibidem*).

68. La Cour rappelle que, pour autant qu’elle soit permise, la renonciation à un droit garanti par la Convention ne doit se heurter à aucun intérêt public important, doit se trouver établie de manière non équivoque et doit s’entourer d’un minimum de garanties correspondant à sa gravité (Håkansson et Sturesson c. Suède, 21 février 1990, § 66, série A no 171-A, et, plus récemment, Sejdovic c. Italie [GC], no 56581/00, § 86, CEDH 2006-II). En outre, avant qu’un accusé puisse être réputé avoir implicitement, par son comportement, renoncé à un droit important découlant de l’article 6, il doit être établi qu’il pouvait raisonnablement prévoir les conséquences de ses actes (Talat Tunç c. Turquie, no 32432/96, § 59, 27 mars 2007, et Jones c. Royaume-Uni (déc.), no 30900/02, 9 décembre 2003). Compte tenu de la vulnérabilité d’un mineur accusé et de l’état d’infériorité où il se trouve de par la nature même des poursuites pénales dont il fait l’objet, la renonciation par lui ou en son nom à un droit important découlant de l’article 6 n’est acceptable que si celle-ci est exprimée sans équivoque une fois que les autorités ont pris toutes les mesures raisonnables pour s’assurer qu’il a pleinement conscience de ses droits et peut mesurer au mieux les conséquences de ses actes.

(...)

73. La Cour en conclut que l’insuffisance des informations communiquées sur le droit qu’avait le requérant de consulter un avocat avant d’être interrogé par la police, d’autant plus que l’intéressé était alors mineur et n’a pas été assisté de son tuteur au cours de son interrogatoire, a porté atteinte aux droits de la défense. Elle considère en outre que ni le requérant ni son père, en sa qualité de tuteur, n’ont renoncé de manière explicite et non équivoque à ce droit”.

Dans cet arrêt, la Cour européenne des droits de l’homme estime que la possibilité qu’un mineur âgé de dix-sept ans renonce au droit à l’assistance d’un avocat lors d’un interrogatoire n’est pas contraire à l’article 6 de la Convention européenne des droits de l’homme (ci-après: CEDH), mais ajoute comme condition importante qu’une telle renonciation n’est acceptable que “si celle-ci est exprimée sans équivoque une fois que les autorités ont pris toutes les mesures raisonnables pour s’assurer qu’il a pleinement conscience de ses droits et peut mesurer au mieux les conséquences de ses actes”. Le projet prévoit un accord de l’avocat, qui devra vérifier si le mineur est suffisamment conscient de ses droits et des conséquences de sa décision. Lors de cette appréciation, l’avocat devra en premier lieu tenir compte des intérêts de

rekening moeten houden met de belangen van het kind³² en met de bijzondere kwetsbaarheid van de minderjarige,³³ wat het best uitdrukkelijk wordt bepaald. Enkel zo opgevat, en op voorwaarde dat de minderjarige in alle stadia van de procedure de passende juridische bijstand heeft gekregen,³⁴ lijkt het voorzien in een mogelijkheid tot afstand niet in strijd met artikel 6 van het EVRM.

In het advies van het College van procureurs-generaal wordt evenwel gewag gemaakt van een in voorbereiding zijnde richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie op grond waarvan de afstand door een minderjarige niet langer mogelijk zou zijn. Hiermee wordt wellicht de intussen tot stand gekomen richtlijn (EU) 2016/800 van het Europees Parlement en de Raad van 11 mei 2016 “betreffende procedurale waarborgen voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure” bedoeld, waarin effectief geen bepaling voorkomt betreffende de afstand van het recht op bijstand van een advocaat. Al kan onzekerheid bestaan over het juiste toepassingsgebied van die richtlijn, is ze in ieder geval van toepassing op minderjarigen die uit handen worden gegeven (artikel 57bis van de wet van 8 april 1965) of op de minderjarigen bedoeld in artikel 36bis van die wet. Aangezien tijdens de termijn voor omzetting van een richtlijn geen nieuwe regels mogen worden ingevoerd die tegen de betrokken richtlijn ingaan,³⁵ kan de ontworpen bepaling alvast geen doorgang vinden ten aanzien van deze minderjarigen. Daargelaten de vraag of richtlijn (EU) 2016/800 ook toepassing vindt op minderjarigen die het voorwerp uitmaken van procedures tot het opleggen van jeugdbeschermingsmaatregelen op grond van een als misdrijf omschreven feit – vraag die binnen de

l'enfant³² et de la vulnérabilité particulière du mineur³³, ce qu'il vaudrait mieux prévoir expressément. Ce n'est que dans cette interprétation et à la condition que le mineur ait bénéficié à tous les stades de la procédure de l'assistance juridique adéquate³⁴, que prévoir la possibilité de renonciation ne semble pas contraire à l'article 6 de la CEDH.

L'avis du Collège des procureurs généraux mentionne toutefois une directive, en préparation, du Parlement européen et du Conseil de l'Union européenne en vertu de laquelle la renonciation par un mineur ne serait dorénavant plus possible. Est sans doute visée la directive (UE) 2016/800 du Parlement européen et du Conseil du 11 mai 2016 "relative à la mise en place de garanties procédurales en faveur des enfants qui sont des suspects ou des personnes poursuivies dans le cadre des procédures pénales", qui a entre-temps été adoptée, et qui ne contient effectivement aucune disposition relative à la renonciation au droit à l'assistance d'un avocat. Même si une incertitude peut subsister à propos du champ d'application exact de cette directive, celle-ci s'applique en tout cas aux mineurs qui sont dessaisis (article 57bis de la loi du 8 avril 1965) ou aux mineurs visés à l'article 36bis de cette loi. L'instauration de nouvelles règles qui vont à l'encontre de la directive concernée³⁵ n'étant pas autorisée pendant le délai de transposition d'une directive, la disposition en projet ne peut de toute façon pas se concrétiser à l'égard de ces mineurs. Abstraction faite de la question de savoir si la directive (UE) 2016/800 s'applique également aux mineurs qui font l'objet de procédures visant à imposer des mesures de protection de la jeunesse sur la base d'un fait

³² Zie ook artikel 6, lid 6, van richtlijn 2016/800, die moet worden omgezet voor 11 juli 2019: "Op voorwaarde dat dit met het recht op een eerlijk proces strookt, mogen de lidstaten afwijken van lid 3 wanneer bijstand door een advocaat niet evenredig is in de omstandigheden van de zaak, met inachtneming van de ernst van het ten laste gelegde strafbare feit, de complexiteit van de zaak en de maatregelen die naar aanleiding van een dergelijk strafbaar feit zouden kunnen worden opgelegd, waarbij geldt dat de belangen van het kind altijd de eerste overweging dienen te vormen.

In ieder geval zorgen de lidstaten ervoor dat kinderen door een advocaat worden bijgestaan:

a) wanneer zij voor een bevoegde rechtkant of rechter verschijnen met het oog op een besluit over detentie in elk stadium van de procedure dat onder het toepassingsgebied van deze richtlijn valt, en
b) tijdens detentie.

De lidstaten zorgen er verder voor dat vrijheidsbeneming niet als sanctie in een strafprocedure wordt opgelegd, tenzij het kind op zodanige wijze is bijgestaan door een advocaat dat het zijn rechten van verdediging daadwerkelijk heeft kunnen uitoefenen en, in ieder geval, tijdens de behandeling van zijn zaak voor een rechtkant."

³³ Zie in het algemeen, EHRM 23 maart 2016, *Blokchin v. Rusland*, § 159.

³⁴ Zie artikel 40, lid 2, b), (ii), van het Verdrag inzake de rechten van het kind.

³⁵ Zie bijv. HvJ 18 december 1997, C-129/96, *Inter-Environnement Wallonie t. Waals Gewest*, 45-47; HvJ 8 mei 2003, C-14/02, *Atral t. België*, 58-60; HvJ 14 september 2006, C-138/05, *Stichting Zuid-Hollandse Milieufederatie t. minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit*, 42-46; HvJ 14 juni 2007, C-422/05, *Europese Commissie t. België*, 62-68.

³² Voir également l'article 6, paragraphe 6, de la directive 2016/800, qui doit être transposée avant le 11 juillet 2019: "Pour autant que le droit à un procès équitable soit respecté, les États membres peuvent déroger au paragraphe 3 lorsque l'assistance d'un avocat n'est pas proportionnée au regard des circonstances de l'espèce, compte tenu de la gravité de l'infraction pénale alléguée, de la complexité de l'affaire et des mesures susceptibles d'être adoptées en rapport avec ladite infraction, étant entendu que l'intérêt supérieur de l'enfant demeure toujours une considération primordiale.

En tout état de cause, les États membres veillent à ce que les enfants soient assistés d'un avocat:

a) lorsqu'ils doivent comparaître devant une juridiction ou un juge compétent qui doit statuer sur la détention à tout stade de la procédure dans le cadre du champ d'application de la présente directive; et

b) au cours de la détention.

Les États membres veillent également à ce que la privation de liberté ne soit pas imposée au titre d'une condamnation pénale, sauf si l'enfant a bénéficié de l'assistance d'un avocat d'une manière qui lui a permis d'exercer effectivement les droits de la défense et, en tout état de cause, au cours des audiences de jugement devant une juridiction".

³³ Voir d'une manière générale, Cour eur. D.H., 23 mars 2016, *Blokchin c. Russie*, § 159.

³⁴ Voir l'article 40, paragraphe 2, b), (ii), de la Convention relative aux droits de l'enfant.

³⁵ Voir par exemple C.J., 18 décembre 1997, C-129/96, *Inter-Environnement Wallonie c. Région wallonne*, 45-47; C.J., 08 mai 2003, C-14/02, *Atral c. Belgique*, 58-60; C.J., 14 septembre 2006, C-138/05, *Stichting Zuid-Hollandse Milieufederatie c. minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit*, 42-46; C.J., 14 juin 2007, C-422/05, *Commission européenne c. Belgique*, 62-68.

toegemeten tijd niet kan worden uitgediept maar waarvoor wel een aantal argumenten kunnen worden aangevoerd –, zou het in ieder geval niet zijn te verantwoorden dat zestien- tot achttienjarigen die in zulke procedures zijn betrokken of er het voorwerp kunnen van uitmaken, wel afstand zouden kunnen doen van de bijstand van een advocaat (en derhalve minder bescherming zouden genieten).³⁶

De conclusie moet derhalve zijn dat de vijfde en de zesdezin van het ontworpen artikel 47bis, 3, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering dienen te vervallen.

11.3. Tweedens rijst de vraag wat verantwoordt dat in het geval bedoeld in het ontworpen artikel 47bis, § 3, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering een afstand van het recht op bijstand mogelijk is, terwijl dat in andere gevallen voor minderjarigen niet zo is,³⁷ niet enkel in bij het ontwerp bedoelde gevallen, maar ook wanneer op grond van de wet van 8 april 1965 een advocaat is aangesteld.

In ieder geval is de graad van bevattingsvermogen, en de daaruit voortvloeiende grotere kwetsbaarheid, van een zestien- tot achttienjarige niet afhankelijk van het al dan niet van zijn vrijheid beroofd zijn.³⁸

12. Met betrekking tot het ontworpen artikel 47bis, § 3, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering rijst de vraag waarom de persoon die afstand wil doen van de bijstand van een advocaat, niet kan vragen dat het verhoor audiovisueel wordt opgenomen, zoals wel wordt bepaald in het ontworpen artikel 2bis, § 3, van de wet van 20 juli 1990 “betreffende de voorlopige hechtenis” voor verdachten die van hun vrijheid zijn beroofd, evenwel enkel “indien mogelijk” (waardoor er ook binnen die laatste categorie verdachten een verschil in behandeling ontstaat al naargelang die mogelijkheid vorhanden is). De gemachtigde verklaarde dienaangaande het volgende:

“De reden voor het onderscheid is het verschil in het sta-tuut van de persoon: de persoon bedoeld in artikel 47bis, § 3, tweede lid, Sv, is niet van zijn vrijheid benomen.

Hij kan aldus zijn verdediging voorafgaandelijk aan het verhoor organiseren, dit in tegenstelling tot de persoon bedoeld in artikel 2bis, § 3 WVH, die van zijn vrijheid is benomen.

³⁶ Voorts dient gewezen op het belang dat het Grondwettelijk Hof bij de beoordeling van de bestaande regeling inzake afstand heeft gehecht aan het gegeven dat deze beperkt blijft tot meerderjarigen (GwH 14 februari 2013, nr. 7/2013, B.49.1 en B.49.2).

³⁷ Wat betreft de hypothese bedoeld in het ontworpen artikel 47bis, § 3, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering, zie opmerking 6. Indien minderjarigen ten gevolge van deze opmerking worden onttrokken aan de toepassing van deze bepaling, ontstaat een bijkomend verschil in behandeling tussen deze minderjarigen en de minderjarigen bedoeld in het ontworpen artikel 47bis, § 3, tweede lid, van dat wetboek. De hierna volgende opmerking geldt evenzeer ten aanzien van dit verschil in behandeling.

³⁸ In dezelfde zin, weliswaar wat betreft de enigszins andere context van de huidige regelgeving, J. Put, o.c., p. 183, nr. 348. Zie ook adv.RvS 49.413/AV van 19 april 2011, opm. 27.

qualifié infraction – question qui ne peut pas être approfondie dans le délai imparti mais pour laquelle un certain nombre d'arguments peuvent néanmoins être invoqués –, il ne saurait en tout cas se justifier que des mineurs âgés de seize à dix-huit ans qui sont impliqués dans pareilles procédures ou sont susceptibles d'en faire l'objet, pourraient effectivement renoncer à l'assistance d'un avocat (et bénéficieraient, par conséquent, d'une protection moindre)³⁶.

Il faut dès lors conclure que les cinquième et sixième phrases de l'article 47bis, § 3, alinéa 2, en projet, du Code d'instruction criminelle doivent être omises.

11.3. En deuxième lieu se pose la question de la justification de la possibilité de renoncer au droit à l'assistance dans le cas visé à l'article 47bis, § 3, alinéa 2, en projet, du Code d'instruction criminelle, alors qu'il n'en va pas ainsi dans d'autres situations impliquant des mineurs³⁷, non seulement dans les cas visés par le projet, mais également lorsqu'un avocat est désigné en application de la loi du 8 avril 1965.

En tout état de cause, le degré d'entendement et la plus grande vulnérabilité qui en résulte pour un mineur âgé de seize à dix-huit ans n'est pas tributaire du fait qu'il soit privé ou non de sa liberté³⁸.

12. En ce qui concerne l'article 47bis, § 3, alinéa 2, en projet, du Code d'instruction criminelle, la question se pose de savoir pourquoi la personne qui entend renoncer à l'assistance d'un avocat ne peut pas demander que l'audition fasse l'objet d'un enregistrement audio-filmé, comme le prévoit pourtant l'article 2bis, § 3, en projet, de la loi du 20 juillet 1990 “relative à la détention préventive” pour les suspects qui sont privés de leur liberté, mais uniquement “si possible” (une différence de traitement étant ainsi également créée au sein de cette dernière catégorie de suspects selon que cette possibilité existe ou non). À cet égard, le délégué a déclaré ce qui suit:

“De reden voor het onderscheid is het verschil in het sta-tuut van de persoon: de persoon bedoeld in artikel 47bis, § 3, tweede lid, Sv, is niet van zijn vrijheid benomen.

Hij kan aldus zijn verdediging voorafgaandelijk aan het verhoor organiseren, dit in tegenstelling tot de persoon bedoeld in artikel 2bis, § 3 WVH, die van zijn vrijheid is benomen.

³⁶ Par ailleurs, soulignons l'importance que la Cour constitutionnelle, dans son appréciation du régime actuel de renonciation, a accordée au fait que celui-ci reste limité aux mineurs (C.C., 14 février 2013, n° 7/2013, B.49.1 et B.49.2).

³⁷ En ce qui concerne l'hypothèse visée à l'article 47bis, § 3, alinéa 1er, en projet, du Code d'instruction criminelle, voir l'observation 6. Si, consécutivement à cette observation, des mineurs sont soustraits à l'application de cette disposition, une différence de traitement supplémentaire est créée entre ces mineurs et les mineurs visés à l'article 47bis, § 3, alinéa 2, en projet, de ce Code. L'observation qui suit s'applique dans la même mesure à cette différence de traitement.

³⁸ Voir dans le même sens, certes en ce qui concerne le contexte quelque peu différent de la réglementation actuelle, J. Put, o.c., p. 183, n° 348. Voir également l'avis C.E. 49.413/AG du 19 avril 2011, observation 27.

Deze laatste heeft aldus het verhoor niet samen met zijn advocaat kunnen voorbereiden. Indien de mogelijkheid bestaat om het verhoor audiovisueel te filmen, is dit een element dat hij tijdens het vertrouwelijk telefonisch overleg met zijn advocaat, in rekening kan nemen, teneinde op een weloverwogen manier te kunnen beslissen afstand te doen van het recht op bijstand tijdens het verhoor.

Deze vraag kwam ook ter sprake tijdens de besprekingen op de IKW. Uiteraard zal op langere termijn worden beoogd om alle verhoren audiovisueel te registreren. Dit vraagt echter een belangrijke budgettaire inspanning, niet alleen om voldoende apparatuur en inrichting van alle verhoorkamers te voorzien, maar ook wat betreft het systematisch ter beschikking stellen van de registraties. Vandaar dat er expliciet voor gekozen werd om dit in de huidige stand van zaken niet op te nemen als een recht, maar slechts als een mogelijkheid zodat de budgettaire inspanningen kunnen worden gespreid. Waar de mogelijkheid reeds voorzien is, kan de registratie plaatsvinden. In eerste instantie wordt deze mogelijkheid voorbehouden voor personen die van hun vrijheid zijn benomen.”

Aangezien de audiovisuele opname een middel is ter controle van het verloop van het verhoor, rijst de vraag of het al dan niet van zijn vrijheid beroofd zijn voldoende relevant is om het verschil in behandeling te kunnen verantwoorden. Het is weliswaar zo dat in situaties waar de feiten waarop de verdenking slaat, ernstiger zijn en de betrokken persoon zich, zoals bij aanhouding, in een meer kwetsbare situatie bevindt, meer verregaande eisen inzake rechtsbescherming kunnen worden gesteld,³⁹ maar daar staat tegenover dat eenieder, of hij nu van zijn vrijheid is beroofd of niet, recht heeft op een correct verloop van het verhoor en de controle daarop. Evenmin kan het in de praktijk al dan niet beschikbaar zijn van het nodige materiaal in het licht van de budgettaire mogelijkheden, verantwoorden dat voor de ene verdachte wel, en voor de andere niet een audio-visuele opname wordt verricht.

De genoemde bepalingen dienen derhalve te worden herbekeken.

13. In het ontworpen artikel 47bis, § 5, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering wordt beter gewag gemaakt van “een schriftelijk document betreffende” in plaats van “een schriftelijke verklaring van”. In het ontworpen artikel 47bis, § 5, tweede lid, van dat wetboek moet dan worden geschreven “dit document” in plaats van “deze verklaring”.

14. De gemachtigde verklaarde betreffende het ontworpen artikel 47bis, § 6, eerste lid, 5),⁴⁰ van het Wetboek van Strafvordering het volgende:

“Het punt 5) herneemt de huidige tekst van artikel 47bis, § 5, inzake de “rolwijziging” van de verhoorde persoon tijdens het verhoor. Enkel de kruisverwijzingen worden hier aangepast. Deze tekst is ons inziens in overeenstemming met artikel 2, § 3 van de richtlijn 2013/48/EU. Het betekent

³⁹ Adv.RvS 49.413/AV van 19 april 2011, opm. 17 *in fine* met verwijzing naar EHRM 27 november 2008, *Salduz v. Turkije*, § 54.

⁴⁰ In die bepaling wordt overigens het best gewag gemaakt van “strafbare feiten” in plaats van “feiten”.

Deze laatste heeft aldus het verhoor niet samen met zijn advocaat kunnen voorbereiden. Indien de mogelijkheid bestaat om het verhoor audiovisueel te filmen, is dit een element dat hij tijdens het vertrouwelijk telefonisch overleg met zijn advocaat, in rekening kan nemen, teneinde op een weloverwogen manier te kunnen beslissen afstand te doen van het recht op bijstand tijdens het verhoor.

Deze vraag kwam ook ter sprake tijdens de besprekingen op de IKW. Uiteraard zal op langere termijn worden beoogd om alle verhoren audiovisueel te registreren. Dit vraagt echter een belangrijke budgettaire inspanning, niet alleen om voldoende apparatuur en inrichting van alle verhoorkamers te voorzien, maar ook wat betreft het systematisch ter beschikking stellen van de registraties. Vandaar dat er expliciet voor gekozen werd om dit in de huidige stand van zaken niet op te nemen als een recht, maar slechts als een mogelijkheid zodat de budgettaire inspanningen kunnen worden gespreid. Waar de mogelijkheid reeds voorzien is, kan de registratie plaatsvinden. In eerste instantie wordt deze mogelijkheid voorbehouden voor personen die van hun vrijheid zijn benomen”.

L'enregistrement audiovisuel étant un moyen de contrôle du déroulement de l'audition, la question se pose de savoir si le fait d'être privé ou non de sa liberté est suffisamment pertinent pour pouvoir justifier la différence de traitement. Si des exigences plus sévères en matière de protection juridique peuvent être imposées dans des situations où les faits auxquels la suspicion se rapporte sont plus graves et la personne concernée se trouve dans une situation plus vulnérable, comme en cas d'arrestation³⁹, il n'en demeure pas moins que chacun, qu'il soit privé ou non de sa liberté, a droit à un déroulement correct de l'audition et de son contrôle. Dans la pratique, la disponibilité ou non du matériel nécessaire compte tenu des possibilités budgétaires ne peut pas non plus justifier qu'un enregistrement audiovisuel soit réalisé pour un suspect, mais pas pour un autre.

Les dispositions précitées doivent dès lors être réexaminées.

13. À l'article 47bis, § 5, alinéa 1er, en projet, du Code d'instruction criminelle, mieux vaudrait mentionner “un document écrit relatif aux” au lieu de “[u]ne déclaration écrite des”. À l'article 47bis, § 5, alinéa 2, en projet, de ce code, on écrira alors “ce document” au lieu de “cette déclaration”.

14. En ce qui concerne l'article 47bis, § 6, alinéa 1er, 5)⁴⁰, en projet, du Code d'instruction criminelle, le délégué a déclaré ce qui suit:

“Het punt 5) herneemt de huidige tekst van artikel 47bis, § 5, inzake de “rolwijziging” van de verhoerde persoon tijdens het verhoor. Enkel de kruisverwijzingen worden hier aangepast. Deze tekst is ons inziens in overeenstemming met artikel 2, § 3 van de richtlijn 2013/48/EU. Het betekent *in concreto* dat

³⁹ Avis C.É. 49.413/AG du 19 avril 2011, obs. 17 *in fine* avec référence à Cour eur. D.H., 27 novembre 2008, *Salduz c. Turquie*, § 54.

⁴⁰ Il est du reste préférable que cette disposition fasse état de “infractions pénales” au lieu de “faits”.

in concreto dat het verhoor wordt stopgezet, en dat, na de mededeling van de rechten, wordt gehandeld overeenkomstig deze rechten.

De werkwijze wordt al zeer duidelijk en *in concreto* omschreven in de COL 8/2011, herziene versie 2013.”

Het verdient aanbeveling deze verantwoording in de memorie van toelichting op te nemen. Bovendien dient te worden nagegaan, mede aan de hand van de praktijkervaring, of de in het ontworpen artikel 47bis, § 6, 5), van het Wetboek van Strafvordering opgenomen regeling geen nadere uitwerking behoeft, met name wat betreft het vertrouwelijk overleg met de advocaat en de verplichte bijstand erdoor tijdens het verhoor.⁴¹

15. Luidens het ontworpen artikel 47bis, § 6, 4), eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering wordt onder meer wanneer een in de hoedanigheid van slachtoffer of van verdachte ondervraagde persoon de taal van de procedure niet verstaat of niet spreekt en er geen beëdigde tolk beschikbaar is, hem gevraagd om zijn verklaring zelf te noteren. Het ontworpen artikel 47, § 6, 4), tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering bepaalt dat indien onder meer een in een andere hoedanigheid ondervraagde persoon de taal van de procedure niet verstaat of spreekt, ofwel een beroep wordt gedaan op een beëdigde tolk, ofwel zijn verklaringen worden genoteerd in zijn eigen taal, ofwel hem wordt gevraagd zijn verklaring zelf te noteren. Vraag is of deze bepalingen voldoende werkzaam zijn in het geval dat de betrokkenen de taal van de procedure in het geheel niet verstaat en hij derhalve bezwaarlijk kan reageren op enige vraag. Bovendien wordt, zoals in het advies van het College van procureurs-generaal wordt opgemerkt, bij artikel 2 van richtlijn 2010/64/EU of bij artikel 7 van richtlijn 2012/29/EU voor verdachten niet voorzien in de mogelijkheid tot het opnemen van een dergelijke uitzondering op het recht op vertolking.

Het ontworpen artikel 47bis, § 6, 4), eerste en tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering dient te worden herbekeken in het licht van wat voorafgaat.

16. Het ontworpen artikel 47bis, § 6, eerste lid, 7), van het Wetboek van Strafvordering regelt de bevoegdheden van de advocaat tijdens het bijwonen van het verhoor. Zo die bevoegdheden ook een proactief optreden zouden betreffen, zouden moeten worden omschreven waaruit dat optreden bestaat.

17. Luidens het ontworpen artikel 47bis, § 7, van het Wetboek van Strafvordering kan bij richtlijn uitgevaardigd overeenkomstig de artikelen 143bis en 143ter van het Gerechtelijk Wetboek worden bepaald dat het opsporingsonderzoek met betrekking tot misdrijven waarvoor geen vrijheidsbenemende

⁴¹ In dit verband kan ook de vraag rijzen of de betrokkenen al dan niet beschikt over het in het ontworpen artikel 47bis, § 3, tweede lid, eerste en tweede zin, van het Wetboek van Strafvordering bedoelde recht op uitstel van het verhoor, en zo niet, wat hiervoor de verantwoording is.

het verhoor wordt stopgezet, en dat, na de mededeling van de rechten, wordt gehandeld overeenkomstig deze rechten.

De werkwijze wordt al zeer duidelijk en *in concreto* omschreven in de COL 8/2011, herziene versie 2013”.

Il est recommandé d'insérer cette justification dans l'exposé des motifs. En outre, il convient de vérifier, compte tenu notamment de l'expérience pratique, si le dispositif inscrit à l'article 47bis, § 6, 5), en projet, du Code d'instruction criminelle ne doit pas d'être précisé, notamment en ce qui concerne la concertation confidentielle avec l'avocat et l'assistance obligatoire par celui-ci pendant l'audition⁴¹.

15. L'article 47bis, § 6, 4), alinéa 1er, en projet, du Code d'instruction criminelle dispose notamment que si une personne interrogée en qualité de victime ou de suspect ne comprend pas ou ne parle pas la langue de la procédure et qu'aucun interprète assermenté n'est disponible, il lui est demandé de noter elle-même sa déclaration. L'article 47bis, § 6, 4), alinéa 2, en projet, du Code d'instruction criminelle énonce que si, notamment, une personne entendue dans une autre qualité ne comprend pas ou ne parle pas la langue de la procédure, soit il est fait appel à un interprète assermenté, soit ses déclarations sont notées dans sa langue, soit il lui est demandé de noter elle-même sa déclaration. Reste à savoir si ces dispositions sont suffisamment opérantes lorsque l'intéressé ne comprend absolument pas la langue de la procédure et qu'il peut dès lors difficilement réagir à quelque question que ce soit. En outre, ainsi que le Collège des procureurs généraux l'a observé dans son avis, l'article 2 de la directive 2010/64/EU ou l'article 7 de la directive 2012/29/UE ne prévoient pas pour les suspects la possibilité d'inscrire une telle exception au droit à l'interprétation.

L'article 47bis, § 6, 4), alinéas 1er et 2, en projet, du Code d'instruction criminelle doit être réexaminé compte tenu de ce qui précède.

16. L'article 47bis, § 6, alinéa 1er, 7), en projet, du Code d'instruction criminelle règle les compétences de l'avocat lors de l'assistance pendant l'audition. Si ces compétences devaient également inclure une intervention proactive, il conviendrait de définir en quoi consiste cette intervention.

17. Selon l'article 47bis, § 7, en projet, du Code d'instruction criminelle, il peut être prévu par des directives prises conformément aux articles 143bis et 143ter du Code judiciaire que l'information relative aux infractions qui ne sont pas punissables d'une peine privative de liberté se déroulera par

⁴¹ À cet égard, on peut également se demander si l'intéressé dispose ou non du droit de report de l'audition visé à l'article 47bis, § 3, alinéa 2, deuxième et troisième phrases, en projet, du Code d'instruction criminelle, et dans la négative, quelle en est la justification.

straf kan worden opgelegd, schriftelijk zal verlopen. Zo het al nodig⁴² of opportuun wordt geacht een dergelijke bepaling uit te vaardigen,⁴³ is het in ieder geval de wetgever zelf die deze regel dient in te voeren; die bevoegdheid kan niet worden gedelegeerd aan de minister bevoegd voor justitie, optredend bij middel van richtlijnen inzake strafrechtelijk beleid.

18. In de door de gemachtigde bezorgde tabel betreffende de concordantie tussen de richtlijnen waarvan de omzetting wordt beoogd en het ontwerp, die het best bij het ontwerp zou worden gevoegd, wordt vermeld dat het ontworpen artikel 47bis, § 6, 9), van het Wetboek van Strafvordering de omzetting vormt van artikel 12 van richtlijn 2013/48/EU. Waar kan worden aangenomen dat andere strafprocesrechtelijke regels een voldoende omzetting vormen van lid 2 van dat artikel 12, ziet de Raad van State niet hoe die ontworpen bepaling de omzetting zou kunnen vormen van lid 1 van dat artikel nu erin op geen enkele manier gewag wordt gemaakt van de bij dat lid vereiste "voorziening in rechte" in gevallen waarin de rechten die de verhoorden op grond van deze richtlijn hebben, zijn geschonden. Behoudens wanneer een andere bepaling met deze strekking zou kunnen worden aangewezen, die dan in de concordantietabel zou dienen te worden vermeld, dient het ontwerp te worden aangevuld met een bepaling met die strekking.

Artikel 3

19. Gelet op de huidige (maar deficiënte⁴⁴) indeling van het ontworpen artikel 47bis van het Wetboek van Strafvordering (artikel 2 van het ontwerp) dient in het ontworpen artikel 62, § 1, tweede lid, van dat wetboek te worden verwezen naar "7)" in plaats van naar "7°" van het eerstgenoemde artikel. Wanneer wordt overgegaan tot een herindeling van dat artikel, dient uiteraard naar het nieuwe onderdeel te worden verwezen.

20. In de Nederlandse tekst van het ontworpen artikel 62, § 2, van het Wetboek van Strafvordering dient het woord "artikel" te worden toegevoegd tussen de woorden "bepalingen van" en het artikelnummer "47bis".

Artikel 4

21. Luidens het ontworpen artikel 2bis, § 2, derde lid, van de wet van 20 juli 1990 kan het erin bedoelde vertrouwelijke overleg op vraag van de advocaat telefonisch plaatsvinden. In het advies van het College van procureurs-generaal wordt opgemerkt dat in die bepaling moet worden gepreciseerd dat die vraag moet worden geformuleerd mits akkoord met de betrokken persoon, die er zelf moet kunnen over beslissen

⁴² Vraag is wat thans belet dat een opsporingsonderzoek schriftelijk verloopt.

⁴³ Er dient te worden opgemerkt dat uit de ontworpen bepaling voortvloeit dat wanneer het gaat om misdrijven die wel tot een vrijheidsbenemende straf aanleiding kunnen geven, er meer nodig zal zijn dan een louter schriftelijk onderzoek. De vraag rijst uit wat dat dan wel bestaat.

⁴⁴ Zie opmerking 34.

écrit. À supposer qu'il soit déjà jugé nécessaire⁴² ou opportun d'édicter une telle disposition⁴³, il appartient en tout état de cause au législateur lui-même d'instaurer cette règle; cette compétence ne peut pas être déléguée au ministre qui a la Justice dans ses attributions, agissant au moyen de directives de politique criminelle.

18. Le tableau concernant la concordance entre les directives dont la transposition est envisagée et le projet, transmis par le délégué, qu'il vaudrait mieux joindre au projet, mentionne que l'article 47bis, § 6, 9), en projet, du Code d'instruction criminelle transpose l'article 12 de la directive 2013/48/UE. S'il peut être admis que d'autres règles de procédure pénale constituent une transposition suffisante du paragraphe 2 de cet article 12, le Conseil d'État n'aperçoit toutefois pas comment cette disposition en projet pourrait transposer le paragraphe 1 de cet article, dès lors qu'il ne fait nullement état de la "voie de recours" requise par ce paragraphe dans les cas de violation des droits que les personnes interrogées détiennent en vertu de cette directive. Sauf si une autre disposition ayant cette portée pouvait être désignée, qui devrait alors être mentionnée dans le tableau de concordance, on complétera le projet par une disposition en ce sens.

Article 3

19. Compte tenu de la division actuelle (mais déficiente⁴⁴) de l'article 47bis, en projet, du Code d'instruction criminelle (article 2 du projet), l'article 62, § 1er, alinéa 2, en projet, de ce code doit viser le "7)" au lieu du "7°" de l'article cité en premier. Lorsqu'il sera procédé à un nouvel agencement de cet article, il faudra évidemment viser la nouvelle subdivision.

20. Dans le texte néerlandais de l'article 62, § 2, en projet, du Code d'instruction criminelle, il y a lieu d'insérer le mot "artikel" entre les mots "bepalingen van" et le numéro "47bis".

Article 4

21. Selon l'article 2bis, § 2, alinéa 3, en projet, de la loi du 20 juillet 1990, la concertation confidentielle qui y est visée peut avoir lieu par téléphone à la demande de l'avocat. Dans son avis, le Collège des procureurs généraux a observé que cette disposition devrait préciser que cette demande doit être formulée en accord avec la personne concernée, qui doit elle-même pouvoir décider de la manière dont sa défense sera

⁴² La question se pose de savoir ce qui empêche actuellement le déroulement par écrit d'une information.

⁴³ Il convient d'observer qu'il résulte de la disposition en projet que lorsqu'il s'agit d'infractions qui peuvent effectivement donner lieu à une peine privative de liberté, il faudra plus qu'une simple information écrite. La question se pose alors de savoir en quoi cela consiste.

⁴⁴ Voir l'observation 34.

hoe zijn verdediging het best wordt waargenomen.⁴⁵ Tevens dient te worden opgemerkt dat in richtlijn 2013/48/EU aan de verdachte of beklaagde het recht wordt toegekend om de advocaat die hen vertegenwoordigt “onder vier ogen te spreken” (“rencontrer en privé”, “to meet in private”).

De stellers van het ontwerp dienen de genoemde bepaling in het licht hiervan te herbekijken.

22. Luidens het ontworpen artikel 2bis, § 2, derde lid, van de wet van 20 juli 1990 kan het erin bedoelde vertrouwelijke overleg met de advocaat dertig minuten duren.⁴⁶

In de memorie van toelichting wordt betreffende deze bepaling het volgende opgemerkt:

“Pro memoria, het Grondwettelijk Hof stelde in haar arrest 7/2013 van 14 februari 2013 dat het niet onredelijk was dat de wetgever heeft voorzien in een tijdslimiet voor het vertrouwelijk overleg voor het eerste verhoor, gelet op de limiet van 24 uur, en dat dertig minuten niet overdreven kort lijkt (B.39.2.). Echter, in sommige uitzonderlijke gevallen kan deze termijn van 30 minuten onvoldoende zijn om de advocaat toe te laten zijn opdracht te vervullen. Het Hof pleitte dan ook voor een soepele toepassing van deze termijn:

“In sommige uitzonderlijke gevallen kan de maximale duur van dertig minuten evenwel onvoldoende zijn om de advocaat toe te laten zijn opdracht te vervullen. Dat zou bijvoorbeeld het geval kunnen zijn wanneer de aangehouden persoon en zijn advocaat niet dezelfde taal spreken en een beroep moet gedaan worden op een tolk (B.40.1). In die interpretatie dat het vertrouwelijk overleg altijd beperkt is tot een maximumduur van dertig minuten, zonder het de persoon die het verhoor afneemt mogelijk te maken een beperkte verlenging van dat overleg toe te staan teneinde rekening te houden met dergelijke uitzonderlijke omstandigheden, zou de bestreden bepaling de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, in samenhang gelezen met artikel 6 van het Europees verdrag voor de rechten van de mens, kunnen schenden (B.40.2)”.

Aan deze bezorgdheid werd reeds tegemoet gekomen door de Omzendbrief COL. 8/2011 van 23 september 2011 (herziene versie van 13 juni 2013) “houdende Salduzrichtlijnen”, die op pagina 60 het volgende stelt, verwijzend naar het arrest van het Grondwettelijk Hof:

“In die uitzonderlijke omstandigheden verdient het bijgevolg aanbeveling de duur van het vertrouwelijk overleg op een soepele wijze toe te passen, en rekening houdend met deze concrete omstandigheden een overleg toe te staan dat langer duurt dan dertig minuten, maar beperkt wordt in het licht van de vereisten van het onderzoek en voor zover het eerbiedigen van de termijn van 24 uur geen problemen stelt.”

⁴⁵ In de memorie van toelichting wordt enkel gewag gemaakt van een samenspraak of een bespreking.

⁴⁶ In het bij het ontwerp gevoegde Nederlandse document waarin de basistekst en die tekst aangepast aan het ontwerp zijn opgenomen, luidt het dat het overleg dertig minuten “duurt”, wat niet correct is nu het overleg uiteraard ook minder lang kan duren. Deze fout dient te worden verholpen.

la mieux organisée⁴⁵. Par ailleurs, il convient d’observer que la directive 2013/48/UE attribue au suspect ou à la personne poursuivie le droit de rencontrer en privé l’avocat qui les représente (“onder vier ogen te spreken”, “to meet in private”).

Les auteurs du projet doivent réexaminer la disposition précitée en conséquence.

22. Selon l’article 2bis, § 2, alinéa 3, en projet, de la loi du 20 juillet 1990, la concertation confidentielle avec l’avocat, qui y est visée, peut durer trente minutes⁴⁶.

Concernant cette disposition, l’exposé des motifs indique ce qui suit:

“Pour mémoire, la Cour constitutionnelle a indiqué dans son arrêt 7/2013 du 14 février 2013 [qu’]il n’est pas déraisonnable que le législateur ait prévu une limite de temps pour la concertation confidentielle préalable à la première audition, vu la limite de 24 heures, et qu’une durée de trente minutes ne paraît pas exagérément courte (B.39.2). Toutefois, dans certains cas exceptionnels, cette durée de trente minutes peut être insuffisante pour permettre à l’avocat de remplir sa mission. La Cour a dès lors plaidé pour une application souple de ce délai:

“Toutefois, dans certains cas exceptionnels, la durée maximale de trente minutes peut être insuffisante pour permettre à l’avocat de remplir sa mission. Tel pourrait être par exemple le cas lorsque la personne arrêtée et son avocat ne parlent pas la même langue et qu’il doit y avoir recours à un interprète (B.40.1). Si elle devait être interprétée en ce sens que la concertation confidentielle est toujours limitée à une durée maximale de trente minutes, sans permettre à la personne qui procède à l’audition d’accorder une prolongation limitée de cette concertation pour tenir compte de telles situations exceptionnelles, la disposition attaquée pourrait violer les articles 10 et 11 de la Constitution, lus en combinaison avec l’article 6 de la Convention européenne des droits de l’homme (B.40.2)”.

La circulaire 8/2011 du 23 septembre 2011 (version révisée du 13 juin 2013) portant les “directives Salduz” a déjà rencontré cette préoccupation. Renvoyant à l’arrêt de la Cour constitutionnelle, elle précise à la page 60 ce qui suit:

“Dans ces circonstances exceptionnelles, il est donc recommandé d’appliquer la durée de la concertation confidentielle souplement et d’accorder, en tenant compte des circonstances concrètes, une durée de concertation de plus de trente minutes mais limitée au regard des exigences de l’enquête et sous condition que cela ne cause pas de problèmes au niveau du respect du délai de 24 heures”.

⁴⁵ L’exposé des motifs fait uniquement mention d’une concertation ou d’un examen.

⁴⁶ Dans le texte néerlandais du document comportant le texte de base et le texte adapté au projet, joint au projet, il est énoncé que la concertation “duurt” trente minutes, ce qui n’est pas correct étant donné que la concertation peut évidemment avoir une durée plus courte. Il convient de remédier à cette erreur.

Wat dit punt betreft wordt de wet dan ook licht aangepast in die zin dat met betrekking tot de duur van dertig minuten het woord "maximaal" wordt weggelaten. Tevens wordt de formulering aangepast teneinde aan te geven dat het overleg niet noodzakelijk dertig minuten moet duren, maar ook korter kan zijn dan dertig minuten."

Door de enkele weglatting van het woord "maximaal" wordt de genoemde grondwetsconforme interpretatie van het Grondwettelijk Hof echter onvoldoende vertolkt in de wettekst. Er zou in die bepaling tot uiting moeten komen dat het overleg met de advocaat uitzonderlijk langer dan dertig minuten kan duren in de in de overwegingen B.40.1 tot B.40.3 van het genoemde arrest 7/2013 bedoelde omstandigheden.

23. Luidens het ontworpen artikel 2bis, § 2, vierde lid, van de wet van 20 juli 1990 vindt een telefonisch vertrouwelijk overleg met de permanentiedienst plaats wanneer het geplande vertrouwelijke overleg met de advocaat voor het verhoor niet binnen twee uur kan plaatsvinden, waarna het verhoor kan doorgaan. Indien de permanentiedienst niet kan worden bereikt of indien geen advocaat beschikbaar is, mag het verhoor aanvatten nadat de betrokkenen nogmaals is gewezen op de rechten bedoeld in het ontworpen artikel 47bis, § 2, 4), 5) en 6), van het Wetboek van Strafvordering. De vraag rijst of deze uitzondering verenigbaar is met richtlijn 2013/48/EU. De gemachtigde verklaarde hieromtrent het volgende:

"Het klopt dat deze mogelijkheid tot uitzondering niet expliciet in de richtlijn staat ingeschreven, maar deze vloeit voort uit de algemene filosofie van de richtlijn, met name, het recht op toegang tot een advocaat, in het bijzonder voor personen die van hun vrijheid zijn benomen, garanderen, rekening houdend met het geheel van de nationale procedures.

Hierbij moet rekening worden gehouden met het feit dat de aanhoudingstermijn in België in principe beperkt is tot 24 uren (de lege lata: een uitzonderlijke verlenging met maximum 24 uren in het geval van artikel 15bis WVH), en dit als één van de enige lidstaten van de EU.

De richtlijn heeft niet tot doel om de opsporing en de vervolging van misdrijven onmogelijk te maken. Ingeval door omstandigheden de advocaat niet binnen de twee uur ter plekke zou raken, moet een verhoor kunnen aanvatten. Dit wordt evenwel voorzien, met de nodige garanties om het recht op toegang tot een advocaat in de mate van het mogelijke te garanderen (o.m. vertrouwelijk telefonisch overleg en de extra door het ontwerp voorziene garantie dat de persoon in dit geval nogmaals extra op zijn zwijgrecht moet worden gewezen alvorens het verhoor kan aanvangen).

Bovendien kan de advocaat op elk moment nog aansluiten bij het verhoor dat reeds een aanvang zou hebben genomen.

De totaliteit van de procedurele waarborgen zorgt ervoor dat het verhoor een werkbaar instrument blijft en tegelijk de fundamentele rechtswaarborgen die door de richtlijn worden opgelegd, verzekerd worden."

Sur ce point, la loi est par conséquent légèrement adaptée en ce sens qu'en ce qui concerne la durée de trente minutes, le terme "maximale" est supprimé. La formulation est également adaptée en vue d'indiquer que la concertation confidentielle ne doit pas nécessairement durer trente minutes, mais qu'elle puisse également être aussi plus courte que trente minutes".

La simple omission du mot "maximale" ne suffit cependant pas à traduire ladite interprétation conforme à la Constitution de la Cour constitutionnelle dans le texte de loi. Il y aurait lieu d'exprimer dans cette disposition que la concertation avec l'avocat peut exceptionnellement durer plus longtemps que trente minutes dans les circonstances visées dans les considérants B.40.1 à B.40.3 de l'arrêt 7/2013 précité.

23. Selon l'article 2bis, § 2, alinéa 4, en projet, de la loi du 20 juillet 1990, une concertation confidentielle par téléphone a lieu avec le service de permanence lorsque la concertation confidentielle prévue avec l'avocat avant l'audition ne peut avoir lieu dans les deux heures, après quoi l'audition peut commencer. Si le service de permanence ne peut pas être contacté ou si aucun avocat n'est disponible, l'audition peut débuter après que les droits visés à l'article 47bis, § 2, 4), 5) et 6), en projet, du Code d'instruction criminelle ont une nouvelle fois été rappelés à la personne concernée. La question se pose de savoir si cette exception est compatible avec la directive 2013/48/UE. À cet égard, le délégué a déclaré ce qui suit:

"Het klopt dat deze mogelijkheid tot uitzondering niet expliciet in de richtlijn staat ingeschreven, maar deze vloeit voort uit de algemene filosofie van de richtlijn, met name, het recht op toegang tot een advocaat, in het bijzonder voor personen die van hun vrijheid zijn benomen, garanderen, rekening houdend met het geheel van de nationale procedures.

Hierbij moet rekening worden gehouden met het feit dat de aanhoudingstermijn in België in principe beperkt is tot 24 uren (de lege lata: een uitzonderlijke verlenging met maximum 24 uren in het geval van artikel 15bis WVH), en dit als één van de enige lidstaten van de EU.

De richtlijn heeft niet tot doel om de opsporing en de vervolging van misdrijven onmogelijk te maken. Ingeval door omstandigheden de advocaat niet binnen de twee uur ter plekke zou raken, moet een verhoor kunnen aanvatten. Dit wordt evenwel voorzien, met de nodige garanties om het recht op toegang tot een advocaat in de mate van het mogelijke te garanderen (o.m. vertrouwelijk telefonisch overleg en de extra door het ontwerp voorziene garantie dat de persoon in dit geval nogmaals extra op zijn zwijgrecht moet worden gewezen alvorens het verhoor kan aanvangen).

Bovendien kan de advocaat op elk moment nog aansluiten bij het verhoor dat reeds een aanvang zou hebben genomen.

De totaliteit van de procedurele waarborgen zorgt ervoor dat het verhoor een werkbaar instrument blijft en tegelijk de fundamentele rechtswaarborgen die door de richtlijn worden opgelegd, verzekerd worden".

In beginsel dienen de uitzonderingen op de verplichte bijstand door een advocaat te worden gesteund op uitdrukkelijke bepalingen van richtlijn 2013/48/EU, en kunnen ze niet worden afgeleid uit vage noties als "de algemene filosofie van de richtlijn". Enkel voor zover met de in het ontworpen artikel 2bis, § 2, vierde lid, van de wet van 20 juli 1990 bedoelde regeling wordt beoogd tegemoet te komen aan reële en bewezen situaties van overmacht, zou ze toelaatbaar kunnen worden geacht op voorwaarde dat ze wordt omringd met de nodige waarborgen. Te dien aanzien kan worden verwezen naar het advies van het College van procureurs-generaal waarin het volgende wordt opgemerkt:

"Het College van procureurs-generaal merkt op dat het begrip overmacht niet in de richtlijn 2013/48/EU is opgenomen als afwijkingsgrond voor de rechten van toegang tot een advocaat. Deze bepaling kan echter wel staande gehouden worden door het feit dat betrokkenen opnieuw gewezen wordt op zijn zwijgrecht. Bovendien zal in de praktijk overeenkomstig de bestaande richtlijnen alles in het werk gesteld zijn om een advocaat te bereiken via de webapplicatie die de mogelijkheid geeft een afdruk van de historiek te voegen bij het proces-verbaal. Zelfs in dit geval zal in de praktijk uiterst omzichtig moeten tewerk worden gegaan, zal de noodsituatie (die ontstaat door het niet kunnen bereiken van een advocaat – noch de gekozen noch de permanenteadvocaat – en het tijdverlies dat eruit voortvloeit) en het nadeel dat ontstaat voor (het voortzetten) van het onderzoek moeten toegelicht worden en zal zo snel mogelijk een nieuw verhoor met bijstand van een advocaat moeten gepland worden. Wat minderjarigen betreft is op te merken dat de in opmaak zijnde Europese richtlijn nog strenger is dan de richtlijn 2013/48/EU zodat de definitieve tekst van die richtlijn eventueel nog wijzigingen kan teweegbrengen."

Het ontworpen artikel 2bis, § 2, vierde lid, van de wet van 20 juli 1999 dient in het licht van wat voorafgaat te worden herbekeken.

24. Gevraagd hoe het bij artikel 9, lid 1, a), van richtlijn 2013/48/EU gewaarborgde recht op informatie over de mogelijke gevolgen van een afstand van het recht op bijstand door een advocaat wordt gewaarborgd, verklaarde de gemachtigde wat volgt:

"We verwijzen desbetreffend naar [het ontworpen] artikel 2bis, § 6 [...]. Dit bepaalt:

"(...)

Een persoon kan niet verplicht worden om de bijstand van een advocaat (zowel voor overleg als voor bijstand tijdens het verhoor) te willen. Vanzelfsprekend moet hij weten van welke bijstand hij afstand doet, ingeval hij dit zou overwegen. Hier toe wordt hem aldus de mogelijkheid gegeven om een telefonisch overleg te vragen om dit te bespreken. Echter, in dit kader moet ook worden verwezen naar de verklaring van rechten die aan de betrokkenen moet worden overhandigd (beschikbaar in 52 talen). De verklaring legt klaar en duidelijk uit welke de rechten zijn van een te ondervragen persoon en waaruit de bijstand van een advocaat bestaat. Indien deze informatie voor de betrokkenen volstaat om zijn beslissing te nemen,

En principe, les exceptions à l'assistance obligatoire d'un avocat doivent se fonder sur des dispositions expresses de la directive 2013/48/UE, et ne peuvent pas se déduire de notions vagues telles que "la philosophie générale de la directive". C'est uniquement dans la mesure où il entend répondre à des situations effectives et avérées de force majeure que le dispositif prévu à l'article 2bis, § 2, alinéa 4, en projet, de la loi du 20 juillet 1990 pourrait être jugé admissible, à condition qu'il soit assorti des garanties nécessaires. À cet égard, on peut se référer à l'avis du Collège des procureurs généraux qui observe ce qui suit:

"Le Collège des procureurs généraux fait observer que la notion de force majeure ne figure pas dans la directive 2013/48/UE comme motif de dérogation au droit d'accès à un avocat. Pourtant, cette disposition peut être soutenue par le fait que l'intéressé est avisé de son droit au silence. En outre, conformément aux directives existantes, tout sera mis en oeuvre dans la pratique pour pouvoir contacter un avocat au moyen de l'application web, laquelle permet de joindre une impression de l'historique au procès-verbal. Même dans ce cas, il conviendra de procéder avec la plus grande circonspection. La situation d'urgence (qui résulte de l'impossibilité de joindre un avocat – ni celui choisi, ni celui de la permanence – et de la perte de temps qui s'ensuit) et les inconvénients qui en découlent pour la (poursuite de) l'enquête doivent être expliqués et une nouvelle audition avec assistance d'un avocat devra être planifiée dans les plus brefs délais. Pour ce qui est des mineurs, il y a lieu de signaler que la directive européenne en cours de rédaction est encore plus sévère que la directive 2013/48/UE. Partant, le texte définitif de la directive pourra éventuellement entraîner des modifications".

L'article 2bis, § 2, alinéa 4, en projet, de la loi du 20 juillet 1999 devra être réexaminé à la lumière de ce qui précède.

24. À la question de savoir comment est garanti le droit à l'information sur les conséquences éventuelles de la renonciation au droit d'assistance d'un avocat, consacré par l'article 9, paragraphe 1, a), de la directive 2013/48/UE, le délégué a déclaré ce qui suit:

"We verwijzen desbetreffend naar [het ontworpen] artikel 2bis, § 6 [...]. Dit bepaalt:

"(...)

Een persoon kan niet verplicht worden om de bijstand van een advocaat (zowel voor overleg als voor bijstand tijdens het verhoor) te willen. Vanzelfsprekend moet hij weten van welke bijstand hij afstand doet, ingeval hij dit zou overwegen. Hier toe wordt hem aldus de mogelijkheid gegeven om een telefonisch overleg te vragen om dit te bespreken. Echter, in dit kader moet ook worden verwezen naar de verklaring van rechten die aan de betrokkenen moet worden overhandigd (beschikbaar in 52 talen). De verklaring legt klaar en duidelijk uit welke de rechten zijn van een te ondervragen persoon en waaruit de bijstand van een advocaat bestaat. Indien deze informatie voor de betrokkenen volstaat om zijn beslissing te nemen,

moet hij niet worden verplicht om hiertoe een telefonisch overleg te doen. Deze bepalingen betreffen immers het recht op bijstand en niet de verplichting op bijstand (zoals in andere nationale rechtsfiguren wel is voorzien). Bovendien moet de te ondervragen persoon worden ingelicht van het feit dat hij op elke moment deze afstand kan herroepen. Daarenboven is voorzien dat de minderjarige die van zijn vrijheid is benomen, deze afstand niet kan doen.’

Tot slot, zoals ook in de toelichting is aangegeven, kan nog worden gewezen op het volgende:

“Er kan worden gewezen op het feit dat de afstandsregeling reeds sinds de ‘Salduzwet’ werd voorzien door de wetgever. De COL 8/2011 geeft hierover ook duidelijke instructies en voorziet modeldocumenten met de nodige uitleg voor de betrokken inzake de afstandsregeling en de gevolgen ervan. Ook het Protocol van 8 juni 2015 inzake de bijstand van een advocaat tijdens de verhoren afgenoem na het verlenen van een bevel tot aanhouding voorziet hiertoe modeldocumenten. Er kan dus worden geboogd op een ingebedde praktijk.”

Evenwel is niet voldaan aan artikel 9, lid 1, a), van richtlijn 2013/48/EU enkel en alleen doordat de betrokken louter de mogelijkheid wordt geboden zich te informeren bij een advocaat. Ook volstaan noch bestaande (administratieve) praktijken,⁴⁷ noch richtlijnen of omzendbrieven van het College van procureurs-generaal ter omzetting van een Europese richtlijn. Wat dat laatste betreft, dient er te worden op gewezen dat zulke richtlijnen of omzendbrieven onvoldoende bekend zijn en bovendien steeds kunnen worden gewijzigd zonder dat er een voldoende controle is op de blijvende overeenstemming met de betrokken EU-richtlijn, zodat ermee niet kan worden volstaan voor de omzetting ervan.⁴⁸

25. Gevraagd waarom in het ontworpen artikel 2bis, § 9 en 10, van de wet van 20 juli 1990 ook gewag wordt gemaakt van de procureur des Konings, antwoordde de gemachtigde wat volgt:

“Deze bepaling betreft de eerste 24 uren na de aanhouding (uitzonderlijk verlengbaar tot 48 uur), maar op het moment dat de beslissing moet worden genomen, kan het zijn dat er nog geen onderzoeksrechter is gelast. In dat geval komt het dus de procureur des Konings toe om deze beslissing te nemen, en dit onder de garantie dat deze door de onderzoeksrechter zal worden beoordeeld op het moment van verschijning voor de onderzoeksrechter.”

Er wordt dan het best bepaald dat van zodra een onderzoeksrechter is aangesteld, elke bevoegdheid van de

⁴⁷ HvJ 6 mei 1980, 102/79, *Commissie v. België*, punt 11; HvJ 13 oktober 1987, C-236/85, *Commissie v. Nederland*; HvJ 18 oktober 2001, C-354/99, *Commissie v. Ierland*, punt 28; HvJ 14 april 2005, *Commissie v. Nederland*, punt 6.

⁴⁸ Zie ook HvJ 13 maart 1997, C-197/96, *Commissie v. Frankrijk*, punt 14: “Volgens vaste rechtspraak kan de onvereinbaarheid van een nationale regeling met gemeenschapsbepalingen, (...), enkel definitief worden opgeheven door middel van dwingende nationale voorschriften die dezelfde rechtskracht hebben als de te wijzigen bepalingen.”

moet hij niet worden verplicht om hiertoe een telefonisch overleg te doen. Deze bepalingen betreffen immers het recht op bijstand en niet de verplichting op bijstand (zoals in andere nationale rechtsfiguren wel is voorzien). Bovendien moet de te ondervragen persoon worden ingelicht van het feit dat hij op elke moment deze afstand kan herroepen. Daarenboven is voorzien dat de minderjarige die van zijn vrijheid is benomen, deze afstand niet kan doen’.

Tot slot, zoals ook in de toelichting is aangegeven, kan nog worden gewezen op het volgende:

“Er kan worden gewezen op het feit dat de afstandsregeling reeds sinds de ‘Salduzwet’ werd voorzien door de wetgever. De COL 8/2011 geeft hierover ook duidelijke instructies en voorziet modeldocumenten met de nodige uitleg voor de betrokken inzake de afstandsregeling en de gevolgen ervan. Ook het Protocol van 8 juni 2015 inzake de bijstand van een advocaat tijdens de verhoren afgenoem na het verlenen van een bevel tot aanhouding voorziet hiertoe modeldocumenten. Er kan dus worden geboogd op een ingebedde praktijk.”

Le simple fait que l’intéressé se voit seulement offrir la possibilité de s’informer auprès d’un avocat ne satisfait toutefois pas à l’exigence de l’article 9, paragraphe 1, a), de la directive 2013/48/UE. En outre, ni des pratiques (administratives) existantes⁴⁷, ni des directives ou circulaires du Collège des procureurs généraux ne sauraient pas non plus suffire pour assurer la transposition d’une directive européenne. En ce qui concerne ce dernier point, il est à noter que lesdites directives ou circulaires sont dépourvues d’une publicité adéquate et peuvent en outre toujours être modifiées sans qu’il soit suffisamment contrôlé si elles sont en conformité permanente avec la directive UE concernée, si bien qu’elles ne sauraient suffire à en assurer la transposition⁴⁸.

25. À la question de savoir pourquoi l’article 2bis, § 9 et 10, en projet, de la loi du 20 juillet 1990 mentionne également le procureur du Roi, le délégué a répondu ce qui suit:

“Deze bepaling betreft de eerste 24 uren na de aanhouding (uitzonderlijk verlengbaar tot 48 uur), maar op het moment dat de beslissing moet worden genomen, kan het zijn dat er nog geen onderzoeksrechter is gelast. In dat geval komt het dus de procureur des Konings toe om deze beslissing te nemen, en dit onder de garantie dat deze door de onderzoeksrechter zal worden beoordeeld op het moment van verschijning voor de onderzoeksrechter”.

Mieux vaudrait préciser que dès la désignation d’un juge d’instruction, le procureur du Roi est dépourvu de toute

⁴⁷ C.J. 6 mai 1980, 102/79, *Commission c. Belgique*, point 11; C.J. 13 octobre 1987, C-236/85, *Commission c. Pays-Bas*; C.J. 18 octobre 2001, C-354/99, *Commission c. Irlande*, point 28; C.J.U.E. 14 avril 2005, *Commission c. Pays-Bas*, point 6.

⁴⁸ Voir également C.J. 13 mars 1997, C-197/96, *Commission c. France*, point 14: “Or, selon une jurisprudence constante, l’incompatibilité d’une législation nationale avec les dispositions communautaires (...) ne peut être définitivement éliminée qu’au moyen de dispositions internes à caractère contraignant ayant la même valeur juridique que celles qui doivent être modifiées”.

procureur des Konings verdwijnt en dat de beslissing van de procureur des Konings opnieuw ter beoordeling staat van de onderzoeksrechter. Hetzelfde lijkt te gelden ten aanzien van het ontworpen artikel 2bis, § 7, tweede lid, van de wet van 20 juli 1990.

26. Gevraagd waar in het ontwerp de voorwaarden zijn opgenomen die bij artikel 8, lid 1, van richtlijn 2013/48 worden vereist, antwoordde de gemachtigde wat volgt:

“Artikel 8 van de richtlijn bepaalt inderdaad een aantal algemene voorwaarden waaraan een beslissing tot afwijking van het recht op toegang tot een advocaat moet voldoen. Paragraaf 2 van het artikel stelt dat deze enkel kunnen worden toegestaan bij een naar behoren gemotiveerde en per geval genomen beslissing.”

Artikel 2bis, § 5 WVH luidt actueel als volgt:

“§ 5. In het licht van de bijzondere omstandigheden van de zaak en voor zover er dwingende redenen zijn, kan de procureur des Konings of de gelaste onderzoeksrechter uitzonderlijk, bij een met redenen omklede beslissing, afwijken van de in de §§ 1 en 2 bepaalde rechten.”

De voorgestelde paragraaf 9, herneemt de principes van de actuele § 5, maar herneemt om redenen van duidelijkheid en transparantie letterlijk de bewoordingen van artikel 3, § 6 van de richtlijn 2013/48/EU.

Teneinde dit te verduidelijken zou ons inziens kunnen worden overwogen om in de inleidende zin de woorden “van de zaak” in te voegen:

§ 9. In het licht van bijzondere omstandigheden van de zaak, kan de procureur des Konings of de gelaste onderzoeksrechter uitzonderlijk, bij een met redenen omklede beslissing, afwijken van de in de paragrafen 2 en 5 bepaalde rechten, ingeval een of meer van de volgende dwingende redenen zulks rechtvaardigen: (...).”

Met de voorgestelde aanpassing kan worden ingestemd. Daarmee lijkt evenwel niet volledig te worden tegemoetgekomen aan het bezwaar dat artikel 8, lid 1, van richtlijn 2013/48 niet volledig wordt omgezet, wat dient te worden verholpen.

Artikel 5

27. Artikel 5 van het ontwerp strekt tot de opheffing, in artikel 16, § 2, tweede lid, § 5, tweede lid, en § 6, eerste lid, van de wet van 20 juli 1990, van de automatische invrijheidsstelling bij ontstentenis van het verrichten van de erin vermelde mededelingen door de onderzoeksrechter, vermeldingen of handtekening. De automatische invrijheidsstelling wordt enkel in artikel 16, § 2, eerste lid, van die wet behouden voor het geval dat de betrokkene niet werd ondervraagd door de onderzoeksrechter. De vraag rijst of de afschaffing van deze automatische wettelijke sanctie op het niet naleven van bepaalde cruciale vormvereisten verenigbaar is met artikel 5 van het EVRM en 12, tweede lid, van de Grondwet.

compétence et que sa décision est à nouveau soumise à l'appréciation de ce juge. La même observation peut être formulée, semble-t-il, à l'égard de l'article 2bis, § 7, alinéa 2, en projet, de la loi du 20 juillet 1990.

26. À la question de savoir quelle disposition du projet mentionne les conditions requises par l'article 8, paragraphe 1, de la directive 2013/48, le délégué a répondu en ces termes:

“Artikel 8 van de richtlijn bepaalt inderdaad een aantal algemene voorwaarden waaraan een beslissing tot afwijking van het recht op toegang tot een advocaat moet voldoen. Paragraaf 2 van het artikel stelt dat deze enkel kunnen worden toegestaan bij een naar behoren gemotiveerde en per geval genomen beslissing.”

Artikel 2bis, § 5 WVH luidt actueel als volgt:

“§ 5. In het licht van de bijzondere omstandigheden van de zaak en voor zover er dwingende redenen zijn, kan de procureur des Konings of de gelaste onderzoeksrechter uitzonderlijk, bij een met redenen omklede beslissing, afwijken van de in de §§ 1 en 2 bepaalde rechten.”

De voorgestelde paragraaf 9, herneemt de principes van de actuele § 5, maar herneemt om redenen van duidelijkheid en transparantie letterlijk de bewoordingen van artikel 3, § 6 van de richtlijn 2013/48/EU.

Teneinde dit te verduidelijken zou ons inziens kunnen worden overwogen om in de inleidende zin de woorden “van de zaak” in te voegen:

§ 9. In het licht van bijzondere omstandigheden van de zaak, kan de procureur des Konings of de gelaste onderzoeksrechter uitzonderlijk, bij een met redenen omklede beslissing, afwijken van de in de paragrafen 2 en 5 bepaalde rechten, ingeval een of meer van de volgende dwingende redenen zulks rechtvaardigen: (...).”

On peut marquer son accord sur l'adaptation proposée. Elle ne paraît cependant pas rencontrer en tous points l'objection selon laquelle l'article 8, paragraphe 1, de la directive 2013/48 n'est pas entièrement transposé. Il s'impose d'y remédier.

Article 5

27. L'article 5 du projet vise à abroger la mise en liberté automatique, à l'article 16, § 2, alinéa 2, § 5, alinéa 2, et § 6, alinéa 1er, de la loi du 20 juillet 1990, si le juge d'instruction est en défaut de consigner les informations, d'effectuer les mentions ou d'apposer la signature, visées dans ces dispositions. La mise en liberté automatique est uniquement maintenue à l'article 16, § 2, alinéa 1er, de cette loi dans l'hypothèse où le juge d'instruction n'a pas interrogé l'intéressé. La question se pose de savoir si la suppression de cette sanction légale automatiquement infligée en cas de non-respect de certaines formalités essentielles est compatible avec l'article 5 de la CEDH et l'article 12, alinéa 2, de la Constitution.

27.1. Bij artikel 5 van het EVRM en artikel 12 van de Grondwet wordt niet vereist dat de niet-naleving van een vormvereiste in elk geval automatisch zou leiden tot een vrijlating van de aangehouden persoon (of de nietigheid van het aanhoudingsbevel).

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens oordeelde dat niet elke fout in een detentiebevel de detentie zelf onrechtmatig maakt. Een periode van detentie is in principe rechtmatig wanneer ze gebaseerd is op een rechterlijk bevel (en op zich niet arbitrair is). Een daaropvolgende bevinding door een hoger nationaal rechtscollege dat een lager rechtscollege een fout heeft begaan volgens het nationale recht, heeft niet noodzakelijk een invloed op de rechtmatigheid van de intussen verlopen periode van detentie; enkel wanneer ernstige en duidelijke onregelmatigheden voorhanden zijn, zoals een bevoegdheidsoverschrijding, of indien de betrokken partij niet werd gehoord, zal het bevel automatisch in strijd zijn met artikel 5 van het EVRM.⁴⁹ In andere gevallen kan het bevel worden hersteld door de hogere rechtscolleges gedurende de beroepsprocedures.

In het licht van het voorgaande lijkt het schrappen van de automatische wettelijke invrijheidsstelling niet in alle gevallen ontoelaatbaar. Voor zover er "ernstige en duidelijke onregelmatigheden" werden begaan, zal er evenwel nog steeds tot invrijheidsstelling moeten worden overgegaan om een opluiting die in strijd is met het EVRM te vermijden. Op voorwaarde dat het voorgaande wordt geëxpliciteerd, is het op het eerste gezicht aanvaardbaar dat de wetgever het voortaan aan de rechter overlaat om te beoordelen of er "ernstige en duidelijke onregelmatigheden" zijn begaan.⁵⁰

27.2. Terwijl wordt beoogd de regel van de automatische invrijheidsstelling bij onregelmatigheden op drie plaatsen te schrappen, blijft die regel behouden in artikel 16, § 2, eerste

⁴⁹ Zie bijvoorbeeld: EHRM 10 juni 1996, *Benham v. Verenigd Koninkrijk*, §§ 42-47; EHRM 4 augustus 1999, *Douiyeb v. Nederland*, §§ 44-55; EHRM 28 oktober 2003, *Minjat v. Zwitserland*, §§ 38-49; EHRM 12 april 2008, *Khudoryorov v. Rusland*, §§ 127-133; EHRM 4 juni 2008, *Marturana v. Italië*, §§ 78-82; EHRM 9 juli 2009, *Mooren v. Duitsland*, §§ 82-89; EHRM 12 februari 2013, *Yefimenco/Rusland*, §§ 101-111.

⁵⁰ Het EHRM aanvaardt dat de rechter over een zeker beoordeelingsvermogen beschikt. Zie bijvoorbeeld EHRM 9 juli 2009, *Mooren v. Duitsland*, § 91: "En ce qui concerne la question de savoir si le requérant pouvait prévoir que les juridictions internes considéraient l'ordonnance de placement en détention litigieuse comme simplement "défectueuse", avec comme conséquence que l'ordonnance en question demeurerait une base valable pour sa détention jusqu'à son annulation ou son remplacement, la Cour relève que la distinction établie en droit allemand entre ordonnances "défectueuses" et ordonnances "nulles et non avenues" est bien établie dans la jurisprudence interne. En particulier, les ordonnances de placement en détention n'indiquant pas de manière suffisamment détaillée les faits établissant les raisons de fortement soupçonner l'accusé d'avoir commis une infraction et de l'arrêter ont à maintes reprises été jugées "défectueuses" mais non "nulles et non avenues" par les juridictions internes (voir les paragraphes 48-49 ci-dessus). Par conséquent, le requérant aurait pu anticiper, le cas échéant avec l'aide d'un conseil, la décision de la cour d'appel sur ce point."

27.1. L'article 5 de la CEDH et l'article 12 de la Constitution ne requièrent pas que le non-respect d'une formalité implique dans tous les cas la mise en liberté automatique de la personne arrêtée (ou la nullité du mandat d'arrêt).

La Cour européenne des droits de l'homme a jugé que tous les vices affectant une ordonnance de placement en détention ne rendent pas la détention elle-même irrégulière. Une période de détention est en principe régulière si elle se fonde sur une décision de justice (et si elle n'est en soi pas arbitraire). La constatation ultérieure par une juridiction nationale supérieure qu'une juridiction inférieure a méconnu le droit interne peut ne pas rejouir sur la validité de la détention subie dans l'intervalle; c'est uniquement en cas d'irrégularités graves et manifestes, telles qu'un excès de pouvoir, ou si la partie concernée n'a pas été entendue, que l'ordonnance violera automatiquement l'article 5 de la CEDH⁴⁹. Dans d'autres cas, les juridictions supérieures pourront rétablir l'ordonnance dans le cadre des procédures d'appel.

Au regard de ce qui précède, la suppression de la mise en liberté légale automatique ne paraît pas inadmissible dans tous les cas. Toutefois, dans la mesure où des "irrégularités graves et manifestes" ont été commises, il faudra toujours mettre un terme à la détention afin d'éviter une réclusion contraire à la CEDH. À condition de préciser ce qui précède, il est à première vue admissible que le législateur laisse désormais le soin au juge d'apprécier si des "irrégularités graves et manifestes" ont été commises⁵⁰.

27.2. Alors que l'on entend supprimer dans trois dispositions la règle de la mise en liberté automatique en cas d'irrégularités, cette règle est maintenue à l'article 16, § 2,

⁴⁹ Voir, par exemple: Cour eur. D.H. 10 juin 1996, *Benham c. Royaume-Uni*, §§ 42-47; Cour eur. D.H. 4 août 1999, *Douiyeb c. Pays-Bas*, §§ 44-55; Cour eur. D.H. 28 octobre 2003, *Minjat c. Suisse*, §§ 38-49; Cour eur. D.H. 12 avril 2008, *Khudoryorov c. Russie*, §§ 127-133; Cour eur. D.H. 4 juin 2008, *Marturana c. Italie*, §§ 78-82; Cour eur. D.H. 9 juillet 2009, *Mooren c. Allemagne*, §§ 82-89; Cour eur. D.H. 12 février 2013, *Yefimenko/Russie*, §§ 101-111.

⁵⁰ La Cour eur. D.H. admet que le juge dispose d'un certain pouvoir d'appréciation. Voir, par exemple, Cour eur. D.H. 9 juillet 2009, *Mooren c. Allemagne*, § 91: "En ce qui concerne la question de savoir si le requérant pouvait prévoir que les juridictions internes considéreraient l'ordonnance de placement en détention litigieuse comme simplement "défectueuse", avec comme conséquence que l'ordonnance en question demeurerait une base valable pour sa détention jusqu'à son annulation ou son remplacement, la Cour relève que la distinction établie en droit allemand entre ordonnances "défectueuses" et ordonnances "nulles et non avenues" est bien établie dans la jurisprudence interne. En particulier, les ordonnances de placement en détention n'indiquant pas de manière suffisamment détaillée les faits établissant les raisons de fortement soupçonner l'accusé d'avoir commis une infraction et de l'arrêter ont à maintes reprises été jugées "défectueuses" mais non "nulles et non avenues" par les juridictions internes (voir les paragraphes 48-49 ci-dessus). Par conséquent, le requérant aurait pu anticiper, le cas échéant avec l'aide d'un conseil, la décision de la cour d'appel sur ce point".

lid, van de wet van 20 juli 1990, waarin het principe van de verplichte ondervraging door de onderzoeksrechter voor het uitvaardigen van een bevel tot aanhouding vervat ligt. De stellers van het ontwerp dienen dit verschil in behandeling in het licht van het grondwettelijke beginsel van gelijkheid en niet-discriminatie te kunnen verantwoorden. Zo ze kan worden geboden, wordt ze het best in de memorie van toelichting opgenomen.

28. De met artikel 5, 2°, van het ontwerp beoogde wijziging dient te worden aangebracht in het zesde, en niet in het vijfde lid van artikel 16, § 2, van de wet van 20 juli 1990.

29. In de memorie van toelichting wordt verwezen naar het contact dat de onderzoeksrechter (via het gebruik van een webapplicatie) dient op te nemen met de permanentiedienst van de balie wanneer de verdachte bij het verhoor dat wordt afgenoem in het raam van het bevel tot aanhouding (artikel 16 van de wet van 20 juli 1990) de bijstand van een advocaat wenst. Een bepaling dienaangaande lijkt evenwel te ontbreken in de tekst zelf van het ontwerp. De gemachttigde bevestigde dit en stelde de volgende nieuwe tekst voor de ontworpen wijzigingen aan artikel 16 van de wet van 20 juli 1990 voor:⁵¹

alinéa 1er, de la loi du 20 juillet 1990, qui consacre le principe selon lequel le juge d'instruction doit obligatoirement procéder à un interrogatoire avant de décerner un mandat d'arrêt. Les auteurs du projet doivent pouvoir justifier cette différence de traitement au regard du principe constitutionnel d'égalité et de non-discrimination. Si cette justification peut être donnée, mieux vaudrait l'inscrire dans l'exposé des motifs.

28. La modification visée à l'article 5, 2°, du projet doit être apportée à l'alinéa 6, et non à l'alinéa 5, de l'article 16, § 2, de la loi du 20 juillet 1990.

29. L'exposé des motifs fait référence au contact que le juge d'instruction doit prendre (au moyen de l'application internet) avec le service de permanence du barreau si le suspect souhaite l'assistance d'un avocat lors de l'audition organisée dans le cadre du mandat d'arrêt (article 16 de la loi du 20 juillet 1990). Or, le texte même du projet ne paraît pas contenir de disposition à cet égard, comme le confirme le délégué. Il propose le nouveau texte suivant pour les modifications en projet de l'article 16 de la loi du 20 juillet 1990:⁵¹

⁵¹ De wijzigingen zijn in het vet aangeduid.

⁵¹ Les modifications sont indiquées en gras.

“

1° in paragraaf 2, wordt het derde lid vervangen als volgt:

‘De advocaat mag opmerkingen formuleren overeenkomstig artikel 47bis, § 6, 7), van het Wetboek van strafvordering.’;

2° in paragraaf 2, vijfde lid, wordt de zin ‘Bij ontstentenis van de naleving van deze voorwaarden, wordt de inverdenkinggestelde in vrijheid gesteld.’ opgeheven;

3° paragraaf 4 wordt vervangen als volgt:

‘§ 4. Indien de verdachte nog geen advocaat heeft, herinnert de onderzoeksrechter hem eraan dat hij het recht heeft een advocaat te kiezen en neemt hij contact op met de permanentiedienst die wordt georganiseerd door de Orde van Vlaamse balies en de ‘Ordre des barreaux francophones et germanophone’, of bij gebrek hieraan door de stafhouder van de Orde of zijn gemachtigde. Van die formaliteiten wordt melding gemaakt in het proces-verbaal van verhoor.’

34° in paragraaf 5, tweede lid, wordt de zin ‘Bij ontstentenis van deze mededelingen, wordt de inverdenkinggestelde in vrijheid gesteld.’ opgeheven;

“

1° au paragraphe 2, l’alinéa trois est remplacé comme suit:

‘L’avocat peut formuler des observations conformément à l’article 47bis, § 6, 7), du Code d’instruction criminelle.’ ;

2° au paragraphe 2, alinéa 5, la phrase ‘À défaut de respect de ces conditions, l’inculpé est mis en liberté.’ est abrogé ;

3° le paragraphe 4 est remplacé comme suite :

‘§ 4. Si l’inculpé n’a pas encore d’avocat, le juge d’instruction lui rappelle qu’il a le droit de choisir un avocat et il prend contact avec la permanence organisée par l’Ordre des barreaux francophones et germanophone, et l’Orde van Vlaamse balies’ ou, à défaut, par le bâtonnier de l’Ordre ou son délégué. Il est fait mention de ces formalités dans le procès-verbal d’audition.’

34° au paragraphe 5, alinéa 2, la phrase ‘À défaut de ces informations, l’inculpé est mis en liberté.’ est abrogé ;

45° in paragraaf 6, eerste lid, wordt de zin ‘Bij ontstentenis van de handtekening van de rechter, wordt de inverdenkinggestelde in vrijheid gesteld.’ opgeheven.

56° een nieuwe paragraaf 6bis wordt ingevoegd, luidende:

‘§ 6bis. De verdachte die de taal van de procedure niet verstaat, heeft het recht om een vertaling van de relevante passages van het bevel te vragen in een taal die hij verstaat, zodanig dat hij geïnformeerd is over de hem ten laste gelegde feiten en hij zich effectief kan verdedigen, tenzij een mondelinge vertaling aan de verdachte werd verstrekt. Het verzoek dient ter griffie van de rechtbank van eerste aanleg te worden neergelegd, op straffe van verval, binnen drie dagen na het verlenen van het bevel tot aanhouding. De vertaling wordt verstrekt binnen een redelijke termijn.

Indien een mondelinge vertaling aan de verdachte werd verstrekt, wordt daarvan melding gemaakt in het bevel tot aanhouding.

De kosten van vertaling zijn ten laste van de Staat.’

”.

Het ontwerp dient in die zin te worden aangepast.

Artikel 8

30. Er bestaat een discordantie tussen de Nederlandse en de Franse tekst van het ontworpen 2°/1 van artikel 10/1 van de wet van 19 december 2003 “betreffende het Europees aanhoudingsbevel”, waar in de Nederlandse tekst gewag wordt gemaakt van “de gezochte persoon”, en in de Franse

45° au paragraphe 6, alinéa 1er, la phrase ‘À défaut de la signature du juge, l’inculpé est mis en liberté.’ est abrogé.

56° un nouveau paragraphe 6bis est inséré, rédigé comme suit:

‘§ 6bis. L’inculpé qui ne comprend pas la langue de la procédure a le droit de demander une traduction des passages pertinents du mandat dans une langue qu’il comprend pour lui permettre d’avoir connaissance des faits qui lui sont reprochés et de se défendre de manière effective, sauf si une traduction orale a été fournie à l’inculpé. La demande doit être déposée au greffe du tribunal de première instance, à peine de déchéance, dans les trois jours de la délivrance du mandat d’arrêt. La traduction est fournie dans un délai raisonnable.

Si une traduction orale a été fournie à l’inculpé, mention en est faite dans le mandat d’arrêt.

Les frais de traduction sont à charge de l’État.’

”.

Il convient d’adapter le projet en ce sens.

Article 8

30. Il y a une discordance entre les textes français et néerlandais du 2°/1, en projet, de l’article 10/1 de la loi du 19 décembre 2003 “relative au mandat d’arrêt européen”, en ce que le texte français fait état de “la personne dont la remise est demandée”, alors que le texte néerlandais mentionne “de

tekst van “*la personne dont la remise est demandée*”. De Nederlandse tekst lijkt in het licht van de Franse tekst te moeten worden aangepast.

31. In de Nederlandse tekst van het ontworpen artikel 10/1, 2°/1, van de wet van 19 december 2003 dient te worden geschreven “*verleent bijstand aan de advocaat in België*”.

Artikel 9

32. Artikel 9 van het ontwerp strekt tot het invoegen van een artikel “10/1” in de wet van 19 december 2003. Er bestaat in die wet evenwel reeds een artikel 10/1. De gemachtigde verklaarde in dit verband dat het een artikel 10/2 is dat in de genoemde wet moet worden ingevoegd.

Artikel 11

33. De gemachtigde bevestigde dat in het ontworpen artikel 495, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek dient te worden verwezen naar artikel 2bis, § 2, van de wet van 20 juli 1990 “betreffende de voorlopige hechtenis”, in plaats van naar artikel 2bis, § 1, van die wet.

SLOTOPMERKING

34. Het ontwerp verdient een grondig wetgevingstechnisch nazicht. Zo loopt de structuur van het ontworpen 47bis van het Wetboek van Strafvordering mank, dienen opsommingen te worden aangegeven met “◦” in de plaats van “)”, en mogen geen leden of tussenzinnen binnen opsommingen voorkomen. Ook dient het opschrift van het ontwerp te worden vervolledigd nu het ontwerp niet beperkt blijft tot het regelen van de rechten van personen die worden verhoord.

De griffier,

Greet VERBERCKMOES

De voorzitter,

Jo BAERT

gezochte persoon”. Il semble que le texte néerlandais doive être adapté à la lumière du texte français.

31. Dans le texte néerlandais de l’article 10/1, 2°/1, en projet, de la loi du 19 décembre 2003, on écrira “*verleent bijstand aan de advocaat in Belgïe*”.

Article 9

32. L’article 9 du projet vise à insérer un article “10/1” dans la loi du 19 décembre 2003. Or, celle-ci contient déjà un article 10/1. Le délégué a déclaré à ce propos qu’il s’agit d’insérer un article 10/2 dans la loi précitée.

Article 11

33. Le délégué a confirmé que l’article 495, alinéa 3, en projet, du Code judiciaire doit viser l’article 2bis, § 2, de la loi du 20 juillet 1990 “relative à la détention préventive”, au lieu de l’article 2bis, § 1er, de cette loi.

OBSERVATION FINALE

34. Il convient de procéder à un examen approfondi du projet du point de vue de la technique législative. C'est ainsi que la structure de l'article 47bis, en projet, du Code d'instruction criminelle est déficiente, que les énumérations doivent être indiquées par “◦” au lieu de “)”, et qu'elles ne peuvent pas contenir d'alinéas ou de phrases incidentes. On complétera également l'intitulé du projet dès lors qu'il ne se borne pas à régler les droits des personnes qui sont entendues.

Le greffier,

Le président,

Greet VERBERCKMOES

Jo BAERT

WETSONTWERP

FILIP,

KONING DER BELGEN,

*Aan allen die nu zijn en hierna wezen zullen,
ONZE GROET.*

Op de voordracht van de minister van Justitie,

HEBBEN WIJ BESLOTEN EN BESLUITEN WIJ:

De minister van Justitie is ermee belast het ontwerp van wet, waarvan de tekst hierna volgt, in Onze naam voor te leggen en bij de Kamer van volksvertegenwoordigers in te dienen:

HOOFDSTUK 1**Algemene bepalingen****Artikel 1**

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 74 van de Grondwet.

Art. 2

Deze wet voorziet in de omzetting van de richtlijn 2013/48/EU van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming en in de gedeeltelijke omzetting van de richtlijn 2010/64/EU betreffende het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures en van de Richtlijn 2012/29/EU tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ.

PROJET DE LOI

PHILIPPE,

ROI DES BELGES,

*À tous, présents et à venir,
SALUT.*

Sur la proposition du ministre de la Justice,

Nous AVONS ARRÊTÉ ET ARRÊTONS:

Le ministre de la Justice est chargé de présenter en notre nom et de déposer à la Chambre des représentants le projet de loi dont la teneur suit:

CHAPITRE 1ER**Dispositions générales****Article 1er**

La présente loi règle une matière visée à l'article 74 de la Constitution.

Art. 2

La présente loi prévoit la transposition de la directive la directive 2013/48/UE du Parlement européen et du Conseil du 22 octobre 2013 relative au droit d'accès à un avocat dans le cadre des procédures pénales et des procédures relatives au mandat d'arrêt européen, au droit d'informer un tiers dès la privation de liberté et au droit des personnes privées de liberté de communiquer avec des tiers et avec les autorités consulaires et la transposition partielle de la directive 2010/64/UE relative au droit à l'interprétation et à la traduction dans le cadre des procédures pénales et de la directive 2012/29/UE établissant des normes minimales concernant les droits, le soutien et la protection des victimes de la criminalité et remplaçant la décision-cadre 2001/220/JAI du Conseil.

HOOFDSTUK 2

Wijzigingen van het Wetboek van Strafvordering

Art. 3

Artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering, ingevoegd door de wet van 12 maart 1998 en gewijzigd door de wetten van 13 augustus 2011 en 25 april 2014, wordt vervangen als volgt:

“§ 1. Vooraleer wordt overgegaan tot het verhoor van een persoon aan wie geen misdrijf ten laste wordt gelegd, wordt op beknopte wijze kennis gegeven van de feiten waarover hij zal worden verhoord en wordt hem meegedeeld dat:

- 1) hij niet verplicht kan worden zichzelf te beschuldigen;
- 2) zijn verklaringen als bewijs in rechte kunnen worden gebruikt;
- 3) hij kan vragen dat alle vragen die hem worden gesteld en alle antwoorden die hij geeft, worden genoteerd in de gebruikte bewoordingen;
- 4) hij kan vragen dat een bepaalde opsporingshandeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgenoemt;
- 5) hij gebruik mag maken van de documenten in zijn bezit, zonder dat daardoor het verhoor wordt uitgesteld en dat hij, tijdens de ondervraging of later, mag vragen dat deze documenten bij het proces-verbaal van het verhoor of bij het dossier worden gevoegd.

Al deze elementen worden nauwkeurig opgenomen in een proces-verbaal.

§ 2. Vooraleer wordt overgegaan tot het verhoor van een verdachte, wordt aan de te ondervragen persoon op beknopte wijze kennis gegeven van de feiten waarover hij zal worden verhoord en wordt hem meegedeeld dat:

- 1) hij als verdachte wordt verhoord en dat hij het recht heeft om voor het verhoor een vertrouwelijk overleg te hebben met een advocaat naar keuze of een hem toegewezen advocaat, en zich door hem kan laten bijstaan tijdens het verhoor, in zoverre de feiten die hem ten laste kunnen worden gelegd een misdrijf betreffen waarvoor een vrijheidsstraf kan worden opgelegd; en, in geval hij niet van zijn vrijheid is benomen, hij zelf de nodige maatregelen moet nemen om dit te organiseren.

CHAPITRE 2

Modifications du Code d'Instruction criminelle

Art. 3

L'article 47bis du Code d'Instruction criminelle, inséré par la loi du 12 mars 1998 et modifié par les lois du 13 août et 25 avril 2014, est remplacé par ce qui suit:

“§ 1er. Avant qu'il ne soit procédé à l'audition d'une personne à laquelle aucune infraction n'est imputée, la personne à interroger est informée succinctement des faits sur lesquels elle sera entendue et il lui est communiqué:

- 1) qu'elle ne peut être contrainte de s'accuser elle-même;
- 2) que ses déclarations peuvent être utilisées comme preuve en justice;
- 3) qu'elle peut demander que toutes les questions qui lui sont posées et les réponses qu'elle donne soient actées dans les termes utilisés;
- 4) qu'elle peut demander qu'il soit procédé à un acte d'information ou une audition déterminés;
- 5) qu'elle peut utiliser les documents en sa possession, sans que cela puisse entraîner le report de l'interrogatoire, et qu'elle peut, lors de l'interrogatoire ou ultérieurement, demander que ces documents soient joints au procès-verbal d'audition ou au dossier.

Tous ces éléments sont consignés avec précision dans un procès-verbal.

§ 2. Avant qu'il ne soit procédé à l'audition d'un suspect, la personne à interroger est informée succinctement des faits sur lesquels elle sera entendue et il lui est communiqué:

- 1) qu'elle va être auditionnée en qualité de suspect et qu'elle a le droit, préalablement à l'audition, de se concerter confidentiellement avec un avocat de son choix ou avec un avocat qui lui est désigné, et qu'elle a la possibilité de se faire assister par lui pendant l'audition, pour autant que les faits qui peuvent lui être imputés concernent une infraction qui est punissable d'une peine privative de liberté; et, dans le cas où elle n'est pas privée de sa liberté, qu'elle doit prendre elle-même les mesures nécessaires pour se faire assister.

2) hij de keuze heeft na bekendmaking van zijn identiteit om een verklaring af te leggen, te antwoorden op de hem gestelde vragen of te zwijgen;

3) hij niet verplicht kan worden zichzelf te beschuldigen;

4) zijn verklaringen als bewijs in rechte kunnen worden gebruikt;

5) hij kan vragen dat alle vragen die hem worden gesteld en alle antwoorden die hij geeft, worden genoteerd in de gebruikte bewoordingen;

6) in voorkomend geval: hij niet van zijn vrijheid is benomen en hij op elk ogenblik kan gaan en staan waar hij wil;

7) hij kan vragen dat een bepaalde opsporingshandeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgенomen;

8) hij gebruik mag maken van de documenten in zijn bezit, zonder dat daardoor het verhoor wordt uitgesteld en dat hij, tijdens de ondervraging of later, mag vragen dat deze documenten bij het proces-verbaal van het verhoor of bij het dossier worden gevoegd.

§ 3. Indien het verhoor van een meerderjarige verdachte op schriftelijke uitnodiging geschiedt, kunnen de in § 2 vermelde rechten, evenals de beknopte mededeling van de feiten waarover de te ondervragen persoon zal worden verhoord, reeds ter kennis worden gebracht in deze uitnodiging waarvan een kopie gevoegd wordt bij het proces-verbaal van verhoor. In dit geval geldt de uitnodiging als mededeling van de rechten bedoeld in paragraaf 2 en wordt de betrokken geacht een vertrouwelijk overleg te hebben gepleegd met een advocaat en de nodige maatregelen te hebben genomen om zich door hem te laten bijstaan tijdens het verhoor. Indien de betrokken zich niet laat bijstaan door een advocaat, wordt hij, vooraleer het verhoor aanvangt, alleszins gewezen op de rechten bedoeld in paragraaf 2, eerste lid, 2) en 3).

Indien het in het eerste lid bedoelde verhoor een minderjarige betreft die zich zonder advocaat aanmeldt voor verhoor, kan het verhoor pas plaatsvinden na een vertrouwelijk overleg tussen de minderjarige en een advocaat, dit ofwel in een lokaal van de politie ofwel telefonisch. Teneinde de door hem gekozen advocaat of bij verhindering daarvan een plaatsvervanger te contacteren en door deze bijgestaan te worden tijdens het verhoor, wordt contact opgenomen met de

2) qu'elle a le choix, après avoir décliné son identité, de faire une déclaration, de répondre aux questions qui lui sont posées ou de se taire;

3) qu'elle ne peut être contrainte de s'accuser elle-même;

4) que ses déclarations peuvent être utilisées comme preuve en justice;

5) qu'elle peut demander que toutes les questions qui lui sont posées et les réponses qu'elle donne soient actées dans les termes utilisés;

6) le cas échéant: qu'elle n'est pas privée de sa liberté et qu'elle peut aller et venir à tout moment;

7) qu'elle peut demander qu'il soit procédé à un acte d'information ou une audition déterminés;

8) qu'elle peut utiliser les documents en sa possession, sans que cela puisse entraîner le report de l'interrogatoire, et qu'elle peut, lors de l'interrogatoire ou ultérieurement, demander que ces documents soient joints au procès-verbal d'audition ou au dossier.

§ 3. Si la première audition d'un suspect majeur a lieu sur convocation écrite, les droits énoncés au § 2, ainsi que la communication succincte des faits sur lesquels la personne à interroger sera entendue, peuvent déjà être notifiés dans cette convocation, laquelle est jointe en copie au procès-verbal d'audition. Dans ce cas, la convocation a valeur de communication des droits visés au paragraphe 2 et la personne concernée est présumée s'être concertée confidentiellement avec un avocat et avoir pris les mesures nécessaires pour se faire assister par lui pendant l'audition. Si la personne concernée ne se fait pas assister par un avocat, les droits visés au paragraphe 2, alinéa 1er, 2) et 3), lui sont de toute façon rappelés avant le début de l'audition.

Si l'audition visée à l'alinéa 1er concerne un mineur qui se présente sans avocat à ladite audition, celle-ci ne peut avoir lieu qu'après une concertation confidentielle entre le mineur et un avocat, soit dans les locaux de la police, soit par téléphone. Afin de contacter l'avocat de son choix ou un autre avocat si celui-ci est empêché, et d'être assisté par lui pendant l'audition, contact est pris avec la permanence organisée par l'Ordre des barreaux francophones et germanophone, et l'"Orde

permanentiedienst die wordt georganiseerd door de Orde van Vlaamse balies en de “Ordre des barreaux francophones et germanophone”, of bij gebrek hieraan door de stafhouder van de Orde of zijn gemachtigde.

Indien het verhoor van een meerderjarige verdachte niet op uitnodiging geschiedt of indien bij de uitnodiging de in paragraaf 2 bepaalde elementen niet zijn vermeld, wordt hij in kennis gesteld van deze elementen en kan het verhoor op verzoek van de te ondervragen persoon eenmalig worden uitgesteld, teneinde hem de gelegenheid te geven zijn in paragraaf 2, eerste lid, 1), bedoelde rechten uit te oefenen. In dat geval wordt een datum bepaald voor het verhoor waarop het eerste lid van toepassing is. De meerderjarige te ondervragen persoon kan vrijwillig en weloverwogen afstand doen van de in paragraaf 2, eerste lid, 1), bedoelde rechten. Hij moet de afstand schriftelijk doen, in een door hem gedeputeerd en ondertekend document, waarin hem de nodige informatie wordt verstrekt over de mogelijke gevolgen van een afstand van het recht op bijstand van een advocaat.

Betrokkene wordt in kennis gesteld dat hij zijn afstand kan herroepen.

Indien het in het derde lid bedoelde verhoor een minderjarige betreft, kan het verhoor pas plaatsvinden na een vertrouwelijk overleg tussen de minderjarige en een advocaat, dit ofwel in een lokaal van de politie ofwel telefonisch. Teneinde de door hem gekozen advocaat of bij verhindering daarvan een plaatsvervanger te contacteren en door deze bijgestaan te worden tijdens het verhoor, wordt contact opgenomen met de permanentiedienst die wordt georganiseerd door de Orde van Vlaamse balies en de “Ordre des barreaux francophones et germanophone”, of bij gebrek hieraan door de stafhouder van de Orde of zijn gemachtigde. Indien de advocaat in akkoord met de minderjarige hierom verzoekt, wordt het verhoor één maal uitgesteld zodanig dat de minderjarige een advocaat kan raadplegen en door deze bijgestaan kan worden tijdens het verhoor.

Al de in deze paragraaf vermelde elementen worden nauwkeurig opgenomen in een proces-verbaal.

§ 4. Onverminderd paragraaf 2, wordt aan eenieder die van zijn vrijheid is benomen overeenkomstig de artikelen 1, 2, 3, 15bis en 16 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis meegedeeld dat hij de rechten geniet die worden opgesomd in de artikelen 2bis, 15bis, 16, 20, paragraaf 1 en 20bis van dezelfde wet.

van Vlaamse balies” ou, à défaut, par le bâtonnier de l’Ordre ou son délégué.

Si l’audition d’un suspect majeur n’a pas lieu sur convocation ou si la convocation ne mentionne pas les éléments repris au paragraphe 2, la personne concernée est informée de ces éléments et l’audition peut être reportée une seule fois à la demande de la personne à interroger, afin de lui donner la possibilité d’exercer ses droits visés au paragraphe 2, alinéa 1er, 1). Dans ce cas, une date est fixée pour l’audition à laquelle s’applique l’alinéa 1er. La personne majeure à interroger peut renoncer volontairement et de manière réfléchie aux droits visés au paragraphe 2, alinéa 1er, 1). Elle doit procéder à la renonciation par écrit, dans un document daté et signé par elle, dans lequel les informations nécessaires lui sont fournies sur les conséquences éventuelles d’une renonciation au droit à l’assistance d’un avocat.

La personne concernée est informée qu’elle peut révoquer sa renonciation.

Si l’audition visée à l’alinéa 3 concerne un mineur, celle-ci ne peut avoir lieu qu’après une concertation confidentielle entre le mineur et un avocat, soit dans les locaux de la police, soit par téléphone. Afin de contacter l’avocat de son choix ou un autre avocat si celui-ci est empêché, et d’être assisté par lui pendant l’audition, contact est pris avec la permanence organisée par l’Ordre des barreaux francophones et germanophone, et l’“Ordre van Vlaamse balies” ou, à défaut, par le bâtonnier de l’Ordre ou son délégué. Si l’avocat, en accord avec le mineur, le demande, l’audition est reportée une seule fois afin que le mineur puisse consulter un avocat et être assisté par lui pendant l’audition.

Tous les éléments énoncés dans le présent paragraphe sont consignés avec précision dans un procès-verbal.

§ 4. Sans préjudice du paragraphe 2, toute personne privée de sa liberté conformément aux articles 1er, 2, 3, 15bis et 16 de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive est informée qu’elle jouit des droits énoncés aux articles 2bis, 15bis, 16, 20, paragraphe 1er, et 20bis de la même loi.

§ 5. Aan de in paragrafen 2 en 4 bedoelde personen wordt zonder onnodig uitstel voor het eerste verhoor een schriftelijke verklaring van de in de paragrafen 2 en 4 bedoelde rechten overhandigd.

De vorm en inhoud van deze verklaring van rechten worden door de Koning bepaald.

§ 6. De volgende bepalingen zijn op alle verhoren van toepassing:

1) Het proces-verbaal vermeldt nauwkeurig het tijdstip waarop het verhoor wordt aangevat, eventueel onderbroken en hervat, alsook beëindigd. Het vermeldt nauwkeurig de identiteit van de personen die in het verhoor, of in een gedeelte daarvan, tussenkomken, en het tijdstip van hun aankomst en vertrek. Het vermeldt ook de bijzondere omstandigheden en alles wat op de verklaring of de omstandigheden waarin zij is afgelegd, een bijzonder licht kan werpen.

2) De bewoordingen van de mededeling van de rechten bedoeld in de paragrafen 1, 2 en 4 worden aangepast in functie van de leeftijd van de betrokkene of in functie van een mogelijke kwetsbaarheid van de betrokkene die zijn vermogen aantast om deze rechten te begrijpen.

Hiervan wordt melding gemaakt in het proces-verbaal van verhoor.

3) Aan het einde van het verhoor geeft men de ondervraagde persoon de tekst van zijn verhoor te lezen, tenzij hij vraagt dat het hem wordt voorgelezen. Er wordt hem gevraagd of hij zijn verklaringen wil verbeteren of daaraan iets wil toevoegen. Deze bepaling is eveneens van toepassing op het audio gefilmd verhoor overeenkomstig artikel 2bis, paragraaf 3, van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis.

4) Indien een in de hoedanigheid van slachtoffer of van verdachte ondervraagde persoon de taal van de procedure niet verstaat of spreekt of indien hij lijdt aan gehoor- of spraakstoornissen, wordt een beroep gedaan op een beëdigd tolk tijdens het verhoor. Indien geen enkele beëdigd tolk beschikbaar is, wordt de ondervraagde persoon gevraagd zelf zijn verklaring te noteren.

Indien een in een andere hoedanigheid dan slachtoffer of verdachte ondervraagde persoon de taal van de procedure niet verstaat of spreekt of indien hij lijdt aan gehoor- of spraakstoornissen, wordt ofwel een beroep gedaan op een beëdigd tolk, ofwel worden zijn verklaringen genoteerd in zijn taal, ofwel wordt hem gevraagd zelf zijn verklaring te noteren.

§ 5. Une déclaration écrite des droits prévus aux paragraphes 2 et 4 est sans retard indu remise à la personne visée aux paragraphes 2 et 4 avant la première audition.

La forme et le fond de cette déclaration des droits sont déterminés par le Roi.

§ 6. Les dispositions suivantes s'appliquent à toutes les auditions:

1) Le procès-verbal mentionne avec précision l'heure à laquelle l'audition prend cours, est éventuellement interrompue, reprend, et prend fin. Il mentionne avec précision l'identité des personnes qui interviennent à l'audition ou à une partie de celle-ci ainsi que le moment de leur arrivée et de leur départ. Il mentionne également les circonstances particulières et tout ce qui peut éclairer d'un jour particulier la déclaration ou les circonstances dans lesquelles elle a été faite.

2) La formulation de la communication des droits visés aux paragraphes 1er, 2 et 4 est adaptée en fonction de l'âge de la personne ou en fonction d'une vulnérabilité éventuelle qui affecte sa capacité de comprendre ces droits.

Ceci est mentionné dans le procès-verbal d'audition.

3) À la fin de l'audition, le texte de l'audition est donné en lecture à la personne interrogée, à moins que celle-ci ne demande que lecture lui en soit faite. Il lui est demandé si ses déclarations ne doivent pas être corrigées ou complétées. Cette disposition est également d'application à l'audition audio filmée, conformément à l'article 2bis, paragraphe 3, de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive.

4) Si une personne interrogée en qualité de victime ou de suspect ne comprend pas ou ne parle pas la langue de la procédure ou souffre de troubles de l'audition ou de la parole, il est fait appel à un interprète assermenté durant l'audition. Si aucun interprète assermenté n'est disponible, il est demandé à la personne interrogée de noter elle-même sa déclaration.

Si une personne entendue dans une autre qualité que celle de victime ou de suspect ne comprend pas ou ne parle pas la langue de la procédure ou souffre de troubles de l'audition ou de la parole, soit il est fait appel à un interprète assermenté, soit il est noté ses déclarations dans sa langue, soit il lui est demandé de noter elle-même sa déclaration.

Het proces-verbaal maakt melding van de bijstand door een beëdigd tolk, alsmede van diens identiteit en hoedanigheid. De kosten van vertolking zijn ten laste van de Staat.

5) Indien tijdens het verhoor van een persoon, die aanvankelijk niet werd verhoord over feiten die hem ten laste kunnen worden gelegd, blijkt dat er elementen zijn die laten vermoeden dat hem feiten ten laste kunnen worden gelegd, dan wordt hij ingelicht over de rechten die hij heeft ingevolge paragraaf 2 en, in voorkomend geval, paragraaf 4 en wordt hem de in paragraaf 5 bedoelde schriftelijke verklaring overhandigd.

6) Het verhoor wordt geleid door de verhoorder. De verhoorder geeft op beknopte wijze kennis aan de advocaat van de feiten waarop het verhoor betrekking heeft.

7) De advocaat kan aanwezig zijn tijdens het verhoor, dat evenwel reeds een aanvang genomen kan hebben.

De bijstand van de advocaat tijdens het verhoor heeft tot doel toezicht mogelijk te maken op:

1° de eerbiediging van het recht van de te horen persoon zichzelf niet te beschuldigen en de keuzevrijheid om een verklaring af te leggen, te antwoorden op de gestelde vragen of te zwijgen;

2° de wijze waarop de ondervraagde persoon tijdens het verhoor wordt behandeld, inzonderheid op het al dan niet kennelijk uitoefenen van ongeoorloofde druk of dwang;

3° de kennisgeving van de in paragraaf 2, en in voorkomend geval paragraaf 4, bedoelde rechten van verdediging en de regelmatigheid van het verhoor.

De advocaat kan op het verhoorblad melding laten maken van de schendingen van de in 1°, 2° en 3° vermelde rechten die hij meent te hebben vastgesteld. De advocaat kan vragen dat een bepaalde opsporings-handeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgenoem. Hij kan verduidelijking vragen over vragen die worden gesteld. Hij kan opmerkingen maken over het onderzoek en over het verhoor. Het is hem evenwel niet toegelaten te antwoorden in de plaats van de verdachte of het verloop van het verhoor te hinderen.

Al deze elementen worden nauwkeurig opgenomen in het proces-verbaal van verhoor.

8) Onverminderd de rechten van verdediging is de advocaat verplicht tot geheimhouding van de informatie waarvan hij kennis krijgt door het verlenen van bijstand tijdens de verhoren afgenoemt tijdens het

Lorsqu'il y a interprétation, le procès-verbal mentionne l'assistance d'un interprète assermenté ainsi que de son identité et de sa qualité. Les frais de l'interprétation sont à charge de l'État.

5) Si, au cours de l'audition d'une personne qui n'était pas considérée initialement comme un suspect, il s'avère que certains éléments laissent présumer que des faits peuvent lui être imputés, cette personne est informée des droits dont elle jouit en vertu du paragraphe 2 et, le cas échéant du paragraphe 4, et la déclaration écrite visée au paragraphe 5 lui est remise.

6) L'audition est dirigée par la personne qui procède à l'audition. Celle-ci informe de manière succincte l'avocat des faits sur lesquels porte l'audition.

7) L'avocat peut assister à l'audition, laquelle peut cependant déjà avoir débuté.

L'assistance de l'avocat pendant l'audition a pour objet de permettre un contrôle:

1° du respect du droit de la personne interrogée de ne pas s'accuser elle-même, ainsi que de sa liberté de choisir de faire une déclaration, de répondre aux questions qui lui sont posées ou de se taire;

2° du traitement réservé à la personne interrogée durant l'audition, en particulier de l'exercice manifeste de pressions ou contraintes illicites;

3° de la notification des droits de la défense visés au paragraphe 2, et le cas échéant paragraphe 4, et de la régularité de l'audition.

L'avocat peut faire mentionner sur la feuille d'audition les violations des droits visés aux 1°, 2° et 3°, qu'il estime avoir observées. L'avocat peut demander qu'il soit procédé à tel acte d'information ou à telle audition. Il peut demander des clarifications sur des questions qui sont posées. Il peut formuler des observations sur l'enquête et sur l'audition. Il ne lui est toutefois pas permis de répondre à la place du suspect ou d'entraver le déroulement de l'audition.

Tous ces éléments sont consignés avec précision dans le procès-verbal d'audition.

8) Sans préjudice des droits de la défense, l'avocat est tenu de garder secrètes les informations dont il acquiert la connaissance en apportant son assistance pendant les auditions effectuées au cours de l'information

opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek en door het verlenen van bijstand tijdens de confrontaties en de meervoudige confrontaties. Hij die de geheimhoudingsplicht schendt, wordt gestraft met de bij artikel 458 van het Strafwetboek bepaalde straffen.

9) Tegen een persoon kan geen veroordeling worden uitgesproken die gegronde is op verklaringen die hij heeft afgelegd in strijd met de paragrafen 2, 3, 4 en 6, 5°, met uitsluiting van paragraaf 5, wat betreft het voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg of de bijstand door een advocaat tijdens het verhoor of in strijd met de artikelen 2bis, 15bis, 20, paragraaf 1 en 24bis/1 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis wat betreft het voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg of de bijstand door een advocaat tijdens het verhoor.

Art. 4

Artikel 62 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd door de wet van 13 augustus 2011, wordt vervangen als volgt:

“§ 1. Wanneer de onderzoeksrechter zich ter plaatse begeeft, wordt hij altijd vergezeld door de procureur des Konings en door de griffier van de rechtbank.

Wanneer de onderzoeksrechter het plaatsbezoek, waarvan hij de leiding heeft, organiseert met het oog op de reconstructie van de feiten, hebben de verdachte en zijn advocaat, overeenkomstig de aan deze laatste door artikel 47bis, paragraaf 6, 7), toebedeelde rol, en de burgerlijke partij en zijn advocaat het recht om deze bij te wonen.

Onverminderd de rechten van verdediging, is de advocaat verplicht tot geheimhouding van de informatie waarvan hij kennis krijgt door het bijwonen van het plaatsbezoek met het oog op de reconstructie van de feiten. Hij die de geheimhoudingsplicht schendt, wordt gestraft met de bij artikel 458 van het Strafwetboek bepaalde straffen.

§ 2. De bepalingen van artikel 47bis zijn van toepassing op het confrontatieverhoor.

§ 3. De advocaat van de verdachte mag de meervoudige confrontatie bijwonen. De advocaat mag na afloop van de meervoudige confrontatie vragen dat zijn bemerkingen met betrekking tot het verloop ervan in het proces-verbaal worden opgenomen.”

ou de l'instruction et en apportant son assistance lors des confrontations et des séances d'identification des suspects. Celui qui viole ce secret est puni des peines prévues à l'article 458 du Code pénal.

9) Aucune condamnation ne peut être prononcée contre une personne sur le fondement de déclarations qu'elle a faites en violation des paragraphes 2, 3, 4 et 6, 5°, à l'exclusion du paragraphe 5, en ce qui concerne la concertation confidentielle préalable ou l'assistance d'un avocat au cours de l'audition, ou en violation des articles 2bis, 15bis, 20, paragraphe 1er, et 24bis/1 de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive en ce qui concerne la concertation confidentielle préalable ou l'assistance d'un avocat au cours de l'audition.

Art. 4

L'article 62 du même Code, modifié par la loi du 13 août 2011, est remplacé comme suit:

“§ 1. Lorsque le juge d'instruction se transportera sur les lieux, il sera toujours accompagné du procureur du Roi et du greffier du tribunal.

Lorsque le juge d'instruction organise la descente sur les lieux, dont il assure la direction, en vue de la reconstitution des faits, le suspect et son avocat, conformément au rôle qui est dévolu à ce dernier par l'article 47bis, paragraphe 6, 7), et la partie civile et son avocat ont le droit d'y assister.

Sans préjudice des droits de la défense, l'avocat est tenu de garder secrètes les informations dont il acquiert la connaissance en assistant à la descente sur les lieux organisée en vue de la reconstitution des faits. Celui qui viole ce secret est puni des peines prévues à l'article 458 du Code pénal.

§ 2. Les dispositions de l'article 47bis s'appliquent à l'audition de confrontation.

§ 3. L'avocat du suspect peut assister à la séance d'identification des suspects. À l'issue de la séance d'identification des suspects, l'avocat peut demander que ses observations relatives au déroulement de la séance soient consignées dans le procès-verbal.”

HOOFDSTUK 3

Bepalingen tot wijziging van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis

Art. 5

Artikel 2bis van de wet van 20 juli 1990, ingevoegd door de wet van 13 augustus 2011, wordt vervangen als volgt:

“§ 1. Deze bepaling regelt de toegang tot een advocaat in de termijnen bedoeld bij de artikelen 1, 1°, 2, 12, 15bis en 18, paragraaf 1.

§ 2. Eenieder die van zijn vrijheid is benomen overeenkomstig de artikelen 1 of 2 of ter uitvoering van een in artikel 3 bedoeld bevel tot medebrenging heeft vanaf dat ogenblik en vóór het eerstvolgende verhoor door de politiediensten, of bij gebrek hieraan door de procureur des Konings of de onderzoeksrechter, het recht om zonder onnodig uitstel vertrouwelijk overleg te plegen met een advocaat naar keuze. Teneinde de door hem gekozen advocaat te contacteren of bij verhindering daarvan een plaatsvervanger, wordt contact opgenomen met de permanentiedienst die wordt georganiseerd door de Orde van Vlaamse balies en de “*Ordre des barreaux francophones et germanophone*”, of bij gebrek hieraan door de stafhouder van de Orde of zijn gemachtigde.

Vanaf het contact met de gekozen advocaat of de permanentiedienst, dient het vertrouwelijk overleg met de advocaat binnen twee uren plaats te vinden. Op vraag van de advocaat in akkoord met de betrokken persoon, kan het vertrouwelijk overleg telefonisch plaatsvinden. Het vertrouwelijk overleg kan dertig minuten duren en is in uitzonderlijke gevallen beperkt verlengbaar op beslissing van de verhoorder. Na het vertrouwelijk overleg kan het verhoor aanvangen.

Indien het geplande vertrouwelijke overleg niet binnen twee uren kan plaatsvinden, vindt alsnog een telefonisch vertrouwelijk overleg met de permanentiedienst plaats, waarna het verhoor kan aanvangen. In geval van overmacht, mag het verhoor aanvangen nadat betrokken nogmaals gewezen is op de rechten bedoeld in artikel 47bis, § 2, 2) en 3) van het Wetboek van strafvordering.

§ 3. Na telefonisch vertrouwelijk overleg met de gekozen advocaat of met de advocaat van de permanentie, en in akkoord met deze, kan de meerderjarige verdachte afstand doen van het recht op bijstand tijdens het verhoor dat, indien mogelijk, audio gefilmd kan worden opgenomen ter controle van het verloop van het verhoor.

CHAPITRE 3

Dispositions modifiant la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive

Art. 5

L'article 2bis de la loi du 20 juillet 1990, inséré par la loi du 13 août 2011, est remplacé par ce qui suit:

“§ 1er. Cette disposition règle l'accès à un avocat dans les délais visés aux articles 1er, 1°, 2, 12, 15bis et 18, paragraphe 1er.

§ 2. Quiconque est privé de sa liberté conformément aux articles 1er ou 2, ou en exécution d'un mandat d'amener visé à l'article 3, a le droit, dès ce moment et préalablement au premier interrogatoire suivant par les services de police ou, à défaut, par le procureur du Roi ou le juge d'instruction, de se concerter confidentiellement avec un avocat de son choix sans retard indu. Afin de contacter l'avocat de son choix ou un autre avocat si celui-ci est empêché, contact est pris avec la permanence organisée par l'Ordre des barreaux francophones et germanophone, et l'*“Orde van Vlaamse balies”* ou, à défaut, par le bâtonnier de l'Ordre ou son délégué.

Dès l'instant où contact est pris avec l'avocat choisi ou la permanence, la concertation confidentielle avec l'avocat doit avoir lieu dans les deux heures. La concertation confidentielle peut avoir lieu par téléphone à la demande de l'avocat en accord avec la personne concernée. La concertation confidentielle peut durer trente minutes et, dans des cas exceptionnels, être prolongée dans une mesure limitée, sur décision de la personne qui procède à l'audition. Après la concertation confidentielle, l'audition peut commencer.

Si la concertation confidentielle prévue n'a pas eu lieu dans les deux heures, une concertation confidentielle par téléphone a néanmoins encore lieu avec la permanence, après quoi l'audition peut débuter. En cas de force majeure, l'audition peut débuter après que les droits visés à l'article 47bis, § 2, 2) et 3) du Code d'instruction criminelle ont une nouvelle fois été rappelés à la personne concernée.

§ 3. Après s'être concerté confidentiellement par téléphone avec l'avocat qu'il a choisi ou avec l'avocat de la permanence, et en accord avec lui, le suspect majeur peut renoncer au droit d'être assisté pendant l'audition qui peut, si possible, faire l'objet d'un enregistrement audio filmé afin de contrôler le déroulement de l'audition.

De verhoorder, de procureur des Konings of de gelaste onderzoeksrechter kunnen te allen tijde ambts-halve beslissen het verhoor audio gefilmd op te nemen.

Al deze elementen worden nauwkeurig opgenomen in een proces-verbaal.

De digitale opname van het verhoor wordt overgemaakt aan de procureur des Konings of in voorkomend geval aan de gelaste onderzoeksrechter, samen met het proces-verbaal van verhoor. Ze maakt deel uit van het strafdossier en er kan inzage of afschrift van bekomen worden overeenkomstig de artikelen 21bis en 61ter van het Wetboek van Strafvordering. De van zijn vrijheid benomen verdachte heeft evenwel het recht om zelf of via zijn advocaat kennis te nemen van de opname van zijn verhoor op eenvoudig verzoek van hemzelf of van zijn advocaat aan de procureur des Konings of, in voorkomend geval, aan de gelaste onderzoeksrechter.

De opname van het verhoor wordt digitaal bewaard.

§ 4. Indien de ondervraagde persoon de taal van de procedure niet verstaat of spreekt of indien hij lijdt aan gehoor- of spraakstoornissen en indien de advocaat de taal van de te horen persoon niet verstaat of spreekt, wordt een beroep gedaan op een beëdigd tolk tijdens het voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg met de advocaat. Het proces-verbaal maakt melding van de bijstand door een beëdigd tolk, alsmede van diens naam en hoedanigheid. De kosten van vertolking zijn ten laste van de Staat.

§ 5. De te horen persoon heeft recht op bijstand door zijn advocaat tijdens de verhoren die plaatsvinden binnen de bij paragraaf 1 bepaalde termijnen.

Het verhoor wordt gedurende maximaal vijftien minuten onderbroken met het oog op bijkomend vertrouwelijk overleg, hetzij eenmalig op verzoek van de te horen persoon zelf of op verzoek van zijn advocaat, hetzij bij het aan het licht komen van nieuwe strafbare feiten die niet in verband staan met de feiten die hem overeenkomstig artikel 47bis, paragraaf 2, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering ter kennis werden gebracht.

§ 6. Enkel de meerderjarige te horen persoon kan vrijwillig en weloverwogen afstand doen van de in paragrafen 2 en 5 vermelde rechten. Hij kan voor het nemen van deze beslissing om een vertrouwelijk telefonisch contact verzoeken met een advocaat van de permanentiedienst. Hij moet de afstand schriftelijk doen, in een door hem gedateerd en ondertekend document,

La personne qui procède à l'audition, le procureur du Roi ou le juge d'instruction en charge peut à tout moment décider d'office que l'audition doit faire l'objet d'un enregistrement audio filmé.

Tous ces éléments sont consignés avec précision dans un procès-verbal.

L'enregistrement digital de l'audition est communiqué au procureur du Roi ou, le cas échéant au juge d'instruction en charge, avec le procès-verbal de l'audition. Il fait partie du dossier pénal et la consultation ou l'obtention des copies se fait conformément aux articles 21bis et 61ter du Code d'instruction criminelle. Le suspect qui est privée de sa liberté a cependant le droit de prendre connaissance, en personne ou par son avocat, de l'enregistrement de son audition sur simple demande de lui-même ou de son avocat au procureur du Roi ou, le cas échéant, au juge d'instruction en charge.

L'enregistrement de l'audition est conservé sur support numérique.

§ 4. Si la personne interrogée ne comprend pas ou ne parle pas la langue de la procédure, ou si elle souffre de troubles de l'audition ou de la parole et si l'avocat ne comprend pas ou ne parle pas la langue de la personne à entendre, il est fait appel à un interprète assermenté durant la concertation confidentielle préalable avec l'avocat. Le procès-verbal mentionne l'assistance d'un interprète assermenté ainsi que son nom et sa qualité. Les frais de l'interprétation sont à charge de l'État.

§ 5. La personne à entendre a le droit d'être assistée de son avocat lors des auditions qui ont lieu dans les délais visés au paragraphe 1er.

L'audition sera interrompue pendant quinze minutes au maximum en vue d'une concertation confidentielle supplémentaire, soit une seule fois à la demande de la personne à entendre elle-même ou à la demande de son avocat, soit en cas de révélation de nouvelles infractions qui ne sont pas en relation avec les faits qui ont été portés à sa connaissance conformément à l'article 47bis, paragraphe 2, alinéa 1er, du Code d'instruction criminelle.

§ 6. Seule la personne majeure à entendre peut renoncer volontairement et de manière réfléchie aux droits visés aux paragraphes 2 et 5. Avant de prendre cette décision, elle peut demander à s'entretenir confidentiellement par téléphone avec un avocat de la permanence. Elle doit procéder à la renonciation par écrit, dans un document daté et signé par elle, dans lequel

waarin hem de nodige informatie wordt verstrekt over de mogelijke gevolgen van een afstand van het recht op bijstand van een advocaat. Betrokkene wordt in kennis gesteld dat hij zijn afstand kan herroepen.

§ 7. Onverminderd bepalingen in bijzondere wetten, heeft eenieder die van zijn vrijheid is benomen overeenkomstig de artikelen 1, 2 of 3, het recht, indien de verdachte hierom verzoekt, dat een door hem aangeduide derde over zijn aanhouding wordt ingelicht door de ondervrager of een door hem aangewezen persoon, via het meest geschikte communicatiemiddel.

De procureur des Konings of de met het dossier belaste onderzoeksrechter, naargelang van de stand van de procedure, kan bij een met redenen omklede beslissing deze inlichting uitstellen voor de duur die noodzakelijk is om de belangen van het onderzoek te beschermen, ingeval een van de volgende dwingende redenen zulks rechtvaardigen:

- a) een dringende noodzaak om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen;
- b) een dringende noodzaak om een situatie te voorkomen waarin substantiële schade aan de strafprocedure kan worden toegebracht.

§ 8. Eenieder die van zijn vrijheid is benomen overeenkomstig de artikelen 1, 2 of 3, heeft recht op medische bijstand. De kosten van de medische bijstand verleend tijdens de termijnen bedoeld in de artikelen 1, 2 en 3, vallen onder de gerechtskosten.

Onverminderd het in het eerste lid bepaalde recht, heeft deze persoon subsidiair het recht een onderzoek door een arts naar keuze te vragen. De kosten voor dit onderzoek vallen te zijnen laste.

§ 9. In het licht van bijzondere omstandigheden van de zaak kan de procureur des Konings of de gelaste onderzoeksrechter, naargelang van de stand van de procedure, uitzonderlijk, bij een met redenen omklede beslissing, afwijken van de in de paragrafen 2 en 5 bepaalde rechten, ingeval een of meer van de volgende dwingende redenen zulks rechtvaardigen:

a) indien er sprake is van een dringende noodzaak om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen. De verhoren afgenoemt zonder de in paragrafen 2 en 5 bepaalde rechten worden uitgevoerd met als enig doel en voor zover noodzakelijk om de informatie te verkrijgen

les informations nécessaires lui sont fournies sur les conséquences éventuelles d'une renonciation au droit à l'assistance d'un avocat. La personne concernée est informée qu'elle peut révoquer sa renonciation.

§ 7. Sans préjudice des dispositions des lois particulières, quiconque est privé de sa liberté conformément aux articles 1er, 2 ou 3 a droit, si le suspect en fait la demande, à ce qu'un tiers soit informé de son arrestation, par la personne qui interroge ou une personne désignée par elle, par le moyen de communication le plus approprié.

Le procureur du Roi ou le juge d'instruction en charge du dossier, en fonction de l'état de la procédure, peut, par décision motivée, différer cette communication pour la durée nécessaire à la protection des intérêts de l'enquête, au cas où l'un des motifs impérieux suivants le justifie:

- a) une nécessité urgente de prévenir une atteinte grave à la vie, à la liberté ou à l'intégrité physique d'une personne;
- b) une nécessité urgente de prévenir une situation dans laquelle la procédure pénale peut être sérieusement compromise.

§ 8. Quiconque est privé de sa liberté conformément aux articles 1er, 2 ou 3 a droit à une assistance médicale. Le coût de l'assistance médicale fournie dans les délais visés aux articles 1er, 2 et 3 s'inscrit dans les frais de justice.

Sans préjudice du droit prévu à l'alinéa 1er, cette personne a subsidiairement le droit de demander à être examinée par un médecin de son choix. Le coût de cet examen est à sa charge.

§ 9. À la lumière des circonstances particulières de l'espèce, le procureur du Roi ou le juge d'instruction en charge, en fonction de l'état de la procédure, peut exceptionnellement, par une décision motivée, déroger à l'application des droits prévus aux paragraphes 2 et 5, au cas où l'un ou plusieurs des motifs impérieux suivants le justifient:

a) lorsqu'il existe une nécessité urgente de prévenir une atteinte grave à la vie, à la liberté ou à l'intégrité physique d'une personne. Les interrogatoires effectués sans les droits prévus aux paragraphes 2 et 5 sont menés à la seule fin d'obtenir des informations essentielles pour prévenir des atteintes graves à la vie, à la

die essentieel is om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen;

b) indien onmiddellijk optreden noodzakelijk is om te voorkomen dat de strafprocedure substantiële schade wordt toegebracht; De verhoren afgenoemt zonder de in de paragrafen 2 en 5 bepaalde rechten worden uitgevoerd met als enig doel en voor zover noodzakelijk om informatie te verkrijgen die essentieel is om te voorkomen dat de strafprocedure substantiële schade wordt toegebracht.

§ 10. Onverminderd artikel 184ter van het Wetboek van strafvordering, kan de procureur des Konings of de gelaste onderzoeksrechter, naargelang van de stand van de procedure, uitzonderlijk, bij een met redenen omklede beslissing tijdelijk afwijken van het zonder onnodig uitstel voorzien van de in paragrafen 2 en 5 bepaalde rechten, indien de geografische afstand waarop de verdachte zich bevindt het onmogelijk maakt om het recht op toegang tot een advocaat binnen de termijn te kunnen waarborgen en de uitoefening van deze rechten niet kan worden gerealiseerd via telefoon of videoconferentie.”

Art. 6

In artikel 16 van dezelfde wet, gewijzigd door de wetten van 23 januari en 10 april 2003, 31 mei 2005, 20 juli 2006, 13 augustus 2011 en 27 december 2012, worden de volgende wijzigingen aangebracht:

1° in paragraaf 2, wordt het derde lid vervangen als volgt:

“De advocaat mag opmerkingen formuleren overeenkomstig artikel 47bis, paragraaf 6, 7), van het Wetboek van strafvordering.”;

2° in paragraaf 2, vijfde lid, wordt de zin “Bij ontstenting van de naleving van deze voorwaarden, wordt de inverdenkinggestelde in vrijheid gesteld.” opgeheven;

3° paragraaf 4 wordt vervangen als volgt:

“§ 4. Indien de verdachte nog geen advocaat heeft, herinnert de onderzoeksrechter hem eraan dat hij het recht heeft een advocaat te kiezen en neemt hij contact op met de permanentiedienst die wordt georganiseerd door de Orde van Vlaamse balies en de “Ordre des barreaux francophones et germanophone”, of bij gebrek hieraan door de stafhouder van de Orde of zijn gemachttigde. Van die formaliteiten wordt melding gemaakt in het proces-verbaal van verhoor.”;

liberté ou à l'intégrité physique d'une personne et dans la mesure nécessaire à cet effet;

b) lorsqu'il est impératif que les autorités qui procèdent à l'enquête agissent immédiatement pour éviter de compromettre sérieusement une procédure pénale. Les interrogatoires effectués sans les droits prévus aux paragraphes 2 et 5 sont menés à la seule fin d'obtenir des informations essentielles pour éviter de compromettre sérieusement une procédure pénale et dans la mesure nécessaire à cet effet.

§ 10. Sans préjudice de l'article 184ter du Code d'instruction criminelle, le procureur du Roi ou le juge d'instruction en charge, en fonction de l'état de la procédure, peut exceptionnellement, par une décision motivée, déroger temporairement à l'application des droits prévus aux paragraphes 2 et 5 sans retard indu, lorsqu'il est impossible, en raison de l'éloignement géographique du suspect, d'assurer le droit d'accès à un avocat dans ce délai et que ces droits ne peuvent être exercés par téléphone ou par vidéoconférence.”

Art. 6

Dans l'article 16 de la même loi, modifié par les lois du 23 janvier et 10 avril 2003, 31 mai 2005, 20 juillet 2006, 13 août 2011 et 27 décembre 2012, les modifications suivantes sont apportées:

1° au paragraphe 2, l'alinéa 3 est remplacé comme suit:

“L'avocat peut formuler des observations conformément à l'article 47bis, paragraphe 6, 7), du Code d'instruction criminelle.”;

2° au paragraphe 2, alinéa 5, la phrase “À défaut de respect de ces conditions, l'inculpé est mis en liberté.” est abrogée;

3° le paragraphe 4 est remplacé comme suit:

“§ 4. Si l'inculpé n'a pas encore d'avocat, le juge d'instruction lui rappelle qu'il a le droit de choisir un avocat et il prend contact avec la permanence organisée par l'Ordre des barreaux francophones et germanophone, et l'”Ordre des barreaux francophones et germanophone”, ou, à défaut, par le bâtonnier de l'Ordre ou son délégué. Il est fait mention de ces formalités dans le procès-verbal d'audition.”;

4° in paragraaf 5, tweede lid, wordt de zin “Bij ontstentenis van deze mededelingen, wordt de inverdenkinggestelde in vrijheid gesteld.” opgeheven;

5° in paragraaf 6, eerste lid, wordt de zin “Bij ontstentenis van de handtekening van de rechter, wordt de inverdenkinggestelde in vrijheid gesteld.” opgeheven;

6° een nieuwe paragraaf 6bis wordt ingevoegd, luidende:

“§ 6bis. De verdachte die de taal van de procedure niet verstaat, heeft het recht om een vertaling van de relevante passages van het bevel te vragen in een taal die hij verstaat, zodanig dat hij geïnformeerd is over de hem ten laste gelegde feiten en hij zich effectief kan verdedigen, tenzij een mondelinge vertaling aan de verdachte werd verstrekt. Het verzoek dient ter griffie van de rechbank van eerste aanleg te worden neergelegd, op straffe van verval, binnen drie dagen na het verlenen van het bevel tot aanhouding. De vertaling wordt verstrekt binnen een redelijke termijn.

Indien een mondelinge vertaling aan de verdachte werd verstrekt, wordt daarvan melding gemaakt in het bevel tot aanhouding.

De kosten van vertaling zijn ten laste van de Staat.”.

Art. 7

In dezelfde wet wordt een nieuw hoofdstuk IV/1 ingevoegd, luidende:

“Hoofdstuk IV/1. – Bijstand van de advocaat bij de verhoren tijdens de periode van de handhaving van de voorlopige hechtenis””

Art. 8

In Hoofdstuk IV/1, ingevoegd door artikel 7, wordt een nieuw artikel 24bis/1 ingevoegd, luidende:

“Art. 24bis/1. De verdachte die zich in voorlopige hechtenis bevindt, heeft vanaf de betekening van het bevel tot aanhouding recht op vertrouwelijk overleg met zijn advocaat overeenkomstig artikel 20, paragraaf 1, recht op bijstand van een advocaat tijdens de verhoren die worden afgenoem en recht op de onderbreking van het verhoor overeenkomstig artikel 2bis, paragraaf 5, tweede lid. In het licht van bijzondere omstandigheden van de zaak kan de gelaste onderzoeksrechter beslissen te handelen overeenkomstig artikel 2bis, paragrafen 9 en 10.

4° au paragraphe 5, alinéa 2, la phrase “À défaut de ces informations, l’inculpé est mis en liberté.” est abrogée;

5° au paragraphe 6, alinéa 1er, la phrase “À défaut de la signature du juge, l’inculpé est mis en liberté.” est abrogée;

6° un nouveau paragraphe 6bis est inséré, rédigé comme suit:

“§ 6bis. L’inculpé qui ne comprend pas la langue de la procédure a le droit de demander une traduction des passages pertinents du mandat dans une langue qu’il comprend pour lui permettre d’avoir connaissance des faits qui lui sont reprochés et de se défendre de manière effective, sauf si une traduction orale a été fournie à l’inculpé. La demande doit être déposée au greffe du tribunal de première instance, à peine de déchéance, dans les trois jours de la délivrance du mandat d’arrêt. La traduction est fournie dans un délai raisonnable.

Si une traduction orale a été fournie à l’inculpé, mention en est faite dans le mandat d’arrêt.

Les frais de traduction sont à charge de l’État.”.

Art. 7

Dans la même loi, un nouveau chapitre IV/1 est inséré, intitulé comme suit:

“Chapitre IV/1. – L’assistance de l’avocat lors des auditions pendant la période du maintien en détention préventive”.

Art. 8

Dans le Chapitre IV/1, inséré par l’article 7, un nouvel article 24bis/1 est inséré, rédigé comme suit:

“Art. 24bis/1. À compter de la signification du mandat d’arrêt, le suspect qui se trouve en détention préventive a le droit de se concerter confidentiellement avec son avocat conformément à l’article 20, paragraphe 1er, de se faire assister par un avocat pendant les auditions qui sont effectuées et d’interrompre l’audition conformément à l’article 2bis, paragraphe 5, alinéa 2. À la lumière des circonstances particulières de l’espèce, le juge d’instruction en charge peut décider d’agir conformément l’article 2bis, paragraphes 9 et 10.

Indien het verhoor op schriftelijke uitnodiging geschiedt met vermelding van een beknopte omschrijving van de feiten, van het recht op vertrouwelijk overleg met zijn advocaat, het recht op bijstand van zijn advocaat tijdens het verhoor, het recht om het verhoor eenmalig te onderbreken overeenkomstig artikel 2bis, paragraaf 5, tweede lid en de rechten voorzien in artikel 47bis, paragraaf 2, eerste lid, 2) en 3) van het Wetboek van strafvordering, wordt betrokken geacht zijn advocaat te hebben geraadpleegd.

Enkel de meerderjarige kan vrijwillig en weloverwogen afstand doen van het recht op bijstand van een advocaat tijdens het verhoor in een door hem gedateerd en ondertekend document, waarin hem de nodige informatie wordt verstrekt over de mogelijke gevolgen van een afstand van het recht op bijstand van een advocaat. Betrokkene wordt in kennis gesteld dat hij zijn afstand kan herroepen.

De verhoorder neemt contact op met de permanentie voorzien in artikel 2bis, paragraaf 2, teneinde de gekozen advocaat of zijn plaatsvervanger op te roepen voor het verhoor met vermelding van plaats, dag en uur. De advocaat die een verdachte die zich in voorhechtenis bevindt bijstaat of die een andere advocaat opvolgt, meldt zijn tussenkomst onverwijd aan de in artikel 2bis, paragraaf 2, vermelde permanentie.

Indien het verhoor niet op schriftelijke uitnodiging geschiedt of indien er tussen de uitnodiging en het verhoor geen vrije dag wordt gelaten, zijn de bepalingen van artikel 2bis, paragrafen 2 en 3 van toepassing.”

HOOFDSTUK 4

Bepalingen tot wijziging van de wet van 19 december 2003 betreffende het Europees aanhoudingsbevel

Art. 9

In artikel 10/1 van de wet van 19 december 2003 betreffende het Europees aanhoudingsbevel, ingevoegd door de wet van 25 april 2014, worden de volgende wijzigingen aangebracht:

a) de eerste zin van het eerste lid, 2°, wordt aangevuld met de woorden “evenals van zijn recht om een derde van zijn vrijheidsbeneming op de hoogte te laten brengen”;

2° de tweede zin van het eerste lid, 2°, wordt aangevuld met de woorden “en van het recht om een derde van zijn vrijheidsbeneming op de hoogte te laten brengen”;

Si l’audition a lieu sur convocation écrite avec communication succincte des faits, du droit de se concerter confidentiellement avec son avocat, du droit de se faire assister par son avocat pendant l’audition, du droit d’interrompre une seule fois l’audition conformément à l’article 2bis, paragraphe 5, alinéa 2, et des droits prévus à l’article 47bis, paragraphe 2, alinéa 1er, 2) et 3), du Code d’instruction criminelle, la personne concernée est présumée avoir consulté son avocat.

Seule la personne majeure peut volontairement et de manière réfléchie renoncer au droit de se faire assister par un avocat pendant l’audition dans un document daté et signé par elle, dans lequel les informations nécessaires lui sont fournies sur les conséquences éventuelles d’une renonciation au droit à l’assistance d’un avocat. La personne concernée est informée du fait qu’elle peut révoquer sa renonciation.

La personne qui procède à l’audition prend contact avec la permanence prévue à l’article 2bis, paragraphe 2, afin de convoquer à l’audition l’avocat choisi ou l’avocat qui le remplace, en mentionnant les lieu, jour et heure. L’avocat qui assiste un suspect qui se trouve en détention préventive ou qui succède à un autre avocat informe immédiatement la permanence visée à l’article 2bis, paragraphe 2, de son intervention.

Les dispositions de l’article 2bis, paragraphes 2 et 3, sont d’application si l’audition n’a pas lieu sur convocation écrite ou si la convocation et l’audition ne sont pas espacées d’un jour libre.”

CHAPITRE 4

Dispositions modifiant la loi du 19 décembre 2003 concernant le mandat d’arrêt européen

Art. 9

Dans l’article 10/1 de la loi du 19 décembre 2003 concernant le mandat d’arrêt européen, inséré par la loi du 25 avril 2014, les modifications suivantes sont apportées:

a) la première phrase de l’alinéa 1er, 2°, est complétée par les mots “ainsi que de son droit à ce qu’un tiers soit informé de sa privation de liberté”;

2° la deuxième phrase de l’alinéa 1er, 2°, est complétée par les mots “et en ce qui concerne le droit à ce qu’un tiers soit informé de sa privation de liberté”;

3° een nieuw 2°/1 wordt ingevoegd, luidende:

“2°/1 van zijn recht om een advocaat in de uitvaardigende staat aan te wijzen. De advocaat in de uitvaardigende staat verleent bijstand aan de advocaat in België, door hem informatie en advies te verstrekken teneinde de persoon op wie het Europees aanhoudingsbevel betrekking heeft zijn rechten uit hoofde van Kaderbesluit 2002/584/JBZ daadwerkelijk te doen uitoefenen;”.

Art. 10

In dezelfde wet wordt een nieuw artikel 10/3 ingevoegd, luidende:

“Art. 10/3. § 1. Ingeval de betrokken persoon zijn recht wenst uit te oefenen om een advocaat in de uitvaardigende staat aan te wijzen en hij nog geen advocaat in deze lidstaat heeft, brengt het openbaar ministerie de uitvaardigende autoriteit hiervan onverwijd op de hoogte.

§ 2. Het recht van de betrokken persoon om in de uitvaardigende staat een advocaat aan te wijzen laat de in deze wet bepaalde termijnen onverlet.”

Art. 11

In dezelfde wet wordt een nieuw artikel 34/1 ingevoegd, luidende:

“Art. 34/1. Ingeval de betrokken persoon zijn recht inroeft om in België een advocaat aan te wijzen en hij nog geen advocaat heeft, neemt het openbaar ministerie contact op met de permanentiedienst die wordt georganiseerd door de Orde van Vlaamse balies en de “*Ordre des barreaux francophones et germanophone*”. Het openbaar ministerie maakt de beschikbare informatie zonder onnodig uitstel over aan de uitvoerende autoriteit.”

HOOFDSTUK 5

Bepaling tot wijziging van artikel 495 van het Gerechtelijk Wetboek

Art. 12

In artikel 495 van het Gerechtelijk Wetboek, ingevoegd door de wet van 4 juli 2001, wordt tussen het tweede en het derde lid een lid ingevoegd, luidende:

3° un nouvel 2°/1 est inséré, rédigé comme suit:

“2°/1 de son droit à désigner un avocat dans l’État d’émission. L’avocat dans l’État d’émission assiste l’avocat en Belgique en lui fournissant des informations et des avis, afin que la personne qui fait l’objet du mandat d’arrêt européen exerce effectivement ses droits qui découlent de la décision-cadre 2002/584/JAI;”.

Art. 10

Dans la même loi, un nouvel article 10/3 est inséré, rédigé comme suit:

“Art. 10/3. § 1er. Lorsque la personne concernée souhaite exercer son droit de désigner un avocat dans l’État d’émission et qu’elle n’a pas encore d’avocat dans cet État membre, le ministère public en informe immédiatement l’autorité d’émission.

§ 2. Le droit de la personne concernée de désigner un avocat dans l’État d’émission ne porte pas atteinte aux délais fixés dans la présente loi.”

Art. 11

Dans la même loi, un nouvel article 34/1 est inséré, rédigé comme suit:

“Art. 34/1. Lorsque la personne concernée invoque son droit de désigner un avocat en Belgique et qu’elle n’a pas encore d’avocat, le ministère public prend contact avec la permanence organisée par l’Ordre des barreaux francophones et germanophone et l’“*Ordre van Vlaamse balies*”. Le ministère public transmet sans retard indu les informations disponibles à l’autorité d’exécution.”

CHAPITRE 5

Disposition modifiant l’article 495 du Code judiciaire

Art. 12

Dans l’article 495 du Code judiciaire, inséré par la loi du 4 juillet 2001, un alinéa est inséré entre les alinéas 2 et 3, rédigé comme suit:

“Zij organiseren de permanentiedienst zoals bedoeld in de artikelen 2bis, paragraaf 2, en 24bis/1 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis op een wijze die het mogelijk maakt op een zo snel mogelijke manier een advocaat te contacteren, gebruik makend van de moderne communicatiemiddelen, waarbij de verschillende contacten van de gebruikers worden bijgehouden. Een jaarlijkse toelage ten laste van het algemeen budget van de uitgaven van sectie 12 wordt voorzien voor de exploitatiekosten die nodig zijn voor de uitvoering van deze opdracht. De Koning bepaalt de verdere uitvoeringsmodaliteiten hiervan.”

HOOFDSTUK 6

Inwerkingtredingsbepaling

Art. 13

Deze wet treedt in werking op 27 november 2016.

Gegeven te Brussel, 6 september 2016

FILIP

VAN KONINGSWEGE:

De minister van Justitie,

Koen GEENS

“Ils organisent la permanence visée aux articles 2bis, paragraphe 2, et 24bis/1 de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive selon des modalités permettant de contacter un avocat de la façon la plus rapide possible, en faisant usage des moyens de communication modernes, les différents contacts pris par les utilisateurs étant conservés. Une allocation annuelle à charge de la section 12 du budget général des dépenses est prévue pour les coûts d'exploitation nécessaires à l'exécution de cette mission. Le Roi en détermine les autres modalités d'exécution”.

CHAPITRE 6

Disposition d'entrée en vigueur

Art. 13

La présente loi entre en vigueur le 27 novembre 2016.

Donné à Bruxelles, le 6 septembre 2016

PHILIPPE

PAR LE ROI:

Le ministre de la Justice,

Koen GEENS

BIJLAGE

ANNEXE

BASISTEKST	BASISTEKST AANGEPAST AAN HET ONTWERP
Wetboek van strafvordering	
Artikel 47bis	
<p>§ 1. Bij het verhoren van personen, ongeacht in welke hoedanigheid zij worden verhoord, worden tenminste de volgende regels in acht genomen :</p> <p>1. Ieder verhoor begint met de beknopte mededeling van de feiten waarover de ondervraagde persoon zal worden verhoord en de mededeling aan de ondervraagde persoon dat :</p> <ul style="list-style-type: none"> a) hij kan vragen dat alle vragen die hem worden gesteld en alle antwoorden die hij geeft, worden genoteerd in de gebruikte bewoordingen; b) hij kan vragen dat een bepaalde opsporingshandeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgenoem; c) zijn verklaringen als bewijs in rechte kunnen worden gebruikt; d) hij niet verplicht kan worden zichzelf te beschuldigen. <p>Al deze elementen worden nauwkeurig in het proces-verbaal van verhoor opgenomen.</p> <p>2. Eenieder die ondervraagd wordt, mag gebruik maken van de documenten in zijn bezit, zonder dat daardoor het verhoor wordt uitgesteld. Hij mag, tijdens de ondervraging of later, eisen dat deze documenten bij het proces-verbaal van het verhoor worden gevoegd of ter griffie worden neergelegd.</p> <p>3. Het proces-verbaal vermeldt nauwkeurig het tijdstip waarop het verhoor wordt aangevat, eventueel onderbroken en hervat, alsook beëindigd. Het vermeldt nauwkeurig de identiteit van de personen die in het verhoor, of in een gedeelte daarvan, tussenkomken, en het tijdstip van hun aankomst en vertrek. Het vermeldt ook de bijzondere omstandigheden en alles wat op de verklaring of de omstandigheden waarin zij is afgelegd, een bijzonder licht kan werpen.</p> <p>4. Aan het einde van het verhoor geeft men de ondervraagde persoon het proces-verbaal van zijn verhoor te lezen, tenzij hij vraagt dat het hem wordt voorgelezen. Er wordt hem gevraagd</p>	<p>§ 1. Vooraleer wordt overgegaan tot het verhoor van een persoon aan wie geen misdrijf ten laste wordt gelegd, wordt op beknopte wijze kennis gegeven van de feiten waarover hij zal worden verhoord en wordt hem meegedeeld dat:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) hij niet verplicht kan worden zichzelf te beschuldigen; 2) zijn verklaringen als bewijs in rechte kunnen worden gebruikt; 3) hij kan vragen dat alle vragen die hem worden gesteld en alle antwoorden die hij geeft, worden genoteerd in de gebruikte bewoordingen; 4) hij kan vragen dat een bepaalde opsporingshandeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgenoem; 5) hij gebruik mag maken van de documenten in zijn bezit, zonder dat daardoor het verhoor wordt uitgesteld en dat hij, tijdens de ondervraging of later, mag vragen dat deze documenten bij het proces-verbaal van het verhoor of bij het dossier worden gevoegd. <p>Al deze elementen worden nauwkeurig opgenomen in een proces-verbaal.</p> <p>§ 2. Vooraleer wordt overgegaan tot het verhoor van een verdachte, wordt aan de te ondervragen persoon op beknopte wijze kennis gegeven van de feiten waarover hij zal worden verhoord en wordt hem meegedeeld dat:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) hij als verdachte wordt verhoord en dat hij het recht heeft om voor het verhoor een vertrouwelijk overleg te hebben met een advocaat naar keuze of een hem toegewezen advocaat, en zich door hem kan laten bijstaan tijdens het verhoor, in zoverre de feiten die hem ten laste kunnen worden gelegd een misdrijf betreffen waarvoor een vrijheidsstraf kan worden opgelegd; en, in geval hij niet van zijn vrijheid is benomen, hij zelf de nodige maatregelen moet nemen om dit te organiseren. 2) hij de keuze heeft na bekendmaking van zijn identiteit om een verklaring af te leggen, te

<p>of hij zijn verklaringen wil verbeteren of daaraan iets wil toevoegen.</p> <p>5. Indien de ondervraagde persoon zich in een andere taal dan die van de procedure wenst uit te drukken, wordt ofwel een beroep gedaan op een beëdigd tolk, ofwel worden zijn verklaringen genoteerd in zijn taal, ofwel wordt hem gevraagd zelf zijn verklaring te noteren. Indien het verhoor met behulp van een tolk wordt afgenoem, worden diens identiteit en hoedanigheid vermeld.</p> <p>§ 2. Onverminderd § 1, wordt, vooraleer wordt overgegaan tot het verhoor van een persoon aangaande misdrijven die hem ten laste kunnen worden gelegd, aan de te ondervragen persoon op beknopte wijze kennis gegeven van de feiten waarover hij zal worden verhoord en wordt hem meegedeeld dat :</p> <ul style="list-style-type: none"> 1° hij niet verplicht kan worden zichzelf te beschuldigen; 2° hij de keuze heeft na bekendmaking van zijn identiteit om een verklaring af te leggen, te antwoorden op de hem gestelde vragen of te zwijgen; 3° hij het recht heeft om vóór het eerste verhoor een vertrouwelijk overleg te hebben met een advocaat naar keuze of een hem toegewezen advocaat, in zoverre de feiten die hem ten laste kunnen worden gelegd een misdrijf betreffen waarvan de straf aanleiding kan geven tot het verlenen van een bevel tot aanhouding; 4° hij niet van zijn vrijheid is benomen en hij op elk ogenblik kan gaan en staan waar hij wil. <p>Indien de te ondervragen persoon over onvoldoende inkomsten beschikt, zijn de artikelen 508/13 tot 508/18 van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de toekenning van de gedeeltelijke of volledige kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand onverminderd van toepassing.</p> <p>Alleen de meerderjarige te ondervragen persoon kan vrijwillig en weloverwogen afstand doen van het in het eerste lid, 3°, bedoelde recht. Hij moet de afstand schriftelijk doen, in een door hem gedateerd en ondertekend document.</p> <p>Indien het eerste verhoor op schriftelijke uitnodiging geschiedt, kunnen de in het eerste lid, 1°, 2° , 3° en 4° vermelde rechten, evenals de beknopte mededeling van de feiten waarover de</p>	<p>antwoorden op de hem gestelde vragen of te zwijgen;</p> <p>3) hij niet verplicht kan worden zichzelf te beschuldigen;</p> <p>4) zijn verklaringen als bewijs in rechte kunnen worden gebruikt;</p> <p>5) hij kan vragen dat alle vragen die hem worden gesteld en alle antwoorden die hij geeft, worden genoteerd in de gebruikte bewoordingen;</p> <p>6) in voorkomend geval: hij niet van zijn vrijheid is benomen en hij op elk ogenblik kan gaan en staan waar hij wil;</p> <p>7) hij kan vragen dat een bepaalde opsporingshandeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgenoem;</p> <p>8) hij gebruik mag maken van de documenten in zijn bezit, zonder dat daardoor het verhoor wordt uitgesteld en dat hij, tijdens de ondervraging of later, mag vragen dat deze documenten bij het proces-verbaal van het verhoor of bij het dossier worden gevoegd.</p> <p>§3. Indien het verhoor van een meerderjarige verdachte op schriftelijke uitnodiging geschiedt, kunnen de in §2 vermelde rechten, evenals de beknopte mededeling van de feiten waarover de te ondervragen persoon zal worden verhoord, reeds ter kennis worden gebracht in deze uitnodiging waarvan een kopie gevoegd wordt bij het proces-verbaal van verhoor. In dit geval geldt de uitnodiging als mededeling van de rechten bedoeld in paragraaf 2 en wordt de betrokken geacht een vertrouwelijk overleg te hebben gepleegd met een advocaat en de nodige maatregelen te hebben genomen om zich door hem te laten bijstaan tijdens het verhoor. Indien de betrokken zich niet laat bijstaan door een advocaat, wordt hij, vooraleer het verhoor aanvangt, alleszins gewezen op de rechten bedoeld in paragraaf 2, eerste lid, 2) en 3).</p> <p>Indien het in het eerste lid bedoelde verhoor een minderjarige betreft die zich zonder advocaat anmeldt voor verhoor, kan het verhoor pas plaatsvinden na een vertrouwelijk overleg tussen de minderjarige en een advocaat, dit ofwel in een lokaal van de politie ofwel telefonisch. Teneinde de door hem gekozen advocaat of bij verhindering daarvan een plaatsvervanger te contacteren en door deze bijgestaan te worden tijdens het verhoor,</p>
--	--

<p>te ondervragen persoon zal worden verhoord, reeds ter kennis gebracht worden in deze uitnodiging waarvan een kopie gevoegd wordt bij het proces-verbaal van verhoor. In dat geval wordt de betrokken geacht een advocaat te hebben geraadpleegd Alvorens zich aan te bieden voor het verhoor.</p>	<p>wordt contact opgenomen met de permanentiedienst die wordt georganiseerd door de Orde van Vlaamse balies en de "Ordre des barreaux francophones et germanophone", of bij gebrek hieraan door de stafhouder van de Orde of zijn gemachtigde.</p>
<p>Indien het verhoor niet op uitnodiging geschieft of indien bij de uitnodiging de in het vierde lid bepaalde elementen niet zijn vermeld, kan het verhoor op verzoek van de te ondervragen persoon eenmalig worden uitgesteld, teneinde hem de gelegenheid te geven een advocaat te raadplegen.</p>	<p>Indien het verhoor van een meerderjarige verdachte niet op uitnodiging geschiedt of indien bij de uitnodiging de in paragraaf 2 bepaalde elementen niet zijn vermeld, wordt hij in kennis gesteld van deze elementen en kan het verhoor op verzoek van de te ondervragen persoon eenmalig worden uitgesteld, teneinde hem de gelegenheid te geven zijn in paragraaf 2, eerste lid, 1), bedoelde rechten uit te oefenen. In dat geval wordt een datum bepaald voor het verhoor waarop het eerste lid van toepassing is. De meerderjarige te ondervragen persoon kan vrijwillig en weloverwogen afstand doen van de in paragraaf 2, eerste lid, 1), bedoelde rechten. Hij moet de afstand schriftelijk doen, in een door hem gedateerd en ondertekend document, waarin hem de nodige informatie wordt verstrekt over de mogelijke gevolgen van een afstand van het recht op bijstand van een advocaat.</p>
<p>Al deze elementen worden nauwkeurig opgenomen in een proces-verbaal.</p>	<p>Betrokkene wordt in kennis gesteld dat hij zijn afstand kan herroepen.</p>
<p>§ 3. Onverminderd de §§ 1 en 2, eerste lid, 1° en 2°, wordt aan eenieder die van zijn vrijheid beroofd is overeenkomstig de artikelen 1, 2, 3, 15bis en 16 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis meegedeeld dat hij de rechten geniet die worden opgesomd in de artikelen 2bis, 15bis en 16 van dezelfde wet.</p>	<p>Indien het in het derde lid bedoelde verhoor een minderjarige betreft, kan het verhoor pas plaatsvinden na een vertrouwelijk overleg tussen de minderjarige en een advocaat, dit ofwel in een lokaal van de politie ofwel telefonisch. Teneinde de door hem gekozen advocaat of bij verhindering daarvan een plaatsvervanger te contacteren en door deze bijgestaan te worden tijdens het verhoor, wordt contact opgenomen met de permanentiedienst die wordt georganiseerd door de Orde van Vlaamse balies en de "Ordre des barreaux francophones et germanophone", of bij gebrek hieraan door de stafhouder van de Orde of zijn gemachtigde. Indien de advocaat in akkoord met de minderjarige hierom verzoekt, wordt het verhoor één maal uitgesteld zodanig dat de minderjarige een advocaat kan raadplegen en door deze kan bijgestaan worden tijdens het verhoor.</p>
<p>§ 4. Aan de in §§ 2 en 3 bedoelde personen wordt voor het eerste verhoor een schriftelijke verklaring van de in de §§ 2 en 3 bedoelde rechten overhandigd.</p>	<p>Al de in deze paragraaf vermelde elementen worden nauwkeurig opgenomen in een proces-verbaal.</p>
<p>De vorm en inhoud van deze verklaring van rechten worden door de Koning bepaald.</p>	
<p>§ 5. Indien tijdens het verhoor van een persoon, die aanvankelijk niet als verdachte werd beschouwd, blijkt dat er elementen zijn die laten vermoeden dat hem feiten ten laste kunnen worden gelegd, dan wordt hij ingelicht over de rechten die hij heeft ingevolge § 2 en, in voorkomend geval, § 3 en wordt hem de in § 4 bedoelde schriftelijke verklaring overhandigd.</p>	
<p>§ 6. Tegen een persoon kan geen veroordeling worden uitgesproken die gegronde is op verklaringen die hij heeft afgelegd in strijd met de §§ 2, 3 en 5 met uitsluiting van § 4, wat betreft het voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg of de bijstand door een advocaat tijdens het verhoor.</p>	
<p>§ 7. Onverminderd de rechten van verdediging is de advocaat verplicht tot geheimhouding van de informatie waarvan hij kennis krijgt door het verlenen van bijstand tijdens de verhoren zoals bepaald in de artikelen 2bis, § 2, en 16, § 2, van de wet van 20 juli 1990 betreffende de</p>	

<p>voorlopige hechtenis. Hij die de geheimhoudingsplicht schendt, wordt gestraft met de bij artikel 458 van het Strafwetboek bepaalde straffen.</p>	<p>§ 4. Onverminderd paragraaf 2, wordt aan eenieder die van zijn vrijheid is benomen overeenkomstig de artikelen 1, 2, 3, 15bis en 16 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis meegedeeld dat hij de rechten geniet die worden opgesomd in de artikelen 2bis, 15bis, 16, 20, §1 en 20bis van dezelfde wet.</p> <p>§ 5. Aan de in paragrafen 2 en 4 bedoelde personen wordt zonder onnodig uitstel voor het eerste verhoor een schriftelijke verklaring van de in de paragrafen 2 en 4 bedoelde rechten overhandigd.</p> <p>De vorm en inhoud van deze verklaring van rechten worden door de Koning bepaald.</p> <p>§ 6. De volgende bepalingen zijn op alle verhoren van toepassing:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Het proces-verbaal vermeldt nauwkeurig het tijdstip waarop het verhoor wordt aangevat, eventueel onderbroken en hervat, alsook beëindigd. Het vermeldt nauwkeurig de identiteit van de personen die in het verhoor, of in een gedeelte daarvan, tussenkomen, en het tijdstip van hun aankomst en vertrek. Het vermeldt ook de bijzondere omstandigheden en alles wat op de verklaring of de omstandigheden waarin zij is afgelegd, een bijzonder licht kan werpen. 2) De bewoordingen van de mededeling van de rechten bedoeld in de paragrafen 1, 2 en 4 worden aangepast in functie van de leeftijd van de betrokkenen of in functie van een mogelijke kwetsbaarheid van de betrokkenen die zijn vermogen aantast om deze rechten te begrijpen. <p>Hiervan wordt melding gemaakt in het proces-verbaal van verhoor.</p> <ol style="list-style-type: none"> 3) Aan het einde van het verhoor geeft men de ondervraagde persoon de tekst van zijn verhoor te lezen, tenzij hij vraagt dat het hem wordt voorgelezen. Er wordt hem gevraagd of hij zijn verklaringen wil verbeteren of daaraan iets wil toevoegen. Deze bepaling is eveneens van toepassing op het audio gefilmed verhoor overeenkomstig artikel 2bis, paragraaf 3, van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis. 4) Indien een in de hoedanigheid van slachtoffer of van verdachte ondervraagde persoon de taal van de procedure niet verstaat of spreekt of indien hij lijdt aan gehoor- of
---	---

	<p>spraakstoornissen, wordt een beroep gedaan op een beëdigd tolk tijdens het verhoor. Indien geen enkele beëdigd tolk beschikbaar is, wordt de ondervraagde persoon gevraagd zelf zijn verklaring te noteren.</p> <p>Indien een in een andere hoedanigheid dan slachtoffer of verdachte ondervraagde persoon de taal van de procedure niet verstaat of spreekt of indien hij lijdt aan gehoor- of spraakstoornissen, wordt ofwel een beroep gedaan op een beëdigd tolk, ofwel worden zijn verklaringen genoteerd in zijn taal, ofwel wordt hem gevraagd zelf zijn verklaring te noteren.</p> <p>Het proces-verbaal maakt melding van de bijstand door een beëdigd tolk, alsmede van diens identiteit en hoedanigheid. De kosten van vertolking zijn ten laste van de Staat.</p> <p>5) Indien tijdens het verhoor van een persoon, die aanvankelijk niet werd verhoord over feiten die hem ten laste kunnen worden gelegd, blijkt dat er elementen zijn die laten vermoeden dat hem feiten ten laste kunnen worden gelegd, dan wordt hij ingelicht over de rechten die hij heeft ingevolge paragraaf 2 en, in voorkomend geval, paragraaf 4 en wordt hem de in paragraaf 5 bedoelde schriftelijke verklaring overhandigd.</p> <p>6) Het verhoor wordt geleid door de verhoorder. De verhoorder geeft op beknopte wijze kennis aan de advocaat van de feiten waarop het verhoor betrekking heeft.</p> <p>7) De advocaat kan aanwezig zijn tijdens het verhoor, dat evenwel reeds een aanvang genomen kan hebben.</p> <p>De bijstand van de advocaat tijdens het verhoor heeft tot doel toezicht mogelijk te maken op:</p> <p>1° de eerbiediging van het recht van de te horen persoon zichzelf niet te beschuldigen en de keuzevrijheid om een verklaring af te leggen, te antwoorden op de gestelde vragen of te zwijgen;</p> <p>2° de wijze waarop de ondervraagde persoon tijdens het verhoor wordt behandeld, inzonderheid op het al dan niet kennelijk uitoefenen van ongeoorloofde druk of dwang;</p> <p>3° de kennisgeving van de in paragraaf 2, en in voorkomend geval paragraaf 4, bedoelde rechten van verdediging en de regelmatigheid van het verhoor.</p> <p>De advocaat kan op het verhoorblad melding laten maken van de schendingen van de 1°, 2°</p>
--	---

	<p>en 3° vermelde rechten die hij meent te hebben vastgesteld. De advocaat kan vragen dat een bepaalde opsporingshandeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgenoemd. Hij kan verduidelijking vragen over vragen die worden gesteld. Hij kan opmerkingen maken over het onderzoek en over het verhoor. Het is hem evenwel niet toegelaten te antwoorden in de plaats van de verdachte of het verloop van het verhoor te hinderen.</p> <p>Al deze elementen worden nauwkeurig opgenomen in het proces-verbaal van verhoor.</p> <p>8) Onverminderd de rechten van verdediging is de advocaat verplicht tot geheimhouding van de informatie waarvan hij kennis krijgt door het verlenen van bijstand tijdens de verhoren afgenoemd tijdens het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek en door het verlenen van bijstand tijdens de confrontaties en de meervoudige confrontaties. Hij die de geheimhoudingsplicht schendt, wordt gestraft met de bij artikel 458 van het Strafwetboek bepaalde straffen.</p> <p>9) Tegen een persoon kan geen veroordeling worden uitgesproken die gegronde is op verklaringen die hij heeft afgelegd in strijd met de paragrafen 2, 3, 4 en 6, 5°, met uitsluiting van paragraaf 5, wat betreft het voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg of de bijstand door een advocaat tijdens het verhoor of in strijd met de artikelen 2bis, 15bis, 20, paragraaf 1 en 24bis/1 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis wat betreft het voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg of de bijstand door een advocaat tijdens het verhoor.</p>
	Artikel 62
	<p>Wanneer de onderzoeksrechter zich ter plaatse begeeft, wordt hij altijd vergezeld door de procureur des Konings en door de griffier van de rechtbank.</p> <p>Wanneer het plaatsbezoek georganiseerd wordt met het oog op de reconstructie van de feiten, laat de onderzoeksrechter zich eveneens vergezellen door de verdachte, de burgerlijke partij en hun advocaten.</p> <p>Onverminderd de rechten van verdediging, is de advocaat verplicht tot geheimhouding van de informatie waarvan hij kennis krijgt door het</p> <p>§1. Wanneer de onderzoeksrechter zich ter plaatse begeeft, wordt hij altijd vergezeld door de procureur des Konings en door de griffier van de rechtbank.</p> <p>Wanneer de onderzoeksrechter het plaatsbezoek, waarvan hij de leiding heeft, organiseert met het oog op de reconstructie van de feiten, hebben de verdachte en zijn advocaat, overeenkomstig de aan deze laatste door artikel 47bis, paragraaf 6, 7), toebedeelde rol, en de burgerlijke partij en zijn advocaat het recht om deze bij te wonen.</p>

bijwonen van het plaatsbezoek met het oog op de reconstructie van de feiten. Hij die de geheimhoudingsplicht schendt, wordt gestraft met de bij artikel 458 van het Strafwetboek bepaalde straffen.	Onvermindert de rechten van verdediging, is de advocaat verplicht tot geheimhouding van de informatie waarvan hij kennis krijgt door het bijwonen van het plaatsbezoek met het oog op de reconstructie van de feiten. Hij die de geheimhoudingsplicht schendt, wordt gestraft met de bij artikel 458 van het Strafwetboek bepaalde straffen. §2. De bepalingen van artikel 47bis zijn van toepassing op het confrontatieverhoor. §3. De advocaat van de verdachte mag de meervoudige confrontatie bijwonen. De advocaat mag na afloop van de meervoudige confrontatie vragen dat zijn bemerkingen met betrekking tot het verloop ervan in het procesverbaal worden opgenomen.
Wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis	
	Artikel 2bis
§ 1. Eenieder die van zijn vrijheid is beroofd overeenkomstig de artikelen 1 of 2 of ter uitvoering van een in artikel 3 bedoeld bevel tot medebrenging heeft vanaf dat ogenblik en vóór het eerstvolgende verhoor door de politiediensten, of bij gebrek hieraan door de procureur des Konings of de onderzoeksrechter, het recht om vertrouwelijk overleg te plegen met een advocaat naar keuze. Indien hij geen advocaat gekozen heeft of indien de advocaat verhinderd is, wordt contact opgenomen met de permanentiedienst die wordt georganiseerd door de Orde van Vlaamse balies en de "Ordre des barreaux francophones et germanophone", of bij gebrek hieraan door de stafhouder van de Orde of zijn gemachtigde. Indien de te ondervraagden persoon over onvoldoende inkomsten beschikt, zijn de artikelen 508/13 tot 508/18 van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de toekenning van de gedeeltelijke of volledige kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand onvermindert van toepassing. Vanaf het contact met de gekozen advocaat of de permanentiedienst, dient het vertrouwelijk overleg met de advocaat binnen twee uren plaats te vinden. Na het vertrouwelijk overleg, dat maximaal dertig minuten duurt, kan het verhoor aanvangen. Indien het geplande vertrouwelijke overleg niet	§1. Deze bepaling regelt de toegang tot een advocaat in de termijnen bedoeld bij de artikelen 1, 1°, 2, 12, 15bis en 18, paragraaf 1. §2. Eenieder die van zijn vrijheid is benomen overeenkomstig de artikelen 1 of 2 of ter uitvoering van een in artikel 3 bedoeld bevel tot medebrenging heeft vanaf dat ogenblik en vóór het eerstvolgende verhoor door de politiediensten, of bij gebrek hieraan door de procureur des Konings of de onderzoeksrechter, het recht om zonder onnodig uitstel vertrouwelijk overleg te plegen met een advocaat naar keuze. Teneinde de door hem gekozen advocaat te contacteren of bij verhindering daarvan een plaatsvervanger, wordt contact opgenomen met de permanentiedienst die wordt georganiseerd door de Orde van Vlaamse balies en de "Ordre des barreaux francophones et germanophone", of bij gebrek hieraan door de stafhouder van de Orde of zijn gemachtigde. Vanaf het contact met de gekozen advocaat of de permanentiedienst, dient het vertrouwelijk overleg met de advocaat binnen twee uren plaats te vinden. Op vraag van de advocaat in akkoord met de betrokken persoon, kan het vertrouwelijk overleg telefonisch plaatsgrijpen. Het vertrouwelijk overleg kan dertig minuten duren en is in uitzonderlijke gevallen beperkt verlengbaar op beslissing van de verhoorder.

<p>binnen twee uren heeft plaatsgevonden, vindt alsnog een telefonisch vertrouwelijk overleg met de permanentiedienst plaats, waarna het verhoor kan aanvangen.</p>	<p>Na het vertrouwelijk overleg kan het verhoor aanvangen.</p>
<p>Enkel na vertrouwelijk telefonisch contact met de permanentiedienst, kan de betrokken meerderjarige na vrijheidsbeneming vrijwillig en weloverwogen afstand doen van het recht op vertrouwelijk overleg met een advocaat. De te ondervragen persoon doet schriftelijk afstand in een door hem gedateerd en ondertekend document. Minderjarigen kunnen geen afstand doen van dit recht.</p>	<p>Indien het geplande vertrouwelijke overleg niet binnen twee uren kan plaatsvinden, vindt alsnog een telefonisch vertrouwelijk overleg met de permanentiedienst plaats, waarna het verhoor kan aanvangen. In geval van overmacht, mag het verhoor aanvangen nadat betrokkenen nogmaals gewezen is op de rechten bedoeld in artikel 47bis, paragraaf 2, 2) en 3) van het Wetboek van strafvordering.</p>
<p>Al deze elementen worden nauwkeurig opgenomen in een proces-verbaal.</p>	<p>§3. Na telefonisch vertrouwelijk overleg met de gekozen advocaat of met de advocaat van de permanentie, en in akkoord met deze, kan de meerderjarige verdachte afstand doen van het recht op bijstand tijdens het verhoor dat, indien mogelijk, audio gefilmd kan worden opgenomen ter controle van het verloop van het verhoor.</p>
<p>§ 2. De betrokken persoon heeft recht op bijstand door zijn advocaat tijdens de verhoren die plaatsvinden binnen de bij de artikelen 1, 1°, 2, 12 of 15bis bedoelde termijnen.</p>	<p>De verhoorder, de procureur des Konings of de gelaste onderzoeksrechter kunnen te allen tijde ambtshalve beslissen het verhoor audio gefilmd op te nemen.</p>
<p>De advocaat kan aanwezig zijn tijdens het verhoor, dat evenwel reeds een aanvang genomen kan hebben overeenkomstig de bepalingen van § 1, derde en vierde lid.</p>	<p>Al deze elementen worden nauwkeurig opgenomen in een proces-verbaal.</p>
<p>De bijstand van de advocaat heeft uitsluitend tot doel toezicht mogelijk te maken op :</p>	<p>De digitale opname van het verhoor wordt overgemaakt aan de procureur des Konings of in voorkomend geval aan de gelaste onderzoeksrechter, samen met het procesverbaal van verhoor. Ze maakt deel uit van het strafdossier en er kan inzage of afschrift van bekomen worden overeenkomstig de artikelen 21bis en 61ter. van het Wetboek van Strafvordering. De van zijn vrijheid benomen verdachte heeft evenwel het recht om zelf of via zijn advocaat kennis te nemen van de opname van zijn verhoor op eenvoudig verzoek van hemzelf of van zijn advocaat aan de procureur des Konings of, in voorkomend geval, aan de gelaste onderzoeksrechter. De opname van het verhoor wordt digitaal bewaard.</p>
<p>1° de eerbiediging van het recht zichzelf niet te beschuldigen en de keuzevrijheid om een verklaring af te leggen, te antwoorden op de gestelde vragen of te zwijgen;</p>	<p>§4. Indien de ondervraagde persoon de taal van de procedure niet verstaat of spreekt of indien hij lijdt aan gehoor- of spraakstoornissen en indien de advocaat de taal van de te horen persoon niet verstaat of spreekt, wordt een beroep gedaan op een beëdigd tolk tijdens het voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg met de advocaat. Het proces-verbaal maakt melding van de bijstand door een beëdigd tolk, alsmede van diens naam en hoedanigheid. De kosten</p>
<p>2° de wijze waarop de ondervraagde persoon tijdens het verhoor wordt behandeld, inzonderheid op het al dan niet kennelijk uitoefenen van ongeoorloofde druk of dwang;</p>	<p>van zijn vrijheid benomen verdachte heeft evenwel het recht om zelf of via zijn advocaat kennis te nemen van de opname van zijn verhoor op eenvoudig verzoek van hemzelf of van zijn advocaat aan de procureur des Konings of, in voorkomend geval, aan de gelaste onderzoeksrechter. De opname van het verhoor wordt digitaal bewaard.</p>
<p>3° de kennisgeving van de in artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering bedoelde rechten van verdediging en de regelmatigheid van het verhoor.</p>	<p>§4. Indien de ondervraagde persoon de taal van de procedure niet verstaat of spreekt of indien hij lijdt aan gehoor- of spraakstoornissen en indien de advocaat de taal van de te horen persoon niet verstaat of spreekt, wordt een beroep gedaan op een beëdigd tolk tijdens het voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg met de advocaat. Het proces-verbaal maakt melding van de bijstand door een beëdigd tolk, alsmede van diens naam en hoedanigheid. De kosten</p>
<p>De advocaat kan onmiddellijk in het procesverbaal van het verhoor melding laten maken van de schendingen van de in het derde lid, 1°, 2° en 3° vermelde rechten die hij meent te hebben vastgesteld.</p>	<p>van zijn vrijheid benomen verdachte heeft evenwel het recht om zelf of via zijn advocaat kennis te nemen van de opname van zijn verhoor op eenvoudig verzoek van hemzelf of van zijn advocaat aan de procureur des Konings of, in voorkomend geval, aan de gelaste onderzoeksrechter. De opname van het verhoor wordt digitaal bewaard.</p>
<p>Het verhoor wordt gedurende maximaal vijftien minuten onderbroken met het oog op bijkomend vertrouwelijk overleg, hetzij eenmalig op verzoek van de ondervraagde persoon zelf of op verzoek van zijn advocaat, hetzij bij het aan het licht komen van nieuwe strafbare feiten die niet in verband staan met de feiten die hem overeenkomstig artikel 47bis, § 2, eerste lid, van het Wetboek van strafvordering ter kennis</p>	<p>van zijn vrijheid benomen verdachte heeft evenwel het recht om zelf of via zijn advocaat kennis te nemen van de opname van zijn verhoor op eenvoudig verzoek van hemzelf of van zijn advocaat aan de procureur des Konings of, in voorkomend geval, aan de gelaste onderzoeksrechter. De opname van het verhoor wordt digitaal bewaard.</p>

<p>worden gebracht.</p> <p>Alleen de meerjarige ondervraagde persoon kan vrijwillig en weloverwogen afstand doen van de bijstand van een advocaat tijdens het verhoor. Hiervan wordt melding gemaakt in het document bedoeld in het in § 1, vijfde lid, bedoelde document of in het proces-verbaal van het verhoor.</p> <p>§ 3. Eenieder die van zijn vrijheid is beroofd overeenkomstig de artikelen 1, 2 of 3, heeft het recht dat een vertrouwenspersoon over zijn aanhouding wordt ingelicht door de ondervrager of een door hem aangewezen persoon, via het meest geschikte communicatiemiddel.</p> <p>Als er ernstige redenen bestaan om te vrezen dat men door deze inlichting zou pogingen bewijzen te laten verdwijnen, dat de betrokkenen zich zou verstaan met derden of zich aan het optreden van het gerecht zou onttrekken, kan de procureur des Konings of de met het dossier belaste onderzoeksrechter bij een met redenen omklede beslissing deze inlichting uitstellen voor de duur die noodzakelijk is om de belangen van het onderzoek te beschermen.</p> <p>§ 4. Eenieder die van zijn vrijheid is beroofd overeenkomstig de artikelen 1, 2 of 3, heeft recht op medische bijstand.</p> <p>Onverminderd het in het eerste lid bepaald recht, heeft deze persoon subsidiair het recht een onderzoek door een arts naar keuze te vragen. De kosten voor dit laatste onderzoek vallen te zinnen laste.</p> <p>§ 5. In het licht van de bijzondere omstandigheden van de zaak en voor zover er dwingende redenen zijn, kan de procureur des Konings of de gelaste onderzoeksrechter uitzonderlijk, bij een met redenen omklede beslissing, afwijken van de in de §§ 1 en 2 bepaalde rechten.</p>	<p>van vertolking zijn ten laste van de Staat.</p> <p>§ 5. De te horen persoon heeft recht op bijstand door zijn advocaat tijdens de verhoren die plaatsvinden binnen bij de bij 1 bepaalde termijnen.</p> <p>Het verhoor wordt gedurende maximaal vijftien minuten onderbroken met het oog op bijkomend vertrouwelijk overleg, hetzij eenmalig op verzoek van de te horen persoon zelf of op verzoek van zijn advocaat, hetzij bij het aan het licht komen van nieuwe strafbare feiten die niet in verband staan met de feiten die hem overeenkomstig artikel 47bis, paragraaf 2, eerste lid, van het Wetboek van strafvordering ter kennis werden gebracht.</p> <p>§ 6. Enkel de meerjarige te horen persoon kan vrijwillig en weloverwogen afstand doen van de in paragrafen 2 en 5 vermelde rechten. Hij kan voor het nemen van deze beslissing om een vertrouwelijk telefonisch contact verzoeken met een advocaat van de permanentiedienst. Hij moet de afstand schriftelijk doen, in een door hem gedateerd en ondertekend document, waarin hem de nodige informatie wordt verstrekt over de mogelijke gevolgen van een afstand van het recht op bijstand van een advocaat. Betrokkenen wordt in kennis gesteld dat hij zijn afstand kan herroepen.</p> <p>§ 7. Onverminderd bepalingen in bijzondere wetten, heeft eenieder die van zijn vrijheid is benomen overeenkomstig de artikelen 1, 2 of 3, het recht, indien de verdachte hierom verzoekt, dat een door hem aangeduide derde over zijn aanhouding wordt ingelicht door de ondervrager of een door hem aangewezen persoon, via het meest geschikte communicatiemiddel.</p> <p>De procureur des Konings of de met het dossier belaste onderzoeksrechter, naargelang de stand van de procedure, kan bij een met redenen omklede beslissing deze inlichting uitstellen voor de duur die noodzakelijk is om de belangen van het onderzoek te beschermen, ingeval een van de volgende dwingende redenen zulks rechtvaardigen:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) een dringende noodzaak om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen; b) een dringende noodzaak om een situatie te voorkomen waarin substantiële schade aan de
---	--

	<p>strafprocedure kan worden toegebracht.</p> <p>§ 8. Eenieder die van zijn vrijheid is benomen overeenkomstig de artikelen 1, 2 of 3, heeft recht op medische bijstand. De kosten van de medische bijstand verleend tijdens de termijnen bedoeld in de artikelen 1, 2 en 3, vallen onder de gerechtskosten.</p> <p>Onverminderd het in het eerste lid bepaald recht, heeft deze persoon subsidiair het recht een onderzoek door een arts naar keuze te vragen. De kosten voor dit onderzoek vallen te zinnen laste.</p> <p>§ 9. In het licht van bijzondere omstandigheden van de zaak kan de procureur des Konings of de gelaste onderzoeksrechter, naargelang de stand van de procedure, uitzonderlijk, bij een met redenen omklede beslissing, afwijken van de in de paragrafen 2 en 5 bepaalde rechten, ingeval een of meer van de volgende dwingende redenen zulks rechtvaardigen:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) indien er sprake is van een dringende noodzaak om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen. De verhoren afgenoemt zonder de in paragrafen 2 en 5 bepaalde rechten worden uitgevoerd met als enig doel en voor zover noodzakelijk om de informatie te verkrijgen die essentieel is om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen; b) indien onmiddellijk optreden noodzakelijk is om te voorkomen dat de strafprocedure substantiële schade wordt toegebracht; De verhoren afgenoemt zonder de in paragrafen 2 en 5 bepaalde rechten worden uitgevoerd met als enig doel en voor zover noodzakelijk om informatie te verkrijgen die essentieel is om te voorkomen dat de strafprocedure substantiële schade wordt toegebracht. <p>§10. Onverminderd artikel 184ter van het Wetboek van strafvordering, kan de procureur des Konings of de gelaste onderzoeksrechter, naargelang van de stand van de procedure, uitzonderlijk, bij een met redenen omklede beslissing tijdelijk afwijken van het zonder onnodig uitstel voorzien van de in paragrafen 2 en 5 bepaalde rechten, indien de geografische afstand waarop de verdachte zich bevindt het onmogelijk maakt om het recht op toegang tot een advocaat binnen die termijn te kunnen</p>
--	--

	waarborgen en de uitoefening van deze rechten niet kan worden gerealiseerd via telefoon of videoconferentie.
Artikel 16	
§ 1. Slechts in geval van volstrekte noodzakelijkheid voor de openbare veiligheid en indien het feit voor de verdachte een correctionele hoofdgevangenisstraf van een jaar of een zwaardere straf tot gevolg kan hebben, kan de onderzoeksrechter een bevel tot aanhouding verlenen. De onderzoeksrechter beslist eveneens of dit bevel tot aanhouding moet worden uitgevoerd ofwel in een gevangenis, ofwel door een hechtenis onder elektronisch toezicht. De uitvoering van de hechtenis onder elektronisch toezicht, die inhoudt dat de betrokkenen, met uitzondering van toegestane verplaatsingen, voortdurend op een bepaald adres moet verblijven, vindt plaats overeenkomstig de door de Koning bepaalde nadere regels. Deze maatregel mag niet worden getroffen met het oog op onmiddellijke bestrafning, noch met het oog op de uitoefening van enige andere vorm van dwang. Indien het maximum van de van toepassing zijnde straf vijftien jaar opsluiting niet te boven gaat, mag het bevel slechts worden verleend als er ernstige redenen bestaan om te vrezen dat de in vrijheid gelaten verdachte nieuwe misdaden of wanbedrijven zou plegen, zich aan het optreden van het gerecht zou onttrekken, bewijzen zou pogende te laten verdwijnen of zich zou verstaan met derden. § 2. Tenzij de verdachte voortvluchtig is of zich verbergt, moet de onderzoeksrechter alvorens een bevel tot aanhouding te verlenen, de verdachte ondervragen over de feiten die aan de beschuldiging ten grondslag liggen en die aanleiding kunnen geven tot de afgifte van een bevel tot aanhouding en zijn opmerkingen horen. Bij ontstentenis van deze ondervraging, wordt de inverdenkinggestelde in vrijheid gesteld. De verdachte heeft recht op bijstand van zijn advocaat tijdens de ondervraging. Alleen de meerderjarige verdachte kan hiervan vrijwillig en weloverwogen afstand doen. De onderzoeksrechter maakt melding van deze	§ 1. Slechts in geval van volstrekte noodzakelijkheid voor de openbare veiligheid en indien het feit voor de verdachte een correctionele hoofdgevangenisstraf van een jaar of een zwaardere straf tot gevolg kan hebben, kan de onderzoeksrechter een bevel tot aanhouding verlenen. De onderzoeksrechter beslist eveneens of dit bevel tot aanhouding moet worden uitgevoerd ofwel in een gevangenis, ofwel door een hechtenis onder elektronisch toezicht. De uitvoering van de hechtenis onder elektronisch toezicht, die inhoudt dat de betrokkenen, met uitzondering van toegestane verplaatsingen, voortdurend op een bepaald adres moet verblijven, vindt plaats overeenkomstig de door de Koning bepaalde nadere regels. Deze maatregel mag niet worden getroffen met het oog op onmiddellijke bestrafning, noch met het oog op de uitoefening van enige andere vorm van dwang. Indien het maximum van de van toepassing zijnde straf vijftien jaar opsluiting niet te boven gaat, mag het bevel slechts worden verleend als er ernstige redenen bestaan om te vrezen dat de in vrijheid gelaten verdachte nieuwe misdaden of wanbedrijven zou plegen, zich aan het optreden van het gerecht zou onttrekken, bewijzen zou pogende te laten verdwijnen of zich zou verstaan met derden. § 2. Tenzij de verdachte voortvluchtig is of zich verbergt, moet de onderzoeksrechter alvorens een bevel tot aanhouding te verlenen, de verdachte ondervragen over de feiten die aan de beschuldiging ten grondslag liggen en die aanleiding kunnen geven tot de afgifte van een bevel tot aanhouding en zijn opmerkingen horen. Bij ontstentenis van deze ondervraging, wordt de inverdenkinggestelde in vrijheid gesteld. De verdachte heeft recht op bijstand van zijn advocaat tijdens de ondervraging. Alleen de meerderjarige verdachte kan hiervan vrijwillig en weloverwogen afstand doen. De onderzoeksrechter maakt melding van deze

<p>afstand in het proces-verbaal van het verhoor.</p> <p>De advocaat mag opmerkingen formuleren overeenkomstig artikel 2bis, § 2, vierde lid.</p> <p>De onderzoeksrechter verwittigt de advocaat tijdig van de plaats en het uur van de ondervraging die hij kan bijwonen. De ondervraging kan op het voorziene uur aanvangen, zelfs indien de advocaat nog niet aanwezig is. Als de advocaat ter plaatse komt, woont hij het verhoor bij.</p> <p>De onderzoeksrechter moet de verdachte eveneens mededelen dat tegen hem een aanhoudingsbevel kan worden uitgevaardigd en hij moet zijn opmerkingen en, in voorkomend geval, die van zijn advocaat ter zake horen. [...] Al deze gegevens worden vermeld in het proces-verbaal van verhoor.</p> <p>Wanneer het bevel tot aanhouding wordt uitgevoerd overeenkomstig artikel 19, § 1bis, gebeurt deze ondervraging door middel van radio, telefoon, audiovisuele of andere technische middelen die een rechtstreekse overbrenging van de stem tussen de onderzoeksrechter en de verdachte toelaten en de vertrouwelijkheid van hun gesprek waarborgen.</p> <p>§ 3. Het bevel tot aanhouding wordt dadelijk na de eerste ondervraging van de verdachte door de onderzoeksrechter verleend, tenzij de rechter onderzoeksmaatregelen treft om een gegeven van de ondervraging te controleren, terwijl de verdachte te zijner beschikking blijft.</p> <p>§ 4. Indien de verdachte nog geen advocaat heeft, herinnert de onderzoeksrechter hem eraan dat hij het recht heeft een advocaat te kiezen en neemt hij contact op met de permanentiedienst die wordt georganiseerd door de Orde van Vlaamse balies en de "Ordre des barreaux francophones et germanophone", of bij gebrek hieraan door de stafhouder van de Orde of zijn gemachtigde. Van die formaliteiten wordt melding gemaakt in het proces-verbaal van verhoor.</p> <p>§ 5. Het bevel tot aanhouding bevat de opgave van het feit waarvoor het wordt verleend, vermeldt de wetsbepaling die bepaalt dat het feit een misdaad of een wanbedrijf is en stelt het bestaan vast van ernstige aanwijzingen van schuld.</p> <p>De rechter vermeldt daarin de feitelijke</p>	<p>afstand in het proces-verbaal van het verhoor.</p> <p>De advocaat mag opmerkingen formuleren overeenkomstig artikel 47bis, paragraaf 6, 7), van het Wetboek van strafvordering.</p> <p>De onderzoeksrechter verwittigt de advocaat tijdig van de plaats en het uur van de ondervraging die hij kan bijwonen. De ondervraging kan op het voorziene uur aanvangen, zelfs indien de advocaat nog niet aanwezig is. Als de advocaat ter plaatse komt, woont hij het verhoor bij.</p> <p>De onderzoeksrechter moet de verdachte eveneens mededelen dat tegen hem een aanhoudingsbevel kan worden uitgevaardigd en hij moet zijn opmerkingen en, in voorkomend geval, die van zijn advocaat ter zake horen. [...] Al deze gegevens worden vermeld in het proces-verbaal van verhoor.</p> <p>Wanneer het bevel tot aanhouding wordt uitgevoerd overeenkomstig artikel 19, § 1bis, gebeurt deze ondervraging door middel van radio, telefoon, audiovisuele of andere technische middelen die een rechtstreekse overbrenging van de stem tussen de onderzoeksrechter en de verdachte toelaten en de vertrouwelijkheid van hun gesprek waarborgen.</p> <p>§ 3. Het bevel tot aanhouding wordt dadelijk na de eerste ondervraging van de verdachte door de onderzoeksrechter verleend, tenzij de rechter onderzoeksmaatregelen treft om een gegeven van de ondervraging te controleren, terwijl de verdachte te zijner beschikking blijft.</p> <p>§ 4. Indien de verdachte nog geen advocaat heeft, herinnert de onderzoeksrechter hem eraan dat hij het recht heeft een advocaat te kiezen en neemt hij contact op met de permanentiedienst die wordt georganiseerd door de Orde van Vlaamse balies en de "Ordre des barreaux francophones et germanophone", of bij gebrek hieraan door de stafhouder van de Orde of zijn gemachtigde. Van die formaliteiten wordt melding gemaakt in het proces-verbaal van verhoor.</p> <p>§ 5. Het bevel tot aanhouding bevat de opgave van het feit waarvoor het wordt verleend, vermeldt de wetsbepaling die bepaalt dat het feit een misdaad of een wanbedrijf is en stelt het bestaan vast van ernstige aanwijzingen van schuld.</p> <p>De rechter vermeldt daarin de feitelijke</p>
--	--

<p>omstandigheden van de zaak en die welke eigen zijn aan de persoonlijkheid van de verdachte, die de voorlopige hechtenis wettigen gezien de criteria bepaald in § 1. Bij ontstentenis van deze mededelingen, wordt de inverdenkinggestelde in vrijheid gesteld.</p>	<p>omstandigheden van de zaak en die welke eigen zijn aan de persoonlijkheid van de verdachte, die de voorlopige hechtenis wettigen gezien de criteria bepaald in § 1. [...]</p>
<p>Indien de onderzoeksrechter beslist dat het bevel tot aanhouding moet worden uitgevoerd door een hechtenis onder elektronisch toezicht, vermeldt hij eveneens het adres van uitvoering van de hechtenis onder elektronisch toezicht.</p>	<p>Indien de onderzoeksrechter beslist dat het bevel tot aanhouding moet worden uitgevoerd door een hechtenis onder elektronisch toezicht, vermeldt hij eveneens het adres van uitvoering van de hechtenis onder elektronisch toezicht.</p>
<p>Het bevel tot aanhouding vermeldt eveneens dat de verdachte vooraf is gehoord.</p>	<p>Het bevel tot aanhouding vermeldt eveneens dat de verdachte vooraf is gehoord.</p>
<p>§ 6. Het bevel wordt ondertekend door de rechter die het heeft verleend, en wordt met zijn zegel bekleed. Bij ontstentenis van de handtekening van de rechter, wordt de inverdenkinggestelde in vrijheid gesteld.</p>	<p>§ 6. Het bevel wordt ondertekend door de rechter die het heeft verleend, en wordt met zijn zegel bekleed. [...]</p>
<p>De verdachte wordt erin met name genoemd of zo duidelijk mogelijk aangewezen.</p>	<p>De verdachte wordt erin met name genoemd of zo duidelijk mogelijk aangewezen.</p>
<p>§ 6bis. De verdachte die de taal van de procedure niet verstaat, heeft het recht om een vertaling van de relevante passages van het bevel te vragen in een taal die hij verstaat, zodanig dat hij geïnformeerd is over de hem ten laste gelegde feiten en hij zich effectief kan verdedigen, tenzij een mondelinge vertaling aan de verdachte werd verstrekt. Het verzoek dient ter griffie van de rechtbank van eerste aanleg te worden neergelegd, op straffe van verval, binnen drie dagen na het verlenen van het bevel tot aanhouding. De vertaling wordt verstrekt binnen een redelijke termijn.</p>	<p>Indien een mondelinge vertaling aan de verdachte werd verstrekt, wordt daarvan melding gemaakt in het bevel tot aanhouding. De kosten van vertaling zijn ten laste van de Staat.</p>
<p>§ 7. Het proces-verbaal van het verhoor van de verdachte door de onderzoeksrechter, evenals alle processen-verbaal van de verhoren die van de verdachte werden afgenomen tussen het tijdstip van zijn vrijheidsbeneming en het tijdstip waarop hij naar de onderzoeksrechter wordt verwezen, moeten het uur vermelden van het begin van de ondervraging, van het begin en het einde van de eventuele onderbrekingen en van het einde van de ondervraging.</p>	<p>§ 7. Het proces-verbaal van het verhoor van de verdachte door de onderzoeksrechter, evenals alle processen-verbaal van de verhoren die van de verdachte werden afgenomen tussen het tijdstip van zijn vrijheidsbeneming en het tijdstip waarop hij naar de onderzoeksrechter wordt verwezen, moeten het uur vermelden van het begin van de ondervraging, van het begin en het einde van de eventuele onderbrekingen en van het einde van de ondervraging.</p>
<p>Hoofdstuk IV/1. – Bijstand van de advocaat bij de verhoren tijdens de periode van de handhaving van de voorlopige hechtenis (nieuw)</p>	

Art. 24bis/1 (nieuw)	
	<p>De verdachte die zich in voorlopige hechtenis bevindt, heeft vanaf de betekening van het bevel tot aanhouding recht op vertrouwelijk overleg met zijn advocaat overeenkomstig artikel 20, paragraaf 1, recht op bijstand van een advocaat tijdens de verhoren die worden afgenoem en recht op de onderbreking van het verhoor overeenkomstig artikel 2bis, paragraaf 5, tweede lid.</p>
	<p>Indien het verhoor op schriftelijke uitnodiging geschiedt met vermelding van een beknopte omschrijving van de feiten, van het recht op vertrouwelijk overleg met zijn advocaat, het recht op bijstand van zijn advocaat tijdens het verhoor, het recht om het verhoor eenmalig te onderbreken overeenkomstig artikel 2bis, paragraaf 5, tweede lid en de rechten voorzien in artikel 47bis, paragraaf 2, eerste lid, 2) en 3) van het Wetboek van strafvordering, wordt betrokken geacht zijn advocaat te hebben geraadpleegd.</p>
	<p>Enkel de meerderjarige kan vrijwillig en weloverwogen afstand doen van het recht op bijstand van een advocaat tijdens het verhoor in een door hem gedateerd en ondertekend document, waarin hem de nodige informatie wordt verstrekt over de mogelijke gevolgen van een afstand van het recht op bijstand van een advocaat. Betrokkene wordt in kennis gesteld dat hij zijn afstand kan herroepen.</p>
	<p>De verhoorder neemt contact op met de permanentie voorzien in artikel 2bis, paragraaf 2, teneinde de gekozen advocaat of zijn plaatsvervanger op te roepen voor het verhoor met vermelding van plaats, dag en uur. De advocaat die een verdachte die zich in voorhechtenis bevindt bijstaat of die een andere advocaat opvolgt, meldt zijn tussenkomst onverwijd aan de in art. 2bis, paragraaf 2, vermelde permanentie.</p>
	<p>Indien het verhoor niet op schriftelijke uitnodiging geschiedt of indien er tussen de uitnodiging en het verhoor geen vrije dag wordt gelaten, zijn de bepalingen van artikel 2bis, paragrafen 2 en 3 van toepassing.</p>
Wet van 19 december 2003 betreffende het Europees aanhoudingsbevel	

Artikel 10/1	
Binnen vierentwintig uur na de effectieve vrijheidsbeneming en voor het verhoor door de onderzoeksrechter, wordt aan de betrokkenen een schriftelijke verklaring van rechten overhandigd teneinde hem in kennis te stellen : 1° van zijn recht om in kennis te worden gesteld van het bestaan en de inhoud van het Europees aanhoudingsbevel of de signalering; 2° van zijn recht op bijstand van een advocaat en een tolk. De bijstand door de advocaat geschieft volgens de ter zake geldende regels van het Belgische recht. Zulks geldt ook betreffende de eventuele bijstand door een tolk; 3° dat hij voor een onderzoeksrechter zal worden gebracht binnen vierentwintig uur na zijn effectieve vrijheidsbeneming; 4° van de mogelijkheid in te stemmen met zijn overlevering aan de uitvaardigende rechterlijke autoriteit.	Binnen vierentwintig uur na de effectieve vrijheidsbeneming en voor het verhoor door de onderzoeksrechter, wordt aan de betrokkenen een schriftelijke verklaring van rechten overhandigd teneinde hem in kennis te stellen : 1° van zijn recht om in kennis te worden gesteld van het bestaan en de inhoud van het Europees aanhoudingsbevel of de signalering; 2° van zijn recht op bijstand van een advocaat en een tolk evenals van zijn recht om een derde van zijn vrijheidsbeneming op de hoogte te laten brengen . De bijstand door de advocaat geschieft volgens de ter zake geldende regels van het Belgische recht. Zulks geldt ook betreffende de eventuele bijstand door een tolk en van het recht om een derde van zijn vrijheidsbeneming op de hoogte te laten brengen ; 2°/1 van zijn recht om een advocaat in de uitvaardigende staat aan te wijzen. De advocaat in de uitvaardigende verleent bijstand aan de advocaat in België, door hem informatie en advies te verstrekken teneinde de persoon op wie het Europees aanhoudingsbevel betrekking heeft zijn rechten uit hoofde van Kaderbesluit 2002/584/JBZ daadwerkelijk te doen uitoefenen; 3° dat hij voor een onderzoeksrechter zal worden gebracht binnen vierentwintig uur na zijn effectieve vrijheidsbeneming; 4° van de mogelijkheid in te stemmen met zijn overlevering aan de uitvaardigende rechterlijke autoriteit.
Artikel 10/3 (nieuw)	
	§1. Ingeval de betrokken persoon zijn recht wenst uit te oefenen om een advocaat in de uitvaardigende staat aan te wijzen en hij nog geen advocaat in deze lidstaat heeft, brengt het openbaar ministerie de uitvaardigende autoriteit hiervan onverwijld op de hoogte. §2. Het recht van de betrokken persoon om in de uitvaardigende staat een advocaat aan te wijzen laat de in deze wet bepaalde termijnen onverlet.

Artikel 34/1 (nieuw)	
	Ingeval de betrokken persoon zijn recht inroeft om in België een advocaat aan te wijzen en hij nog geen advocaat heeft, neemt het openbaar ministerie contact op met de permanentiedienst die wordt georganiseerd door de Orde van Vlaamse balies en de "Ordre des barreaux francophones et germanophone. Het openbaar ministerie maakt de beschikbare informatie zonder onnodig uitstel over aan de uitvoerende autoriteit.
Gerechtelijk Wetboek	
Art. 495	
<p>De Orde van Vlaamse Balies en de Ordre des Barreaux francophones et germanophone hebben, elk voor de balies die er deel van uitmaken, de taak te waken over de eer, de rechten en de gemeenschappelijke beroepsbelangen van hun leden en zijn bevoegd voor de juridische bijstand, de stage, de beroepsopleiding van de advocaten-stagiairs en de vorming van alle advocaten behorende tot de balies die er deel van uitmaken.</p> <p>Ze nemen initiatieven en maatregelen die nuttig zijn voor de opleiding, de tuchtrechtelijke regels en de loyaalheid in het beroep en voor de behartiging van de belangen van de advocaat en van de rechtzoekende.</p> <p>Elk van beide kan betreffende die aangelegenheden voorstellen doen aan de bevoegde overheden.</p>	<p>De Orde van Vlaamse Balies en de Ordre des Barreaux francophones et germanophone hebben, elk voor de balies die er deel van uitmaken, de taak te waken over de eer, de rechten en de gemeenschappelijke beroepsbelangen van hun leden en zijn bevoegd voor de juridische bijstand, de stage, de beroepsopleiding van de advocaten-stagiairs en de vorming van alle advocaten behorende tot de balies die er deel van uitmaken.</p> <p>Ze nemen initiatieven en maatregelen die nuttig zijn voor de opleiding, de tuchtrechtelijke regels en de loyaalheid in het beroep en voor de behartiging van de belangen van de advocaat en van de rechtzoekende.</p> <p>Zij organiseren de permanentiedienst zoals bedoeld in de artikelen 2bis, paragraaf 2, en 24bis/1 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis op een wijze die het mogelijk maakt op een zo snel mogelijke manier een advocaat te contacteren, gebruik makend van de moderne communicatiemiddelen, waarbij de verschillende contacten van de gebruikers worden bijgehouden. Een jaarlijkse toelage ten laste van het algemeen budget van de uitgaven van sectie 12 wordt voorzien voor de exploitatiekosten die nodig zijn voor de uitvoering van deze opdracht. De Koning bepaalt de verdere uitvoeringsmodaliteiten hiervan.</p> <p>Elk van beide kan betreffende die aangelegenheden voorstellen doen aan de bevoegde overheden.</p>

TEXTE DE BASE	TEXTE ADAPTE AU PROJET
Code d'Instruction criminelle	
Article 47bis	
<p>§ 1er. Lors de l'audition de personnes, entendues en quelque qualité que ce soit, il y a lieu de respecter au moins les règles suivantes :</p> <p>1. Au début de toute audition, la personne interrogée est informée succinctement des faits sur lesquels elle sera entendue et il lui est communiqué :</p> <ul style="list-style-type: none"> a) qu'elle peut demander que toutes les questions qui lui sont posées et les réponses qu'elle donne soient actées dans les termes utilisés; b) qu'elle peut demander qu'il soit procédé à un acte d'information ou une audition déterminés; c) que ses déclarations peuvent être utilisées comme preuve en justice; d) qu'elle ne peut être contrainte de s'accuser elle-même. <p>Tous ces éléments sont consignés avec précision dans le procès-verbal d'audition.</p> <p>2. Toute personne interrogée peut utiliser les documents en sa possession, sans que cela puisse entraîner le report de l'interrogatoire. Elle peut, lors de l'interrogatoire ou ultérieurement, exiger que ces documents soient joints au procès-verbal d'audition ou déposés au greffe.</p> <p>3. Le procès-verbal mentionne avec précision l'heure à laquelle l'audition prend cours, est éventuellement interrompue, reprend, et prend fin. Il mentionne avec précision l'identité des personnes qui interviennent à l'interrogatoire ou à une partie de celui-ci ainsi que le moment de leur arrivée et de leur départ. Il mentionne également les circonstances particulières et tout ce qui peut éclairer d'un jour particulier la déclaration ou les circonstances dans lesquelles elle a été faite.</p> <p>4. A la fin de l'audition, le procès-verbal est donné en lecture à la personne interrogée, à moins que celle-ci ne demande que lecture lui en soit faite. Il lui est demandé si ses déclarations ne doivent pas être corrigées ou complétées.</p> <p>5. Si la personne interrogée souhaite s'exprimer dans une autre langue que celle de la procédure, soit il est fait appel à un interprète assermenté,</p>	<p>§ 1er. Avant qu'il ne soit procédé à l'audition d'une personne à laquelle aucune infraction n'est imputée, la personne à interroger est informée succinctement des faits sur lesquels elle sera entendue et il lui est communiqué :</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) qu'elle ne peut être contrainte de s'accuser elle-même ; 2) que ses déclarations peuvent être utilisées comme preuve en justice ; 3) qu'elle peut demander que toutes les questions qui lui sont posées et les réponses qu'elle donne soient actées dans les termes utilisés ; 4) qu'elle peut demander qu'il soit procédé à un acte d'information ou une audition déterminés ; 5) qu'elle peut utiliser les documents en sa possession, sans que cela puisse entraîner le report de l'interrogatoire, et qu'elle peut, lors de l'interrogatoire ou ultérieurement, demander que ces documents soient joints au procès-verbal d'audition ou au dossier. <p>Tous ces éléments sont consignés avec précision dans un procès-verbal.</p> <p>§ 2. Avant qu'il ne soit procédé à l'audition d'un suspect, la personne à interroger est informée succinctement des faits sur lesquels elle sera entendue et il lui est communiqué :</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) qu'elle va être auditionnée en qualité de suspect et qu'elle a le droit, préalablement à l'audition, de se concerter confidentiellement avec un avocat de son choix ou avec un avocat qui lui est désigné, et qu'elle a la possibilité de se faire assister par lui pendant l'audition, pour autant que les faits qui peuvent lui être imputés concernent une infraction qui est punissable d'une peine privative de liberté ; et, dans le cas où elle n'est pas privée de sa liberté, qu'elle doit prendre elle-même les mesures nécessaires pour se faire assister. 2) qu'elle a le choix, après avoir décliné son identité, de faire une déclaration, de répondre aux questions qui lui sont posées ou de se taire ; 3) qu'elle ne peut être contrainte de s'accuser elle-même ; 4) que ses déclarations peuvent être utilisées

<p>soit il est noté ses déclarations dans sa langue, soit il lui est demandé de noter elle-même sa déclaration. Si l'interrogatoire a lieu avec l'assistance d'un interprète, son identité et sa qualité sont mentionnées.</p> <p>§ 2. Sans préjudice du § 1er, avant qu'il ne soit procédé à l'audition d'une personne sur des infractions qui peuvent lui être imputées, la personne à interroger est informée succinctement des faits sur lesquels elle sera entendue et il lui est communiqué :</p> <ul style="list-style-type: none"> 1° qu'elle ne peut être contrainte de s'accuser elle-même; 2° qu'elle a le choix, après avoir décliné son identité, de faire une déclaration, de répondre aux questions qui lui sont posées ou de se taire; 3° qu'elle a le droit, avant la première audition, de se concerter confidentiellement avec un avocat de son choix ou avec un avocat qui lui est désigné, pour autant que les faits qui peuvent lui être imputés concernent une infraction dont la sanction peut donner lieu à la délivrance d'un mandat d'arrêt; 4° qu'elle n'est pas privée de sa liberté et qu'elle peut aller et venir à tout moment. <p>Si la personne à interroger dispose de ressources insuffisantes, les articles 508/13 à 508/18 du Code judiciaire relatifs au bénéfice de la gratuité complète ou partielle de l'aide juridique de deuxième ligne sont intégralement applicables.</p> <p>Seule la personne majeure à interroger peut renoncer volontairement et de manière réfléchie au droit visé à l'alinéa 1er, 3°. Elle doit procéder à la renonciation par écrit, dans un document daté et signé par elle.</p> <p>Si la première audition a lieu sur convocation écrite, les droits énoncés à l'alinéa 1er, 1°, 2°, 3° et 4°, ainsi que la communication succincte des faits sur lesquels la personne à interroger sera entendue, peuvent déjà être notifiés dans cette convocation, laquelle est jointe en copie au procès-verbal d'audition. En pareil cas, la personne concernée est présumée avoir consulté un avocat avant de se présenter à l'audition.</p> <p>Si l'audition n'a pas lieu sur convocation ou si la convocation ne mentionne pas les éléments repris à l'alinéa 4, l'audition peut être reportée une seule fois à la demande de la personne à interroger, afin de lui donner la possibilité de</p>	<p>comme preuve en justice ;</p> <p>5) qu'elle peut demander que toutes les questions qui lui sont posées et les réponses qu'elle donne soient actées dans les termes utilisés ;</p> <p>6) le cas échéant: qu'elle n'est pas privée de sa liberté et qu'elle peut aller et venir à tout moment ;</p> <p>7) qu'elle peut demander qu'il soit procédé à un acte d'information ou une audition déterminés ;</p> <p>8) qu'elle peut utiliser les documents en sa possession, sans que cela puisse entraîner le report de l'interrogatoire, et qu'elle peut, lors de l'interrogatoire ou ultérieurement, demander que ces documents soient joints au procès-verbal d'audition ou au dossier.</p> <p>§ 3. Si la première audition d'un suspect majeur a lieu sur convocation écrite, les droits énoncés au § 2, ainsi que la communication succincte des faits sur lesquels la personne à interroger sera entendue, peuvent déjà être notifiés dans cette convocation, laquelle est jointe en copie au procès-verbal d'audition. Dans ce cas, la convocation a valeur de communication des droits visés au § 2 et la personne concernée est présumée s'être concertée confidentiellement avec un avocat et avoir pris les mesures nécessaires pour se faire assister par lui pendant l'audition. Si la personne concernée ne se fait pas assister par un avocat, les droits visés au paragraphe 2, alinéa 1er, 2) et 3), lui sont de toute façon rappelés avant le début de l'audition.</p> <p>Si l'audition visée à l'alinéa 1er concerne un mineur qui se présente sans avocat à ladite audition, celle-ci ne peut avoir lieu qu'après une concertation confidentielle entre le mineur et un avocat, soit dans les locaux de la police, soit par téléphone. Afin de contacter l'avocat de son choix ou un autre avocat si celui-ci est empêché, et d'être assisté par lui pendant l'audition, contact est pris avec la permanence organisée par l'Ordre des barreaux francophones et germanophone, et l'"Orde van Vlaamse balies" ou, à défaut, par le bâtonnier de l'Ordre ou son délégué.</p> <p>Si l'audition d'un suspect majeur n'a pas lieu sur convocation ou si la convocation ne mentionne pas les éléments repris au paragraphe 2, la personne concernée est informée de ces éléments et l'audition peut être reportée une</p>
--	--

<p>consulter un avocat.</p> <p>Tous ces éléments sont consignés avec précision dans un procès-verbal.</p> <p>§ 3. Sans préjudice des §§ 1er et 2, alinéa 1er, 1° et 2°, toute personne privée de sa liberté conformément aux articles 1er, 2, 3, 15bis et 16 de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive est informée qu'elle jouit des droits énoncés aux articles 2bis, 15bis et 16 de la même loi.</p> <p>§ 4. Une déclaration écrite des droits prévus aux §§ 2 et 3 est remise à la personne visée aux §§ 2 et 3 avant la première audition.</p> <p>La forme et le contenu de cette déclaration des droits sont fixés par le Roi.</p> <p>§ 5. Si, au cours de l'audition d'une personne qui n'était pas considérée initialement comme un suspect, il s'avère que certains éléments laissent présumer que des faits peuvent lui être imputés, cette personne est informée des droits dont elle jouit en vertu du § 2 et, le cas échéant du § 3, et la déclaration écrite visée au § 4 lui est remise.</p> <p>§ 6. Aucune condamnation ne peut être prononcée contre une personne sur le fondement de déclarations qu'elle a faites en violation des §§ 2, 3 et 5 à l'exclusion du § 4, en ce qui concerne la concertation confidentielle préalable ou l'assistance d'un avocat au cours de l'audition.</p> <p>§ 7. Sans préjudice des droits de la défense, l'avocat est tenu de garder secrètes les informations dont il acquiert la connaissance en apportant son assistance pendant les auditions conformément aux articles 2bis, § 2, et 16, § 2, de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive. Celui qui viole ce secret est puni des peines prévues à l'article 458 du Code pénal.</p>	<p>seule fois à la demande de la personne à interroger, afin de lui donner la possibilité d'exercer ses droits visés au paragraphe 2, alinéa 1er, 1). Dans ce cas, une date est fixée pour l'audition à laquelle s'applique l'alinéa 1er. La personne majeure à interroger peut renoncer volontairement et de manière réfléchie aux droits visés au paragraphe 2, alinéa 1er, 1). Elle doit procéder à la renonciation par écrit, dans un document daté et signé par elle, dans lequel les informations nécessaires lui sont fournies sur les conséquences éventuelles d'une renonciation au droit à l'assistance d'un avocat. La personne concernée est informée qu'elle peut révoquer sa renonciation.</p> <p>Si l'audition visée à l'alinéa 3 concerne un mineur, celle-ci ne peut avoir lieu qu'après une concertation confidentielle entre le mineur et un avocat, soit dans les locaux de la police, soit par téléphone. Afin de contacter l'avocat de son choix ou un autre avocat si celui-ci est empêché, et d'être assisté par lui pendant l'audition, contact est pris avec la permanence organisée par l'Ordre des barreaux francophones et germanophone, et l'"Orde van Vlaamse balies" ou, à défaut, par le bâtonnier de l'Ordre ou son délégué. Si l'avocat, en accord avec le mineur, le demande, l'audition est reportée une seule fois afin que le mineur puisse consulter un avocat et être assisté par lui pendant l'audition.</p> <p>Tous les éléments énoncés dans le présent paragraphe sont consignés avec précision dans un procès-verbal.</p> <p>§ 4. Sans préjudice du paragraphe 2, toute personne privée de sa liberté conformément aux articles 1er, 2, 3, 15bis et 16 de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive est informée qu'elle jouit des droits énoncés aux articles 2bis, 15bis, 16, 20, paragraphe 1er, et 20bis de la même loi.</p> <p>§ 5. Une déclaration écrite des droits prévus aux paragraphes 2 et 4 est sans retard indu remise à la personne visée aux paragraphes 2 et 4 avant la première audition.</p> <p>La forme et le fond de cette déclaration des droits sont déterminés par le Roi.</p> <p>§ 6. Les dispositions suivantes s'appliquent à toutes les auditions :</p> <p>1) Le procès-verbal mentionne avec précision l'heure à laquelle l'audition prend cours, est</p>
---	---

	<p>éventuellement interrompue, reprend, et prend fin. Il mentionne avec précision l'identité des personnes qui interviennent à l'audition ou à une partie de celle-ci ainsi que le moment de leur arrivée et de leur départ. Il mentionne également les circonstances particulières et tout ce qui peut éclairer d'un jour particulier la déclaration ou les circonstances dans lesquelles elle a été faite.</p> <p>2) La formulation de la communication des droits visés aux paragraphes 1er, 2 et 4 est adaptée en fonction de l'âge de la personne ou en fonction d'une vulnérabilité éventuelle qui affecte sa capacité de comprendre ces droits. Ceci est mentionné dans le procès-verbal d'audition.</p> <p>3) À la fin de l'audition, le texte de l'audition est donné en lecture à la personne interrogée, à moins que celle-ci ne demande que lecture lui en soit faite. Il lui est demandé si ses déclarations ne doivent pas être corrigées ou complétées. Cette disposition est également d'application à l'audition audio filmée, conformément à l'article 2bis, paragraphe 3, de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive.</p> <p>4) Si une personne interrogée en qualité de victime ou de suspect ne comprend pas ou ne parle pas la langue de la procédure ou souffre de troubles de l'audition ou de la parole, il est fait appel à un interprète assermenté durant l'audition. Si aucun interprète assermenté n'est disponible, il est demandé à la personne interrogée de noter elle-même sa déclaration. Si une personne entendue dans une autre qualité que celle de victime ou de suspect ne comprend pas ou ne parle pas la langue de la procédure ou souffre de troubles de l'audition ou de la parole, soit il est fait appel à un interprète assermenté, soit il est noté ses déclarations dans sa langue, soit il lui est demandé de noter elle-même sa déclaration. Lorsqu'il y a interprétation, le procès-verbal mentionne l'assistance d'un interprète assermenté ainsi que de son identité et de sa qualité. Les frais de l'interprétation sont à charge de l'État.</p> <p>5) Si, au cours de l'audition d'une personne qui n'était pas considérée initialement comme un suspect, il s'avère que certains éléments laissent présumer que des faits peuvent lui être</p>
--	---

	<p>imputés, cette personne est informée des droits dont elle jouit en vertu du paragraphe 2 et, le cas échéant du paragraphe 4, et la déclaration écrite visée au paragraphe 5 lui est remise.</p> <p>6) L'audition est dirigée par la personne qui procède à l'audition. Celle-ci informe de manière succincte l'avocat des faits sur lesquels porte l'audition.</p> <p>7) L'avocat peut assister à l'audition, laquelle peut cependant déjà avoir débuté.</p> <p>L'assistance de l'avocat pendant l'audition a pour objet de permettre un contrôle :</p> <p>1° du respect du droit de la personne interrogée de ne pas s'accuser elle-même, ainsi que de sa liberté de choisir de faire une déclaration, de répondre aux questions qui lui sont posées ou de se taire;</p> <p>2° du traitement réservé à la personne interrogée durant l'audition, en particulier de l'exercice manifeste de pressions ou contraintes illicites ;</p> <p>3° de la notification des droits de la défense visés au paragraphe 2, et le cas échéant paragraphe 4, et de la régularité de l'audition.</p> <p>L'avocat peut faire mentionner sur la feuille d'audition les violations des droits visés aux 1°, 2° et 3°, qu'il estime avoir observées. L'avocat peut demander qu'il soit procédé à tel acte d'information ou à telle audition. Il peut demander des clarifications sur des questions qui sont posées. Il peut formuler des observations sur l'enquête et sur l'audition. Il ne lui est toutefois pas permis de répondre à la place du suspect ou d'entraver le déroulement de l'audition.</p> <p>Tous ces éléments sont consignés avec précision dans le procès-verbal d'audition.</p> <p>8) Sans préjudice des droits de la défense, l'avocat est tenu de garder secrètes les informations dont il acquiert la connaissance en apportant son assistance pendant les auditions effectuées au cours de l'information ou de l'instruction et en apportant son assistance lors des confrontations et des séances d'identification des suspects. Celui qui viole ce secret est puni des peines prévues à l'article 458 du Code pénal.</p> <p>9) Aucune condamnation ne peut être prononcée contre une personne sur le fondement de déclarations qu'elle a faites en violation des paragraphes 2, 3, 4 et 6, 5°, à</p>
--	--

	<p>I'exclusion du paragraphe 5, en ce qui concerne la concertation confidentielle préalable ou l'assistance d'un avocat au cours de l'audition, ou en violation des articles 2bis, 15bis, 20, paragraphe 1er, et 24bis/1 de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive en ce qui concerne la concertation confidentielle préalable ou l'assistance d'un avocat au cours de l'audition.</p>
	<p>Article 62</p>
Lorsque le juge d'instruction se transportera sur les lieux, il sera toujours accompagné du procureur du Roi et du greffier du tribunal. Lorsque la descente sur les lieux est organisée en vue de la reconstitution des faits, le juge d'instruction se fait également accompagner par le suspect, la partie civile et leurs avocats. Sans préjudice des droits de la défense, l'avocat est tenu de garder secrètes les informations dont il acquiert la connaissance en assistant à la descente sur les lieux organisée en vue de la reconstitution des faits. Celui qui viole ce secret est puni des peines prévues à l'article 458 du Code pénal.	<p>§1. Lorsque le juge d'instruction se transportera sur les lieux, il sera toujours accompagné du procureur du Roi et du greffier du tribunal. Lorsque le juge d'instruction organise la descente sur les lieux, dont il assure la direction, en vue de la reconstitution des faits, le suspect et son avocat, conformément au rôle qui est dévolu à ce dernier par l'article 47bis, paragraphe 6, 7), et la partie civile et son avocat ont le droit d'y assister. Sans préjudice des droits de la défense, l'avocat est tenu de garder secrètes les informations dont il acquiert la connaissance en assistant à la descente sur les lieux organisée en vue de la reconstitution des faits. Celui qui viole ce secret est puni des peines prévues à l'article 458 du Code pénal.</p> <p>§ 2. Les dispositions de l'article 47bis s'appliquent à l'audition de confrontation.</p> <p>§ 3. L'avocat du suspect peut assister à la séance d'identification des suspects. À l'issue de la séance d'identification des suspects, l'avocat peut demander que ses observations relatives au déroulement de la séance soient consignées dans le procès-verbal.</p>
	<p>Loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive</p>
	<p>Article 2bis</p>
§ 1er. Quiconque est privé de sa liberté conformément aux articles 1er ou 2, ou en exécution d'un mandat d'amener visé à l'article 3, a le droit, dès ce moment et préalablement au premier interrogatoire suivant par les services de police ou, à défaut, par le procureur du Roi ou le juge d'instruction, de se concerter confidentiellement avec un avocat de son choix. S'il n'a pas choisi d'avocat ou si celui-ci est	<p>§ 1er. Cette disposition règle l'accès à un avocat dans les délais visés aux articles 1er, 1°, 2, 12, 15bis et 18, paragraphe 1er.</p> <p>§ 2. Quiconque est privé de sa liberté conformément aux articles 1er ou 2, ou en exécution d'un mandat d'amener visé à l'article 3, a le droit, dès ce moment et préalablement au premier interrogatoire suivant par les services de police ou, à défaut, par le procureur</p>

<p>empêché, contact est pris avec la permanence organisée par l'Ordre des barreaux francophones et germanophone, et l'"Orde van Vlaamse balies" ou, à défaut, par le bâtonnier de l'Ordre ou son délégué.</p>	<p>du Roi ou le juge d'instruction, de se concerter confidentiellement avec un avocat de son choix sans retard indu. Afin de contacter l'avocat de son choix ou un autre avocat si celui-ci est empêché, contact est pris avec la permanence organisée par l'Ordre des barreaux francophones et germanophone, et l'"Orde van Vlaamse balies" ou, à défaut, par le bâtonnier de l'Ordre ou son délégué.</p>
<p>Si la personne à interroger ne dispose pas de ressources suffisantes, les articles 508/13 à 508/18 du Code judiciaire relatifs au bénéfice de la gratuité complète ou partielle de l'aide juridique de deuxième ligne sont intégralement applicables.</p>	<p>Dès l'instant où contact est pris avec l'avocat choisi ou la permanence, la concertation confidentielle avec l'avocat doit avoir lieu dans les deux heures. La concertation confidentielle peut avoir lieu par téléphone à la demande de l'avocat en accord avec la personne concernée. La concertation confidentielle peut durer trente minutes et, dans des cas exceptionnels, être prolongée dans une mesure limitée, sur décision de la personne qui procède à l'audition. Après la concertation confidentielle, l'audition peut commencer. À l'issue de la concertation confidentielle, qui peut durer trente minutes, l'audition peut commencer.</p>
<p>Si la concertation confidentielle prévue n'a pas eu lieu dans les deux heures, une concertation confidentielle par téléphone a néanmoins encore lieu avec la permanence, après quoi l'audition peut débuter.</p>	<p>Si la concertation confidentielle prévue n'a pas eu lieu dans les deux heures, une concertation confidentielle par téléphone a néanmoins encore lieu avec la permanence, après quoi l'audition peut débuter. En cas de force majeure, l'audition peut débuter après que les droits visés à l'article 47bis, paragraphe 2, 2) et 3) du Code d'instruction criminelle ont une nouvelle fois été rappelés à la personne concernée.</p>
<p>Ce n'est qu'après avoir eu un contact confidentiel par téléphone avec la permanence que la personne majeure concernée peut, après une privation de liberté, renoncer volontairement et de manière réfléchie au droit à une concertation confidentielle avec un avocat. La personne à interroger procède à la renonciation par écrit dans un document daté et signé par elle. Les mineurs ne peuvent pas renoncer à ce droit.</p>	<p>§ 3. Après s'être concerté confidentiellement par téléphone avec l'avocat qu'il a choisi ou avec l'avocat de la permanence, et en accord avec lui, le suspect majeur peut renoncer au droit d'être assisté pendant l'audition qui peut, si possible, faire l'objet d'un enregistrement audio filmé afin de contrôler le déroulement de l'audition.</p>
<p>Tous ces éléments sont consignés avec précision dans un procès-verbal.</p> <p>§ 2. La personne concernée a le droit à être assistée de son avocat lors des auditions qui ont lieu dans le délai visé aux articles 1er, 1°, 2, 12 ou 15bis.</p>	<p>La personne qui procède à l'audition, le procureur du Roi ou le juge d'instruction en charge peut à tout moment décider d'office que l'audition doit faire l'objet d'un enregistrement audio filmé.</p>
<p>L'avocat peut assister à l'audition, laquelle peut cependant déjà avoir débuté conformément au § 1er, alinéas 3 et 4.</p>	<p>Tous ces éléments sont consignés avec précision dans un procès-verbal.</p> <p>L'enregistrement digital de l'audition est communiqué au procureur du Roi ou, le cas échéant au juge d'instruction en charge, avec le</p>

<p>illicites;</p> <p>3° de la notification des droits de la défense visés à l'article 47bis du Code d'instruction criminelle et de la régularité de l'audition.</p> <p>L'avocat peut, sans délai, faire mentionner dans le procès-verbal d'audition les violations des droits visés à l'alinéa 3, 1°, 2° et 3°, qu'il estime avoir observées.</p> <p>L'audition sera interrompue pendant quinze minutes au maximum en vue d'une concertation confidentielle supplémentaire, soit une seule fois à la demande de la personne interrogée elle-même ou à la demande de son avocat, soit en cas de révélation de nouvelles infractions qui ne sont pas en relation avec les faits qui ont été portés à sa connaissance conformément à l'article 47bis, § 2, alinéa 1er, du Code d'instruction criminelle.</p> <p>Seule la personne majeure interrogée peut volontairement et de manière réfléchie renoncer à l'assistance d'un avocat pendant l'audition. Il en est fait mention dans le document visé au § 1er, alinéa 5, ou dans le procès-verbal d'audition.</p> <p>§ 3. Quiconque est privé de sa liberté conformément aux articles 1er, 2 ou 3 a droit à ce qu'une personne de confiance soit informée de son arrestation, par la personne qui interroge ou une personne désignée par elle, par le moyen de communication le plus approprié.</p> <p>S'il existe, en raison de la communication de cette information, de sérieuses raisons de craindre que l'on tente de faire disparaître des preuves, qu'il y ait une collusion entre l'intéressé et des tiers ou que celui-ci se soustrait à l'action de la justice, le procureur du Roi ou le juge d'instruction en charge du dossier peut, par décision motivée, différer cette communication pour la durée nécessaire à la protection des intérêts de l'enquête.</p> <p>§ 4. Quiconque est privé de sa liberté conformément aux articles 1er, 2 ou 3 a droit à une assistance médicale.</p> <p>Sans préjudice du droit prévu à l'alinéa 1er, cette personne a subsidiairement le droit de demander à être examinée par un médecin de son choix. Le coût de cet examen est à sa charge.</p> <p>§ 5. A la lumière des circonstances particulières de l'espèce, et pour autant qu'il existe des raisons impérieuses, le procureur du Roi ou le juge d'instruction en charge peut exceptionnellement, par une décision motivée,</p>	<p>procès-verbal de l'audition. Il fait partie du dossier pénal et la consultation ou l'obtention des copies se fait conformément aux articles 21bis et 61ter du Code d'instruction criminelle. Le suspect qui est privée de sa liberté a cependant le droit de prendre connaissance, en personne ou par son avocat, avocat, de l'enregistrement de son audition sur simple demande de lui-même ou de son avocat au procureur du Roi ou, le cas échéant, au juge d'instruction en charge. L'enregistrement de l'audition est conservé sur support numérique.</p> <p>§ 4. Si la personne interrogée ne comprend pas ou ne parle pas la langue de la procédure, ou si elle souffre de troubles de l'audition ou de la parole et si l'avocat ne comprend pas ou ne parle pas la langue de la personne à entendre, il est fait appel à un interprète assermenté durant la concertation confidentielle préalable avec l'avocat. Le procès-verbal mentionne l'assistance d'un interprète assermenté ainsi que son nom et sa qualité. Les frais de l'interprétation sont à charge de l'État.</p> <p>§ 5. La personne à entendre a le droit d'être assistée de son avocat lors des auditions qui ont lieu dans les délais visés au paragraphe 1er. L'audition sera interrompue pendant quinze minutes au maximum en vue d'une concertation confidentielle supplémentaire, soit une seule fois à la demande de la personne à entendre elle-même ou à la demande de son avocat, soit en cas de révélation de nouvelles infractions qui ne sont pas en relation avec les faits qui ont été portés à sa connaissance conformément à l'article 47bis, paragraphe 2, alinéa 1er, du Code d'instruction criminelle.</p> <p>§ 6. Seule la personne majeure à entendre peut renoncer volontairement et de manière réfléchie aux droits visés aux paragraphes 2 et 5. Avant de prendre cette décision, elle peut demander à s'entretenir confidentiellement par téléphone avec un avocat de la permanence. Elle doit procéder à la renonciation par écrit, dans un document daté et signé par elle, dans lequel les informations nécessaires lui sont fournies sur les conséquences éventuelles d'une renonciation au droit à l'assistance d'un avocat. La personne concernée est informée qu'elle peut révoquer sa renonciation.</p> <p>§ 7. Sans préjudice des dispositions des lois particulières, quiconque est privé de sa liberté</p>
---	---

déroger aux droits prévus aux §§ 1er et 2.	<p>conformément aux articles 1er, 2 ou 3 a droit, si le suspect en fait la demande, à ce qu'un tiers soit informé de son arrestation, par la personne qui interroge ou une personne désignée par elle, par le moyen de communication le plus approprié.</p> <p>Le procureur du Roi ou le juge d'instruction en charge du dossier, en fonction de l'état de la procédure, peut, par décision motivée, différer cette communication pour la durée nécessaire à la protection des intérêts de l'enquête, au cas où l'un des motifs impérieux suivants le justifie:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) une nécessité urgente de prévenir une atteinte grave à la vie, à la liberté ou à l'intégrité physique d'une personne ; b) une nécessité urgente de prévenir une situation dans laquelle la procédure pénale peut être sérieusement compromise. <p>§ 8. Quiconque est privé de sa liberté conformément aux articles 1er, 2 ou 3 a droit à une assistance médicale. Le coût de l'assistance médicale fournie dans les délais visés aux articles 1er, 2 et 3 s'inscrit dans les frais de justice.</p> <p>Sans préjudice du droit prévu à l'alinéa 1er, cette personne a subsidiairement le droit de demander à être examinée par un médecin de son choix. Le coût de cet examen est à sa charge.</p> <p>§ 9. À la lumière des circonstances particulières de l'espèce, le procureur du Roi ou le juge d'instruction en charge, en fonction de l'état de la procédure, peut exceptionnellement, par une décision motivée, déroger à l'application des droits prévus aux paragraphes 2 et 5, au cas où l'un ou plusieurs des motifs impérieux suivants le justifient:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) lorsqu'il existe une nécessité urgente de prévenir une atteinte grave à la vie, à la liberté ou à l'intégrité physique d'une personne. Les interrogatoires effectués sans les droits prévus aux paragraphes 2 et 5 sont menés à la seule fin d'obtenir des informations essentielles pour prévenir des atteintes graves à la vie, à la liberté ou à l'intégrité physique d'une personne et dans la mesure nécessaire à cet effet. b) lorsqu'il est impératif que les autorités qui procèdent à l'enquête agissent immédiatement pour éviter de compromettre sérieusement une procédure pénale. Les interrogatoires effectués sans les droits prévus aux paragraphes 2 et 5
--	---

	<p>sont menés à la seule fin d'obtenir des informations essentielles pour éviter de compromettre sérieusement une procédure pénale et dans la mesure nécessaire à cet effet.</p> <p>§ 10. Sans préjudice de l'article 184ter du Code d'instruction criminelle, le procureur du Roi ou le juge d'instruction en charge, en fonction de l'état de la procédure, peut exceptionnellement, par une décision motivée, déroger temporairement à l'application des droits prévus aux paragraphes 2 et 5 sans retard indu, lorsqu'il est impossible, en raison de l'éloignement géographique du suspect, d'assurer le droit d'accès à un avocat dans ce délai et que ces droits ne peuvent être exercés par téléphone ou par vidéoconférence.</p>
Article 16	
<p>§ 1. En cas d'absolue nécessité pour la sécurité publique seulement, et si le fait est de nature à entraîner pour l'inculpé un emprisonnement correctionnel principal d'un an ou une peine plus grave, le juge d'instruction peut décerner un mandat d'arrêt.</p> <p>Le juge d'instruction décide également si ce mandat d'arrêt doit être exécuté soit dans une prison, soit par une détention sous surveillance électronique. L'exécution de la détention sous surveillance électronique, qui implique la présence permanente de l'intéressé à une adresse déterminée, exception faite des déplacements autorisés, a lieu conformément aux modalités fixées par le Roi.</p> <p>Cette mesure ne peut être prise dans le but d'exercer une répression immédiate ou toute autre forme de contrainte.</p> <p>Si le maximum de la peine applicable ne dépasse pas quinze ans de réclusion, le mandat ne peut être décerné que s'il existe de sérieuses raisons de craindre que l'inculpé, s'il était laissé en liberté, commette de nouveaux crimes ou délits, se soustraire à l'action de la justice, tente de faire disparaître des preuves ou entre en collusion avec des tiers.</p> <p>§ 2. Sauf si l'inculpé est fugitif ou latitant, le juge d'instruction doit, avant de décerner un mandat d'arrêt, interroger l'inculpé sur les faits qui sont à la base de l'inculpation et qui peuvent donner lieu à la délivrance d'un mandat d'arrêt,) et entendre ses observations. A défaut de cet</p>	<p>§ 1. En cas d'absolue nécessité pour la sécurité publique seulement, et si le fait est de nature à entraîner pour l'inculpé un emprisonnement correctionnel principal d'un an ou une peine plus grave, le juge d'instruction peut décerner un mandat d'arrêt.</p> <p>Le juge d'instruction décide également si ce mandat d'arrêt doit être exécuté soit dans une prison, soit par une détention sous surveillance électronique. L'exécution de la détention sous surveillance électronique, qui implique la présence permanente de l'intéressé à une adresse déterminée, exception faite des déplacements autorisés, a lieu conformément aux modalités fixées par le Roi.</p> <p>Cette mesure ne peut être prise dans le but d'exercer une répression immédiate ou toute autre forme de contrainte.</p> <p>Si le maximum de la peine applicable ne dépasse pas quinze ans de réclusion, le mandat ne peut être décerné que s'il existe de sérieuses raisons de craindre que l'inculpé, s'il était laissé en liberté, commette de nouveaux crimes ou délits, se soustraire à l'action de la justice, tente de faire disparaître des preuves ou entre en collusion avec des tiers.</p> <p>§ 2. Sauf si l'inculpé est fugitif ou latitant, le juge d'instruction doit, avant de décerner un mandat d'arrêt, interroger l'inculpé sur les faits qui sont à la base de l'inculpation et qui peuvent donner lieu à la délivrance d'un mandat d'arrêt,) et entendre ses observations. A défaut de cet</p>

<p>interrogatoire, l'inculpé est mis en liberté. L'inculpé a le droit à être assisté de son avocat lors de l'interrogatoire. Seul l'inculpé majeur peut renoncer volontairement et de manière réfléchie à ce droit. Le juge d'instruction fait mention de cette renonciation dans le procès-verbal d'audition.</p> <p>L'avocat peut formuler des observations conformément à l'article 2bis, § 2, alinéa 4.</p> <p>Le juge d'instruction informe l'avocat à temps des lieu et heure de l'interrogatoire, auquel il peut assister. L'interrogatoire peut commencer à l'heure prévue, même si l'avocat n'est pas encore présent. A son arrivée, l'avocat se joint à l'audition.</p> <p>Le juge d'instruction doit également informer l'inculpé de la possibilité qu'un mandat d'arrêt soit décerné à son encontre, et l'entendre en ses observations à ce sujet et, le cas échéant, en celles de son avocat. A défaut de respect de ces conditions, l'inculpé est mis en liberté.</p> <p>Tous ces éléments sont relatés au procès-verbal d'audition.</p> <p>Lorsque le mandat d'arrêt est exécuté conformément à l'article 19, § 1erbis, il est recouru lors de l'interrogatoire à des moyens radio, téléphoniques, audio-visuels ou d'autres moyens techniques qui permettent une transmission directe de la voix entre le juge d'instruction et le suspect tout en garantissant la confidentialité de leurs échanges.</p> <p>§ 3. Le mandat d'arrêt est décerné immédiatement après le premier interrogatoire de l'inculpé par le juge d'instruction, sauf si le juge prend des mesures d'investigation aux fins de contrôler un élément de l'interrogatoire, l'inculpé restant à sa disposition.</p> <p>§ 4. Si l'inculpé n'a pas encore d'avocat, le juge d'instruction lui rappelle qu'il a le droit de choisir un avocat et il prend contact avec la permanence organisée par l'Ordre des barreaux francophones et germanophone, et l'"Orde van Vlaamse balies" ou, à défaut, par le bâtonnier de l'Ordre ou son délégué. Il est fait mention de ces formalités dans le procès-verbal d'audition.</p> <p>§ 5. Le mandat d'arrêt contient l'énonciation du fait pour lequel il est décerné, mentionne la disposition législative qui prévoit que ce fait est un crime ou un délit et constate l'existence d'indices sérieux de culpabilité.</p>	<p>interrogatoire, l'inculpé est mis en liberté. L'inculpé a le droit à être assisté de son avocat lors de l'interrogatoire. Seul l'inculpé majeur peut renoncer volontairement et de manière réfléchie à ce droit. Le juge d'instruction fait mention de cette renonciation dans le procès-verbal d'audition.</p> <p>L'avocat peut formuler des observations conformément à l'article 47bis, paragraphe 6, 7), du Code d'instruction criminelle.</p> <p>Le juge d'instruction informe l'avocat à temps des lieu et heure de l'interrogatoire, auquel il peut assister. L'interrogatoire peut commencer à l'heure prévue, même si l'avocat n'est pas encore présent. A son arrivée, l'avocat se joint à l'audition.</p> <p>Le juge d'instruction doit également informer l'inculpé de la possibilité qu'un mandat d'arrêt soit décerné à son encontre, et l'entendre en ses observations à ce sujet et, le cas échéant, en celles de son avocat. [...]</p> <p>Tous ces éléments sont relatés au procès-verbal d'audition.</p> <p>Lorsque le mandat d'arrêt est exécuté conformément à l'article 19, § 1erbis, il est recouru lors de l'interrogatoire à des moyens radio, téléphoniques, audio-visuels ou d'autres moyens techniques qui permettent une transmission directe de la voix entre le juge d'instruction et le suspect tout en garantissant la confidentialité de leurs échanges.</p> <p>§ 3. Le mandat d'arrêt est décerné immédiatement après le premier interrogatoire de l'inculpé par le juge d'instruction, sauf si le juge prend des mesures d'investigation aux fins de contrôler un élément de l'interrogatoire, l'inculpé restant à sa disposition.</p> <p>§ 4. Si l'inculpé n'a pas encore d'avocat, le juge d'instruction lui rappelle qu'il a le droit de choisir un avocat et il prend contact avec la permanence organisée par l'Ordre des barreaux francophones et germanophone, et l'"Orde van Vlaamse balies" ou, à défaut, par le bâtonnier de l'Ordre ou son délégué. Il est fait mention de ces formalités dans le procès-verbal d'audition.</p> <p>§ 5. Le mandat d'arrêt contient l'énonciation du fait pour lequel il est décerné, mentionne la disposition législative qui prévoit que ce fait est un crime ou un délit et constate l'existence d'indices sérieux de culpabilité.</p>
--	---

<p>Le juge y mentionne les circonstances de fait de la cause et celles liées à la personnalité de l'inculpé qui justifient la détention préventive eu égard aux critères prévus par le § 1er. A défaut de ces informations, l'inculpé est mis en liberté. Dans le cas où le juge d'instruction décide que le mandat d'arrêt doit être exécuté par une détention sous surveillance électronique, il mentionne également l'adresse de l'exécution de la détention sous surveillance électronique.</p> <p>Le mandat d'arrêt indique également que l'inculpé a été préalablement entendu.</p> <p>§ 6. Le mandat est signé par le juge qui l'a décerné et revêtu de son sceau. A défaut de la signature du juge, l'inculpé est mis en liberté.</p> <p>L'inculpé y est nommé ou désigné le plus clairement possible.</p> <p>§ 7. Le procès-verbal de l'audition de l'inculpé par le juge d'instruction, ainsi que tous les procès-verbaux d'auditions de l'inculpé intervenues entre le moment de sa privation de liberté et le moment où il est déféré au juge d'instruction, doivent mentionner les heures du début de l'interrogatoire, du début et de la fin des interruptions éventuelles et de la fin de l'interrogatoire.</p>	<p>Le juge y mentionne les circonstances de fait de la cause et celles liées à la personnalité de l'inculpé qui justifient la détention préventive eu égard aux critères prévus par le § 1er. [...]</p> <p>Dans le cas où le juge d'instruction décide que le mandat d'arrêt doit être exécuté par une détention sous surveillance électronique, il mentionne également l'adresse de l'exécution de la détention sous surveillance électronique.</p> <p>Le mandat d'arrêt indique également que l'inculpé a été préalablement entendu.</p> <p>§ 6. Le mandat est signé par le juge qui l'a décerné et revêtu de son sceau. [...]</p> <p>L'inculpé y est nommé ou désigné le plus clairement possible.</p> <p>§ 6bis. L'inculpé qui ne comprend pas la langue de la procédure a le droit de demander une traduction des passages pertinents du mandat dans une langue qu'il comprend pour lui permettre d'avoir connaissance des faits qui lui sont reprochés et de se défendre de manière effective, sauf si une traduction orale a été fournie à l'inculpé. La demande doit être déposée au greffe du tribunal de première instance, à peine de déchéance, dans les trois jours de la délivrance du mandat d'arrêt. La traduction est fournie dans un délai raisonnable.</p> <p>Si une traduction orale a été fournie à l'inculpé, mention en est faite dans le mandat d'arrêt. Les frais de traduction sont à charge de l'Etat.</p> <p>§ 7. Le procès-verbal de l'audition de l'inculpé par le juge d'instruction, ainsi que tous les procès-verbaux d'auditions de l'inculpé intervenues entre le moment de sa privation de liberté et le moment où il est déféré au juge d'instruction, doivent mentionner les heures du début de l'interrogatoire, du début et de la fin des interruptions éventuelles et de la fin de l'interrogatoire.</p>
Chapitre IV/1. – L'assistance de l'avocat lors des auditions pendant la période du maintien en détention préventive (nouveau)	
Art. 24bis/1 (nouveau)	
	À compter de la signification du mandat d'arrêt, le suspect qui se trouve en détention préventive a le droit de se concerter

	<p>confidentiellement avec son avocat conformément à l'article 20, paragraphe 1er, de se faire assister par un avocat pendant les auditions qui sont effectuées et d'interrompre l'audition conformément à l'article 2bis, paragraphe 5, alinéa 2.</p> <p>Si l'audition a lieu sur convocation écrite avec communication succincte des faits, du droit de se concerter confidentiellement avec son avocat, du droit de se faire assister par son avocat pendant l'audition, du droit d'interrompre une seule fois l'audition conformément à l'article 2bis, paragraphe 5, alinéa 2, et des droits prévus à l'article 47bis, paragraphe 2, alinéa 1er, 2) et 3), du Code d'instruction criminelle, la personne concernée est présumée avoir consulté son avocat.</p> <p>Seule la personne majeure peut volontairement et de manière réfléchie renoncer au droit de se faire assister par un avocat pendant l'audition dans un document daté et signé par elle, dans lequel les informations nécessaires lui sont fournies sur les conséquences éventuelles d'une renonciation au droit à l'assistance d'un avocat. La personne concernée est informée du fait qu'elle peut révoquer sa renonciation.</p> <p>La personne qui procède à l'audition prend contact avec la permanence prévue à l'article 2bis, paragraphe 2, afin de convoquer à l'audition l'avocat choisi ou l'avocat qui le remplace, en mentionnant les lieu, jour et heure. L'avocat qui assiste un suspect qui se trouve en détention préventive ou qui succède à un autre avocat informe immédiatement la permanence visée à l'art. 2bis, paragraphe 2, de son intervention.</p> <p>Les dispositions de l'article 2bis, paragraphes 2 et 3, sont d'application si l'audition n'a pas lieu sur convocation écrite ou si la convocation et l'audition ne sont pas espacées d'un jour libre.</p>
	Loi du 19 décembre 2003 relative au mandat d'arrêt européen
	Article 10/1
Dans les vingt-quatre heures qui suivent la privation effective de liberté et avant l'audition par le juge d'instruction, une déclaration écrite des droits est remise à l'intéressé afin de l'informer :	Dans les vingt-quatre heures qui suivent la privation effective de liberté et avant l'audition par le juge d'instruction, une déclaration écrite des droits est remise à l'intéressé afin de l'informer :
1° de son droit à être informé de l'existence et	1° de son droit à être informé de l'existence et

<p>du contenu du mandat d'arrêt européen ou du signalement;</p> <p>2° de son droit à l'assistance d'un avocat et d'un interprète. L'assistance de l'avocat suit les règles du droit belge applicables en la matière. Il en est de même en ce qui concerne l'assistance éventuelle d'un interprète;</p> <p>3° qu'il sera déféré devant un juge d'instruction dans les vingt-quatre heures de sa privation effective de liberté;</p> <p>4° de la possibilité qui lui est offerte de consentir à sa remise à l'autorité judiciaire d'émission.</p>	<p>du contenu du mandat d'arrêt européen ou du signalement;</p> <p>2° de son droit à l'assistance d'un avocat et d'un interprète ainsi que de son droit à ce qu'un tiers soit informé de sa privation de liberté. L'assistance de l'avocat suit les règles du droit belge applicables en la matière. Il en est de même en ce qui concerne l'assistance éventuelle d'un interprète et en ce qui concerne le droit à ce qu'un tiers soit informé de sa privation de liberté;</p> <p>2°/1 de son droit à désigner un avocat dans l'État d'émission. L'avocat dans l'État d'émission assiste l'avocat en Belgique en lui fournissant des informations et des avis, afin que la personne qui fait l'objet du mandat d'arrêt européen exerce effectivement ses droits qui découlent de la décision-cadre 2002/584/JAI ;</p> <p>3° qu'il sera déféré devant un juge d'instruction dans les vingt-quatre heures de sa privation effective de liberté;</p> <p>4° de la possibilité qui lui est offerte de consentir à sa remise à l'autorité judiciaire d'émission.</p>
---	---

Article 10/3 (nouveau)

	<p>§ 1er. Lorsque la personne concernée souhaite exercer son droit de désigner un avocat dans l'État d'émission et qu'elle n'a pas encore d'avocat dans cet État membre, le ministère public en informe immédiatement l'autorité d'émission.</p> <p>§ 2. Le droit de la personne concernée de désigner un avocat dans l'État d'émission ne porte pas atteinte aux délais fixés dans la présente loi.</p>
--	---

Article 34/1 (nouveau)

	<p>Lorsque la personne concernée invoque son droit de désigner un avocat en Belgique et qu'elle n'a pas encore d'avocat, le ministère public prend contact avec la permanence organisée par l'Ordre des barreaux francophones et germanophone et l'"Orde van Vlaamse balies". Le ministère public transmet sans retard indu les informations disponibles à l'autorité d'exécution.</p>
--	--

Code Judiciaire

Art. 495	
<p>L'Ordre des Barreaux francophones et germanophone et l'Orde van Vlaamse Balies ont, chacune en ce qui concerne les barreaux qui en font partie, pour mission de veiller à l'honneur, aux droits et aux intérêts professionnels communs de leurs membres et sont compétentes en ce qui concerne l'aide juridique, le stage, la formation professionnelle des avocats-stagiaires et la formation de tous les avocats appartenant aux barreaux qui en font partie.</p> <p>Elles prennent les initiatives et les mesures utiles en matière de formation, de règles disciplinaires et de loyauté professionnelle, ainsi que pour la défense des intérêts de l'avocat et du justiciable.</p>	<p>L'Ordre des Barreaux francophones et germanophone et l'Orde van Vlaamse Balies ont, chacune en ce qui concerne les barreaux qui en font partie, pour mission de veiller à l'honneur, aux droits et aux intérêts professionnels communs de leurs membres et sont compétentes en ce qui concerne l'aide juridique, le stage, la formation professionnelle des avocats-stagiaires et la formation de tous les avocats appartenant aux barreaux qui en font partie.</p> <p>Elles prennent les initiatives et les mesures utiles en matière de formation, de règles disciplinaires et de loyauté professionnelle, ainsi que pour la défense des intérêts de l'avocat et du justiciable.</p> <p>Ils organisent la permanence visée aux articles 2bis, paragraphe 2, et 24bis/1 de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive selon des modalités permettant de contacter un avocat de la façon la plus rapide possible, en faisant usage des moyens de communication modernes, les différents contacts pris par les utilisateurs étant conservés. Une allocation annuelle à charge de la section 12 du budget général des dépenses est prévue pour les coûts d'exploitation nécessaires à l'exécution de cette mission. Le Roi en détermine les autres modalités d'exécution.</p> <p>Chacune d'elles peut faire, en ces matières, des propositions aux autorités compétentes.</p>